

Bibliotéka poučná a zábavná

vydáváná

„Dědictvím sv. Cyrilla a Methoděje“.

~~~~~  
Veškerých Dědictvím vydaných spisů  
č 70. na rok 1919.

# **Za časů Kristových.**

**Poučné stati  
z novozákonní doby.**

Napsal

**Dr. Tomáš Hudec.**

**V Brně 1919.**

V komisi knihkupectví Občanské tiskárny v Brně,  
Bedřicha Grosse v Olomouci a v Cyrillo-Metho-  
dějském knihkupectví (Gustava Francla) v Praze.

Tiskem Občanské tiskárny, spol. s r. o.

BIBLIOTÉKA POUČNÁ A ZÁBAVNÁ,  
vydávaná  
„Dědictvím sv. Cyrilla a Methoděje“.

~~~~~  
Veškerých Dědictvím vydaných spisů č. 70. na rok 1918.
~~~~~

ZA ČASŮ KRISTOVÝCH.

Poučné stati z novozákonní doby.

Napsal

Dr. Tomáš Hudec.

V BRNĚ 1919.

V komisi knihkupectví Občanské tiskárny v Brně, Bedřicha Grosse v Olomouci a v Cyrillo-Methodějském knihkupectví (Gustava Francla) v Praze.

Tiskem Občanské tiskárny z. sp. s r. o.

Za časů Kristových.

Poučné stati z novozákonní doby.

Napsal

Dr. Tomáš Hudec.

Č. 592.

Nihil obstat.

Dr. Josef Dvořák,

Censor ex officio.

Imprimatur.

Norbertus Joannes,

Episcopus.

Z biskupské konsistoře v Brně,
dne 20. února 1919.

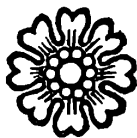
Dr. Jak. Hadr,

kancléř.

I.

Palestina za časů Krista Pána.

1. Jméno Palestiny, poloha, roviny, horstvo, vódstvo. —
2. Podnebí. — 3. Rostlinstvo. — 4. Zvířena. — 5. Oby-
vatelstvo, Filišťané, Samaritáni. — 6. Jerusalem. —
7. Chrám Jerusalemský. — 8. Města Palestinská v době
Kristově. — 9. Starokřesťanské a staročeské palestinské
cestopisy. — 10. Nové vykopávky v Palestině.

1. Jméno Palestiny, poloha, roviny, horstvo, vodstvo.

Palestina jest krajem, kde se Spasitel zrodil, kde pro spásu lidstva veřejně působil a kde za nás na kříži zemřel, zmrtvýchvstal a vstoupil na nebesa. Vyjma útěk do Egypta, kam svatá rodina brzy po narození Kristově před úklady Herodovými utekla, a vyjma jediný případ v době svého působení, kdy Spasitel dle sv. Matouše (15, 22) navštívil končiny Tyru a Sidonu, neopustil Kristus Pán nikdy úzkých hranic Palestiny. Právem proto křesťané nazývají Palestinu zemí s v a t o u, protože jest posvěcena životem a smrtí Vykupitele. Poutníka, který dnes po devatenácti stech letech se zbožnou myslí navštíví Palestinu, nejvíce dojíká a povznáší myšlenka, že právě po těchto místech kdysi Kristus chodíval, všude „dobře čině“, že právě této půdy dotýkaly se jeho svaté nohy, že z d e z jeho svatých úst linula se slova věčné Pravdy, že zde dotekem ruky aneb jen pouhým slovem a vůlí svou uzdravoval nemocné a křísil mrtvé!

Jednou z prvních podmínek, abychom lépe porozuměli životu a pozemské činnosti Spasitelově, jest seznámení se s poměry a stavem Svaté země v době Kristově, neboť ona jest historickým jevištěm, na němž se odehrávalo božské drama Jeho života a Jeho smrti! Proto také počínáme popisem Svaté země za dob Krista Pána.

Řekové a Římané označovali v době Kristově Svatou zemi názvem *Palestina*, kteréhož jména i dodnes všeobecně se užívá. Výraz *Palestina* čili hebrejsky *Pelešeth* neznačí ničeho jiného než kraj, který obývají Filišťané. Filišťané, obývající ve starověku úrodnou rovinu, jež se táhne podél břehů Středozemního moře, byli národem, se kterým se Řekové v tomto kraji nejdříve seznámili. Nazvali proto *Palestinou* nejen kraj, kde skutečně Filišťané sídlili, nýbrž rozšířili název tento i na ostatní končiny Svaté země, třebaže jejich obyvatelstvo nebylo nikterak filistinským!

Židé sami svou zemi, kde bydleli, označovali v nejstarších dobách jménem *Kanaan*. Název tento ve starších částech Písma svatého často se vyskytuje a přichází také v dřevních památkách egyptských a assyrských. — Pozdější spisovatelé starozákonní a také Nový zákon užívají názvu země *israelská*, t. j. země, kterou obývá národ *israelský*. — Poněvadž po návratu ze zajetí babylonského pokolení Judovo zaujalo mezi ostatními kmeny *israelskými* přední místo, tu název *Judeové* — židé přešel na celý národ; země pak, kterou národ tento měl v držení, slula proto *Judea* nebo-li země *judská*. — Z jiných označení Svaté země nejznámější je výraz země *zaslibená*, totiž ona země, kterou Bůh národu vyvolenému zaslíbil a v majetek dal.

Hranice Palestiny za našich dob jsou celkem skoro tytéž, jako v dobách nejstarších, třebaže průběhem dob poněkud kolísaly a se měnily. Již v 5. Knize Mojžíšově (3, 8) čteme, že země *israel-*

ská se rozkládá od Bersaby na jihu až k Danu na severu, tedy skoro tak, jako dnes. Západní hranici Palestiny tvoří Středozemní moře, východní hranicí je syrská poušť. Na severu jsou to velebná pohoří Libanonu a Antilibanonu, jež dělí Palestinu od sousední Fenicie, na jihu pak hraničí Palestina s poloostrovem sinajským.

Země uzavřená v těchto hranicích jest rozdělena hlubokým údolím řeky Jordánu na dvě nestejně části, západní Předjordání a východní Zajordání. Plocha, kterou zaujímá, má rozsah asi 25 tisíc čtverečných kilometrů. Poněvadž Morava má 22 tisíc čtverečných kilometrů, vidíme, srovnáme-li rozlohu obou zemí, že Palestina jest pouze něco málo větší Moravy. Za 4—5 dní lze projít pěšky celou Palestinu od severu k jihu, za 3—4 dny od západu k východu!

Mimovolně namítá se otázka, proč Bůh ve své moudrosti právě tuto malou zemi vyvolil, aby se v ní zrodil Vykupitel světa a aby z ní světlo evangelia se rozešlo po veškeré zemi. Úmysly božské Prozřetelnosti se nám stanou zřejmými, pozorujeme-li zeměpisnou polohu Palestiny uprostřed sousedních zemí a národů. Jednak jest Palestina přirozenými překážkami odloučena od sousedních krajín: na jihu a na východě je poušť, na západě moře, na severu pak vysoká, nepřístupná pohoří. Překážky tyto vytvořené samou přírodou byly takorč ohradou, jež měla brániti stykům israelitů se sousedními národy a tak zameziti, aby čisté, pravé náboženství vyvoleného národa nebylo porušeno zvrhlou modloslužbou jeho sousedů.

Na druhé straně však ležela Palestina uprostřed nejdůležitějších krajů a národů celého tehdy známého světa: Římané, Řekové, Assyřané, Egypťané, tedy nejvyspělejší a nejkulturnější národové starověku, sídlili jakoby v kruhu okolo středu, který tvořila Palestina. Obchodní cesty, spojující tyto národy, vedly přes Palestinu, jejíž obyvatelé měli takto příležitost i možnost poznati sousední kraje. — Význam a důležitost této zeměpisné polohy se ukázala, když apoštolé počali kázat Kristovo evangelium, které z Palestiny, jako ze středu, počalo na všechny strany vysílat oživující paprsky nauky křesťanské a obnovovat tvářnost celé země! Není to tedy pouhé obrazné rčení, ale odpovídá to skutečným poměrům, když středověcí spisovatelé tak rádi Palestinu a její hlavní město Jerusalemem nazývají středem světa.

Co do fysického útvaru Svaté země, tu povrch její skládá se ze dvou souběžných horských pásem, která se táhnou od severu k jihu a jsou vlastně jen pokračováním Libanonu a Antilibanonu. A jako oboje toto pohoří je odděleno od sebe rovinou Coelesyrie — dnešní el-Bekaa — tak také hluboká prorva, již teče Jordán a v níž leží Mrtvé moře, dělí od sebe horstvo předjordánské a zajordánské. Vyjma úrodnou rovinu, která se táhne v šířce 4—6 hodin podél mořského pobřeží, je tedy Palestina krajinou převážně hornatou. Hory ty, až na malé výjimky, patří k útvaru křídovému a vápencovému.

Mořský břeh Palestiny táhne se jednotvárnou čarou od severu k jihu. Netvoří nikde zátok a

Palestina nemá proto nikde přirozeného přístavu. Pobřežní úskalí, jež na některých místech, jako na příklad u Jaffy, pod hladinou mořskou se skrývají, přistání lodí ještě více stěžují. Pouze Karmel, jenž protíná svým západním předhořím pobřežní rovinu a vybíhá do moře, tvoří záliv, poskytující jakési aspoň ochrany lodím.

Pobřežní rovina palestinská slula mezi Gazou a Jaffou Š e f e l a, mezi Jaffou a Karmelem S a r o n. Již ve Starém zákoně velebí se úrodnost těchto rovin a dodnes jejich půda, byla-li náležitě obdělána, přináší mnohonásobný užitek. — Třetí větší palestinská rovina, také častěji v Písmě svatém uváděná, sluje E s d r e l o n neb J e z r a e l a rozestírá se na sever od Karmelu směrem od západu k jihovýchodu až téměř k samému údolí Jordánu. Památnou je rovina tato tím, že tu byla od nejstarších dob svedena celá řada důležitých bitev: Zde zvítězil soudce Barak nad Sisarou a Gedeon nad Madianity, zde byl poražen Saul od Filišťanů a král Josiáš od Faraona Nechao. V době povstání makkabejského i ve válce židovské se tu bojovalo, zde bojovali křižáci se Saraceny, zde konečně r. 1799 Napoleon zvítězil nad tureckým vojskem. Vody řeky Kišonu, která protéká rovinou Esdrelon, byly často a často zbarveny krví padlých bojovníků!

Hory palestinské jsou sice, jak podotknuto, pokračováním Libanonu a Antilibanonu, jsou však značně nižší a nedosahují zdaleka výše Hermonu, který se vypíná do výšky 2800 m a jehož osněžený vrchol stojí jakoby na stráži na severu Svaté země.

Mezi vrcholy, jimiž je prostoupena severní a jižní část Galileje a jež proto slují pohořím galilejským, neznámější jest hora T á b o r vysoká 562 m. To je průměrně nejznačnější výše, do jaké se temena tohoto pohoří vypínají. V jižní části Galileje vyčnívá z roviny Esdrelon pohoří Malý H e r m o n a G e l b o e, známé zmíněnou již porážkou Saulovou.

Také pohoří Karmel, jež od hlavního předjordanského pásma vybíhá směrem severozápadním, dostupuje na svém nejvyšším bodu pouze výše 552 m. Karmel, jehož název se odvozuje od hebrejského Kerem — vinice, byl za starších dob proslaven svými vinicemi a lesy. Bývá proto u starozákonních proroků obrazem a odznakem krásy a úrodnosti. I dnes, třeba po oněch lesích zbylo jen málo památek, patří Karmel k těm nejvýznamnějším místům Svaté země. Na Karmelu přinesl prorok Eliáš oběť, již strávil oheň s nebe, načež pohanští kněží Bálovi byli porubáni a vrženi do řeky Kišonu, jež se vine na severním svahu Karmelu. Od té doby jméno Eliášovo zůstalo s Karmelem úzce spjato až do dnešních dnů, kdy tento veliký prorok na Karmelu zvláště jest uctíván.

Vyšší než v Galileji jsou hory v Samaří. V Písmě svatém nazývají se také pohořím Efraim dle hlavního kmene israelského, který tu sídlil. Ve středu Samaří po obou stranách dnešního města Nablusu, týčí se obě památné hory, Garizim (805 m) a poněkud vyšší E b a l (938 m). Když Israelité přešli řeku Jordán, tu pokolení israelská na hoře Garizim vyslovila po-

žehnání těm, kteří zákon Boží zachovávají, kdežto na Ebalu byla vynesena kletba nad těmi, kteří jej přestupují.

Pohoří Efraim sahá až k Jerusalemu, jenž leží na jeho jižních výběžcích. Jižně od Jerusalema táhne se pohoří judské, jež v jižní své části povolna se snižuje a přechází v písčitou neúrodnou poušť. Pahorkatina, ležící jižně od Palestiny, sluje v Písmě svatém Negeb, t. j. kraj jižní.

Zajordání tvoří vlnovitou náhorní rovinu, vysokou asi 800 m, jež je protkána menšími horskými pásmy a rozervána hlubokými údolími, sklánějícími se do úvalu jordánského. Severní část, ležící naproti Galileji s druhé strany Jordánu až po jeho přítok Jarmuk jest stará Gaulanitis, dnešní Džolan, a pohoří tuto krajinu prostupující sluje v Písmě svatém Basan. Pohoří toto je patrně sopečného původu, jak o tom svědčí četné vyhaslé krátery, basaltové skály a lávové vrstvy. Jinak tu vidět dosti lesů, pěkných pastvin a kraj je dnes poměrně dobře vzdělán. Na východ Džolanu vypíná se do značné výše pohoří Hauran, jež má rovněž sopečný vznik.

K střednímu Zajordání čítá se kraj od Jarmuku až po řeku Amon, vlévající se do Mrtvého moře. Krajina i pohoří slulo Gilead a přítokem Jordánu Jabokem se dělilo na Gilead severní a jižní. V jižní části vyniká hora Nebo (806 m), odkudž jest přes jordánské údolí krásný pohled do Svaté země. Odtud Mojžíšovi bylo dle slova Hospodinova dopřáno aspoň zrakem spatřit zaslíbenou zemi, do níž však za trest nesměl vejíti.

Pohoří Gilead přechází na jihu v p l a n i n u m o a b s k o u, jež se rozestírá na východní straně Mrtvého moře a tvoří třetí, jižní část krajiny zajordánské.

S hlediska zeměpisného největší zvláštností Svaté země je hluboký úval, dělicí obě části, předjordánskou a zajordánskou. Je to vlastně trhlina v kůře zemské, jež vznikla v době předhistorické následkem sopečných převratů a jež od Libanonu táhne se až k elamskému zálivu Rudého moře. Zajímavou je tím, že se tu vyskytuje největší snížení povrchu zemského pod hladinou mořskou na celé zeměkouli. Počíná ona trhlina rovinou Coelesyrie, jež dělí Libanon od Antilibanonu, pokračováním jejím je údolí Jordánu a Mrtvého moře a konečně údolí zvané Akaba, jež sahá, jak už podotknuto, až k Rudému moři.

Jordán, protékající větší částí této trhliny, je hlavní a největší řekou Palestiny. Vzniká ze tří pramenů, jež vyvěrají na úpatí Hermonu a jež osněžněné vrcholky jeho napájejí hojnou vodou. Řeka vzniká sloučením tří těchto bystřin, plyne rychlým tokem a brzy dostihne bařinaté krajiny prorostlé rákosem, papyrasy a oleandry, v níž se prostírá neveliké jezero Hule; za starověku slulo jezerem m e r o m s k ý m.

Kdežto prameny Jordánu vyvěrají ve značné výši nad hladinou mořskou, jezero Hule leží již dva metry pod ní. Je patrné z toho, jak prudký spád má Jordán hned od svého vzniku. A spád tento v dalším toku ještě se zvětšuje. Jezero Genesaretské, do něhož Jordán po krátké době

vtéká, leží již 208 metrů pod hladinou moře Středozemního, ač jest od jezera Hule vzdáleno jen 16 kilometrů!

Jezero Genesaretské je v evangeliích a v životě Spasitelově velepamátným. Sluje také jezerem Galilejským neb Tiberiadejským od města Tiberiady, které Herodes Antipas na jeho břehu byl založil. Největší jeho délka obnáší 21 kilometrů, šířka 12 kilometrů, hloubka je průměrně 44 metrů. Má tvar hebrejské citary — Kinor — odkudž někteří chtějí jeho název „genesaret“ odvozovat. Vodu dodává jezeru jediný Jordán. Je čistá, chladná a vhodná k pití. Jako v době Kristově vyniká jezero i dnes hojností ryb. Třebaže jezero Genesaretské je dnes totéž jako za času evangelií a stále stejně v jeho hladině se odráží modrá obloha galilejská, přece jeho okolí se značně, velmi značně změnilo. Jak víme z historika Josefa Flavia a jiných pramenů, bylo okolí jezera Genesaretského podobno krásné a pečlivě vzdělané zahradě. Mírné stráně, které jezero dokola obkličují, byly pokryty v oné době vinicemi, zahradami a úrodnými poli, mezi nimiž stály četné vesnice a města jako Kafarnaum; Betsaida, Magdala, Arbela, Tiberias a Tarichea. Dnes skýtá jezero Genesaretské úplně jiný obraz! Okolní svahy jsou pusté a prázdné, roviny, jež se mezi nimi roztírají, jako na západě rovina genesaretská, jsou porostlé divokým hlozím a bodláčím. Města pak, která na březích jezera kdysi se týčila, úplně zanikla, až na Tiberiadu, která jediná přetrvala bouře věků. Mimo Tiberiady jest pouze na jižním břehu

jezera malá arabská vesnička Semach. Přes toto zpuštění má přece jezero do sebe cosi milého a lahodného: dojíká nás tu vzpomínka na Spasitele především, který jezero Genesaretské svou přítomností a svými zázraky posvětil. Zde bydlel, zde konal divy, zde způsobil zázračné zahrnutí ryb, zde se zjevil apoštolům po svém zmrtvýchvstání a svěřil Petrovi nejvyšší úřad v církvi!

Když spodní vzduchové vrstvy v jordánském úvalu se rozžhaví slunečními paprsky, tu výměnou s hořejšími chladnějšími vrstvami vzniká prudký vítr, nejčastěji odpoledne, kterým bývají vody jezera značně rozbouřeny. Modrá jezerní hladina pokryje se vysokými vlnami a prudké nárazy větru uvádějí v opravdové nebezpečí malé rybářské bárky, jež se právě nacházejí na širém jezeru. Obyčejně bouře tyto právě tak náhle přestanou, jak náhle vznikly. Taková byla jistě i ona bouře, kterou Spasitel, nalézaje se s apoštoly v lodičce na jezeře, svým všemohoucím slovem utišil.

Údolí, kterým Jordán protéká od jezera Genesaretského až k moři Mrtvému, je s obou stran ohraničeno vysokými horami a sluje Ghor. Jordán tvoří tu četné a klikaté závity, takže skutečný jeho tok je třikráte delší nežli vzdušná čára mezi výtokem z jezera Genesaretského a ústím jeho do moře Mrtvého. Prudkým spádem a přes četné slapy ženou se kalné vlny Jordánu k jihu. Nečetné brody umožňují přechod přes řeku, neboť mosty, jimiž byla v době římské překlenuta, jsou dnes ve zříceninách až na některé, jež se dodnes uchovaly, na př. most u Jericha. V době zimní,

když nastanou prudké deště, vody Jordánu se vylévají a zaplavují oba břehy. Ghor je dnes pustý, jen na březích Jordánu, jak daleko proniká vlhkost z řeky, bují nádherná vegetace rákosí, topolů, tamaryšků, platanů a jiného rostlinstva.

Konečně dospívá Jordán k cíli svého toku, k Mrtvému moři. Hladina Mrtvého moře, a tedy i ústí Jordánu, je již 395 m pod hladinou mořskou.

Jako jezero Genesaretské je obrazem požehnání Božího, tak zase Mrtvé moře je viditelnou památkou kletby, kterou Bůh trestá hříchy lidstva. Kdož by neznal biblického vypravování o tom, jak Bůh potrestal Sodomu a Gomorhu a ještě jiná tři města v údolí Siddim, která byla ohněm a sírou zničena a pak vodami moře zaplavena! — Mrtvé moře je dlouhé 76 km, široké 17 km a poloostrovem el-Lisan je rozděleno na dvě části velmi nestejně hloubky. Kdežto v severní části je hloubka 300—400 m, část jižní je hluboká jenom 4—6 m. Není pochyby, že původ této mělké části jižní lze si vysvětliti onou zmíněnou biblickou katastrofou, při níž úrodné údolí Siddim bylo zalito Mrtvým mořem. Dokola Mrtvého moře vypínají se pusté vápenité skály. Lastury, které ve vrstvách skal lze pozorovat, jsou důkazem, že v dobách předhistorických voda v Mrtvém moři sahala mnohem výše než dnes — geologové praví, že o 400 metrů výše nad dnešní hladinu — že však vypařováním při nedostatečném přítoku vody snížila se až na dnešní rozměry Mrtvého moře. Dle Clermont-Ganneau zmenšuje se Mrtvé moře

i dnes a sice dle odhadu tohoto učenice za posledních 700 let pošinul se severní břeh moře o 4 km na jih. Voda Mrtvého moře obsahuje 37 procent rozpuštěných nerostů a to především soli kuchyňské. Chuť její je nepříjemně slaná. Žádný živoucí tvor, ba ani ryby mořské, nemohou v tak slané vodě vydržeti. Ryby, které vody Jordánu do Mrtvého moře připlaví, ihned zahynou. Protože poměrná váha vody prosycené tou měrou soli jest větší než váha lidského těla, proto nemůže se v moři tom pohřžiti člověk, který se tam koupá.

V době zimní, době to, kdy padají hojně deště a Jordán se rozlévá, stoupá i povrch moře Mrtvého o 4—6 metrů a zaplavuje nejbližší okolí břehů. Kam jeho voda se dostane, tam je půda proniknuta solí a tam je jakýkoliv rostlinný život nemožným. Odtud ona pustota tak význačná, od které také dostalo moře název „Mrtvého“! — Arabové mu říkají „moře Lotovo“ — Bahr Lut — jinak za starověku slulo též moře slané, moře pusté, moře asphaltové, jelikož vlny jeho často vyplavují kusy zemské smůly čili asfaltu.

Jinak nelze však říci přes onu pustotu okolí, že by pohled na Mrtvé moře byl nějak zvlášť pochmurný neb skličující. Ba, když s hory Olivetské u Jerusalema patříme na Mrtvé moře, rozkládající se více než tisíc metrů pod našimi stopami, tu pohled onen lze právem nazvat překrásným! Je to spíše vzpomínka na biblické události než skutečnost, která v poutníku u Mrtvého moře budí vážné myšlenky.

Mimo Jordán má Palestina velmi málo řek a potoků, které mají po celý rok vodu. Mezi takové patří zmíněné již řeky Jarmuk, Jabbok, jež s východu se vlévají do Jordánu a pak Arnon, který vtéká na východě do Mrtvého moře. Z řek vpadajících do moře Středozemního je to jediný Kišon, plynoucí podél severního svahu Karmelu, jehož řečištěm po celý rok proudí voda. Všechny ostatní řeky na mapách poznačené jsou většinou tak zvané wadi, t. j. koryta, kterými v době zimních deštů teče sice hojnost vody, které však ihned vysychají, jakmile deště přestaly a nahromaděná voda odteklá. Takový je potok Karith, vtékající ze západu do Jordánu, u něhož kdysi prorok Eliáš se skrýval před úklady krále Achaba, takový je i potok Cedron, jenž se vine okolo východních hradeb Jerusalema a pak hlubokými prorvami a srázy ústí do moře Mrtvého. V době velkonoční, kdy Spasitel jda z večeraďadla do zahrady getsemanské, jej přešel, byla snad v něm ještě voda.

2. Podnebí.

Palestina leží mezi 33. a 35. stupněm severní šířky, má tudíž podnebí, které se vědecky nazývá subtropickým. Různý útvar palestinského povrchu půdy má ovšem za následek, že i v podnebí jsou značné rozdíly: v rovině při Středozemním moři je přirozeně tepleji než na místech položených ve značnější výšce, na př. v Jerusalemě. Údolí dolního Jordánu ležící hluboko pod hladinou mořskou má podnebí tak teplé jako střední Afrika.

Význačným pro podnebí Palestiny a sousedních zemí jsou dvě hlavní období, na které se dělí rok. Není tu čtvera ročních počasí jako u nás, ale jen doba dešťů a doba sucha. Doba dešťů počíná koncem října. Po několikaměsíčním úplném suchu přijdou první bouře a deště, které svlaží vyprahlou půdu a umožní rolníkovi, aby ji obdělal a zasel obilí. Tyto první deště, na které rolník toužebně čeká, slují *d e š t i r a n n ý m i* a trvají s většími neb menšími přestávkami do poloviny prosince. Od poloviny prosince do konce února je doba prudkých, dlouho trvajících dešťů, které sem přináší západní vítr. Na místech výše položených, na př. v Jerusalemě, časem napadne zimní dobou i sníh. Dlouho však nikdy nezůstane a zmizí zpravidla po několika hodinách pod paprsky teplého slunce. Koncem března a počátkem dubna přicházejí poslední deště, jež slují *d e š t ě p o z d n í* a pro vývoj obilí a výsledek žní mají nemalý význam.

V březnu, když ustaly studené zimní deště, nastává v Palestině krásné, ale krátké jaro: vše se pokryje zelení, která na chvíli ozdobí i skalnaté stráně judských hor, všude je plno barevných květů, vůně a v celé přírodě kypí bujarý život. Sasanky, pryskyřníky, tulipány, narcisy zdobí louky podobající se pestrému koberci. Hory pak, na př. Karmel, jsou podobny v tuto dobu nádherné vonné zahradě.

Ale tato krása a nádhera má jen krátké trvání; stoupající teplota a sucho brzy jí připraví konec. Zavane horký vítr pouště, zvaný arabsky

chamsin, italsky širokko, a za několik hodin spálí a zničí všechnu onu lahodnou zeleň. Opravdu případná jsou tu slova Spasitelova o polní trávě, která dnes je a zítra bývá uvržena na oheň. Onen vítr chamsin vane často několik dní po sobě, teplota při něm dostupuje až 40 stupňů Celsia, všechno pod jeho horkým dechem vadne a usychá, ba i člověk cítí se pod jeho vlivem sklíčeným a ochablým.

Chamsin obyčejně zahájí druhou roční periodu, období sucha, které trvá od května až do října. Sucho bývá naprosté a deště neb bouřky v této době patří k výjimkám. Všechna zeleň zmizí a pole i hory pokryjí se jednotvárnou šedí. Pouze stromy a vinice udržují se při životě. Hojné a vydatné noční rosy, jež v této době padávají, mírní účinky úplného sucha. Pouze tam, kde je nějaký pramen nebo kde je umělé zavodňování, uvítá znaveného poutníka trochu zeleně. Řečiště, jimiž v době dešťů proudila voda, úplně vysychají. — Žně počínají v údolí Jordánu počátkem dubna, v ostatních výše položených místech koncem dubna. Že by deště sklizeň polní ztížily neb zničily, té obavy rolník palestinský nikdy míti nemusí. Proto se obilí také většinou mlátí na poli na humně, t. j. na kusu udupané půdy, a to obyčejně tím způsobem, že se honí dobytek po rozloženém obilí, aby zrní z klasů vydupal. Také venku na poli se obilí věje a čistí.

Jinou význačnou vlastností podnebí palestinského jsou náhlé a velké změny teploty. Kdežto během dne horko je nesnesitelným, po západu

slunce teplota rychle klesá a noci bývají chladné, ba studené. Mezitím co teplota denní dosahuje v Jerusalemě 27 stupňů Reaumura, v noci klesá na 13 stupňů. U moře ovšem rozdíly tyto jsou menší.

Přes to, že v době zimní padá hojně dešťů, vápenitá půda Palestiny nedovede udržet tuto vodu, která po skalnatých stráních rychle stéká do Středozemního moře neb do Jordánu a Mrtvého moře. Palestina je proto krajem, trpícím velkým nedostatkem vody. Řek, pramenů a studní je málo a nestačí ani k tomu, aby obyvatelstvu poskytly potřebné pitné vody. Je proto třeba všude tam, kde jsou usedlí obyvatelé, zakládati cisterny. Cisterny ony mají podobu láhví, dole jsou širší, nahoře u otvoru užší. Uvnitř musejí býti dobře vycementovány, aby nepropouštěly vody. V době dešťů se naplní vodou, která z okolí do nich stéká. Voda se v cisternách ustojí, zčistí a slouží pak v době sucha jak pro lidi k pití, tak k zavlažování zahrad a zeleninových polí. Míst, které mají vydatný pramen vody, jako Jericho pramen Eliseův, a které proto cistern nepotřebují, je poskrovnu. Hlavní podmínkou hospodářského rozvoje v Palestině je tudíž zadržování zimní vody a zakládání cistern.

Že tomu je tak nejen dnes, ale že podobné poměry tu byly i za starověku, toho důkazem jsou četné staré cisterny, s nimiž se na půdě palestinské potkáváme na každém kroku. Nedo-
statek vody byl v Palestině již tehdy. Proto Spasitel uvádí mezi skutky tělesného milosrdenství „žíznlivé napájetí“ a slibuje odplatu tomu, kdo

podá žíznícímu „pohár chladné vody“! Třebaže, pokud historické zprávy sahají, nadbytek vody v Palestině nikdy nebyl, přece v dobách dřívějších, a tedy i za času Krista Pána, byly v této příčině poměry lepší než dnes, neboť byla tehdy Palestina mnohem lépe než dnes vzdělána a bylo tudíž o zadržování vody a zavodňování lépe postaráno. Důkazem toho jsou zříceniny vodovodů, kanálů a stupňovité terasy, s nimiž se na četných místech na stráních a svazích hor setkáváme a na nichž kdysi se pěstovala vinná réva i jiné hospodářské plodiny, kdežto dnes jsou opuštěné a spustlé. Současně však poukazují geologové na to, že krajiny, ležící při Středozemním moři, hlavně severní Afrika a Syrie s Palestinou, stále více vysychají a ztrácejí vodu; to má však za následek, že mizí lesy a hospodářský rozvoj těchto krajů zvolna upadá. Že však úpadek tento je v Palestině tak hluboký a že ze země kdysi kvetoucí stala se poloviční poušť, to jistě zavinil nejvíce islam, neboť náboženství Mohamedovo; pod jehož vládou Palestina stála přes tisíc let, ničí všude kulturu duševní i hmotnou. Není pochyby, že za jiných poměrů a za pořádané správy opět by se mohla Svatá země hospodářsky povznést. Půda palestinská dosud nepozbyla úrodnosti, kterou kdysi slynila, a tam, kde ji evropští osadníci přiměřeně vzdělávají, na př. v okolí Jaffy a Haify, vidíme, jak se kraj mění v jedinou kvetoucí zahradu!

Mojžíš, aby povzbudil Israelity k cestě do zaslíbené země, opětovně jim líčí Palestinu jako zemi, kde tekou potoky a která oplývá hojností

vod! Chceme-li slovům těmto správně rozuměti, musíme si v duchu představit onu vyprahlou a pustou poušť, kterou se bylo bráti židům po východu z Egypta! I dnes beduini, synové pouště, kde vedou svůj trudný a nuzný život, vidí v Palestině zemi hojných vod. Čím více musila působit takovým dojmem na Israelity v oněch dobách, kdy byla nepoměrně lépe zavlažována, než je tomu dnešního dne!

3. Rostlinstvo.

Rostlinstvo ve Svaté zemi vyznačuje se neobyčejnou rozmanitostí a bohatstvím druhů. Ráz květeny je celkem týž jako v ostatních zemích ležících při Středozemním moři ve stejné zeměpisné šířce, na př. na Sicilii, v severní Africe neb ve Španělech. To platí především o palestinských přímořských rovinách. V poušti a místech bezvodných vládne květena stepní; v této převládají různé druhy bodláčí a ostnatých keřů, které dovedou snést a přestát periodu letního sucha. Údolí Jordánu a okolí Mrtvého moře pro svou nízkou polohu a vysokou teplotu má skoro ráz květeny tropické podobné květeně v Nubii a Habeši.

Lesy byl kdysi proslaven Gilead a Karmel. Jinak však v Palestině již v nejstarších dobách nadbytek lesů nebyl; můžeme právem tak souditi z toho, že Šalomoun stavební dřevo ke svým stavbám si objednal z Fenicie a z Libanonu. Avšak i ty lesy gileadské a karmelské dnes skoro úplně vymizely. Jejich zbytky podobají se rozptýleným skupinám stromů a nikoliv lesům v našem

slova smyslu. Setkáváme se tu hlavně s dubem: duběnky se sbírají ve velkém množství a tvoří dosti důležitý předmět vývozu. Vedle dubu nejčastěji se vypíná pěkná, elegantní pinie, jedle to jižních krajin. Platany, tamaryšky, terebinty a topoly tvoří bujné skupiny podél toku Jordánu, který jím skytá potřebnou vláhu. Jak u Jordánu, tak i u jezera Genesaretského a všude jinde, kde je pramen vodní, tam je skutečnou ozdobou krajiny oleander, který dosahuje výše naší lípy a bývá na jaře celý obsypán nádhernými červenými květy. Štíhlé, černé cypřiše jako jinde na jihu, tak i ve Svaté zemi dodávají krajině zvláštního význačného rázu.

Mezi stromy užitkovými první místo ve Svaté zemi patří olivě. Podobná jsouc vzrůstem i listy naší vrbě spokojí se i tou nejhorší, kamenitou půdou a odměňuje nepatrnou péči, kterou jí věnuje hospodář, hojným užitkem. Z plodů tlačí se olej, kterého východané jak ku přípravě pokrmů, tak i k jiným účelům, na př. ke svícení, vaření mýdla atd. denně užívají. Hned po olivě zaujímá první místo vinná réva. Za vlády islamu pěstování vinné révy velice pokleslo. V dřívějších dobách na stráních dnes pustých rozkládaly se úrodné vinice. Proto jak starozákonní proroci, tak i Kristus Pán rádi užívají vinné révy v obrazech a podobenstvích. Z hroznů nejen se tlačilo víno v lisech vytesaných ve skále, ale staří židé právě jako dnešní Arabové rádi zavařovali hroznovou šťávu na sladký syrup. Syrupu tomu říkají Arabové med — dibs, což odpovídá starohebrejskému vý-

razu pro med d e b e š. Když patriarcha Jakob posílal mezi dary do Egypta také med, tu zdá se, že je tím rozuměti právě onen hroznový syrup, neboť včeliho medu měli v Egyptě beztoho dosti. Vždyť dodnes se vyváží z okolí Hebronu do Egypta onoho dibsu ročně na tři tisíce centů. Když tedy Svatá země tak často se nazývá zemí, tekoucí mlékem a strdí či medem, tu mají za to mnozí vykladatelé, že i tímto medem třeba rozumět nikoliv med včelí, ale onen syrup. — Proslavené byly vinice v okolí Hebronu, v údolí Engaddi, na Karmelu a jinde. Domácí obyvatelstvo pěstovalo a pěstuje dodnes skoro výhradně révu s hrozny červenými a pije víno červené, takže s největší pravděpodobností musíme míti za to, že i Spasitel při poslední večeři použil vína červeného a červené víno proměnil ve svou svatou krev.

Když se vrátili vyzvědači, které vyslal Mojžíš, aby vyšetřili zemi Kanaan, tu mezi jiným ovocem, fíky a granátovými jablky, přinesli také dva muži na tyči ratolest s hroznem (Num. 13, 24). Není věru v této zprávě Písma svatého žádného nadsazování, neboť i dnes hrozny vážící několik kilogramů nejsou v Palestině zvláštností.

Oblíbeným a užitečným stromem je také f í k o v n í k, jehož plody se požívají syrové neb sušené. Hustá jeho koruna se širokými listy dává v letních úpalech příjemný stín. Proto odpočívati ve stínu révy a fíkovníku je v Písmě svatém obrazem klidného blahobytu a spokojenosti. Méně ceněné jsou plody s y k o m o r y, kdysi v Pa-

lestině velmi hojné; dřevo sykomory, třeba neúhledné, je dobrým dřevem stavebním. Granátová jablka vynikají krásnými květy a chutným nakyslým ovocem dozrávajícím v srpnu. Ovoce toto má tvar jablka a protože vnitřek se skládá z drobných jadérek, je proto obrazem hojnosti a Božího požehnání. Jabloně a hrušky málo se vyskytují, za to velmi oblíbené jsou v Palestině meruňky. Palma datlová se sice vyskytuje na pobřeží, hlavně jižně od Gazy, ale ovoce její zde už nedozrává. Dařila se kdysi hojně v údolí Jordánu, především v okolí Jericha, ale palmové sady, jimiž kraj tento byl kdysi tak proslaven a které nesly také velký užitek, dnes úplně vymizely. Z ostatních stromů častěji se vyskytuje mandlovník a satojanský chléb, jehož plody slouží za potravu chudině a dobytku. Oranže a citrony dnes tak hojně ve Svaté zemi pěstované, byly sem zavedeny teprve v dobách pozdějších. Dle zprávy židovského historika Josefa Flavia rostl v okolí Jericha balsámový keř, z jehož pryskyřice se hotovil pravý balsám. Dnes však balsámové zahrady právě jako ony palmové sady beze stopy zmizely.

Z obilí nejvíce v Palestině pěstovala se pšenice a ječmen. Žito a oves se tu nesejí. Pěstováním pšenice vyniká rovina Esdrelon. Z pšeničné mouky se připravuje chléb. Ječmen slouží za pokrm dobytku, hlavně koním; chleba z ječné mouky požívá jen chudina. Pšenici podobná špalda rovněž hojně se vyskytuje podobně

jako⁹ proso a luštěniny hrách a čočka. V zahradách a na polích, která lze i v létě zalévat, výborně se daří domácí zelenina jako cibule, česnek, kmín, hořčice, máta, koriandr. Oblíbené jsou také okurky, melouny a padličany, jež svými fialovými velikými plody upoutají pozornost poutníkovu. V nové době se pěstuje v Palestině také bavlna, nejvíce v rovině Esdrelon, a tabák, který se tu znamenitě daří. Na vlhkých místech roste cukrová třtina, pochoutka to dětí i dospělých.

V horkém podnebí u břehů Jordánu vyskytuje se rostlina papyrusová, z níž v celém starověku se hotovila látka ku psaní zvaná papyrus. V době Kristově se užívalo papyrusu ke psaní skoro výhradně. Zde také roste bodláková rostlina zvaná vědeckým jménem *Zyziphus Spina Christa*. Z jejích bodláků byla dle zbožného podání zhotovena trnová koruna Kristova, proto také poutníci nosí sobě na památku ze Svaté země podobné trnové korunky z onoho keře. Mezi zvláštní rostliny, rostoucí v okolí Mrtvého moře patří růže jerišská a sodomské jablko. Růže jerišská sluje tak vlastně neprávem; vědecký název její jest *Anastatica hierichuntina*. Je to nepatrná stepní rostlinka, která však má tu zvláštnost, že i po letech, když je zcela suchá, ponoří-li se do vody kořen, tu její korunka se rozvine. Sodomské jablko — *Solanum Sodomaeum* — roste na skalnatých svazích sklánějících se k Mrtvému moři a plody jeho jsou plny černých semének. Jiní mají za to,

že sodomským jablkem je strom slující arabsky u š a r.

Vedle těchto nejvýznačnějších stromů a rostlin je v Palestině neobyčejné množství druhů jiných menších a nejmenších dítek květeny, které hlavně na jaře po období dešťů rozvinou své květy, jak už dříve zmíněno, v takové pestrosti a nádheře, že dle slov Kristových ani Šalomoun ve vši slávě své nebyl oděn jako jedno z nich!

4. Zvířena.

Jako rostlinstvo, tak i zvířena palestinská obsahuje velkou rozmanitost a různotvárnost druhů. Mezi domácími zvířaty největší důležitost má ovce a koza, jež jsou hlavním bohatstvím a zdrojem příjmů pro domácí obyvatelstvo usedlé i pro kočovné beduiny. Tak tomu bylo již v dobách patriarchů. Na jaře, kdy i poušť se pokryje zeleným kobercem trávy, stáda ovec a koz nalézají všude hojnou potravu. Když však nastane doba sucha, tu musejí pastevci pro stáda svá vyhledávat místa, kde je aspoň trochu nuzné polosuché pastvy, a často z té příčiny vznikají mezi nimi spory, jak tomu bylo mezi pastevci Abrahamovými a Lotovými. A podobné spory povstávají také u nečetných pramenů, u nichž se stáda napájí. Ovce, jež se většinou chová, patří k druhu širokoocasých a její maso je nejobvyklejší masitou potravou na Východě. Koza se chová hlavně k vůli mléku. Z černé její srsti hotoví beduini látku na své stany. Hovězí dobytek je v Palestině neúhledný a zakrnělý. Chová se ho také poměrně k ovčím

a kozám málo a slouží ponejvíce k polním pracím, k orání a mlácení. Nejušlechtilejším z domácích zvířat je kůň. Vzácné druhy arabských koní mají zvláště kočovní beduini. Hlavní pící koní je ječmen a řezanka. Koně byly teprve v pozdějších dobách a sice, jak se zdá, za Šalomouna do Palestiny přivedeny. — Užitečným a hojně užívaným domácím zvířetem je osel, který slouží jak k jízdě, tak k nošení břemen. Je také silnější a živější než v našich krajinách. Vytrvalostí, silou a hlavně opatrností na obtížných a neschůdných horských stezkách předčí koně i osla mezek. Kočovní Arabové sice mezkem jakožto křížencem koně a osla pohrdají, venkovské a městské obyvatelstvo však dovede jeho dobré vlastnosti ocenit. Velbloud je pro kočovné obyvatele pouště nepostrádatelným a poskytuje svému majiteli skoro všeho, čeho potřebuje; nejen mu nosí břemena, ale dává mu výživné mléko, ze srsti se hotoví teplá látka, sušený trus slouží za palivo. Venkovské usedlé obyvatelstvo velbloudů obyčejně nechová, ale v době polních prací najímá si je od kočovníků. — Pes, který v našich krajích je společníkem člověka a jeho domácím druhem, patří v Palestině jako na celém východě k zvířatům nejopovrženějším. Nemá svého pána, ale pobíhá po ulicích a živí se odpadky. — Vepř byl zákonem Mojžíšovým prohlášen za zvíře nečisté a požívání jeho masa zakázáno. Důvodem tohoto zákazu byl asi škodlivý vliv, jaký má v horkých krajinách požívání vepřového masa na zdraví. Pohanští obyvatelé Palestiny však vepře hojně

pěstovali, jak patrně z toho, že v době Kristově vidíme v kraji Gerasenských pásti stáda vepřů.

Ze zvířat divokých nejčtetnější je šakal; smutné jeho vytí ozývá se nocemi a působí hlavně v poušti příšerným dojmem. Méně čtá je liška. V Zajordání a pohoří samařském vyskytuje se také vlk. Z dravé zvěře král zvířat lev, kdysi i v Palestině hojný, úplně byl vyhuben a sice, jak se zdá, v dobách křížových výprav. Za to pardál a leopard dosud se objevují v okolí Mrtvého moře a v Zajordání. Na Hermonu a v horách Libanonských žije také medvěd. Lovci poskytují vítanou kořist zající, daňci a zvláště gazely ceněné pro své chutné maso.

Z ptactva je právě jako u nás, nejčtetnějším a stejně dotěrným vrabec. Jen že východané rádi požívají jeho masa. Že tomu tak bylo již za dob Kristových, je patrně z poznámky v evangeliu, že dva vrabci se prodávají za ass, t. j. asi za šest haléřů. Na nížinách a hlavně v rovině Esdrelon bývají nesčetní čápi. Křepelky, divocí holubi a vrány jsou rovněž hojné. Nad judskou pouští a u Mrtvého moře často vidíme kroužit ve vzduchu supa a královského orla.

Z plazů zasluhuje zmínky zajímavé a jinak zcela nevinné zvířátko chameleon; je podobný ještěrce, ale má tu zvláštnost, že svou barvu mění dle barvy okolí, v němž se nalézá. Že také hadi a mezi nimi též jedovatí nescházejí ve Svaté zemi, jest samozřejmo, ač o uštknutí nebývá často slyšeti. V bažinách při dolním toku Nahr

er-Zerka vtékajícího do Středozemního moře, dokonce se také vyskytuje egyptský k r o k o d i l. — Jordán a hlavně jezero Genesaretské slynulo za starých dob bohatstvím ryb. I dnes hojnost a rozmanitost ryb je tam neobyčejná. Pro obyvatele sídlící u jezera Genesaretského byla a jest ryba denní potravou.]

Pro včely je teplé podnebí palestinské a hojnost květů neobyčejně příznivou okolností. Včely bývají divoké a sídlí v trhlinách skalních. Včelám domácím hotoví rolník úly z pálené hlíny v podobě velkých hrnců. — V horkých měsících a nejvíce při moři jsou velmi obtížní velcí komáři, zvaní m o s k y t y, kteří nejen obyvatele svou krvežíznivostí trýzní, ale také, jak bylo zjištěno, přenášejí bacily malarie.

K největším pohromám hospodářským, jimiž Palestina dosti často bývá postižena, patří k o b y l k y. Na podzim před počátkem dešťů klade samička vajíčka do půdy; larvy se líhnou koncem února, kobylka se úplně vyvine koncem dubna. Za příznivých podmínek rozmnoží se k o b y l k y úžasně. Letí vždy s větrem a sice do Palestiny je přináší vítr jižní z Arabie. Letí vzduchem jako mračno a běda kraji, kam se jejich stáda snesou.

V nejkratší době zmizí všechna zeleň a rolníkova naděje na úrodu je zničena. Lidská obrana je tu marnou. Neobyčejně názorně pohromu, kterou působí kobylky, líčí prorok Joel (Hl. 2.). Den, kdy se kobylky objeví, je dle něho „den temnoty a mrákoty, den oblaku a bouře“. Před kobylkami „jako zahrada rozkoše jest země a po nich pu-

stina pouště, aniž jest, kdo by utekl před nimi.“ Zvuk, který vydávají, jest „jako zvuk plamene ohně šírajícího strniště.“ „Do města vejdou, po zdi běhati budou, na domy vylezou, skrze okna vejdou jako zloděj slunce a měsíc se zatmí a hvězdy ztratí lesk svůj.“ — Pomoci tu může pouze ruka Boží. Zavane-li silný vítr západní, zaneše kobylky do pouště a do Mrtvého moře, vítr východní je zase vrhne do moře Středozemního. Také studený déšť neb rosa může kobylky zničit za jedinou noc.

Je to malou náhradou za spousty, které kobylky způsobí, že mohou sloužiti také lidem za pokrm. Požívání kobytek bylo ve Starém zákoně výslovně židům dovoleno. Kobylky, když jim byly utrženy hlava, nohy a křídla, se praží nebo suší a se soli neb octem požívají. Je to však jen pokrm těch nejchudších! Dnes jen některé kočovné, úplně chudé kmeny beduinů požívají tohoto jídla. Když o sv. Janu Křtiteli čteme, že se na poušti živil kobylkami, má tím býti naznačeno, jak přísný asketický život tento světec vedl, když se spokojoval tak ubohým pokrmem.

Také z e m ě t ř e s e n í patří k pohromám, kterými úrodná a krásná Palestina bývala a bývá často navštívena. Již ve Starém zákoně dočítáme se o této ráně, kterou Bůh trestával svůj nevěrný lid. Zemětřesení za krále Oziáše bylo tak hrozné a tak utkvělo v paměti všem, že prorok Amos dle něho (1. 1) datuje své proroctví. V době novější z nejhroznějších bylo zemětřesení v r. 1837, kdy v městě Safedu bylo zabito a pod zříceninami

domů pohřbeno okolo šesti tisíc obyvatelů. Možnost zemětřesení třeba mít proto na zřeteli v Palestině při stavbě větších budov, jež nesmějí býti příliš vysoké a musejí mít přiměřeně masivní zdi.

5. Obyvatelstvo, Filišťané, Samaritáni.

Národ israelský, který v době Kristově, v Palestině sídlil a z něhož Spasitel podle těla pocházel, počítá se k národům semitským, kteří od nejstarších dob do kterých historické zprávy sahají, tedy již před příchodem Israelitů, Svatou zemi obývali.

Národové semitští slují tak dle Sema, Noemova syna, jehož potomci dle zpráv Písma svatého právě v oněch krajích se rozšířili a usadili, kde později vidíme národy semitské. Národové semitští od pradávna sídlili v Arabii, v poříčí Eufratu a Tígridu a pak v celé přední Asii až tam na sever, kde pobřeží syrské se zahýbá na západ, tvoříc jižní část maloasijského poloostrova. Mezi ostatními národy tvoří Semité svéráznou skupinu, která se ostře a určitě odlišuje od jiných národopisných celků. Řeči semitské jsou velmi blízce příbuzné, tak asi jako jazyky románské, italština, frančina a španělština. Vyznačují se všichni společnými zvláštnostmi, jako na př. že všechny kmeny mají tři souhlásky, že nemají u slovesa času minulého, přítomného a budoucího, nýbrž jen způsoby ukončený a neukončený a pod. Charakteristickým je rovněž pro semitské jazyky, že jsou neobyčejně konservativní a průběhem

tisíciletí nepodléhají téměř žádným podstatným změnám.

Jazyky semitské, a dle toho i národové, dělí se obyčejně na čtyři větve: větev východní obsahuje starý jazyk assyrsko-babylonský; větev severní jazyk aramejský, zvaný také syrským nebo chaldejským; k větvi střední patří vedle jazyka fenického též jazyk hebrejský s jazyky sousedních, pokrevných kmenů jako Moabitů; větev jižní obsahuje jazyk arabský a etiopský.

Kolébku Semitů hledají někteří u zálivu perského a v dolním poříčí Eufratu a Tigridu, kam se klade od některých učenců také místo pozemského ráje. Jiní zase, a snad pravděpodobněji, odvozují původ Semitů z Arabie. Arabie je prý „komorou“ semitských národů. Poloostrov arabský je rozlehlý sice, ale skalnatý a z větší části jen neúrodná poušť, která obyvatelům skytá tu nejchudší výživu. Proto, když se semitské obyvatelstvo Arabie rozmnožilo a rodná půda mu nedávala potřebných prostředků výživy, tu obyvatelé se počali stěhovat do sousedních severních úrodnějších krajin. Obyvatelstvo těchto krajů bývalo kulturou sesláblé a změkčilé a podleгло tudíž návalu kočovných kmenů, které si usedlé ony obyvatelé podmanili a s nimi se smísili. Tak tomu bylo naposled, když Arabové za Mahomeda z Arabie se počali stěhovat a zaplavili jako vlna nejen přední Asii, ale i Egypt a severní Afriku. A rovněž tak prý tomu bylo několikrát — pravděpodobně třikrát — již dříve, že semitské kočovné obyvatelstvo

se rozlilo z Arabie, své vlasti a kolébky, na sever. Nejstarší a první toto stěhování spadá do čtvrtého tisíciletí před Kristem. Semité tehdy našli v potočích Eufratu a Tigridu nešemitský kulturní národ Sumerů, který sice přemohli, od něhož však také namnoze vzdělanost a písmo převzali. To byla první vrstva šemitského obyvatelstva, kterou vytvořili staří Babyloňané a Assyrové. Druhé stěhování dalo vznik obyvatelstvu fenicko-chanaanškému, třetí arameškému.

Třebaže tato theorie, jejímž původcem je zemřelý berlínský profesor Winkler, má do sebe leccos pravděpodobného, přece na druhé straně nemůžeme si usazení Šemitů v přední Asii vysvětlovat tak jednostejně a schematicky. Tolik je jisto, že v šemitských krajích usadili se také kmenové nešemitští, na př. čamitští z Afriky, kteří ovšem průběhem doby ztratili svou řeč a šemitskému okolí se co do řeči a mravů přizpůsobili.

Je známo z Písma svatého, jakým způsobem Židé obsadili Palestinu. Praotec národa israelského Abraham přestěhoval se do Palestiny z Babylonie. Potomci jeho s Jakobem a Josefem usadili se v Egyptě, kde tehdy vládla šemitská dynastie Hyksů, která ráda viděla, když šemitští kočovníci se v Egyptě usazovali a tím vliv šemitský proti domorodému obyvatelstvu sesilovali. Když však domácí obyvatelstvo nad Hyksy zvítězilo a tyto vypudilo, byli nuceni také Israelité, kteří zatím se rozmnožili ve značný národ, opustiti Egypt. Východ Israelitů z Egypta řídál se okolo poloviny druhého tisíciletí před Kristem.

Život Israelitů v poušti po oněch čtyřicet let, které ztrávili na cestě do zaslíbené země, musíme si představit takovým, jakým je dodnes život kočovných kmenů arabských. Táhnou se svými stany a stády od studnice ke studnici, od pastviny k pastvině; na jednom místě se zdrží, pokud voda a pastva stačí. Strádají často žizní a nedostatkem vody, mají stále spory a půtky s kmeny, které jim brání táhnouti vlastním územím. Tak žili na poušti také Israelité, odezíráme-li od zázračné ochrany a pomoci, kterou jim Bůh tak často ukazoval. A tak si také do jisté míry vysvětlíme, proč ona bludná cesta v nehostinné poušti trvala tak dlouho, než dospěli k Jordánu a než vůdce národa Mojžíš mohl s hory Nebo shlédnouti onu zemi, po níž tolik toužil, na niž však nesměl vstoupiti svojí nohou.

Obyvatelstvo Palestiny, když si ji podmanili Israelité, bylo z velké části semitské a rozdělené na drobné kmeny, které měly svoje knížata neb krále. Písmo sv. nám názvy některých těchto kmenů zachovalo, na př. Amalekité, Jebuseové, Ferezeové atd. Některé kmeny však jako Hethité a Amorreové zdá se, že semitskými nebyly.

V egyptském místě Tell-Amarna před několika lety byly nalezeny tabulky s klínovým písmem, které obsahují korespondenci egyptských faraonů v této době, t. j. v polovici druhého tisíciletí před Kristem, s chananejskými knížaty v Palestině. Vidíme z nich, že Palestina a její kmeny stály pod vlivem a nadvládou Egypta.

Palestina byla tehdy dobře vzdělána a oby-

vatelé stáli na značném stupni vzdělanosti. Byli však oddáni modloslužbě, která se vyznačovala nemravností a ukrutností. Chrámy chananejských Bálů a Ašer byly místy, kde se páchala nemravnost nejhoršího druhu. Lidské oběti, které k počtě svých božstev, na př. Molocha přinášeli, byly nejlepším dokladem mravní a rozumové zvrhlosti, které usedlé obyvatelstvo chananejské propadlo. Proto Bůh dal Israelitům rozkaz, aby ony kmeny z větší části vyhladili. Israelští byli tu pouze nástrojem v rukou trestající božské spravedlnosti. Zároveň chtěl Bůh tímto rozkazem uchránit Israelity od nebezpečí, aby nepodlehli vlivu nového okolí a sami podobné modloslužbě se neoddali.

Právě ta okolnost, že Israelité tento rozkaz Boží nesplnili, že domorodého obyvatelstva namnoze ušetřili, ba s ním se spřátelili a sňatky smísili, měla za následek, že modloslužba stále vnikala a prosakovala do středu národa vyvoleného a stále ohrožovala víru v jediného pravého Boha. Doba od obsazení Svaté země Israelity až do zajetí babylonského není ničím jiným než neustálým bojem mezi úctou pravého Boha a chananejskou modloslužbou. Je to zásluhou starozákonních proroků, že národu svému zachovali čistou představu nejvyššího Boha a že jej uchránili před zániknutím v modloslužbě. Zajetí assyrské a babylonské bylo tvrdou, ale dobrou školou pro Israelity. Vidíme, že národ je po svém návratu ze zajetí vyléčen ze své náchylnosti k modloslužbě a že od té doby pevně a nezvratně se přidržuje svého jediného Boha.

Josue, nástupce Mojžíšův, rozdělil Svatou zemi mezi jednotlivá pokolení israelská. Zajordání dostala pokolení Ruben, Gad a půl kmene Manasse. Jižní část Palestiny dostaly kmeny Juda, Simeon, Benjamin, část střední Ephraim, druhá polovice Manasse, část severní pak Zabulon, Neftali, Isachar, Aser a Dan. Pokolení Levi, kterému byla svěřena služba kněžská, nedostalo žádného území, ale bylo mu vykázáno čtyřicet osm měst v krajích různých israelských kmenů.

Toto rozdělení na kmeny upadlo namnoze v zapomenutí v zajetí, kde příslušníci různých kmenů žili pohromadě a promíseni. Přes to však mnohé rodiny si uchovaly vědomí, ku kterému kmenu patřily. Tak sv. Pavel s hrdostí poukazuje na to, že jeho rodina pochází z kmene Benjaminova. Poněvadž mnoho Israelitů se ze zajetí vůbec do vlasti nevrátilo a poněvadž mezi navrácenými počtem i významem vynikali příslušníci kmene Judova: proto v době pozdější Israelité sami se označují a od cizích spisovatelů jsou označováni názvem Judeové — židé a země jejich Judea — Judsko v širším slova smyslu.

Po návratu ze zajetí a také v době Krista Pána území palestinské nedělilo se již dle kmenů, ale Předjordání se dělilo na tři části: jižní část slula Judsko, střední Samarie a severní Galilea. Zajordání se obyčejně označovalo řeckým názvem Perea. Třebaže jádro obyvatelstva v těchto krajích tvořili židé, přece jen tu sídlilo také hojně pohanů, potomků to starých

chananejců. Nejčetnější byli pohané v Perei a v severní Galileji, která proto také slula Galilea pohanská. Než i po celém pobřeží moře Středozemního, a to nejvíce ve městech, bylo usazeno hojně obyvatelstva pohanského. — Když v druhém století před Kristem židovský stát za vlády Hasmoneovců stál na vrcholu rozkvětu, tu někteří vládcové sousední kmeny nejen si podmanili, ale násilím je nutili přijati obřízku a židovské náboženství. Tak Jan Hyrkanus (135—106) donutil k obřízce podmaněné Idunujce. Trvalého výsledku však toto násilné šíření židovství nemělo a národ israelský zůstal celkem omezen na své staré území, které od pradávna obýval.

*

Mezi kmeny, které současně s Israelity obývali Palestinu, zvláště často jsou v Písmě svatém uváděni a proto i podrobnější zmínky zasluhují Filišťané a Samaritáni.

Filišťané, od nichž Palestina dostala své jméno, obývali úrodnou rovinu Šefelu táhnoucí se podél pobřeží na jih od Jaffy. Nepatřili k původnímu obyvatelstvu semitskému, ale přitáhli sem odjinud, jak naznačuje jméno jejich, které značí v hebrejském jazyku „přistěhovalci“. Josef Flavius jim říká „cizozemci“. Zdá se tudíž, že nebyli původu semitského. Gaza, Azot, Askalon, Geth a Akkaron byla nejdůležitější města v jejich kraji. Jako obyvatelé úrodné roviny vynikali zámožností a pěstovali, jak se zdá, také horlivě obchod námořní. Protože byli statečnými a zdatnými vojíny, způsobilo jejich podmanění Israelitům veliké obtíže.

Opětovně nabyli Filišťané vrchu nad Israelity a obsadili části jejich území. Z knihy Soudců je nám patrné, jak těžké boje bylo Israelitům vésti proti nim. Z hrdinů israelských, kteří se v bojích s Filišťany zvlášť vyznamenali, vyniká Samson. Teprve Davidovi se podařilo moc Filišťanů podlomiti, ačkoli i v pozdějších dobách se opět a opět proti Israelitům bouřili. — Filišťané uctívali sice s ostatními chananejci Bála, ale měli své zvláštní bohy a to D a g o n a, známého z historie Samsonovy a bohyni D e r k e t o neb A t a r g a t i s. Obě tato božstva měla podobu lidskou, spodní část však byla rybí. V městě Akkaronu byl uctíván B e l z e b u b, kteréhožto názvu židé užívali na označení ďábla. Jak židé i v dobách pozdějších nenáviděli Filišťanů, je patrné z knihy Ekklesiasticus (50, 28), kde je spisovatel s Idumejci a Samaritány vypočítává jako tři národy, které duše pravého Israelity má v nenávisti. Filišťané jako ostatní pohanští Chananejci stáli v době Kristově úplně pod vlivem řecké kultury a také znalost řečtiny byla u nich hojně rozšířena. Přispěla k tomu jistě též zeměpisná poloha jejich území, neboť jsouce usazeni při moři a vedoucí čilý obchod, byli nuceni vstoupiti do úzkých styků s tehdejší řeckým světem.

*

Kdežto Filišťané byli národem cizím, Samaritáni tak často v Novém zákoně jmenovaní jsou původem svým židé. Pocházejí totiž od oněch Israelitů, kteří byli zůstaveni ve vlasti, mezitím

co ostatní obyvatelstvo bylo odvedeno do zajetí assyrského. Samaritány slují od Samarie, bývalého hlavního města říše severní, jež si vystavěl král Omri. Králové assyrští poslali do zpuštěného kraje nové osadníky, kteří se s pozůstalými Israelity smísili a dali tak vznik národu Samaritánů. U Samaritánů přes to udržela se víra v pravého Boha. Když se židé vrátili za vlády Cyrovy do vlasti a počali znova budovat Jerusalem i chrám, tu Samaritáni přicházeli, aby tu přinesli oběť pravému Bohu. Když však Samaritáni chtěli se účastniti při budování chrámu a židé jejich žádost odmítli, tu zavdalo to prvý podnět k roztržce a nenávisti, která se mezi židy a Samaritány prohlubovala vždy více a více.

Úplnou stala se tato roztržka, když si Samaritáni postavili svůj vlastní chrám na hoře Garizim. Jak Josef Flavius vypráví, Manasses, vnuk velekněze Jojady, pojal za manželku dceru perského satrapy Sanballata, jenž sídlil v Samarii. Poněvadž nechtěl tuto cizozemku propustit, byl Manasses vypuzen a uchýlil se ku svému tchánu, který jej učinil veleknězem na hoře Garizim. Tak měli Samaritáni svůj chrám i své kněžstvo. Tento chrám byl hlavním předmětem sporů a pří mezi židy a Samaritány. Tak i ona žena Samaritánka, s níž Kristus Pán hovořil u studnice Jakubovy, praví Pánu: „Otcové naši na hoře této se klaněli, vy však pravíte, že Jerusalem je místem, kde třeba se klaněti.“ Proto když bojovný kníže Hyrkán dobyl r. 128 před Kristem Samarie, tu také zbořil chrám na hoře Garizim. — Jinak však Samaritáni

věřili v jediného pravého Boha. Z Písma svatého přijímali a uznávali pouze Patero knih Mojžišových, které psali a dodnes píší starým hebrejským písmem, kdežto židé po návratu ze zajetí počali užívat písma nového, t. zv. kvadrátního. — Vidíme z novozákonních knih, že Samaritáni s ochotou přijali učení Kristovo a kázání apoštolů, důkaz to, že i mezi nimi bylo mnoho takových, kteří toužili po pravdě a pravdu ochotně přijímali.

Jaká nenávist vládla mezi židy a Samaritány v době veřejné činnosti Spasitelovy, pro to máme v Novém zákoně hojně dokladův. Tak židé rozčilení a rozhořčení proti Pánu, nedovedou mu říci potupnější nadávky nežli: „Zda neříkáme právem, že jsi Samaritánem a že máš zlého ducha“? (Jan, 8, 48.) Ba v Talmudě dokonce čteme, že „požití skývu chleba od Samaritána je právě takové jako požití vepřového masa“! Poutníkům, kteří z Galileje se ubírali přes Samařsko do Jerusalema, činívali Samaritáni různá příkoří. Proto Galileané, jdoucí do Jerusalema ke svátkům, raději volívali delší a obtížnější cestu údolím Jordánu a přes Jericho. Touto cestou se ubíral také Spasitel, když šel do Jerusalema k posledním Velikonocům, o nichž utrpěl smrt na kříži.

Dodnes v městě Nablusu, starém to Sichemu, žije asi sto dvacet samaritánských rodin, které mají svého velekněze, zachovávají zákon Mojžíšův a o Velikonocích přinášejí zákonem předepsané oběti na hoře Garizim. Jsou to nepatrné a vymírající zbytky slavného kdysi a mocného kmene Samaritánů.

6. Jerusalem.

Jak srdce je střediskem, v němž se krev celého těla sbíhá a odkud zase na všechny strany proudí, tak bylo město Jerusalem středem a srdcem Palestiny. Byl to chrám pravého Boha, který pouze na tomto jediném místě chtěl býti uctíván, jenž dodal Jerusalemu jeho významu náboženského i politického. Jerusalem byl každému židu nejen městem hlavním, ale městem posvátným. K němu pohlížel se zbožnou úctou, do Jerusalema toužil aspoň jednou v životě se podívat, byť i bydlel v nejvzdálenějších končinách. I když v době Krista Pána židé byli již rozšířeni po celé říši římské a sousedních krajích, přece Jerusalem a jeho chrám tvořily jejich společné středisko.

Jerusalem je město prastaré. Již v assyrských klínových nápisech setkáváme se s jeho názvem ve formě Urusalimu. Někteří se domnívají, že je totožný se starým městem Salem, jehož král Melchisedech obětoval po vítězství Abrahamově nejvyššímu Bohu chléb a víno. Při příchodu Israelitů sídlil v Jerusalemě kmen Jebuseů, kteří tu měli silnou pevnost, zvanou Jebus. Teprve králi Davidovi se podařilo tvrze se zmocnit a Jebuseje úplně vypudit, načež učinil Jerusalem hlavním městem svého království.

Město je položeno na dvou protáhlých návrších, která z pohoří efraímského vybíhají k jihu a která vyjma severní stranu tvořící náhorní rovinu jsou na třech ostatních stranách, východní, západní a jižní, ohraničena hlubokými údolími. A sice

na východě je údolí potoku Cedronu čili údolí Josafat, za nímž se vypíná hora Olivetská. Jižně od hory Olivetské je hora Pohoršení, kde Šalomoun dal postavití svým pohanským ženám modly. Na straně západní a jižní je údolí Hinnom nebo Gehenna, kde Israelité kdysi obětovali pohanskému bohu Molochovi svoje dítky. Oba pahorky, na nichž byl Jerusalemem rozložen, jsou od sebe odděleny méně hlubokým úvalem, který slul v době Kristově Tyropoon.

Návrší západní dosahuje výše 776 m nad mořem, převyšuje tedy něco návrší východní, které má výšku jen 740 m. Chrám, který postavil Šalomoun na humně náležejícím dříve Ornanovi, nalézal se návrší východním. Když král David vypudil Jebuseje, tu založil na hoře Sionu město Davidovo a sem také dál přenést a ve stanu umístil archu úmluvy. Vzniká otázka, na kterém návrší byl tento Sion a město Davidovo, zda na západním vyšším neb na východním, kde se později vypínal chrám. Otázka tato není archeologií dosud rozhodnuta. Dříve se mělo všeobecně za to, že Sion byl na pahorku západním, v novější době mnozí biblisté hájí mínění, že Sion dlužno hledat na návrší východním. Později byl slovem Sion obrazně označován celý Jerusalemem.

Podrobný popis Jerusalema v době Krista Pána máme z pera židovského dějepisce Josefa Flavia, žijícího v 1. století po Kristu. Město bylo tehdy ohraženo trojí zdí. První zeď obkličovala nejstarší části města. Druhé dvě zdi byly připojeny, aby chránily nové části města, jež na

severní straně vznikaly. Stavba třetí zdi byla počata teprve r. 44 po Kristu za krále Agrippy I. okolo nového předměstí Bezethy. Tedy v době Kristově byly jen zdi dvě. Venku za druhou zdí, ale nedaleko od ní, bylo návrší Golgotha, kde Spasitel utrpěl smrt na kříži a kde nyní vypíná se chrám Božího Hrobu. Obvod celého města udává Flavius na 33 stadií, což jest asi šest kilometrů.

Ze zkoumání archeologických je jisto, že starý Jerusaleem zaujímal skoro stejnou rozlohu jako město dnešní; pouze na straně jižní se rozestíral starý Jerusaleem dále než dnes. Vezme-li v úvahu předměstí, jež se pod hradbami rozkládala, můžeme počet obyvatelů v době Kristově odhadnout nanejvýš na sto tisíc, ba i odhad tento je snad příliš vysoký, uvážíme-li, že dnešní město má 70 tisíc obyvatelů. Když tedy Josef Flavius vypráví, že ku svátkům velikonočním bývalo v Jerusalemě na tři miliony poutníků, tu je to jistě nesmírná nadsázka.

Veledůležitou otázkou pro Jerusaleem bylo opatřit obyvatelstvu potřebnou vodu. Třeba v Zemi svaté je velký nedostatek vody, bylo přece o Jerusaleem v době Kristově v této příčině výborně postaráno. Vidíme, že i v době obležení od Římanů, když byl nedostatek potravin a v městě zuřil hlad, vody přece nescházelo. Studní, přirozeně majících vodu, bylo a jest ve městě málo. Také z pramenů jediný pouze poskytoval vydatně vody, totiž pramen Gihon, ležící na svahu v údolí Josafat pod městskými hradbami. Voda z tohoto

pramene vedena byla podzemním kanálem do rybníka Siloe, památného uzdravením slepce od narození. Nejdůležitějšími byly pro opatřování vody potřebné cisterny a rybníky, do nichž podobně jako do cisteren se sváděla v době dešťů voda. Takovým rybníkem byla Bethesda, u níž Kristus Pán uzdravil člověka třicet osm let nemocného. Konečně bylo tu několik vodovodů, dodávajících vodu městu, hlavně dva přicházející z jihu z dnešního Wadi Arrub a Wadi Bijjar mezi Betlémem a Hebronem. Oba tyto vodovody prozrazují svým rázem původ z doby vlády Římanů, kteří byli mistry ve stavbě vodovodů; první z nich pochází pravděpodobně od Heroda.

Poněvadž Východ neobyčejně houževnatě lpí na všech obyčejích a zvycích, musíme mítí za to, že ráz města Jerusalema, jeho budov a ulic v době Kristově podobal se celkem městu dnešnímu. Tytéž úzké ulice, vysoké domy, ploché střechy opatřené tu a tam kopulemi, tvořily i starý Jerusalema. Kdežto však Jerusalema dnes pod vládou islamu je v hlubokém úpadku, tehdy stál na výši svého rozkvětu. Kde dnes vidíme vše sešlé, zpustlé, zanedbané a špinavé, tehdy ještě panovala čistota, úpravnost, ba nádhera. Byl to především staveb milovný Herodes, který vedle chrámu ozdobil Jerusalema znamenitými budovami. Mezi těmito vynikal jeho palác na severovýchodní straně města s třemi věžemi, obklopený zahradami a sady. Starý palác královské rodiny Hasmoneovců, kteří vládli před Herodem, nalézal se v západní části města poblíže chrámu. Je jisto, že jak vzne-

šené rodiny kněžské, tak i bohatí obchodníci měli své paláce, přispívající k ozdobě a okrase města. Hlavní čtvrti města tvořilo M ě s t o h o r n í, rozložené na pahorku západním a níže ležící M ě s t o d o l n í, pak zmíněné již předměstí B e z e t h a.

Kdežto okolí dnešního Jerusalema je pustá a kamenitá poušť, v době oné dle Josefa Flavie byly kolem Jerusalema zahrady a olivové sady. Tím půvabnější byl pohled na svaté město pro poutníky, kteří sem přicházeli, aby se poklonili pravému Bohu. Poutníci, kteří přicházeli od Jericha, měli nejkrásnější pohled na Jerusalema se svahu hory Olivetské, odkudž i dnes pohled na město je uchvacující. Odtud pohlížel na město i Spasitel, když oči jeho se zarosily slzami při bolestných prorockých slovech, pronešených k Jerusalemu: „Kdybys bylo poznalo i ty, a to alespoň v tento den tvůj, co je tobě ku pokoji — ale nyní je skryto před očima tvýma. Neboť přijdou dnové na tebe, ve kterých nepřátelé tvoji obklíčí tě náspem a oblehnou tě a sevrou tě se všech stran... a nenechají v tobě kámen na kameni, poněvadž jsi nepoznalo času navštívení svého“. (Luk. 19, 42—44.) — Neméně krásný jest a byl pohled na Jerusalema od severu, když na planině řečené Skopus poprvé spatří poutník město široce rozložené pod sebou. Poněvadž poutníci z Galileje obyčejně se ubírali do Jerusalema přes Samarii, můžeme míti za to, že i Spasitel, když poprvé jako dvanáctiletý hoch s rodiči šel ke svátkům velikonočním, s tohoto místa utkvěl svými božskými zraky na posvátném městě a že s ostatními

poutníky nadšeně zapěl poutní píseň Israelitů (Žalm 121):

„Plesávám nad těmi, kteříž mi praví:

Půjdeme do chrámu Hospodinova!

Stanou nohy naše v síních tvých, Jerusaleme!

O Jerusaleme opět vystavěný —“

A co nového, nevidaného spatřilo oko poutníkovy teprve, když prošel městskou branou a vstoupil do města! Jaký ruch a šum vlnil se ulicemi stotisícového východního města! Tu táhly karavany velbloudů nesoucích náklady vzácných věcí z Arabie, Indie a jiných vzdálených zemí; tu šly zase skupiny poutníků z různých končin tehdejšího světa v cizokrajných krojích hovoříce neznámými jazyky, tu prodavači potravin, ovoce a jiných předmětů právě tak dotěrně jako dnes nabízeli své zboží; onde zase kráčeli v bílém šatu fariseové a učitelé zákona majíce na tváři výraz zbožnosti, třebaže srdce jejich bylo jako obílený hrob plno hříchu a pokrytství; a opět jinde bylo vidět tlupu římských vojáků, kteří v pochodu razili si cestu hlučícím zástupem. A všechnen tento ruch, který proudil ulicemi mezi prostými domy i římskými paláci ozdobenými sloupy a soškami, směřoval k jednomu místu, tvořícímu střed a hlavní bod města — ke chrámu. Jako byl Jerusalemem srdcem Palestiny, tak zase chrám byl srdcem svatého města!

7. Chrám Jerusalemský.

Často a často stály nohy Spasitelovy během jeho pozemského života na nádvořích a

v síních jerusalemského chrámu! Zde divili se učitelé zákona moudrosti Jeho, když poprvé ve dvanáctém roku sem zavítal; sem každoročně dle předpisu zákona chodil ku svátkům velikonočním a k jiným svátkům, o nichž Israelité byli povinni chrám Hospodinův navštívit; zde také během tří let své veřejné činnosti přechasto učil naukám věčné Pravdy, usvědčoval z falše fariseje a zákoníky, konal zázraky a divy! Proto i první křesťané, třebaže smrtí Kristovou závaznost Starého zákona byla zrušena, měli chrám jerusalemský v úctě a vážnosti, navštěvovali jej a shromažďovali se v něm až do jeho zboření. Je proto třeba, abychom si tohoto chrámu tak významného v životě Kristově blíže povšimli.

Dějiny chrámu jerusalemského od jeho zbudování králem Šalomounem až do jeho zničení ve válce židovské obsahují dobu celého tisíce let. Osudy, jež chrám během těchto dlouhých let zakusil, jsou pohnuté a rozmanité tak jako osudy samého národa, jehož jedinou a nejvyšší svatyní chrám byl.

Již král David měl úmysl vystavěti v novém hlavním městě svojí říše důstojný chrám místo stánku úmluvy, s nímž Israelité putovali po poušti. Koupil za tím účelem od jebuseje Ornana za šest set siklův stříbra návrší východního jerusalemského návrší. Dle podání byla zde to hora Moria, kde Abraham chtěl obětovat svého syna Isáka. Obrovský balvan, na němž byl později umístěn oltář zápalný a který dodnes možno viděti v Omarově mešitě stojící na místě chrámu

Šalomounova, sloužil pravděpodobně již před tím za místo, kde byly přinášeny oběti. David shromáždil také poklady ke stavbě chrámové, než dle vůle Boží nikoli David, který v bojích prolil mnoho lidské krve, nýbrž syn jeho Šalomoun měl vystavěti nový stánek Hospodinu.

Vydatnou pomoc při stavbě chrámu poskytl Šalomounovi fenický král Hiram, který mu, ovšem za dobrou záplatu, poslal řemeslníky a stavitele, jakož i materiál stavební. Otesané kameny a dřevo cedrové bylo dopravováno na vorech z Fenicie do Jaffy a odtud do Jerusalema. Bylo toho třeba, neboť umění stavitelské nebylo tehdy u židů ještě vyvinuto.

Chrám byl vystavěn dle vzoru stánku úmluvy, ale v rozměrech mnohem větších. Není pochyby, že měl ráz tehdejších chrámů egyptských a fenických, protože byl zhotoven umělci fenickými. — Aby bylo dosaženo větší plochy, bylo návrší pahorku zarovnáno. Vedle chrámu zbudoval tam Šalomoun i svůj palác a celou plochu obklíčil pevnou zdí. — Stavba chrámu trvala přes sedm let a když byla skončena, tu Šalomoun chrám slavnostním způsobem zasvětil.

Když král Nabuchodonosor r. 588 dobyl Jerusalema, byl s ostatním městem i chrám spálen a rozbořen. Po sedmdesát let byl ve zříceninách. Teprve, když se židé vrátili ze zajetí babylonského a Jerusalem povstal z trosek, tu Zorobabel, vůdce židů, počal znova budovati chrám. Stavba chrámu zvolna pokračovala a bylo potřebí velkého úsilí se strany proroka Agea a Esdráše, aby byla

přivedena ke konci, což se stalo okolo r. 515. Nový chrám byl postaven dle vzoru chrámu Šalomounova, ale bohatstvím a nádherou byl daleko za ním. Když starci, kteří ještě viděli první chrám, nad tím naříkali, těšil je Ageus tím, že chrám tento bude mnohem slavnějším než chrám starý, protože jej svou přítomností oslaví Žádoucí všem národům, totiž Mesiáš! A proroctví toto došlo také splnění.

Když král Herodes, za jehož panování se narodil Spasitel, domohl se vlády nad židy, tu brzy po té se rozhodl chrám přestavět a obnovit ve větších rozměrech a s větší nádherou. Vedla jej k tomu jeho přirozená záliba v nádherných stavbách, jednak i přání, aby si tím zjednal oblibu u židů, kteří jej jako cizozemce a uchvatitele moci nenáviděli. Základy chrámu Zorobabelova však nebylo hnuto a proto židé nazývají chrám Herodův tak jako Zorobabelův chrám e m d r u h ý m.

S přestavbou bylo počato roku 20. před narozením Kristovým, a byla s úpravou nádvoří provedena za devět a půl roku. Než na vedlejších budovách pracovalo se dále jak za Heroda, tak i jeho nástupců a teprve nedlouho před vypuknutím židovské války roku 64. po Kristu byla celá stavba skončena.

Aby bylo dosaženo větší plochy pro chrámová nádvoří, vystavěl Herodes na straně jižní a východní, kde se návrší sklánělo dolů, velkolepé podezdívky a sklepení. Sklepení tato jsou dosud dobře uschována, a poutník, který je navštíví, může učinit si pojem, jak obrovskou a

nádhernou stavbou byl chrám Herodův. Důkladný popis jerusalemského chrámu, jak jej Herodes obnovil, máme od současného židovského dějepisce Josefa Flavia.

Mohutné zdi, jimiž vedlo několik bran, obklopovaly nádvoří zevnější tvořící čtverec. Toto nádvoří zevnější sluje také nádvořím pohanů, protože i pohané měli do něho přístup. Hlavní vchod byl na straně východní, a brána bohatě ozdobená bronzem i jinými okrasami, jež tu byla, slula proto **b r á n a k r á s n á**. Je to ona brána, u které sv. Petr a Jan vstupující do chrámu, uzdravili člověka chromého od narození. Kol dokola podél nádvoří táhly se podloubí neb síně, jež byly utvořeny dvojitou řadou mramorových korintských sloupů. Na straně jižní byly sloupy v řadě trojí a podloubí to pro svou zvláštní nádheru slulo síní Šalomounovou. V této síni Šalomounově první křesťané se zálibou se shromažďovali k modlitbám. (Sk. Ap. 3. 12.) S vrchu síně Šalomounovy byl do hlubokého údolí Cedronu pohled, který dle Josefa Flavia způsobil u diváka opravdovou závrať. Snad zde tudíž bylo ono cimbuří chrámové, kam zlý duch postavil Spasitele, pokoušeje ho, aby se spustil dolů a tak vzbudil úžas a obdiv u diváků. (Mat. 4, 5.)

Na severní straně zevnějšího nádvoří byla tvrz **A n t o n i e**. Byla zde původně tvrz zvaná Baris a vystavěná Hasmoneovci. Herodes ji však znova vystavěl, opevnil a nazval ku počtě svého příznivce Antonia Antonii. Tvrz byla položena výše než nádvoří a bylo zde odtud pozorovat

vše, co se ve chrámu děje. Za vlády římské byla tu posádka římských vojáků, kteří, když bylo potřeba, po schodech sestoupili na nádvoří, aby potlačili zbraní povstání neb jiný nepořádek.

Na zevnějším nádvoří byly také byty pro levity sloužící ve chrámu a jiné budovy sloužící různým náboženským účelům. Zde prodávala se také obětní zvířata jako býci, jalovice, ovce, holubice a hrdličky, obětní předměty jako sůl, kadidlo a jiné věci, zde měli také penězoměnci své stolky a měnili peníze těm, kteří chtěli zapraviti povinnou chrámovou daň neb nějaký milodár chrámu věnovat. Vládl tu úplně světský shon a obchodování, nesrovnávající se s posvátností místa a důstojností chrámu. Proto i Spasitel ve svatém rozhorlení vyhnal tyto prodavače a převrátil stoly penězoměncům řka: Neří-liž psáno: Dům můj domem modlitby slouiti bude všem národům ... Vy však jste jej učinili peleší lotrovskou. (Marek 11. 17.)

Čtrnáct schodů vedlo z nádvoří vnějšího do nádvoří vnitřního, jež bylo položeno něco výše a se všech stran bylo obklopeno kamenným zábradlím. Vedlo do něho devět bran: čtyři na severu, čtyři na jihu a jedna, hlavní to brána, na východě. Žádnému pohanu a neobřezanému nebylo dovoleno vstoupiti do vnitř. U vchodů proto stály kameny s latinskými a řeckými nadpisy, jež pod trestem smrti zakazovaly nežidovi vstoupiti do zapovězeného obvodu. Jeden takový nápis byl r. 1871 poblíže chrámového nádvoří nalezen a uchovává se nyní v museu v Cařihradě.

Nádvoří vnitřní skládalo se z několika oddílů, jež byla postupně výše a výše položena a vedla ke chrámu vlastnímu na místě nejvyšším.

První oddělení, kam se přišlo hlavní branou od východu, slulo *n á d v o ř í ž e n*. Slulo tak proto, poněvadž jen sem a nikoli dále bylo ženám israelským dovoleno vstoupit. Byly tu galerie neb empořy určené pro ženy, jež chtěly býti přítomny bohoslužbě ve chrámě. Jako v nádvoří vnějším, tak i zde byla dokola sloupová podloubí. Mezi sloupy stálo tu třinácte pokladnic, do kterých házeli Israelité milodary určené chrámu. Zde právě to bylo, kde Kristus Pán uzřel jedenkráte chudou vdovu, jak hodila do pokladnice nepatrný peníz. Spasitel, jenž viděl do srdcí lidských, pravil při této příležitosti učeníkům: Tato vdova chudá dala více než všichni ti, kteří házeli do pokladnice, neboť všichni házeli z toho, co jim zbývalo, tato však dala z nedostatku svého všecko, co měla. (Marek, 12, 43.)

Opět po patnácti stupních vstupovalo se do *n á d v o ř í I s r a e l i t ů*, za němž leželo *n á d v o ř í k n ě ž í*. Obě nádvoří byla oddělena kamennou přehradou, a žádný Israelita, jenž nebyl knězem neb levitou, nesměl vstoupit do nádvoří kněží, na němž stála vlastní budova chrámová.

Podél vnitřních stěn těchto nádvoří byly různé budovy, kde se uchovávalo posvátné nářadí, kde bydleli kněží mající službu ve chrámě, kde se pekly předkladné chleby a uchovávala zvířata určená pro zápalné oběti.

Při vstupu do nádvoří kněží přišlo se nej-

prve k oltáři zápalných obětí. Oltář tento byl z hrubých neotesaných kamenů a ozdoben byl na čtyřech stranách čtyřmi rohy, odznaky to síly a moci pravého Boha, jemuž se zde obětovalo. Pod oltářem byla cisterna, do které stékala krev obětovaných zvířat, z cisterny pak podzemní kanál vedl do údolí Cedronu.

Za oltářem byla veliká nádoba plná vody, kde se kněží omývali, dříve než vstoupili do svatyně.

Na to následovala vlastní budova chrámová. Chrám byl asi 52 metry dlouhý a vysoký, široký asi 30 metrů, celý pak byl vystavěn z mohutných mramorových kvádrů. Ze tří stran — vyjma stranu východní, kde byl vchod — nalezaly se při chrámu budovy o třech poschodích. Před chrámem na východní straně byla otevřená před síň bohatě ozdobená a vyzlacená. Brána o dvou veřejích vedla do vnitra chrámu. Když se mohutná brána otvírala neb zavírala, tu, jak Josefus Flavius v nadsázce praví, hluk tím způsobený bylo slyšet až do Jericha! Nad branou byla vytesána vinná réva s pozlacenými hrozny, obraz to národa israelského, jenž v Písmě svatém často bývá přirovnáván k vinnému kmeni.

Vnitřek chrámu se dělil na svatyni a velesvatyni. Ve svatyni uprostřed byl oltář kadidlového zápalu. Byl z akaciového dřeva a celý pozlacený. Dvakrát denně, ráno a večer, obětoval na něm kněz kadidlo, mezi tím co lid venku před chrámem vysílal k Bohu své modlitby, jež kadidlovým kouřem

tak krásně jsou zobrazeny. Zde také Zachariáš přinášel Pánu oběť kadidla, když se mu zjevil archanděl Gabriel přinášeje mu radostnou zvěst o narození Jana, předchůdce Páně.

Na levo od kadidlového oltáře byl s e d m i r a m e n n ý s v í c e n celý ze zlata. Sedm lamp, naplněných nejčistším olivovým olejem, hořelo zde po celou noc. Na pravo kadidlového oltáře byl stůl předkladných chlebů. Sem každé soboty kladli kněží dvanácte nekvašených chlebů jako oběť dvanácti pokolení israelských. Příští soboty, když byly předloženy nové chleby, staré chleby byly kněžími požity. Jak vypadal sedmiramenný svícen, stůl předkladných chlebů a jiné posvátné předměty chrámové, vidíme na vypuklinách vítězného oblouku, který císař Titus na památku dobytí Jerusalema v Římě postavil a který dodnes je zachován.

Svatyni od velesvatyně dělila nádherná opona, jež při smrti Krista Pána na kříži se roztrhla shora až dolů na znamení, že Starý zákon je zrušen a na jeho místo že nastoupil Nový zákon Kristův. Velesvatyně byla nejposvátnější částí chrámu. Kdežto do svatyně směli vkročiti jen kněží, do velesvatyně mohl vstoupiti jediný velekněz, a to pouze jednou v roce, v den smíření, aby tu vykonal zákonem Mojžíšovým předepsané obřady. Byla to místnost úplně tmavá, deset metrů dlouhá a široká, 25 metrů vysoká a úplně prázdná. Místo archy úmluvy, jež byla ve velesvatyni prvního chrámu, nalézal se tu pouze kámen, na který velekněz kladl kaditelnici a

který mazal obětní krví. Archa úmluvy totiž při dobytí Jerusalema Babyloňany zmizela a byla dle pověsti od proroka Jeremiáše ukryta v jakési jeskyni na hoře Nebo.

Chrám jerusalemský nejen svou polohou, která ovládala větší část města, ale také svou nádherou a mohutností budil podiv u všech, kterým bylo dopřáno jej shlédnout! Velkolepá sloupořadí, prostranná nádvoří dlážděná pestrými kameny a hlavně chrám sám skvějící se v záři slunce bělostným mramorem a zlatem: vše to oslňovalo a uchvacovalo nejen Israelitu, ale i cizince, který z dálných končin sem připutoval, aby shlédl tento div stavitelského umění. Ba i dnes poutník, který u zbytků zdí chrámu Herodova pozoruje obrovské a uměle otesané kvádry, z jakých chrám pozůstával, je překvapen jejich rozměry a žasne nad dovedností tehdejších stavitelů.

Když Kristus Pán před svým utrpením vyšel z chrámu, tu přistoupil k němu jeden z jeho učeníků a pravil: Mistře, pohleď, jaké to kamení a jaké stavby! A Ježíš odpovídá jemu, řekl: Vidiš-li všecky tyto stavby veliké? Nezůstane tu kamen na kameni, který by nebyl rozbořen! (Marek 13, 1—2). — Proroctví toto se doslovně a hrozným způsobem vyplnilo. Sotva byl chrám, na který byl každý žid tak hrdým, r. 64 po Kristu úplně se všemi budovami dostavěn, několik málo let na to Římané při dobytí Jerusalema jej spálili a zbořili, takže v pravdě nezůstalo kamene na kameni!

Zničení chrámu, středu to a srdce židovského národa, bylo významným obrazem toho, že Bůh svůj lid pro jeho vinu zavrhl od své tváře.

Když císař Hadrian v druhé válce židovské dobyl Jerusalema, tu na místě dřívějšího chrámu postavil pohanskou svatyni se sochou Jupitera Kapitolského, nejvyššího boha římského — jistě největší to zneuctění místa tak svatého. Za císaře Juliana Odpadlíka dostali židé povolení znova postavit svůj chrám, ale když byly konány základy, tu, jak nám současní dějepisci vyprávějí, plameny, šlehající ze země, překazily a znemožnily další práci. Když křesťanství v říši římské zvítězilo, tu místo chrámu zůstalo zpustlým. Když kalif Omar r. 638 se zmocnil Jerusalema, tu byla na nádvoří chrámovém a sice nad oltářem zápalných obětí, postavena mešita, jež tam stojí dodnes. Když byl Jerusalem v moci křižáků, tu byla mešita chrámem křesťanským a na balvanu, kde kdysi byly přinášeny krvavé oběti starozákonné, stál oltář, na němž byla denně Bohu přinášena nekrvavá oběť Nového zákona.

Jak nám svatý Jeroným vypráví, již za vlády římské nesměli židé vstoupit na půdu Jerusalema a jen jednou v roce směli plakat nad zříceninami chrámu, a i toto dovolení musili si draze penězi vykoupiti. I dnes za vlády Islamu nesmějí židé vstoupiti na chrámové nádvoří, jen u tak zvané „Zdi pláče“, pozůstatku to staré chrámové zdi, mohou konati svoje modlitby. Pohled na židy, kteří se tu modlí a otřené balvany s pláčem zbožně libají, dojme i křesťanského poutníka, který

právě na tomto místě vidí zřetelný důkaz trestající spravedlnosti Boží.

*   *   *

Není snad města na světě, jež by mělo starší dějiny a pohnutější osudy než Jerusalema. Politického významu dnes sice nemá, ale význam jeho náboženský trvá, neboť zůstává svatým městem jak pro židy a křesťany, tak i pro mohamedány. Hlavně však pro křesťany, kteří tu na každém kroku se setkávají s památkami na Spasitele a na Jeho činnost. Středem dnešního Jerusalema není už chrám Šalomounův, ale chrám Božího Hrobu, stojící na místě Golgothy neb Kalvarie, nepatrného to pahorku, který ležel za druhou městskou zdí. Jako kdysi židé ze všech zemí putovali do chrámu Šalomounova, tak nyní křesťanští poutníci od prvních dob církve ze všech končin světa přicházeli a přicházejí sem, aby se pomodlili na místě, kde Vykupitel světa zemřel, byl pochován a slavně přemoha smrt, vstal z mrtvých. Šedé a staletími oprýskané kameny této křížácké stavby jsou místem nepoměrně významnějším než Šalomounův chrám, protože stojí na místě, kde se udál ten největší čin dějin světových: vykoupení lidstva Kristem!

Z ostatních křesťanských památek dnešního Jerusalema uvádíme večeřadlo, kde Kristus Pán slavil poslední večeři, kde byl seslán na apoštoly Duch Svatý a kde dle zbožného podání jeho svatá Matka zesnula. Na místě večeřadla stojí křížácký chrám, proměněný bohužel v tu-

reckou mešitu. Hned vedle však se týčí nádherný, nově vystavěný chrám Zesnutí Panny Marie s klášterem Benediktinů. — Z a h r a d a g e t s e m a n s k á s prastarými olivovými stromy je místem, kde Spasitel se potil krví ve smrtelné úzkosti a kde byl jat. H r a d A n t o n i e, dnes turecké kasárny, jsou zase místem, kde pravděpodobně byl Kristus Pilátem odsouzen k smrti a odkud křížovou cestou se ubíral na Kalvárii. U kostela sv. Anny dodnes je onen r y b n í k B e t h e s d a, známý z evangelií a na jižní straně Jerusalema pod hradbami r y b n í k S i l o e, kde byl uzdraven slepec od narození. — Třeba o některých jiných památkách, jako je hrob P a n n y M a r i e, d ů m K a i f á š ů v atd. těžko určit, jsou-li to místa skutečně historická neb děkují-li svůj vznik jen zbožnému podání a obrazotvornosti poutníků, přece ona hlavní místa, hlavně Kalvarie a Boží Hrob, jsou naprosto jistá a pravost jejich se dá proti všem pochybnostem obhájit. Není křesťana, který má v srdci jiskru víry a který by bez dojetí a bez zbožných slz ve zraku mohl vstoupiti na místa tak svatá.

Jerusalem, jak už dříve pověděno, zaujímá dnes celkem stejnou plochu, jako staré město, pouze jižní části bývalého města leží mimo obvod dnešních hradeb. Počet obyvatelstva odhaduje se na 70 tisíc. Z toho je 45 tisíc židů, kteří se sem z velké části teprve v novější době přistěhovali, 8 tisíc mohamedánů, zbytek jsou křesťané latinští i východní. Všechna křesťanská vyznání snaží se uplatnit svůj vliv ve svatém

měště stavbou chrámů a zřizováním klášterů, jakož i dobročinných a vědeckých ústavů. Jerusalemem a úcta k jeho posvátným místům je přece jakýmsi poutem neb mostem, který zbloudilé ovce ovčince Kristova, bludaře a rozkolníky, pojí s pravou církví. Uspokojuje a povznáší to náboženské sebevědomí věřícího katolíka, že mezi těmito chrámy, kláštery a ústavy nejčelnější místo zaujímá právě církev katolická!

8. Města Palestinská v době Kristově.

V době Krista Pána měla Palestina obyvatelstvo mnohem četnější než dnes. Obyvatelstvo ono sídlelo v městech a vesnicích, které dnes namnoze zanikly. Mnohá, dříve kvetoucí města jsou dnes buď hromadou zřícenin neb nepatrnými arabskými vískami. Velikosti a významem nemohlo se sice žádné z tehdejších palestinských měst měřiti s Jerusalemem, avšak důležitostí a výstavností nikterak nestala za tehdejšími menšími městy římskými a řeckými. Uvedeme v následujícím ona místa Svaté země, jejichž názvy v Novém zákoně přicházejí a to v abecedním pořádku s krátkými historickými a zeměpisnými poznámkami.

Antipatris. Dle skutků Ap. (23, 31), když byl sv. Pavel v Jerusalemě jat a poslán k římskému prokuratoru do Caesareje, tu vojíni dorazili s ním prvního dne do Antipatridy. I když dnes se nedá poloha Antipatridy přesně určit, je patrné, že město ono leželo na cestě z Jerusalema do Caesareje. Vystavěl je Herodes

a nazval je k počtě svého otce, jenž slul Antipater, Antipatris. Dřívější název místa byl dle Flavia Kepharsaba. Staří poutníci se zmiňují o tomto městě položeném na rovině Saronské uprostřed zeleně a hojných pramenů, ba na koncilu Chalcedonském byl přítomen také biskup z Antipatridy. — Dnes město ono je úplně zaniklé.

Arimathia, rodiště Josefa z Arimathie, který si tělo Ježíšovo vyžádal od Piláta a s Nikodemem je pochoval ve svém hrobě. Arimathia, jak se zdá, je totožná s R a m a t h a i m, rodištěm Samuelovým. Kde však toto Ramathaim leželo, mínění se velmi rozcházejí. Zaznamenáváme dvojí názor. Dle sv. Jeronýma jest Arimathia čili Ramathaim město Renfis, jež leželo na severovýchod od Lyddy. — Toto jest stará tradice, které rozhodně třeba dáti přednost před druhým podáním, jež stotožňuje Arimathii s dnešním R a m l e; ležícím 3 kilometry jižně od Lyddy.

Azot, hebrejsky A s d o d, bylo jedno z pěti hlavních měst filistinských. V Azotu dle Sk. Ap. (8, 40) kázal evangelium sv. Filip, který sem byl po obrácení komorníka královny etiopské zázračně přenesen. Azot leží při moři na hlavní cestě, vedoucí ze Syrie do Egypta. Byl zde chrám Dagona, do něhož Filišťané postavili archu úmluvy odňatou Israelitům. Hasmoneovci se sice Azotu zmocnili, ale město zůstalo z největší části pohanským. V době křesťanské byl Azot biskupským sídlem. Dnešní vesnice E s d u d stojící na místě starého Azotu, leží asi hodinu od mořského břehu vzdálena a má pět tisíc obyvatel.

Bethanie byla vesnice vzdálená od Jerusalema přes dva kilometry na jihovýchod a sice na cestě vedoucí do Jericha. Název značí dům palem (Beth — hene) asi proto, poněvadž se tam pěstovalo hojně palem. V evangeliích často se jmenuje. Lazar a jeho sestry, Marie a Marta, měly zde dům, v němž Kristus Pán byl hostem, rovněž byl zde dům Šimona Malomocného (Mar. 14, 3). — Z Bethanie slavil Spasitel svůj vjezd do Jerusalema a tam se před svým umučením zdržoval. Rovněž před svým nanebevstoupením (Luk. 24, 50) vedl učeníky k Bethanii, která ležela na západním svahu hory Olivetské. — Dnešní vesnice, jež leží na místě staré Bethanie a v níž se ukazuje hrob Lazarův, sluje El-Azarije.

Bethanie za Jordánem. Dle čtvrtého evangelia (1, 28) sv. Jan Křtitel kázal a křtil v Bethanii za Jordánem. Poloha místa tohoto je naprosto neznáma a byla neznáma již svatým Otcům. Origenes, sv. Jeroným a jiní myslí, že tu třeba čísti B e t h a b a r a (dům brodu), jak skutečně v některých starých rukopisech evangelia se nalézá. Avšak čtení „Bethania“ je lépe doloženo. Snad, jak někteří noví vykladaatelé myslí, slovo to neoznačuje město, ale je pouze pořečtžené hebrejské slovo „beten“, značící — „prohlubinu, úval“ a znamená údolí Jordánu, dnešní el-Ghor.

Bethfage značí „dům fíků“. Byla to vesnička na cestě do Jericha mezi Jerusemem a Bethanií, tedy ležela v bezprostřední blízkosti Jerusalema. Tam Kristus Pán poslal z Bethanie

dva učeníky, aby mu přivedli oslátka, na němž pak slavně vjel do Jerusalema. — Jistou obtíž působí, že sv. Lukáš líče cestu Kristovu do Jerusalema, jmenuje Bethfage p ř e d Bethanií, ač směrem od Jericha, odkud Spasitel přicházel, ležela až z a Bethanií. Proto někteří hledají Bethfage nikoli na západním, ale na východním svahu hory Olivetské, ale neprávem.

Betlem. Leží na jih od Jerusalema na cestě vedoucí do Hebronu. Od Jerusalema je vzdálen osm kilometrů. Staré jméno Betlema bylo Efrata. Nazývá se „Betlem Judův“, t. j. ležící v pokolení Judově na rozdíl od městečka stejného jména ležícího v Galileji v území kmene Zabulon. Jméno Betlem značí v hebrejském jazyku „dům chleba“. Název tento podrželo město dodnes.

Z Betlema pocházel král David, v Betlemě, jako to již prorok Micheáš (5, 2) předpověděl, měl se zroditi Vykupitel světa, jehož předobrazem byl David. Z prorocství Micheášova zároveň vidíme, že Betlem byl tehdy městem nepatrným, takže se ani nepočítal mezi knížecí města judská.

Kristus Pán, jak patrně z evangelia sv. Lukáše (2, 7), narodil se ve stáji, kam se uchýlila Panna Maria a sv. Josef, protože nikde v městě nenalezli místa, kde by mohli přenocovat. Prastaré podání označuje jako onen stáj jeskyni poblíže města, do které se uchýlovali pastýři se svými stády. Již sv. Justin v 2. století mluví o této jeskyni. Nad jeskyní onou postavil císař Konstantin nádhernou basiliku, která se uchovala až na naše dny, jedna z málo památek doby Konstantinovy, která

bez úrazu přetrvala bouře věků. Místo v jeskyni, kde podle podání se Kristus Pán narodil, je označeno stříbrnou hvězdou s nadpisem Hic de virgine Maria Jesus Christus natus est, t. j. Zde z Panny Marie se narodil Ježíš Kristus.

Od doby křížácké, kdy zde bylo zřízeno biskupské sídlo, město Betlem se rozšiřovalo a vzkvétalo. Dnes má deset tisíc obyvatel a to skoro vesměs křesťanů; patří tedy k největším městům Svaté země.

Betsaida. Je to místo opětovně v evangeliích jmenované, kde Spasitel častěji během své galilejské činnosti se zdržoval a kde také mnohé zázraky vykonal. Avšak Betsaida, podobně jako Korozaín, zůstaly z velké části nevěřícími, a proto Spasitel proti nim právem pronáší zaslouženou hrozbu. (Mat. 11, 21; Luk. 10, 13.) Betsaida znamená „dům honby“ neb „dům lovu“ a názvu tohoto jistě se dostalo místu ležícímu při jezeře Genesaretském proto, poněvadž v něm bydlilo mnoho rybářů. Z Betsaidy pocházeli apoštolé Petr, Ondřej, Filip, snad také oba synové Zebedeovi Jakub a Jan.

Jest sporná otázka, byly-li u jezera Genesaretského Betsaidy jedna či dvě. Jistě ležela jedna Betsaida na východním břehu Jordánu, tam, kde ústí do jezera Genesaretského Tetrarcha Filip tuto Betsaidu rozšířil různými stavbami a nazval Julias. Ti, kdož rozlišují Betsaidy dvě, praví, že mimo Betsaidu Julias byla tu B e t s a i d a zvaná Galilejská, která ležela poblíže města Kafarnaum,

tedy na západním břehu jezera a která byla rodištěm oněch svrchu jmenovaných apoštolů.

Cesarea Přímořská. Bylo to po Jerusalemu nejdůležitější město palestinské v době Kristově. Vznik svůj děkuje králi Herodovi, který na místě nepatrného města zvaného „Stratonova Věž“ vystavěl přístav a založil město, které dle tehdejšího zvyku k počtě císaře Augusta nazval Cesarea. Poněvadž Palestina neměla — a dodnes nemá — žádného příhodného a řádného přístavu, proto město rychle vzkvétalo. Obyvatelstvo bylo většinou pohanské. Když po odstranění syna Herodova Archelaa Judsko se dostalo pod římskou správu, tu prokuratorové vládnoucí Judskem měli své sídlo v Cesareji a do Jerusalema pouze přijížděli v důležitějších záležitostech neb na svátky velikonoční. Proto byla také v Cesareji četná římská posádka. Zde zemřel, stráven červy, král Agrippa I., když byl před tím se zálibou přijal rouhavý hold lidu v tamním divadle.

Křesťanství zapustilo v Cesareji záhy pevné kořeny. Byl to sám sv. Petr, který zde obrátil Kornelia, setníka kohorty italské, evangelium tu kázal také jáhen sv. Filip. (Sk. Ap. 8. 40.) Zde také sv. Pavel při návratu z třetí apoštolské cesty navštívil dům sv. Filipa (Sk. Ap. 21, 8) a tamní křesťanskou obec, zde byl po dvě leta vězněn za prokuratora Felixe a Festa, dříve než byl poslán do Říma. — Po skončení první války židovské proměnil Vespasian Cesareji v římskou kolonii, t. j. usadil tam vysloužilé římské vojáky a dal městu zvláštní výsady.

Dnes z Cesareje zbývají pouhé neobydlené zříceniny. Mohutné hráze vyhnané do moře a tvořící bývalý přístav jsou vlnami skoro úplně smeteny. Jen dosavadní jméno Kaisarie nasvědčuje, že zde bývalo kdysi kvetoucí město Cesarea.

Cesarea Filipova. Město toto je památné tím, že v jeho okolí sv. Petr jménem ostatních apoštolů slavnostně vyznal božskou a mesiášskou důstojnost Ježíšovu. Když přišel Pán Ježíš s učeníky do krajin Cesareje Filipovy (Mat. 16, 13) a když se otázel učeníků, kým lidé praví býti syna člověka, tu sv. Petr řekl: Ty jsi Kristus, Syn Boha živého! Zde po jeho vyznání Kristus Pán mu přislíbil nejvyšší úřad v Církvi své. — Cesarea Filipova ležela na úpatí Hermonu poblíže jednoho z pramenu Jordánu. Staré její jméno bylo Paneas odvozené odtud, že jeskyně, odkud pramen Jordánu vyvěrá, byla zasvěcena řeckému bohu Panu. Herodes zde vystavěl ku cti boha Pana chrám. Dosud na skalní zdi lze vidět vytesané do ní výklenky. Syn Herodův Filip, v jehož území město Paneas leželo, zvolil si je za sídlo, rozšířil je a dal mu ku cti císaře Tiberia jméno Cesarea. Na rozdíl od Cesareje Přímořské nazývala se tato Cesareou Filipovou. Než dřívější název Paneas udržel se až dosud, neboť Arabové dnešní nazývají bývalou Cesareu Banias. Císař Titus zde slavil dobytí Jerusalema gladiatorskými hrami, při nichž mnoho tisíc zajatých židů bylo pobito. V době křesťanské bylo tu sídlo biskupské, podřízené patriarchovi Antiochejskému. Mohutný hrad, který se dodnes nad městem vypíná,

svědčí o jeho bývalé slávě i o jeho vojenském významu.

Damašek leží sice mimo hranice Palestiny, ale v jejích bezprostřední blízkosti a mimo to je s dějinami jak Starého, tak i Nového zákona tak úzce spjat, že jej musíme uvést ve výpočtu palestinských měst v době Kristově. Pro křesťany je Damašek památný hlavně tím, že u jeho bran sv. Pavel byl zjevením Krista Pána obrácen a povolán za apoštola pohanů. Také v následujících stoletích byl Damašek vynikajícím střediskem východního křesťanství, jak o tom svědčí překrásná basilika sv. Jana proměněná za Islamu v mešitu, a jméno sv. Jana Damascenského, který odtud pocházel a zde byl činným.

Damašek je městem prastarým, neboť již v době Abrahamově se o něm děje zmínka. V dobách pozdějších, a sice od časů Šalomounových, byl hlavním městem říše syrské, jež soupeřila a stále zápasila se sousedním královstvím israelským, až Assyrové za Tigletpilesara obě říše pohltili. V Damašku byli usazeni velmi četní židé.

V době, kdy sv. Pavel zázračně byl obrácen, byl Damašek pod vrchní vládou nabatejského krále Arety, jehož vojíni na popud židů ostříhali městské brány, aby jim sv. Pavel neunikl; ovšem nadarmo, neboť křesťané spustili sv. Pavla v noci v koši s hradní zdi a tak jej zachránili před úklady židů. (2. Kor. 11, 32.) V době nejnovější Damašek smutně proslul r. 1860 řeží křesťanů, jichž tam mohamedánská luza s tureckými vojáky porubala přes šest tisíc. — Damašek měl ve

starověku neobyčejný obchodní význam, neboť sprostředkoval výměnu zboží mezi Egyptem a Syrií na jedné straně a mezi Babylonii na straně druhé. Ač jeho obchodní důležitost v novém věku následkem objevení mořské cesty do Indie poklesla, přece má i dnes Damašek, zvaný arabsky eš-Šam, na tři sta tisíc obyvatel.

Dekapole. Několikrát v evangeliích čteme, že Kristus Pán se odebral do končin Dekapole. Dekapole, česky Desítiměstí, byl spolek desíti měst s obyvatelstvem pohanským, řeckým nebo počtčtělým. Spolek tento vznikl za vlády římské. Když totiž Pompejus, římský vojevůdce, r. 64. přitáhl do Syrie a Palestiny, tu města tato vyňal z pravomoci židovských králů a podřídil je bezprostředně správci provincie syrské. Města tato ležela většinou v Zajordání jako Gadara, Gerasa, Pella, Filadelfia. Jedno z nich a to Skythopolis, dnešní Beisan, leželo na pravém břehu Jordánu v Galileji v rovině Esdrelon. Také Damašek patřil k Dekapoli. Protože tento spolek měst měl různá privilegia, přidala se k němu též jiná města na př. Abila, ale název Dekapole zůstal, třeba, že počet měst byl větší než deset. Města Dekapole byla středisky řecké kultury a řeckého umění, jak o tom svědčí velkolepé zříceniny chrámů, divadel, na př. ve Skythopoli a v Gerase. Ovšem následkem toho byla také hlavní oporou pohanství proti židovství. Jako však vůbec pohané přijímali křesťanství mnohem ochotněji než židé, tak i v městech Dekapole již v nejstarších dobách vznikly kvetoucí křesťanské obce.

Efraim. V evangeliu sv. Jana (11, 54.) čteme o Kristu Pánu, že se uchýlil do města zvaného Efraim. Pochybnosti o tom, kde asi toto město se nalézalo, byly rozluštěny mosaikovou mapou, nalezenou v Madabě r. 1896. Zde je Efraim označen na východ od Bethelu a na sever od dnešního města Ramman, tedy asi třicet kilometrů na sever od Jerusalema. Přesně se poloha bývalého Efraimu stanovit nedá. Snad je to dnešní arabská vesnice zvaná et-Tajibe.

Emmaus. Který křesťan by neznal dojemného a radosti plného velkonočního evangelia o dvou učenicích jdoucích do Emmaus? (Luk 24, 13—16.) O tom, kde ono městečko Emmaus leželo, jest však mezi těmi, kdož se zabývají historickým zeměpisem Svaté země, veliký spor. A předem třeba říci, že není snadno spor tento rozhodnouti.

Ve Starém zákoně a sice v knihách Makkabejských je o městě Emmaus několikrátě řeč. Emmaus bylo nejvíce proslulé tím, že tu Judas Makkabejský přemohl syrského vojevůdce Nikanora. Také Josef Flavius opětovně se o tomto městě v knize „O válce židovské“ zmiňuje. Ve válce židovské Emmaus neutrpělo žádné škody a stalo se brzy na to hlavním městem toparchie. Na počátku třetího století po Kristu bylo rozšířeno a okrášleno a dostalo také nové jméno *Nikopolis*. Jako město samo během času zaniklo, tak vyšel z užívání i název Nikopole: Dnešní Arabové říkají vesnici stojící na místě staré Nikopole Amwas, t. j. Emmaus.

Staří církevní spisovatelé Eusebius a sv.

Jeroným, jakož i starokřesťanští poutníci (Theodosius) považují Nikopoli za ono biblické Emmaus, kam zmrtvýchvstalý Spasitel doprovodil oba učeníky a kde se jim dal při lámání chleba poznati. — Než je tu exegetická obtíž, jejíž váha nesmí se přezírat. Sv. Lukáš (24, 13) praví, že Emmaus bylo vzdáleno od Jerusalema šedesát honů čili stadií, což jest asi 11 kilometrů. A dále, učeníci praví ke Kristu: Pane, zůstaň s námi, neb se připozdívá; po večeři pak, při níž poznali Krista, ihned se vrací do Jerusalema a ještě téhož dne večer najdou apoštoly shromážděné ve večeradle. Tento večerní návrat dá se dobře srovnat se vzdáleností 60 honů čili 11 kilometrů.

Obtíž pro ty, kdož tvrdí, že novozákonní Emmaus je totožným s Nikopolí, záleží v tom, že Nikopolis je od Jerusalema vzdálena přes 32 kilometrů! 32 kilometrů jest pak okolo 170 stadií!! I když připustíme, že židé počítali počátek večera brzy po polednu a že tedy ona společná večeře s Kristem Pánem byla nepříliš dlouho po polednu, přece těžko si mysliti, že by učeníci, dalekou cestou do Emmaus beztoho unavení, ještě urazili oněch 32 kilometrů a našli večer apoštoly shromážděné.

Některé staré rukopisy Nového zákona mají sice na tomto místě sto šedesát honů a nikoliv jen šedesát. Ale toto čtení je poměrně málo doloženo a zdá se býti jen opravou v biblickém textu ve prospěch stotožňování Emmaus s Nikopolí!

Ti, kteří Nikopolis jako novozákonní Emmaus zavrhuji, hledají je mezi místy, která jsou od Je-

rusalema 60 stadií vzdálena. Těchto míst, jichž se ten neb onen biblický učenec zastává, je více. Uvádíme jediné K u b e i b e na severovýchod od Jerusalema, kam skutečně středověká tradice Emmaus kladla a kde nyní Františkáni na zříceninách křižáckého kostela vystavěli překrásný chrám. Kubeibe je sice od Jerusalema vzdáleno 60 stadií, ale — a tu je obtíž — nedá se doložit žádným svědectvím, že by za starých dob bývalo slulo Emmaus! Staří spisovatelé znají jen jediné Emmaus a tím je Nikopole. — Jak vidět, pro Nikopoli mluví zjištěný starý název Emmaus zachovaný do dnes v místním názvu Amwas, a rovněž starokřesťanská tradice. Ve prospěch Kubeibe svědčí vzdálenost 60 stadií, odpovídající vypravování Evangelia. Spor, jak už napřed řečeno, není a také asi nikdy nebude rozhodnut.

Enon. U sv. Jana (3, 23) čteme: Křtil však také Jan v Enon u Salimu, neboť bylo tam mnoho vody. — Název Enon je množné číslo hebrejského a i n a značí prameny. Obě místa, Enon a Salim starokřesťanská tradice (Eusebius, sv. Jeroným) ukazovala nedaleko Skythopole, dnešního Bejsanu, v jižní Galileji blízko Jordánu. A skutečně 12 kilometrů jižně od Bejsanu jsou zříceniny Umm el-Amdan, kde blízko sebe vytryskuje sedm pramenů. Tedy buď zde nebo na druhém místě vedle ležícím Ain eš-Šemsije je onen Salim, o němž mluví starokřesťanští poutníci a u něhož se nalezaly prameny „Enon“. — Mlčením můžeme pominouti pokusy, které hledají Enon na místech jiných.

Gerasa - Gadara - Gergesa. Všichni tři synoptičtí evangelisté, sv. Matouš, Marek a Lukáš, nám podávají zprávu o uzdravení posedlého, kterého Kristus Pán v krajině Gerasenských zbavil zlého ducha. Spasitel přepravil se z Kafarnaum na druhou stranu jezera Genesaretského, tedy na stranu východní. Zde ze skalního prázdného hrobu vyšel mu vstříc posedlý. Kristus Pán jej uzdravil a zlému duchu dovolil, aby vešel do stáda vepřů, kteří se poblíže pásli. Stádo na to vrhlo se se srázu do jezera a zde zahynulo. Pastýři utekli do města, jehož obyvatelé pak žádali Pána, aby odešel z kraje jejich. (Mat. 8, 28—34; Mar. 5, 1—20; Luk. 8, 26—39.)

Z textu evangelií je patrné, že město Gerasa jistě leželo poblíže východního břehu jezera Genesaretského. Chceme-li však přesněji určit, kde město ono se nacházelo, tu naskytá se obtíž dvojího druhu.

Předně, nejstarší a nejlepší rukopisy Nového zákona různí se mezi sebou v názvu krajiny a města onoho. Vedle Gerasy čtou mnohé rukopisy Gadara a jiné zase Gergesa. Bylo by proto třeba nejdříve pomoci textové kritiky přesně stanovit název dotyčného místa. Čtení Gergesa, které je nejméně zastoupeno, můžeme nechat stranou, protože původcem jeho je Origenes. Origenes sám doznává, že v jeho rukopisech Nového zákona má sice psáno buď Gerasa nebo Gadara, že však to nemůže býti žádné z obou těchto míst, která obě jsou příliš od jezera Genesaretského vzdálena; proto, dí, třeba čísti Gergesa, což je

staré město u jezera Tiberiadského a které svou polohou se shoduje s líčením evangelií. — Zbývá nám tudíž jako původní znění textu evangelického Gerasa neb Gadara. Oba názvy jsou v rukopisech skoro stejně zastoupeny. Zde však se do cesty staví druhá obtíž.

G e r a s a bylo jedno z největších měst Dekapole v Zajordání. Zříceniny jeho dosud si zachovaly starý název a slují Džeraš. Rozsáhlé trosky divadla, chrámů a lázní vydávají svědectví o jeho zašlé velikosti. Ale město toto je příliš vzdáleno od jezera Genesaretského. Těžko si proto myslit, že by jeho území bylo jevištěm evangelické události, a rovněž těžko předpokládat, že toto území by bylo sahalo až k jezeru Genesaretskému.

G a d a r a byla položena mnohem blíže k jezeru Genesaretskému, od jehož jižního cípu byla vzdálena jen 10 kilometrů. I z tohoto místa, jež Josef Flavius líčí jako mohutné a kvetoucí město, zbývají dnes pouhé zříceniny, zvané Umm Kejs. — Pro onu blízkost k jezeru Genesaretskému považují mnozí Gadaru za místo zmíněné události evangelické. Třeba doznati skutečně, že názor tento je mnohem pravděpodobnější než prvý. Avšak i oněch 10 kilometrů je vzdálenost příliš velká, protože dle vypravování evangelistů Kristus Pán hned potom, jakmile z člunu vystoupil, potkal onoho posedlého.

Město ono proto musíme hledat na samém břehu jezera. A skutečně na východním břehu jsou zříceniny místa zvané Kursi nebo Kersa. Zdá se jistým, že toto Kursi, Kersa je ono Gergesa, které

měl na mysli Origines a které o své újmě položil do textu evangelia. Nedaleko Kursi je přístav a srázné skály, jež přepokládají evangelia. — Z toho by vyplývalo, že předně původní text evangelií měl výraz Gerasa, že však toto slovo bylo méně přesný řecký přepis aramejského jména onoho městečka, jehož trosky dnes slují Kursi. — Protože však čtenáři Gerasou rozuměli nesprávně ono velké město v Zajordání, proto opisovatelé novozákonního textu opravili domnělý omyl a položili tam jméno bližší Gadary. — Origines měl na mysli správné a skutečné místo události evangelické, jenže neoprávněně text evangelia pozměnil v Gergesu, jak místo ono v jeho době slulo.

Gaza. Ve Skutcích Ap. 8, 26 čteme, jak anděl Páně dává sv. Filipu rozkaz: „Vstaň a jdi ku poledni na cestu, která vede od Jerusalema do Gazy; tať jest pustá.“ — Gaza byla prastaré město, jedno z pěti hlavních měst filistinských. Israelitům po obsazení zaslíbené země nepodařilo se trvale zmocnit se Gazy. V Gaze hrdinně skončil israelský rek Samson, když v chrámu Dagonově otřásl sloupy a tak množství Filišťanů zahubil, sám ovšem také pod troskami zahynuv. Gaza byla pevně opevněna a protože ležela na důležité obchodní cestě, proto v pozdějších stoletích byla předmětem mnohých bojů mezi vládci Egypta a Syrie. Židovský kníže Alexander Jannaeus r. 96 před Kristem Gazu zbořil a přivtělil ke svému panství. Než už po třiceti letech Pompejus dal městu samostatnost a legát Gabinius znova Gazu vystavěl.

Nová Gaza byla postavena poněkud jižněji než město staré. Sv. Jeroným dosvědčuje, že v jeho době bylo ze staré Gazy vidět jen nevelké trosky. — Gaza byla od mořského břehu vzdálena asi hodinu cesty a měla svůj přístav zvaný Majumas, který však zvláštní důležitosti neměl. V době křesťanské byla Gaza důležitým sídlem biskupským. I dnes je Gaza kvetoucím obchodním městem a má přes 40 tisíc obyvatel.

Ona slova, která anděl pronesl k sv. Filipu „*t a f j e s t p u s t á*“ různě se vykládají. Jedni, a to pravděpodobněji, praví, že je tím označena *c e s t a* vedoucí do Gazy. Z více cest do Gazy měl sv. Filip ubírat se onou, které se říkalo pustá. — Jiní dí, že slovo pustá se vztahuje na Gazu a že je tím označeno staré město, které v době Krista Pána bylo úplně zbořeno, kdežto nová Gaza, jak už podotknuto, ležela něco jižněji.

Jericho bylo první město, kterého Israelité v zaslíbené zemi dobyli, ne svou vlastní silou, ale zázračnou pomocí Boží. Jericho leží nedaleko ústí Jordánu do Mrtvého moře tam, kde pohoří Judské přechází v údolí řeky Jordánu. Pramen, který svlažuje okolí Jericha, je nazván dle proroka Elisea, který dle 4. knihy královské (2, 1—22) tamnější vodu zázračně učinil zdravou. Poněvadž Jericho leží 250 metrů pod hladinou mořskou, proto se tu dařily dobře tropické rostliny. Proslaveno bylo Jericho balsámovým keřem, který se tu pěstoval, a palmovými zahradami.

Jericho, jež bylo od Israelitů zbořeno, znovu bylo dle 3. knihy král. (16, 34) vystaveno od

Hiela z Bethelu. K největšímu lesku přivedl Jericho král Herodes, který zde se zálibou sídlíval a proto si tu vystavěl zámek, divadlo a založil krásné zahrady. Josef Flavim nemůže se dosti vynachválit lahodného podnebí a přírodních krás, kterými se Jericho vyznamenávalo. — Později bylo tu sídlo biskupské.

Dnešní Jericho — arabsky er-Riha — je bídná arabská vesnice. Po balsamových a palmových zahradách není ani stopy, ačkoliv tam, kde je půda vzdělána a svlažována, poskytuje neobyčejnou úrodu. Nedávné vykopávky odkryly zbytky starého Jericha, jež nám dávají názornou představu o tom, jak stará kananejská a israelská města vypadala. V Jerichu se shromažďovali poutníci, kteří z Galileje a ze Zajordání podnikali cestu do Jerusalema. Také Kristus Pán poslední pouť do Jerusalema před svým utrpením vykonal touto cestou, vedoucí přes Jericho. V Jerichu uzdravil slepce (Mat. 20, 29; Mar. 10, 29; Luk. 18, 35 a n.), zde zavítal do domu Zacheova. O Jerichu je také řeč v podobenství o milosrdném Samaritánu.

Poblíže Jericha je hora *Quarantania*, arabsky *Karantal*, kde Kristus Pán dle podání po čtyřicet dnů se postil a kde byl pokoušen od ďábla. Název *Quarantania* pochází z doby křižácké a je odvozen od latinského „quadraginta“ t. j. čtyřicet. — Za vtokem Jordánu na východním břehu Mrtvého Moře vytryskují ze země sirnaté a kyselkové léčivé prameny. Bývaly zde lázně zvané *Kalirae*, v nichž také král Herodes ve své poslední, smrtelné nemoci se léčil.

Kafarnaum. Ve veřejné činnosti Krista Pána v Galileji bylo Kafarnaum místem nejdůležitějším, a v evangeliích jméno jeho přecho se opakuje. Kafarnaum, což vlastně značí „vesnice Nahumova“, je totožným se zříceninami Tell Hâm, jak je nájisto dokázáno. Leží na severozápadním břehu jezera Genesaretského. V době Krista Pána mělo nemalý význam a to proto, poněvadž bylo zastávkou na důležité obchodní cestě zvané „via maris“ t. j. cesta mořská, která spojovala Egypt s Babylonií. Cesta tato vedla přes Gazu podél mořského pobřeží až ke Karmelu, na to rovinou Esdrelon se obrátila na východ a podél západního břehu jezera genesaretského přes Tiberiadu a Kafarnaum pokračovala k Damašku. Kafarnaum bylo sídlem celních úřadů a římské posádky.

V dnešních troskách Kafarnaa nejvíce zajímají poměrně dobře zachované zbytky židovské synagogy. Byla to krásná stavba římského rázu, který patrně ukazuje na dobu Herodovu. Právem se můžeme domýšlet, že je to táž synagoga, kterou dle sv. Lukáše (7, 5) vystavěl židům římský setník, jehož syna potom Spasitel uzdravil, ba že je to táž synagoga, v níž Kristus Pán často učil, kde vypudil němé ďábelství (Luk. 4, 31) a kde měl řeč o nejsvětější Svátosti oltářní (Jan 6, 24)!

Ve Starém zákoně sice nikde není zmínky o Kafarnau, za to v Novém Zákoně tím slavnějším se stalo město ono pobytem Spasitelovým. Kristus Pán se tu tak rád a často zdržoval, že Kafarnaum sluje v evangeliích „Jeho městem“. Sv. Petr měl v Kafarnau dům, v němž Kristus Pán často pro-

dléval a kde uzdravil jeho tchyni. V Kafarnau také povolal celníka Matouše za svého učeníka a apoštola.

Třebas Kristus Pán tu učinil tolik zázraků, že pověst o nich se rozešla po celé Galileji, třeba že tu tak často hlásal slova věčné pravdy, přece mnozí a mnozí učení jeho zamítli. Je to patrně ze slov samého Pána, který, když byl pohrozil Korozeinu a Betsaidě, praví: A ty, Kafarnaum, zdaž budeš povýšeno až do nebe? Až do propasti sejdeš! — Proroctví Kristovo se naplnilo. Kafarnaum zaniklo tak, že až do nedávna byl mezi učenici spor, kde by bylo třeba hledat jeho polohu.

Kana, město v Galileji, kde Spasitel učinil svůj první zázrak, proměnil vodu ve víno a kde uzdravil syna královského úředníka. Také apoštol Bartoloměj, jiným jménem Nathanael, pocházel z Kany Galilejské. (Jan 21, 2.) Starokřesťanská tradice stotožňuje Kanu s dnešní vesnicí *K e f r K e n n a*, která leží na cestě z Nazaretu do Kafarnaum a která také vypravování evangelickému vyhovuje svou polohou. Od Nazaretu je vzdálena asi půl druhé hodiny. Staří poutníci vypravují také o velkém chrámu, který zde byl postaven a kde byly uschovány nádoby, v nichž dle legendy Spasitel proměnil vodu ve víno. Ze starého městečka zbývají dnes pouze zříceniny. Dnešní arabská vesnice zaujímá sotva třetinu dřívější jeho rozlohy.

Pod dnešním latinským kostelíkem byly objeveny rozsáhlé zříceniny monumentální stavby, snad

onoho chrámu, o kterém mluví staří poutníci. Ne-daleko odtud vytryskuje hojný pramen svěží vody: celé okolí chodí sem pro vodu a není tedy pochyby, že zde byla čerpána voda, již Kristus Pán potom zázračně proměnil. Staří poutníci se tu ze zbož-nosti koupávali. — Jiná malá kaple stojí na místě, kde dle podání byl dům Nathanaelův.

Na sever od Nazaretu 3—4 hodiny v území pokolení Zabulon je místo, jež sluje dnešním Arabům K a n a neb C h i r b e t K a n a. Nalézá se nedaleko bývalé tvrze J o t a p a t y, která ve válce židovské hrála důležitou úlohu. Název místa zavdal již v dobách křížáckých podnět k tomu, že někteří kladli sem onu Kanu, o níž je řeč v evangeliu. Také mezi novějšími cestovateli má mínění toto některé zastánce. Avšak tato Kana nemá ani pramene vody ani větších zřícenin, jež by nasvědčovaly, že tu býval starokřesťanský chrám, který přece staří poutníci, navštívivši Kanu, popisují. — Proto třeba rozhodně dáti přednost Kefr Kenně, pro niž svědčí právě ty nejstarší doklady, vzaté z cestopisů starých poutníků.

Korozain. Asi tři kilometry na sever od Tell Hûm, starého Kafarnaa, leží zříceniny zvané K e r a z e neb K e r s a. Staré a velmi pravdě-podobné podání nám praví, že zde leželo biblické Korozain. Již sv. Jeroným dí, že Korozain leží dvě římské míle od Kafarnaa, což úplně odpovídá poloze onoho Keraze.

Jméno Korozainu přichází v evangeliích pouze jednou a to při oné příležitosti, když Spa-sitel jeho obyvatelům, jakož i obyvatelům Betsaidy,

hrozí Božím trestem pro jejich nevěru: Běda Tobě, Korozain, běda Tobě, Betsaido! Neboť kdyby v Tyru a Sidonu byly udály se divy, které děly se ve vás, byly by dávno v žíní a popelu učinili pokání. (Mat. 11, 20.)

Jen k vůli úplnosti se zmiňujeme o tom, že někteří chtějí Korozain stotožňovat s místem Kersa na východním břehu jezera genesaretského, o kterém jsme již nahoře pravili, že je to Gerasa evangelii. (Mat. 8, 28 atd.)

Lydda. Jak vidíme ze Skutků Ap. (9, 32—38), byla v Lyddě jedna z nejstarších křesťanských obcí v Palestině. Čteme tam, že sv. Petr přišel navštívit křesťany v Lyddě a zde ve jménu Pána Ježíše uzdravil člověka jménem Eneáš, který již po osm let byl ochromený.

Tato Lydda slula hebrejsky *L o d* a jméno toto do dnes zachovala, neboť Arabové ji nazývají *Lud*. Leží 20 kilometrů na východ od Jaffy na cestě vedoucí do Jerusalema. V době římské vlády dostala jméno *Diospolis*, které však se neudrželo a zaniklo. Byla sídlem jedné z 11 toparchií, na které Římané Palestinu rozdělili. Bylo tu také křesťanské biskupství.

Památnou je Lydda tím, že po dobytí a zboření Jerusalema Římany byla s nedalekou *Jamni* sídlem rabínské učenosti a střediskem duchovního života palestinských židů. Dle podání narodil se v Lyddě sv. Jiří a byl tu také pohřben. Ke cti tohoto světce vystavěli tu křižáci chrám, který ležel do nedávna v troskách, ale nyní z části byl nesjednocenými Řeky znova postaven.

Magdala—Magadan. Magdala byla rodištěm Marie, sestry Lazarovy a Martiny, která odtud slula Marie z Magdaly neb Magdalena. Tato Magdala ležela, jak mnozí se domnívají, na západním břehu jezera genesaretského na sever od Tiberiady tam, kde je dnes nepatrná arabská vesnička Medždel.

U sv. Matouše (16, 39) čteme, že Kristus Pán po zázračném rozmnožení chlebů odebral se do končin M a g e d a n. Sv. Marek líče tutéž událost nazývá na paralelním místě ony končiny D a l m a n u t h a: není tudíž pochyby, že obojí, Magedan i Dalmanutha, označuje jeden a týž kraj u jezera Genesaretského; dvoji název lze snad vysvětlit dle dvou různých míst, od nichž kraj měl své jméno. Mnozí vykladatelé Písma sv. mají za to, že Magedan a Magdala je jeden a týž název v různém přepise, odvozený od hebrejského slova „magdal“, t. j. věž. — Ležela-li však od místa skutečně tam, kde je dnešní Medždel, nedá se následkem pozitivních zpráv a dokladů naprosto rozhodnout.

Naim. Asi hodinu cesty na jih od hory Táboru na svahu Malého Hermonu leží nevelká vesnice N a i n. Jméno samo naznačuje, že zde leželo ono městečko N a i m, kde Kristus Pán vzkřísil jediného syna chudé vdovy. Četné cisterny a ve skalách vytesané hrobě, jež v okolí vidět, dokazují, že Naim býval kdysi kvetoucím a četně obydleným městem. Nalezají se tu zříceniny dvou starých chrámů. Na místě jednoho z nich postavili Františkáni nevelkou kapli. Obyvatelstvo dnešního Naimu je vesměs mohamedánské.

Nazaret. Na posledních jižních výběžcích pohoří galilejského do roviny Esdremon leží městečko Nazaret. Za časů Krista Pána bylo městem nepatrným, takže Nathanael pravil Filipovi, když mu vyprávěl, že našli Ježíše z Nazareta: „Z Nazaretu může něco dobrého býti?“ A také ani ve Starém zákoně ani u Josefa Flavia neb v Talmudu název Nazaretu nikde nepřichází. Pro křesťany však stal se Nazaret velepamátným tím, že zde byl z Ducha Svatého počat Vykupitel světa a zde také po návratu z Egypta byl vychován a žil až do svého veřejného vystoupení. Dle místa, kde vyrostl, byl Pán Ježíš nazýván „Nazaretským“ a jeho věřící, křesťané, sluli a slují do dnes v arabštině „Nazarejci“.

Rodáci Krista Pána zavrhli jej, když se v jejich synagoze prohlásil za Mesiáše, takže právem jim učinil výtku, řka: Žádný prorok není vzácným ve své otčině (Luk. 4, 24). Ba uchopili jej a vedli na okraj hory, na níž jejich město bylo vystaveno, aby ho svrhli dolů! Protože ale dosud nepřišla hodina jeho, proto Pán Ježíš prošel prostředkem jejich a odešel odtud.

Již za císaře Konstantina byla tu vystavena nad domkem, sloužícím za obydlí Svaté rodině, velkolepá basilika. Staří poutníci zmiňují se o ní a popisují ji. Křižáci sešlý chrám opravili a svěřili jej řádu Karmelitánů. R. 1263 sultán egyptský Bibars zmocnil se Nazaretu a basiliku onu rozkázal až do základů rozbořit. Teprve r. 1620 mohli Františkáni vystavět dnešní chrám, který však je mnohem menší než dřívější basilika a zaujímá

sotva její třetí část. Zbytky staré basiliky byly novějšími vykopávkami odkryty.

Dům Sv. rodiny, podobně jako mnohé z dnešních domků v Nazaretě, skládal se ze dvou částí: v předu na svahu je vystavena světnice, která vzadu je spojena s dalšími místnostmi vyhloubenými v měkké skále, která se dá snadno spracovati. Ony skalní jeskyně nalézají se dnes dole za hlavním chrámovým oltářem. Domek, který se nacházel před jeskyní, byl dle zbožného podání zázračně přenesen anděly do města Loreta v Itálii.

Dnešní Nazaret má okolo osmi tisíc obyvatel, z nichž dvě třetiny jsou křesťanské. Poněvadž obyvatelé jsou dosti příčinliví, vládne tu poměrný blahobyť. Hora, na jejímž svahu je Nazaret vystaven, sluje Nebi Sain. Jediný, ale vydatný pramen, zásobující celé město vodou, sluje pramenem Panny Marie. Po celý den možno tu pozorovat nazaretské ženy a dívky v jejich svérázném kroji, jak s nádobami na hlavě sem chodí pro vodu. Není pochyby, že podobným způsobem také sv. Panna sem docházívala.

Ukazují se tři místa, odkud nazaretští židé chtěli Spasitele svrhnouti se srázu dolů. Nejlépe však líčení evangelia vyhovuje skalní sráz na západní straně u dnešního kostela Maronitů.

S vrcholu Nebi Sainu pěkně vidět na osamělém pahorku vesnici Seffurie; je to kvetoucí kdysi město Sep phoris, později zvané Diocesarea, kde dle zbožného starého podání bydleli rodiče svaté Panny Joachim a Anna.

Ptolemais. Svatý Pavel při návratu s třetí apoštolské cesty zastavil se také o Ptolemaidě při plavbě z Tyru do Cesareje (Skutky Ap. 21, 7). Je to prastaré město, ležící na severním cípu zátoky, kterou tvoří palestinský břeh nad Karmelem. Původní jeho jméno bylo Akko, které se zachovalo až do dnes v arabském Akka. Od dob Ptolomea II., egyptského krále, který Akku r. 286 před Kristem znova vystavěl a rozšířil, dostala tato jméno Ptolemais. Ve středověku za válek křižáckých slula Saint Jean d'Acre.

Ptolemais byla důležitým obchodním přístavem nejen ve starověku, nýbrž podržela svůj význam až do nejnovějších dob. Třebaže Josue ji přidělil kmenu Aser, Ptolemais zůstala pohan-skou a nepodléhala panství židovskému. Že tu křesťanství zapustilo záhy kořeny, je patrné z toho, že sv. Pavel, když zde přistál, našel tu „bratry“, t. j. křesťanskou obec. Doba největšího lesku a rozkvětu nastala pro Ptolemaidu v době křižáckých válek, neboť spojení mezi Sv. zemí a Evropou šlo většinou přes zdejší přístav. Byla také posledním útlukem křižáckého panství, až roku 1291 byla dobyta egyptským sultánem. Památnou je Akka tím, že ji Napoleon r. 1799 bezvysledně obléhal.

Dnes je Akka v úpadku, který se stává tím větším, čím více všechen obchod a vývoz na sebe soustřeďuje přístav Haifa, ležící na severním svahu Karmelu, 16 kilometrů jižně od Akky.

Rama ležela osm kilometrů na sever od Jerusalema na cestě vedoucí k Betheli. Byla ještě v území kmene Benjaminova, ale u samých jeho

hranic. Dnešní vesnice na místě staré Ramy zachovala své původní jméno a sluje arabsky er-Ram. — Když po zboření Jerusalema král Nabuchodonosor dal dopravit velkou část obyvatelstva do Babylonu, tu právě v Ramě byli shromážděni zajatci, kteří odtud byli posláni do Babylonu. Prorok Jeremiáš, který byl mezi zajatci, viděl v duchu Rachel, pramáti pokolení Benjaminova, jak pláče a naříká nad smutným osudem svých potomků. „Hlas byl slyšen v Ramě, pláč a kvílení mnohé: Rachel plačící synů svých; a nedávala se potěšiti, poněvadž jich není.“ — Tato slova prorokova uvádí sv. Matouš (2, 18), aby vylíčil bolest betlémských matek, jímž byla pacholátka povražděna a které onou plačící Ráchelí byly předobrazeny.

Samarie. Když se po smrti Šalomounově říše jeho rozdělila na dvě části, tu město Samarie hebrejsky Šomron — stala se hlavním městem království severního; a sice byl to israelský král Omri, který sem z Thirzy přenesl svoje sídlo. Osudy Samarie byly s osudy israelského království co nejúžeji spojeny. Bylo tu sídlo bezbožného krále Achaba a jeho manželky Jezabel, prorok Eliseus a Oseáš se tu často zdržovali. Když roku 722 král Sargon Samarie po tříletém obléhání dobyl, odvedl do zajetí mnoho obyvatelstva a místo něho usadil zde kolonisty z Assyrie. Jan Hyrkanus, kníže židovský, dobyl r. 106 před Kr. Samarie a do základů ji zbořil. Král Herodes Samarii rozšířil, různými budovami a chrámy okrášlil a dal jí nové jméno, totiž Sebaste. Jméno

toto zachovala si Samarie do dnes. V následujících stoletích však Samarie rychle upadala; již ve IV. století nazývá ji Eusebius nepatrným městem.

Po smrti Kristově kázal tu evangelium jáhen Filip a to se značným úspěchem. Apoštolové jerusalemsí poslali proto do Samarie sv. Petra a Jana, aby nově pokřtěným udělili vzkládáním rukou Ducha Svatého. Jak nám Skutky Apošt. (8, 4—25) vypravují, byl tehdy v Samarii kouzelník jménem Šimon, který svými kouzly sváděl obyvatele Samarie, kterého však sv. Petr rázně odbyl, když si chtěl za peníze zjednatí od apoštola moc udělovati Ducha svatého. Samaritáni, jak z onoho vypravování patrné, s větší ochotou přijímali evangelium nežli židé v Judsku.

Dle podání byl sv. Jan Křtitel pochován v Samarii. Křižáci k jeho počtě vystavěli v Samarii krásný chrám, proměněný dnes v mohamedánskou mešitu.

Ze staré Samarie bylo do nedávna viděti jen zbytky sloupů čnicích na návrší, kde stávalo kdysi kvetoucí město a kde dnes se rozkládají úrodná pole a zahrady. Výprava americké university Harvardovy v letech 1908—1910 podnikla zde vykopávky, při nichž byla odkryla největší část města z doby Herodovy.

Sychar—Sichem. Když se Spasitel po svém křtu ubíral přes Samarii do Galileje, přišel dle sv. Jana (4, 5) k městu samařskému, jménem Sychar, poblísku popluží, které Jakob dal synu svému Josefu. Byla pak tam studnice Jakobova, u které usedl a měl rozmluvu se ženou sama-

ritánkou. — Ona studnice Jakobova ukazuje se půl hodiny před městem Nablusem, starým Sichemem, na cestě vedoucí z Jerusalema. Protože nedaleko studnice dodnes se uctívá hrob Josefův, není pochyby o tom, že studnice ona je totožnou se studnicí, u níž hovořil Pán se samaritánkou. Sychar jistě není Sichem sám, který má hojnost pramenů a studnic: nebylo by proto pravděpodobno, že by ona žena byla šla půl hodiny daleko pro vodu, které bylo hojnost v místě. Zdá se, že Sychar byla dnešní vesnice el - A s k a r, která se nalézá nedaleko studnice a která byla tehdy v době Kristově p ř e d m ě s t ě m vlastního Sichemu. Již za sv. Jeronýma byl na tomto místě chrám, který křižáci znova postavili: dnes zbývají z něho pouhé zříceniny.

Sichem, jehož předměstí tvořil Sychar, bylo město starého původu. Leží v úrodném a prameny hojně svlažovaném údolí mezi památnými horami Garizinem a Ebalem. Již Abraham a Jakob zdržovali se se svými stády v okolí Sichemu. Když se severní království odtrhlo od jižního, tu Jero-boam I. nejprve nějakou dobu měl své sídlo v Sichemu. Chrám na hoře Garizim byl náboženským střediskem Samaritánů a jednou z hlavních příčin nenávisti se strany židů. Jan Hyrkanus dobyl Sichemu a chrám na hoře Garizimu zbořil. Také ve válce židovské Sichem, jak se zdá, mnoho utrpěl. Vespasian založil tu nové město s názvem Neapolis. Tak slul od této doby Sichem a dnešní Nablus není nic jiného než poněkud pozměněná výslovnost jména Neapolis. V dnešním

Nablusu, jak už dříve zmíněno, existují dosud nepatrné zbytky Samaritanů, kteří dodnes, věrní otcovským obyčejům, přinášejí o svátcích velkonočních na hoře Garizim oběti v zákoně Mojžišově předepsané.

Tiberias. O Tiberiadě dříve se zmínka v Novém zákoně pouze jednou u sv. Jana (6, 8) a to jenom mimochodem. Tiberias bylo město pozdějšího původu. Založil je okolo r. 25 po Kristu na západním břehu jezera Genesaretského Antipas, syn krále Heroda. Dle císaře Tiberia a k jeho cti dal mu jméno Tiberias. Do nového hlavního města své tetrarchie snažil se Antipas různými výhodami a privileji přilákat hojně obyvatelstva a také sám si zde zvolil své sídlo. Obyvatelstvo bylo zpočátku větším dílem pohanské. Židé, jak nám vypráví Josef Flavius, zdráhali se tu usazovat a považovali město za znečistěné, poněvadž při jeho zakládání bylo mnoho hrobů vykopáno a odstraněno. Později se tu však hojně usídlili, ba po válce židovské stala se Tiberias jedním z hlavních sídel rabínské židovské učenosti. Dle Tiberiady sluje jezero Genesaretské také častěji jezerem Tiberiade. V evangeliích nikde není zmínky, že by byl Spasitel kdy do Tiberiady vkročil. Město uchovalo si do dnes své jméno a sluje T a b a r i j j e. Také horké sirnaté prameny poblíže Tiberiady, které ze starověku sluly A m m a t h u s, dodnes poskytují nemocným úlevu a uzdravení.

Tyrus a Sidon. Dle sv. Matouše (15, 21) přišel Spasitel jedenkrát do končin Tyru a Sidonu.

Zde setkal se s ženou kananejskou a vyhověv její vroucí prosbě uzdravil dceru její trápenou zlým duchem. Mezi zástupy, kteří přicházeli do Galileje ze všech končin poslechnout učení Spasitelova, byli také mnozí z okolí Tyru a Sidonu (Mar. 3, 8; Luk. 6, 12). Že se křesťanství zde brzo ujaló, vidíme ze skutků Ap. (21, 3): Sv. Pavel vraceje se z třetí cesty, zastavil se též v Tyru a navštívil tamní křesťanskou obec. — V Sidonu navštívil sv. Pavel křesťany když jako zajatec byl odvážen do Říma (Sk. Ap. 27, 3).

Tyrus a Sidon byla prastará přístavní a obchodní města Fenicie, ležela tedy v bezprostřední blízkosti Palestiny. Z Ptolemaidv cesta táhnoucí se podél mořského břehu přivede poutníka za osm hodin do Tyru a odtud za dalších sedm hodin do Sidonu. Význam obou měst spočíval jak v obchodu, který vedly po celém Středozemním moři, tak i v průmyslu. Tyrus byl proslavený výrobou purpurového barviva, tkaniva a kovových předmětu, Sidon zase průmyslem sklářským.

Hlavně bližší Tyrus byl od nejstarších dob v stálém obchodním i politickém styku s královstvím israelským. Tyrský král Hiram dodával Šalomounovi jak řemeslníky, tak i dřevo a kámen potřebné ke stavbě chrámu. Král Achab pojal za manželku Jezabei, dceru Tyrského krále Etbaala. Poněvadž Tyrus ležel na ostrově ze všech stran obkličéném vodou, proto nemohl assyrský král Sargon, který dobyl Samarie, při obléhání Tyru ničeho poříditi. Alexander Veliký, který při obléhání vystavěl od břehu až k městu násep,

dobyl Tyru a podlomil jeho moc. Přes to i v dobách pozdějších za Seleukovců a za vlády římské nepřestal Tyrus býti důležitým obchodním městem. Obě města Tyrus i Sidon, byla od dob Alexandra Vel. sídly řecké kultury. Tyrus dnešní — arabsky Sur — je nepatrným městečkem, majícím jen přes šest tisíc obyvatel. Větší význam uchoval si Sidon — dnešní Saida. — Asi uprostřed mezi oběma městy leží na pobřeží městečko S a r a f a n d, stará Sarepta (Luk. 4, 16), kam se prorok Eliáš pronásledovaný králem Achabem uchýlil k chudé vdově.

9. Starokřesťanské a staročeské palestinské cestopisy.

Mnoho bouří se přehnalo Svátou zemí od dob Krista Pána, velké a pronikavé změny tu nastoupily během oněch devatenácti set let, jež od těch časů uplynula! Celá Palestina se podobá jediné veliké zřícenině, kde archeolog a biblický učenec s námahou hledá stopy zašlých staletí. A přece je země tato srdci každého křesťana tak drahou, že jak jednotlivci, tak učené společnosti nešetří ani námahy, ani nákladu, abychom poměry vládnoucí v Palestině za časů Spasitelových co nejpodrobněji poznali. Slouží k tomu cíli hlavně dvě pomůcky a to: předně starokřesťanské palestinské cestopisy čili itineráře, a za druhé, novější vědecké vykopávky v Palestině. Aspoň stručně třeba se zmíniti o obou těchto předmětech.

Staří křesťané od nejstarších dob toužili spa-

třetí místa posvěcená životem a smrtí Vykupitelovou a proto podnikali pouti do Svaté země. Jakmile přestala doba pronásledování, rozmohlo se putování do Palestiny měrou netušenou. Osobní bezpečnost, jež vládla v říši římské a pravidelné spojení poštovní na zemi a loďmi na moři rozvoj pouti velice podporovaly. Což bylo přirozenějšího, že mnozí z poutníků po návratu nejen své příhody přátelům a známým vyprávěli, ale také je pro širší kruhy písemně popsali. A tyto starokřesťanské popisy poutí do Palestiny nazývají se obyčejně itineráře. Je pochopitelné, že ve 4. neb 5. století nebyly změny v Palestině zdaleka takové jako dnes a poměry byly velmi podobné oněm za dob Kristových. Proto právě jsou itineráře velmi důležitým pramenem pro poznání polohy jednotlivých míst i poměrů v Palestině v prvních stoletích křesťanských. Ovšem, čím jsou itineráře starší, tím jsou cennější a důležitější. Uvedeme aspoň nejdůležitější.

1. Eusebius, biskup z Caesareje († 340), jenž právem sluje otcem církevního dějepisu, napsal *Onomasticon*, místopisný to slovník palestinský k Písmu svatému. *Onomasticon* je velice cenné pro poznání tradice o místech biblických v těchto vzdálených dobách. O sto let později sv. Jeroným dílo Eusebiovo přeložil do latiny, při čemž je na některých místech pozměnil a doplnil.

2. Itinerář neznámého poutníka z Bordeaux. Pochází z r. 333. [Autor je neznámý. Je to vlastně nejstarší palestinský cestopis, bohužel až příliš stručný a neúplný.

3. Putování sv. Sylvie neb Etherie Cestopis pochází od zbožné představené nějakého ženského kláštera v jižní Francii a sice asi z r. 385. — Rukopis, z něhož značná část schází, byl nalezen r. 1887 P. Gamurrinim. O jménu pisatelky, jež v zachovaných částech rukopisu nikde se nejmenuje, je spor. Někteří domnívají se, že jí jest sv. Sylvie z Aquitanie, jiní na základě listu španělského mnicha Valeria mají za to, že sluje Etherie, a jiní konečně připisují spis Eucherii, tetě císaře Theodosia. Vypravování je velmi podrobné a milé, obsahuje hlavně obšírné líčení posvátných obřadů v Jerusalemě.

4. Sv. Jeronym v listu označovaném obyčejně Putování sv. Pauly líčí podrobně svou druhou cestu po Sv. zemi, kterou r. 386 ve společnosti této vznešené římské matrony podnikl. Sv. Paula založila v Betlemě několik klášterů a skončila tam svůj život v přísném odříkání. List sv. Jeronyma je určen její dceři Eustochium, která po smrti matčině řídila betlemské ženské kláštery až do své smrti v r. 419.

5. Arcijáhen Theodosius, pocházející asi ze Severní Afriky, sepsal okolo r. 530 spisek O poloze Svaté země.

6. Neznámý Poutník z Piacency, nesprávně zvaný také Antonin Mučeník, napsal okolo r. 570 cestopis palestinský, z něhož poznáváme poměry ve Sv. zemi před vpádem Peršanů v r. 614.

7. Velice cenný je spis O Svatých Místech knihy tři, jehož autorem je Adam-

n a n u s, opat kláštera na skotském ostrůvě H y (dnešní J o n a). Spis je okolo r. 685 napsán dle vypravování a diktátu francouzského biskupa A r k u l f a, který při návratu z Palestiny do vlasti byl bouří na onen ostrov zahánán.

8. S v. B e d a C t i h o d n ý, jenž asi sám nikdy v Palestině nebyl, napsal okolo r. 720 dle vypravování Arkulfova a dle jiných pramenů spis O s v a t ý c h m í s t e c h.

9. S v. V i l i b a l d, pocházející z Anglie, pomocník sv. Bonifáce, navštívil Palestinu v letech 724—726 a popsal své příhody ve spise H o d o e p o r i c o n.

10. Mnich francký Bernard sepsal v r. 870 P o u t ě ř ě m n i c h ů. Spisek je zajímavý místopisnými a historickými poznámkami u jednotlivých míst palestinských.

11. Anglosas S a e w u l f navštívil Palestinu r. 1102—1103, tedy v prvních letech křižáckého jerusalemského království. Právě z toho důvodu je vyličení jeho cesty zajímavým, protože vidíme, jak se poměry v Palestině za křesťanské vlády křižákův nově utvářely.

12. Rušský I g u m e n D a n i e l navštívil skoro ve stejné době jako Saewulf, totiž asi v r. 1106—1107 Palestinu. Popis jeho cesty byl u Rusů velmi oblíbený, jak tomu nasvědčují četné zachované rukopisy. Zajímavým je hlavně tím, že věci a poměry posuzuje ne s hlediska latiniků, nýbrž řecké orthodoxie.

Od dob křižáckých máme veliké množství Palestinských cestopisů, než popisy tyto, protože

pocházejí z dob pozdějších, mají pro vědecké poznání Sv. země v dobách starých menší význam.

Je-li řeč o nejstarších cestopisech palestinských, třeba se zmínit o zajímavém a pro místopis staré Palestiny neobyčejně cenném objevu, který byl učiněn v Madabě r. 1896. Madaba bylo dříve kvetoucím městem na východní straně Mrtvého moře, dnes je to nepatrná beduinská ves stojící na zříceninách bývalého města. Zde zmíněného roku v troskách starokřesťanské basiliky byla odkryta mosaiková půda, která znázorňuje, a to dosti podrobně, mapu Sv. země! Mapa je na některých místech značně poškozena tím, že je mosaika vypadalá, ale Jerusalema, okolí Mrtvého moře a některé jiné části jsou pěkně zachovány. Mosaika dle úsudku znalců pochází z 5. neb 6. století a byla, jak pochopitelně, předmětem četných učených pojednání. Pro místopis Palestiny, a hlavně Jerusalema, má cenu nemalou.

*   *   *

Co tu řečeno o starokřesťanských palestinských itinerářích, platí v jisté míře i o cestopisech, jež nám podává naše staročeská literatura. Pro nás jako Čechy mají tyto cestopisy přirozeně zvláštní zájem.

Svou přirozenou polohou uprostřed evropských křesťanských národů měly země koruny české vynikající účast na všech kulturních prouděch a směrech tehdejších časů. A že právě zájem o Svatou zemi a její osudy patřil k nejvýznačnějším složkám náboženských a kulturních snah v oněch

dobách, toho nejlepším důkazem jsou křižácké výpravy, jež měly za úkol osvobodit Svatou zemi z vlády islamu.

Staří Čechové nejen se činně účastnili křižáckých výprav a měli na nich vynikající podíl, nejen mnozí a mnozí buď sami neb ve větších společnostech podnikali pouti do Palestiny, ale také někteří z těchto staročeských poutníků zanechali nám důkladný a zajímavý popis svojí cesty na posvátná místa. Čtyři staročeské popisy pouti do Palestiny, jež se nám dochovaly, patří jistě k nejpěknějším výtvorům naší literatury a mohou se svým obsahem a svou vnitřní cenou směle postavit po bok současným itinerářům jiných evropských literatur.

Starší čeští kronikáři, hlavně Kosmas a jeho pokračovatelé, zaznamenali nám jména mnohých osob, které cestu do Svaté země podnikly. Cesta taková byla tehdy jistě podnikem nemalým; byla spojena nejen se značným nákladem, ale poutníkům bylo přestáti i mnoho útrap, strádání a nebezpečí života. Mnohý na cestě zahynul, a ti, kteří se šťastně vrátili a všem nebezpečím unikli, vykonali čin, který zasluhoval býti zaznamenán v domácích dějinách. Od té doby, kdy byl řád Johannitů usazen v Čechách, nastaly časté a pravidelné styky se Sv. zemí, pouti do Palestiny byly častější a nebudily již takové pozornosti. Pozdější dějepisci proto řidčeji se zmiňují o osobách, jež takovou pouť vykonaly.

Kdo chtěl podniknouti pouť do Svaté země, potřeboval k tomu povolení duchovní vrchnosti.

Dovolení toto bylo pro poutníka zároveň doporučujícím listem a mělo zabránit, aby různí dobrodruzi pod záminkou palestinské pouti světem se nepotulovali a klášterního pohostinství nezneužívali. Že i přes to takových dobrodruhů bylo dosti, není pochyby. Pouť k svatým místům, tak jako do Říma i na jiná vynikající poutní místa křesťanského světa, bývala někdy ukládána jako pokání za těžká provinění.

Cesta, kterou se poutníci z našich krajů do Sv. země ubírávali, byla dvojitá. V dobách starších brali se přes Uhry a Bulharsko do Cařihradu, odtud pak malou Asií do Syrie a Palestiny. Lze si myslit, jak tato dlouhá cesta různými kraji a říšemi byla obtížná a nebezpečná. Papežové i králové, na př. uherští, hleděli poutníkům zabezpečiti volný průchod a ochranu. Přes to však bezbranní poutníci bývali často přepadeni loupežníky, oloupeni, zavražděni neb odvedeni do zajetí. Úřadové turečtí poutníky dosti podporovali a o ně se starali, protože tím bylo do tureckých zemí přinášeno mnoho zlatých a stříbrných peněz.

Od té doby, kdy obchodní styky Benátek, Janova a jiných italských měst s Levantou počaly se rozmáhati a vzkvétati, tedy asi od století 11., počali poutníci z našich zemí vyhledávati do Sv. země kratší a bezpečnější cestu po moři. Na loď vstupovali nejčastěji v Benátkách, jež byly nejblíže, někdy též v Janově, v Amalfi a jinde. Ovšem i zde mnohý poutník zahynul buď nemocí a strádáním neb násilím.

Že bylo z Čech a Moravy putováno do Je-

rusalema již před křižáckými výpravami, o tom není pochyby.*) Již sv. V o j t ě c h, jak čteme v jeho životopise, měl v úmyslu putovati ke hrobu Páně, ale v Itálii v klášteře montekassinském úmyslu toho se vzdal.

R. 1090, jak nám vypravuje Kosmas, podnikl pouť do Jerusalema pražský kanovník O s e l ve společnosti jakéhosi biskupa Rudperta.

Když byla podniknuta první křižácká výprava za vedení Bohumíra z Bcuillonu, tu přibyl do Čech r. 1096 velký zástup křižáků, k nimž se připojilo také mnoho Čechů a Moravanů.

Druhé křižácké výpravy, kterou zásluhou sv. Bernarda podnikl francouzský král Ludvík VII. a německý císař Konrád III., účastnil se r. 1147 sám český král Vladislav II. se svým bratrem Jindřichem a knížetem Spytihněvem. S nimi táhlo mnoho předních velmožů českých i branného lidu. Za hojnou účast na této výpravě přimlouval se u nás hlavně olomucký biskup Jindřich Zdík, který již před tím po dvakrát Jerusalem navštívil. Sám sv. Bernard v svolání, jež bylo v Čechách veřejně čteno, odvolává se na něj slovy: „Máte u vás moravského biskupa, muže svatého a učeního, kterého tímto prosíme, aby podle moudrosti, jež mu byla dána od Pána, co nejhorlivěji vás všechny v této věci povzbuzoval.“ Výprava potkala se s nezdarem. Knížecí maršálek Jurik padl v bitvě s mnohými jinými Čechy, český kancléř

---

*) Viz T a d r a, Kulturní styky Čech s cizinou, odkudž vzaty následující údaje.

Bartoloměj dostal se do zajetí a nebylo o něm už slyšeti. Král Vladislav nedospěl do Jerusalema, ale svěřiv své vojsko králi francouzskému, vrátil se z Malé Asie do Cařihradu, odtud přes Černé moře dospěl do Kyjeva a přes Krakov dorazil do vlasti. Přes tento neúspěch neustával král pomýšlet na novou výpravu do Palestiny, k níž ovšem nedošlo. Král Vladislav II. uvedl do Čech rytířský řád Johannitů, zřídil hned po návratu z výpravy komendu tohoto řádu v Praze a zůstal jemu stále nakloněn. Velmistr řádový Raimund proto nabídl králi jakýsi hrad v Palestině a poslal klíče od něho po zvláštním poslu do Prahy.

O čtyřicet let později r. 1189 Bedřich I. Barbarossa podnikl s králem [francouzským Filipem II. a králem anglickým Richardem, příjímím Lví Srdce, třetí výpravu. Český kníže Konrád Otto osobně se sice nesúčastnil tohoto tažení, ale poslal císaři na pomoc pod vedením knížete Děpolda značný počet vojska. Dějiny nám vypravují o nešťastném konci této výpravy. Kterak však právě Češi se při této výpravě vyznamenali udatností a statečností, toho svědkem je mnich Ansbertus, který se výpravyúčastnil a ji také popsal. Rukopis jeho spisu byl dříve v klášteře milevském, nyní pak se [uchovává v knihovně strahovské. Čteme tam mezi jiným: „Do bařiny skoro nepřístupné, kam se nemalé množství nepřátel uteklo, Čechové s vlastním nebezpečím vnikli a znamenité kořisti se tam zmocnili.“ A na jiném místě: „Čechové také

v těchto nebezpečích proti společnému nepříteli vyznamenali se obvyklou statečností.“

Také pozdějších křížových výprav účastnili se Čechové, ač již ne tak v hojném počtu. Tak rytíř z olomucké diecése, Hynek ze Žerotína, vzal na se kříž a vypravil se se svými zbrojnoši do Svaté země, začož papež Řehoř VIII. listem z r. 1187 přijal jej ve zvláštní ochranu. R. 1254 oznamuje farář Alvicus do Říma, že žtratil v boji proti nevěřícím čtyři bratry, začož mu papež dovoluje, aby obě fary, Heřmaň a Mirotice, směl podržet. R. 1363 moravský rytíř Herboldus, názvem Pincerna, bojoval se svým lidem proti Saracenům, byl od nich zraněn, zajat, ale zase osvobozen.

Ještě dvakrát se jednalo o velkou křížáckou výpravu z Čech. Přemysl Otakar II. r. 1274 na žádost papežovu, přednesenou olomuckým biskupem Brunonem, přislíbil podniknouti se silným vojskem tažení do Svaté země. Papež pochválil ochotu Otakarovu zvláštní bullou a zároveň jej napomenul, aby setrval v úmyslu svém. Otakar poslal tehdy list sultánu Egyptskému, s nímž, jak se zdá, hodlal navázati přátelské styky. Současne poslal mu darem bobrové kožešiny a jiné vzácné klenoty. Nepřátelství, jež brzy propuklo mezi králem českým a Rudolfem německým, zamýšlenou výpravu překazilo.

Za panování Karla IV. Otce vlasti podnikl cyperský král Petr cestu k evropským dvorům, aby je povzbudil k nové křížové výpravě. V Praze byl slavně uvítán a k jeho počtě byly uspo-

řádány rytířské hry, při nichž prý se král obratností a udatností vyznamenal. Téhož roku v měsíci září sjel se Karel IV. v Krakově s králem polským a uherským, aby se společně uradili o nové výpravě, jež měla býti podniknuta k osvobození Svaté země. V Krakově byla ujednána sice slavná úmluva, ale výprava skutečně nebyla.

*

Od doby, kdy začaly křižácké výpravy, počal v našich zemích zájem o Svatou zemi přirozeně se šířit, a následkem toho i čteněji než dříve podnikali i jednotlivci ve větších a menších cestovních společnostech pouti do Palestiny. Jména některých takových nejstarších českých poutníků nalézáme, jak už dříve řečeno, u Kosmasa a jiných starých kronikářů.

R. 1122 v měsíci březnu vrátil se z Jerusalema župan Vznata, jenž téhož roku v říjnu zemřel.

Vynikajícím poutníkem palestinským byl zmíněný již biskup olomucký Jindřich Zdík. Byl ve Svaté zemi po dvakrát. Po prvé se tam vypravil r. 1123 v měsíci březnu s županem Dluhomilem, Humpertem, Gilbertem a některými jinými spolupoutníky. Zpět vrátili se v měsíci listopadu téhož roku. Na zpáteční cestě zemřel Dluhomil a Zdíkův služebník Pertolt. Po druhé podnikl pout do Jerusalema r. 1137, tedy po čtrnácti letech, a sice ve společnosti sázavského opata Sylvestra a mnoha jiných českých pánů. V Cařihradě dlouho se zdrželi, protože císař

řecký vedl právě válku v dalekém kraji, a nemohli proto, jak bylo jejich úmyslem, doraziti na svátky velkonoční do Jerusalema. Biskup Zdik zůstal v Jerusalemě, chtěje tam vyčkati druhého Hodu velkonočního. Ostatní spolupoutníci však poklonivše se hrobu Páně, vrátili se po moři zpět. Na moři následkem bouří zakušili mnoho nebezpečností. Někteří při tom zahynuli, jako na př. pražan Boleslav, jenž byl pohřben na pustém ostrově, nějaký Ruzin a j., ostatní se zachránili. Sázavský opat vrátil se domů, jak nám sázavský mnich zaznamenal, 24. prosince téhož roku, totiž 1137. — Biskup Zdik seznámil se na své cestě s řeholí premonstrátskou a oblíbil si ji tak, že sám do ní vstoupil. Po návratu pak založil s biskupem pražským dva premonstrátské kláštery, jeden na Strahově, který dle podobné polohy nazval Sionem, druhý v Litomyšli, jemuž dal jméno Hora Olivetská.

R. 1130 putoval do Jerusalema Menhart, biskup pražský. S ním pak mimo jiné poutníky byla také Přibyslava, manželka Hroznaty, zakladatele kláštera Tepelského.

R. 1141 v lednu putovali do Jerusalema syn knížete Bořivoje Spytihněv, Miroslav a Mukar.

R. 1152 vykonal jerusalemskou pout župan Hroznata, muž svatého života. Tehdejší biskup olomucký Jan pověřil jej úkolem, aby tam donesl patriarchovi a biskupům skvostná roucha a jiné dary, které biskup Jindřich Zdik před smrtí k tomu účelu byl odkázal. Jak vidět, zů-

stal biskup Zdík až do smrti příznivcem a podporovatelem Svaté země. — Župan Hroznata splnil šťastně svou úlohu a téhož roku zase ve zdraví vrátil se do vlasti.

Pražský probošt Martin vstoupil r. 1176 do řádu Johannitů a odebral se do Jerusalema. R. 1183 stal se preceptorem řádové provincie České a Uherské a zůstal v tomto úřadu do r. 1186, kdy znova žádal, aby se směl navrátit do Jerusalema.

R. 1214 Anežka, vdova po Kunovi z Potvorova, chtějíc vydati se do Svaté země, odezdala dědiny své klášteru Plasskému, což král Přemysl I. na její žádost potvrdil.

R. 1354 pan Tobiáš z Bechyně podal papeži žádost, aby směl s třiceti jinými osobami navštívit hrob Páně. Podobnou žádost podal r. 1359 Petr z Rožmberka, probošt u Všech Svatých v Praze, za Dětricha z Jindřichova Hradce z řádu Minoritů, aby s jinými šesti osobami směl se vydati na pout k Božímu hrobu.

Nesmíme zapomínat, že jména uvedených poutníků jsou nám jen více méně náhodou zachována a že počet těch, kteří Palestinu navštívili, byl nepoměrně větší!

*

Nejstarší ze staročeských palestinských cestopisů pochází od Martina Kabátníka. O životních osudech a poměrech tohoto muže víme velmi málo. Co o něm víme, dovídáme se z předmluvy, kterou Adam bakalář, měšťan

a písař Litomyšelský, předeslal prvnímu tištěnému vydání Kabátníkova cestopisu. Dle něho se Martin Kabátník přistěhoval do Litomyšle z Prahy. Byl asi původně podobojím, v Litomyšli pak, kde Bohuš Kostka z Postupic byl velkým příznivcem Jednoty bratrské, stal se českým bratrem. Dle svědectví Adamova byl Kabátník člověk ve školním umění neučený a neznal jiného jazyka než svého přirozeného českého, jinak však byl, jak jeho cestopis také svědčí, obratný a ve světě zkušený.

Zvláštní byla příčina, pro kterou Kabátník podnikl cestu na Východ. V jednotě bratrské, jako vůbec tehdy v Čechách, byly spory o pravou víru na denním pořádku. Bratři nechtěli platit za sektáře a novotáře, nýbrž, jak tvrdili, úmyslem jejich bylo obnovit pravou víru v původní apoštolské prostotě. Mimovolně vznikla otázka, zdali ještě ona původní, nezkažená apoštolská někde víra existuje. Mnoho bylo o tom mezi bratry, hlavně v Litomyšli, hovořeno. Konečně, aby otázku tu rozřešili, vypravili několik mužů, aby prošli východní krajiny a onu apoštolskou církev hledali.

Byli to čtyři mužové, a sice bratr Lukáš, rodák pražský, Mareš Kokovec z rytířského stavu, nějaký Kašpar z Marek a konečně čtvrtý náš Martin Kabátník. Náklad potřebný opatřili bratři s přispěním hlavně zmíněného Bohuše Kostky z Postupic, který jim také od krále Vladislava vymohl průvodní a doporučující listy. Cestu nastoupili roku 1491. Nešli přes Uhry,

kde tehdy byly rozhárané poměry, ale přes Krakov, Lvov, Sučavu, dále přes Valašsko, až konečně přibyli do Cařihradu.

V Cařihradě se členové výpravy rozešli na různé strany. Bratr Lukáš pustil se do řeckých zemí, aby je projížděl. Mareš Kokovec dal se na sever do Moskvy, Kabátníkovi pak byl svěřen úkol projít Malou Asii, Palestinu a Egypt. Kašpar zůstal v Cařihradě, kde měl na druhy své čekat.

Zjednav si za průvodce nějakého žida, přeplavil se Kabátník přes Bospor, dostihl města Brussy na úpatí hory Olympu a odtud dvanáctidenním pochodem dospěl do Angory, tehdy pomezniho města říše turecké. Odtud bral se panstvím, které založil turkmenský kníže Usunhassan a kde nyní po smrti Usunhassanově vládl jeho syn Jakub chán. Kraje byly neustálými válkami zpustošené. Město Kaisaria bylo tehdy od tureckých vojáků dle slov Kabátníkových zbořené a vypálené.

Po třídenním pobytu v Kaisarii brala se karavana, ku které se Kabátník připojil, na jih a dospěla po jedenácti dnech do Maraše, odtud přibyla do Antiochie a Aleppa. V Aleppu zůstali celé tři týdny, protože tam očekávali kancléře egyptského sultána, vracejícího se z Cařihradu. S ním pak jeli dále do Hamy, Homsu a dorazili konečně do Damašku.

Z Damašku okolo Hromnic r. 1492 putoval Kabátník dále přes Safed, Galileu, do Nablusu. Z Nablusu, poněvadž karavana spěla do Egypta, nešel přímo do Jerusalema, nýbrž nejprve do-

razil do Jaffy, odtud pak teprve obvyklou poutnickou cestou přes Ramlu přišel do Jerusalema. V Jerusalemě pobyl Kabátník tři neděle a provázen Františkány všechny památnosti důkladně si prohlédl. Z Jerusalema učinil také vycházku do Betlema.

Ku konci února 1492 dal se Kabátník na další cestu do Egypta a sice bez svého dosavadního průvodce, onoho cařihradského žida, který v Jerusalemě očekával jeho návratu. Do Egypta se ubíral přes Hebron, Gazu, El Ariš, až konečně dospěl do Kaira. Panství sultánů mameluckých bylo tehdy v plném rozkvětu a Kairo, hlavní město Egypta, bylo opravdu městem světovým. Město Kairo a život v něm popsal Kabátník ve svém cestopise neobyčejně důkladně, snad proto, že jeho rodákům zřídka se naskytla příležitost zavítat do tohoto dalekého kraje. Dvě pětiny celého cestopisu jsou věnovány líčení Kaira. Z jeho slov vidět, jak hlubokým dojmem na něj působilo bohaté a kvetoucí tehdy město.

Kairo opustil Kabátník až ku konci března 1492 a vrátil se zase do Jerusalema, kde opět pobyl asi deset dní. Po svátcích velkonočních stejnou cestou, totiž přes Aleppo a Brussu, přišel do Cařihradu a v listopadu, upadnuv kdesi cestou i do rukou loupežnických, vrátil se zase do Litomyšle i se svými soudruhy.

Tato cesta bratrů na Východ způsobila přirozeně v Jednotě veliký rozruch a mnoho se hovořilo o tom, co bratři na své pouti viděli a

zakusili. Hlavního cíle, totiž nalezení domnělé apoštolské církve, ovšem nedosáhli, ale cestovní jejich zkušenosti byly ůde všech se zájmem vyslechnuty.

Po návratu svém žil Kabátník ještě jednácte let a zemřel r. 1503 v Litomyšli.

Paměti své nenapsal sám, ale před svou smrtí je nadiktoval. Písařem byl asi onen jmenovaný Adam bakalář, který také roku 1539 vydal je poprvé tiskem. Je zajímavé, že původní rukopis Kabátníkova cestopisu se nám uchoval. Nalézá se nyní v knihovně metropolitní kapitoly pražské.

Obecné vzdělání Kabátníkovo a jeho vědomosti historické byly nepatrné, a proto v jeho cestopisu pohřešujeme dějepisných vzpomínek. Jako bystrý a praktický člověk všímá si hlavně života obyvatelstva. Líčení jeho je zajímavé a názorné. Dbaje svého poslání, zkoumal všude poměry náboženské mezi křesťany, ovšem o výsledcích jeho pátrání dovídáme se z cestopisu velmi málo. — Neznaje mimo češtiny jiného jazyka, domlouval se se svým židovským průvodcem a také při jiných příležitostech jazykem ruským.

Spisek Martina Kabátníka byl vydán ještě několikrát tiskem, důkaz to, jaké oblibě se jeho vypravování těšilo. Nejnověji uspořádal vědecké vydání J. V. Prášek nákladem České Akademie r. 1894 pod názvem „Martina Kabátníka Cesta z Čech do Jerusalema a Kaira r. 1491—1492“.

Laciné lidové vydání vyšlo ve „Světové knihovně“ u J. Oty.

*

Druhý staročeský palestinský cestopis máme od Jana Hasištejnského z Lobkovic. Tento český pán narodil se r. 1450. Z jeho tří bratrů je nejznámější spisovatel humanista Bohuslav. Jan Hasištejnský měl vynikající účast na tehdejší veřejné a politické životě v Čechách. Jako jeho otec tak i on sám zůstal po celý život horlivým a přesvědčeným katolíkem. Přesto byl hned od počátku přívržencem krále Jiřího z Poděbrad, třeba mu z toho vzešly různé nepříjemnosti. Když pak král Jiří r. 1471 zemřel, tu Jan Hasištejnský, pamětliv slibu daného králi Jiřímu, stál věrně při straně krále Vladislava proti Matyáši Uherskému.

Po dvakráte použil král Vladislav služeb jeho při důležitých veřejných poselstvích. R. 1477 vypravil jej s Benešem Libštejnským z Kolovrat do Lucemburka, aby se pro něho ucházeli o ruku jediné dcery a dědičky Marie po Karlu, knížeti burgundském. O deset let později r. 1487 vykonal Jan z Lobkovic v záležitostech Karlových cestu do Říma k papeži Innocenci VIII., aby složil obvyklý slib poslušenství jménem krále Vladislava jakožto křesťanského panovníka, začož mu papež přiznal dlouho žádaný titul krále českého.

Cestu do Sv. země podnikl Jan z Lobkovic 15. dubna 1493, tedy jen o něco později než Martin Kabátník. Pohnul jej k tomu jednak pří-

klad bratra jeho Bohuslava, proslulého cestovatele, jednak nábožná touha spatřiti místa života a smrti Spasitelovy.

Protože mimo to neměl žádného zvláštního úmyslu, jak tomu bylo u Kabátníka, putoval do Palestiny cestou, jež byla tehdy nejobvyklejší a nejsnadnější, totiž přes Benátky po moři.

Benátčané tehdy pořádali pravidelné poutnické výpravy do Palestiny a hleděli všemožnou ochotou poutníkům jejich cestu usnadnit. Vyjelo se obyčejně okolo sv. Ducha, když již jarní bouře přestaly a moře bylo klidným, v Jaffě loď počkala na poutníky asi 14 dní, do Benátek se vrátila pak v měsíci září. Mimo poutníky vezla loď také zboží a jiný náklad, který pak v určených přístavech skládala. Loď, na níž se plavil Jan z Lobkovic, byla velmi velká; délka byla 80 kročejů neb 30 sáhů, šířka 6—7 sáhů. Lodní personál skládal se z 205 osob, cestujících bylo z počátku 506, vlastních poutníků palestinských 185. Ku konci svého cestopisu vypočítává Jan z Lobkovic znamenitější ze svých spolupoutníků. Vidíme, že tu byly zastoupeny všemožné národnosti: Němci, Švýcaři, Holanďané, Angličané, Francouzi, Poláci, Jihoslované. Čechů tam bylo mimo Jana z Lobkovic ještě 7, totiž: Jindřich z Gutšteina, Jiřík Gseleř, Jan Laytolt z Eybrnic, Nikl Grys od Tachova, Jan Mládě z Vilémova, Blažek, kuchař Lobkoviců a Jiřík, sluha Mláděte.

Patronovi galeje zaplatil za přeplavu, zaopatření a hlavní poplatky ve Sv. zemi dohromady padesát dukátů. Poněvadž benátský dukát

míval okolo 4 gramů zlata, tu bylo to v naší měně asi 500 korun. Ovšem musíme mít na zřeteli, že cena peněz byla tehdy nepoměrně větší.

Lod' vyjela 1. června a zastavila se mezi jiným v Zadru, Dubrovniku, na ostrově Kretě, Rhodu a Cypru. 7. července dorazila do Jaffy. V Jerusalemě poutníci pobýli od 23. července do 1. srpna a 7. srpna nastoupili zpáteční cestu stejným směrem jako tam. V městě Poreči objednal si Lobkovic s několika soudruhy bárku, která by je dříve dopravila do Benátek. Než na moři strhla se právě bouře a s velkým nebezpečím života dostali se poutníci 30. září do Benátek. Za měsíc, 30. října, přijel Jan z Lobkovic zase zpět do Kadaně.

Jan Hasištejnský z Lobkovic zemřel r. 1517 a pochován byl v Kadani v tamějším klášteře františkánském.

Lobkovic napsal pro svého syna Jaroslava didaktický spisek, obsahující různá naučení a napomenutí. Druhým a hlavním jeho literárním dílem jest jeho Pouť do Svaté země. Jak můžeme soudit z poznámek a přesných udání v jeho spise, psal si Lobkovic cestou podrobný deník a na základě tohoto napsal okolo roku 1505 svůj cestopis. Účelem mu bylo při tom jednak poučení potomkův, jednak utvrzení jejich ve víře katolické, jak tomu nasvědčuje opravdu křesťanský duch, kterým celý spis je proniknut.

Tiskem byl cestopis Lobkovicův vydán teprve v době nové a sice r. 1834 v „České

Včele“. Kritické vydání vyšlo nákladem České Akademie r. 1902, vydání pro lid r. 1907 ve „Světové knihovně.“

Líčení Lobkovicovo je prosté, nehledané. Při výpočtu různých památností bývá jeho spis dosti suchý, za to tím poutavější jsou dějepisné vložky a vzpomínky. Značné vzdělání spisovatelovo, znalost řeči latinské a německé a jeho zkušenosti z dřívějších cest umožňují mu, že nejen s porozuměním všímá si všech památností, ale také je čtenáři poučně líčí. Náboženská horlivost Lobkovicova, která všude v jeho spise se projevuje, dodává pak jeho slovům tím větší ceny a váhy.

*

Třetím v řadě staročeských palestinských cestopisů je Oldřich Prefát z Vlkanova. Byl to starousedlý pražský měšťan bytem na Uhelném Trhu. Řemeslem byl mechanik a hotovil různé matematické a astronomické přístroje. Narodil se r. 1523. Ještě mlád — měl teprve 23 let — vydal se na pout do Svaté země a sice přes Benátky, odkudž před Božím Tělem r. 1546 vyplul do Palestiny. Dne 20. prosince téhož roku vrátil se nazpět do Benátek.

Vrátiv se podnikl novou pout do světoznámého španělského poutního místa Kompostelly. Na to usadil se v Praze a zabýval se klidně svým řemeslem. Zemřel poměrně mlád r. 1565 v 42. roce věku svého.

Svou cestu do Sv. země obšírně popsal a vydal tiskem v Praze r. 1563 pod názvem:

„Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny, to jest do krajiny někdy židovské, země svaté, do města Jerusalema k Božímu hrobu.“ Spis je ozdoben několika pěknými dřevoryty; nejkrásnější je obrázek velké benátské lodi a pak druhý, kde je znázorněn boj lodi s tureckými námořními loupežníky.

Balbín ve spise „Bohemia docta“ mluví sice o vydání Prefátova cestopisu z r. 1548, ale omylem, neb ono zmíněné vydání je první a jediné.

Po druhé vydal cestopis Prefátův r. 1786 v Praze Faustin Procházka. Od té doby novějšího vydání nevyšlo, takže spis Prefátův je dnes dosti těžce přístupným. A přece, jestli který staročeský cestopis do Svaté země, tu je to právě tento, který vším právem by zasluhoval, aby byl znova otisknut a tak vešel v širší známost.

I když nemá Prefát hlubšího historického vzdělání, za to je zase neobyčejně bystrým pozorovatelem. Všeho si bedlivě všímá, na vše se důkladně přeptá, vše si pilně poznamená. To pak, co viděl a zkusil, dovede vyličit tak názorně, plasticky a poutavě, že i dnešní čtenář jeho knihu se zájmem přečte od počátku až do konce. Sloh jeho jest lahodný a má v sobě cosi milého, co mu ihned získá sympatii čtoucího. Literárně stojí spis Prefátův rozhodně výše než ostatní tři palestinské cestopisy. Kabátník je velmi neúplný a líčení jeho jsou vzpomínky, jež po mnoha teprve letech diktuje přátelům:

u Prefáta máme dojem bezprostřední živosti a názornosti. Lobkovic je místy nudný a jednotvárný, Harant z Polžic zase přeplňuje své vypravování citáty ze všemožných starých i nových spisovatelů, jen aby mohl ukázat svou učenost: prostota a poutavé líčení jsou naproti tomu rozhodnými přednostmi cestopisu Prefátova.

*

Poslední staročeský poutník a cestopisec palestinský je Krištof Harant z Polžic a Bezdružic.

Harant narodil se r. 1564 na hradě Klenovém v Klatovsku a již od roku 1576 dlel na dvoře arciknížete tyrolského Ferdinanda, s nímž procestoval německou říši a Itálii.

Po smrti své první manželky vydal se se svým přítelem Heřmanem Černínem z Chudenic 2. dubna r. 1598 na cestu do Svaté země. Přes Benátky, Kretu a Cypr přijeli do Palestiny 3. září. Pan Černín byl v Jerusalemě pasován na rytíře Božího hrobu. Z Jerusalema dali se přes Damiettu do Kaira a odtud podnikli vskutku nebezpečnou cestu na horu Sinai. Byvše na zpáteční cestě oloupeni Araby, vrátili se do Egypta, vypluli 3. listopadu z Alexandrie a dorazili 26. prosince zpět do Benátek.

Na dvoře císaře Rudolfa zaujímal Harant vynikající místo. Po smrti Rudolfově uchýlil se na zámek Pecku. Roku 1614—1615 navštívil Španěly, staviv se cestou v Bruselu, Paříži, Miláně a Norimberce. Za bouřných poměrů následujících let přidal se Harant k odbojným sta-

vům a skončil život byv na Staroměstském náměstí s jinými českými pány popraven 21. června r. 1621.

Dílo Harantovo „Cesta z království Českého do Benátek a odtud do Svaté země“ vyšlo v Praze 1608 ve dvou dílech s podobiznou Harantovou a mnohými dřevoryty. Nové vydání nákladem Matice české pořídil K. J. Erben r. 1854. — Učenností předčí spis Harantův všechny ostatní české cestopisy nahore uvedené: je tu nahromaděno mnoho historických i geografických poznámek, čerpaných ze starých i novějších autorů a to nejen o Palestině, ale i o zemích sousedních. Než právě tato učenost, kterou se Harant s jakousi ješitností blýská, činí jeho sloh na mnohých místech suchopárným. Živějším a zajímavějším je tam, kde líčí své osobní příhody. Literárně se dílo Harantovo, třebaže objemnější, nevyrovná předchozím cestopisům.

10. Nové vykopávky v Palestině.

Vedle starých cestopisů druhým prostředkem, který nám pomáhá poznati Sv. zemi a její stav v dávných dobách, jsou vykopávky, které v nové době na různých místech Sv. země byly podniknuty.

Dobu novou lze právem nazvati dobou objevů. A to nejen v oboru věd přírodních, nýbrž také v historii dávných národů a zašlých časů. Národové, dříve sotva známí dle jména, byli soustavnými vykopávkami v zemích, kde kdysi

sídlili, vyrváni zapomenutí, jejich řeč, vzdělanost, náboženství a celá kultura byly jasně osvětleny vědeckým pátráním. Tyto vykopávky začaly v polovině minulého století v Babylonii a v Egyptě, kde se došlo k překvapujícím výsledkům. Nejen stará města se svými chrámy a paláci, jako Babylon, Ninive a jiná, byla nalezena ale zároveň našly se celé knihovny, obsahující důležité literární památky. Důmyslem učenců bylo rozlušťeno jak klínové písmo babilonské, tak i hieroglyfy egyptské a tím umožněno poznati duševní a náboženský život těchto dávných národů.

Pro Svatou zemi mezi těmito objevy bylo velmi důležitým nalezení klínových tabulek v Horním Egyptě v místě zvaném Tell A'marna. V tomto bývalém sídle faraona Amenofise IV., který vládl okolo r. 1400 před Kristem, byl r. 1887 nalezen archiv obsahující korespondenci mezi tímto králem Egypta a úředními knížaty v Palestině a Syrii. Přichází tu dokonce název Jerusalema ve formě Urusalim. Tabulky tyto, počtem na tři sta, jsou psány v řeči babilonské a písmem klínovým, neboť babilonská řeč byla tehdy v celé přední Asii mezinárodní diplomatickou řečí. Z obsahu tabulek poznáváme poměry v zemi Kanaan, jež v této době, t. j. kdy ji počali dobývatí Israelité, byla pod nadvládou egyptskou a rozdělena na malá závislá knížectví vzájemně se potírající.

Z babilonských objevů má blízký vztah k Písmu svatému tak zvaný Zákoník Hammurabiho. Hammurabi (či lépe Chammurapi)

byl králem babylonským v době Abrahamově okolo roku 2000 před Kristem. Zdá se, že je to týž král, který v knize Genesis (14. 1, 9.) sluje Amrafel. Byl nejen mocným, ale i moudrým panovníkem, který dobrými zákony řídil své poddané. Roku 1901 francouzská výprava do bývalého hlavního perského města Sus našla dioritový kámen přes dva metry vysoký, do jehož boků je v klínovém písmě vyryto 282 ustanovení Hammurabiho. Král sám je zobrazen, jak stojí se sepiatýma rukama před babylonským bohem slunce. Zákony Hammurabiho, zvané právem, „nejstarším zákoníkem světa“, týkají se náboženského i společenského života a velezájímavými jsou tím, že v mnohých bodech jsou podobny ustanovením zákona Mojžíšova.

Tyto velkolepé objevy v Babylonii a v Egyptě vzbudily naději, že pátrání a vykopávky na půdě palestinské rovněž by mohly přinést podobné úspěchy, které by přispěly jak k poznání Svaté země za dávných dob, tak i k lepšímu porozumění Písma svatého Starého i Nového zákona. Různé vědecké společnosti, především anglická Společnost pro výzkoumání Palestiny (Palestine Exploration Fund) ujaly se věci a podnikly během posledních 25 let vykopávky na různých místech Palestiny. Soustavné takové vykopávky vyžadují, jak pochopitelně, veliký peněžitý náklad. Aby práce se potkala se z darem, třeba nejprve stanovit místo, kde se nějaké důležité israelské místo nacházelo. Vodítkem tu bývají názvy nebo místní tradice, která při ne-

obyčejném konservatismu východanů často jména a místa starých, dávno zaniklých měst zachovává. Místa ona, kde jsou zříceniny starých měst, lze poznati dle toho, že návrší ona mají zvláštní význačný tvar a pak dle názvu „tell“, kterým domorodé obyvatelstvo vesměs označuje pahorky, skrývající v sobě staré zříceniny.

V Jerusalemě samém jsou soustavné vykopávky nemožny, třeba by jistě zde byly nejzajímavějšími, a to proto, poněvadž na místě starého Jerusalema stojí budovy nového města. Pouze náhodou při kopání základů nových budov učiněny některé objevy. Tak na př. když se stavěl poblíže chrámu Božího Hrobu ruský hospic, tu byla dole objevena druhá hradní zeď jerusalemská a tím zjištěno, že místo Božího Hrobu je skutečně za bývalou druhou zdí. — Při kopání u jihovýchodního rohu městských hradeb ukázalo se, že dvacet metrů pod dnešním povrchem jsou zbytky zdí z tesaných kvádrů, snad ještě to části stavby Šalomounovy. — Velmi zajímavým bylo odkrytí podzemního tunelu, který spojuje pramen Gihon, dnes pramen Panny Marie, s rybníkem Siloe. Poněvadž pramen Gihon ležel mimo městské hradby, měl tento tunel za účel přivádět z něho vodu do nádržky rybníka Siloe ležícího uvnitř města: věc to jistě neobyčejně důležitá v době obležení, protože tím byla městu zajištěna potřebná voda. Prokopán byl za krále Ezechiáše (726—698 př. Kristem) a sice kopalo se ve skále s obou stran. Na místě, kde se kopající setkali, byl vy-

ryt do skály nápis starými hebrejskými písmenami, nejstarší to hebrejský nápis vůbec, který známe. Angličan Parker v letech 1910 a 1911 kopal na Ofelu, jižním to výběžku chrámového návrší, vyklidil tunel Siloe a našel ještě jiné zajímavé podzemní chodby.

Mezi vykopávkami, jež byly podniknuty v Palestině mimo Jerusalema, první byla ona, kterou nákladem zmíněné již anglické palestinské společnosti „Palestina Exploration Fund“ podnikl r. 1890 Flinders Petrie, aby odkryl a prozkoumal staré filistinské město Lachis, o němž se děje zmínka v knize Josue (10, 5). Dnešní arabská vesnice Umm Lakis, tak se zdálo, uchovala si staré historické jméno. Zbytky starého Lachisu byly objeveny v nedalekém pahorku Tell el-hasi. Nástupce Petrie Jones Bliss dokončil vykopávky r. 1893. Z nalezeného zde starobabylonského klínového dopisu, určeného knížeti z Lachisu jménem Zimrida, bylo jasno, že tu skutečně je místo starého Lachisu. Dle jednotlivých vrstev a památek, hlavně keramických, v nich nalezených, byly prozkoumány osudy města od nejstarších dob až do časů římských.

Od r. 1898—1900 vykopali a prozkoumali opět na náklad zmíněné anglické společnosti J. Bliss a St. Macalister čtyři pahorky ležící na posledních výběžcích judského pohoří do roviny Šefely. Pahorky ony obyčejně se označují jako „čtyři pahorky šefelské“. Jsou to Tell es-safi, pravděpodobně totožný se starým filistin-

ským městem Gath, Tell sandahanna, totožný se starým Morešet neb řecky Marissa, dále Tell Zakarije a Těll ed-džudeide.

Po nějaké přestávce dal „Palestina Exploration Fund“ vykopat další filistinské město Gezer, jehož staré jméno se dokonce uchovalo v názvu Tell Džezer, poblíže arabské vesnice Abu Šuše. Vykopávky prováděl v letech 1902 až 1905 a pak 1907—1909 St. Macalister. Gezer svou polohou měl velkou vojenskou důležitost. Dle 1. Knihy Královské (9, 15) dal egyptský farao město toto věnem své dceři, kterou pojal za ženu Šalomoun; Israelitům totiž při obsazení zaslíbené země nepodařilo se Gezeru dobyti. V době makabejské byl Gezer zase zcela pohanským městem. Šimon Makabejský zmocnil se Gezeru, pohanské obyvatelstvo vypudil a vystavěl si tu svůj palác. Z objevů zde učiněných zajímavý je podzemní tunel, který ležel uprostřed města a kterým se po 80 stupních sestupovalo dolů k pramenu vody: tak bylo město vodou zajištěno v případě obležení. Odkryta také dobře zachovaná svatyně na výšině; proti takovým svatyním (bamoth) Starý zákon často vystupuje. Tato svatyně v Gezeru je volné prostranství, mající asi 30 metrů v průměru; v řadě od severu k jihu stojí tu 11 masseb, t. j. posvátných kamenů v podobě hrubých sloupů, vysokých asi tři metry. — Z doby makabejské odkryt palác, který, jak nadpisem zjištěno, patřil Šimonu Makkabejskému.

Konečně r. 1911 provedeny nejnovější angli-

cké vykopávky v dnešním Ain eš-Šems, ležícím na místě starozákonního Bet-Šemeš. Řídil je Duncan Mackenzie.

Při těchto vykopávkách na území filistinském zjištěn způsob opevnění a stavby v různých dobách po sobě následujících. Drobné umělecké předměty, sošky, nádoby prozrazují patrně velký vliv kultury egyptské. Současně, hlavně v písmě a v řeči babylonské užívané v nečetných literárních památkách, jež tu nalezeny, vidět vliv babylonský, ovládající tehdy celou přední Asii. Filišťané, jak se zdá, nebyli národem semitským, nýbrž indoevropským, který se sem dle podání přistěhoval po moři z Kaftoru — snad Kréty. V této věci, totiž o objasnění původu kmene filistinského, vykopávky řečené však nepřinesly žádného výsledku, ačkoliv to byl jeden z cílů, který toto soustavné pátrání v území Filistinských sledovalo. Filišťané patrně podlehlí okolní kultuře kananejské, kterou si od nejstarších dob zcela osvojili.

Druhou skupinu tvoří vykopávky v rovině Esdrelon na místě dvou starých měst Taanach a Megiddo. Města tato ležela na důležité cestě mořské — via maris — vedoucí z Egypta do Syrie a přes Damašek do Babylonu. Všechny výpravy egyptských faraonů a králů assyrsko-babylonských brali se rovinou touto, kde byly svedeny bezčetné bitvy a padli bezčetní bojovníci. V Taanachu, dnešním Tell Taanek, prováděl vykopávky profesor Sellin v letech 1902—1904. V Megiddu — dnes Tell el-mute-

sellim — vedl pátrání Dr. Schumacher v letech 1903—1905. Náklad hradil jednak německý Palestinský spolek, jednak různí mecenášové. Z objevů v Taanachu nejzajímavějším je nalezení dvanácti tabulek s klínovým písmem stejného rázu a ze stejné doby, jako tabulky v Tell Amarně, t. j. z poloviny druhého tisíciletí před Kristem. V Megiddu k nejpěknějším nálezům patří dvě skvostné pečeti v obvyklé egyptské formě brouka skarabea; jedna pečeť patřila Asafovi, na druhé je zobrazen lev a pod ním starými hebrejskými literami napsáno: Pečeť Šemaa, sluhy Jeroboamova. Je to asi Jeroboam II. a pečeť pochází z 8.—7. století.

V letech 1908—1911 bylo vykopáváno staré Jericho, jež leželo poněkud na sever od dnešního er-Riha u pramene Eliseova. Vykopávkami odkryto kananejské Jericho, ono Jericho, jehož Josue po překročení Jordánu dobyl jako prvního města v zemi zaslíbené. Hradby, brány a celé zařízení města v té době je z vykopaných zřícenin patrné. Teprve v době pozdější, a to v 9. století, jak je zřejmo z vrstev zřícenin, vzniklo na troskách starého Jericha město nové, a to israelské. Vybudoval je dle 3. Knihy Královské (16, 34) Hiel z Bethelu, který při stavbě města ztratil oba své syny, a to za trest, protože město Bohem prokleté znovu vystavěl. Písemných památek, ač by jistě byly neobyčejně zajímavými, nebylo v Jerichu nalezeno žádných. — Také Amerika počala se činně účastňovat při tomto zkoumání staré Palestiny. Harvardova

universita začala r. 1908 ve velkých rozměrech vykopávky na místě staré Samarie, dnešní Sebastie. Práce trvaly až do roku 1911. Objeveny byly mnohé a důležité zbytky budov z města, které tu vystavěl Herodes. V nižších vrstvách přišlo se na památky z dob staroisraelských. Odkryt byl palác, který vystavěl zakladatel města král Omri. Nalezena egyptská vasa se jménem faraona Osorkona II., součastníka to krále Achaba a mimo to 75 střepin (ostrak) se starohebrejskými nápisy. Střepiny ty byly asi připevněny na džbánech s vínem a olejem a označují obsah jakož i název majitelův. Písmo je úplně stejné jak v nadpisu tunelu siloe-ského.

*

Jak patrně z hořejších údajů, závodí takorůzka různí národové při prozkoumání staré Palestiny. I když dosavadní objevy nejsou zdaleka tak významné a takového dosahu, jako v Babylonii neb v Egyptě, a třebaže nepřinesly žádných překvapujících, neočekávaných výsledků, přece jest jimi zjištěn a poznán vývoj kultury národů usazených v Palestině, a tím naše znalost Sv. země podstatně doplněna. Není ostatně nijak vyloučeno, že při dalším pátrání a kopání snaha podnikavých učenců bude odměněna zajímavějšími a důležitějšími úspěchy, nežli byly dosavadní. — —

Mnoho a mnoho křesťanských národů je odloučeno od jediné pravé církve Kristovy. Křesťanstvo, které kdysi tvořilo a také tvořiti má

jediný ovčinec Kristův, je rozděleno dnes rozkolem a bludařstvím na různé sekty a vyznání. Závodí-li nyní tato různá vyznání při zkoumání Svaté země, projevují tím přece do jisté míry zájem a lásku k Tomu, který ve Svaté zemi žil, působil a zemřel, k Ježíši Kristu. A právě tato láska ke Spasiteli je důvodem naděje, že se splní jednou proroctví Kristovo a že zase „bude jeden ovčinec a jeden pastýř“. —

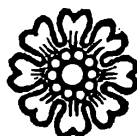
Vylíčili jsme čtenáři místopisné poměry ve Svaté zemi za časů Krista Pána, pokud biblická věda a výzkumy mohou tehdejší stav Palestiny zjistiti. V této zemi, kdysi kvetoucí a bohaté, dnes ale zpustlé a schudlé, žil a působil Vykupitel světa. Kletba, kterou Bůh vyřkl nad bohovražděným národem židovským, stihla nejen lid, který tu sídlil, ale i zemi samu. Dnešní celá Palestina, právě tak jako trosky Jerusalemského chrámu, jsou jasným dokladem trestající spravedlnosti Boží.

II.

Politické poměry židovského národa v době Kristově.

1. Josef Flavius. — 2. Hasmoneovci. — 3. Vláda Herodova. — 4. Herodovi synové. — 5. Římští prokuratoři. — 6. Židovská válka. — 7. Konec židovské samostatnosti.

1. Josef Flavius.

Kristus Pán po celou dobu své veřejné činnosti působil výhradně mezi národem, z něhož podle těla pocházel, totiž mezi národem židovským. Třebaže to byla Jeho vůle, kterou výslovně apoštolům před svým nanebevstoupením projevil, aby totiž Jeho učení bylo hlásáno po všem světě a všemu stvoření, přece On sám se omezil na kázání evangelia ztraceným ovčím z domu israelského. Jen dvakrát v evangeliích čteme, že přišel do bližšího styku s pohany: bylo to při události s ženou kananejskou, s níž se setkal v okolí Tyru a Sidonu (Mat. 15, 22), a dále dle sv. Jana (12, 20) přivedl Filip a Ondřej ku Kristu Pánu pohany, kteří si přáli Jej spatřiti.

Každému, kdo chce s porozuměním čísti zprávy o životě a činnosti Kristově, jak jsou obsaženy v našich evangeliích, mimovolně se vnucuje otázka, jaké bylo zevnější postavení a vnitřní poměry národa vyvoleného v té době, když Kristus v jeho středu vystoupil a působil. Otázku tuto chceme zodpověděti a sice v této stati obrátíme svůj zřetel k zevnějším čili politickým poměrům národa israelského v době Kristově.

Skoro jediným soudobým pramenem pro dějiny židovstva v době Kristově jsou spisy židovského dějepisce Josefa Flavia. Prameny starší, k nimž patří obě knihy Makkabejské, nesahají dále, než po rok stý před Kristem. Talmud a různé spisy rabínské nevznikly ve svých nejstarších částech před třetím stoletím po Kristu: objasňují nám v mnohé příčině vnitřní a hlavně náboženské poměry židovské, pro zevnější průběh události v době Krista Pána jsou však pramenem nejen nedostatečným, ale i nejistým. Co se týká Josefa Flavia, tu spisy jeho líčí nám tehdejší dobu podrobně a obšírně, a jistě cena jejich pro dějiny je neobyčejně veliká. Spolehlivým pramenem však ani Josef Flavius vždy a všude není. — Byli sice v době oné ještě jiní spisovatelé, kteří se obírali národem židovským, na př. Mikuláš Damascenský, Justus z Tiberiady a j., ale spisy jejich naprosto zanikly.

Josef Flavius narodil se okolo r. 38 po Kristu v Jerusalemě a to ze vznešené rodiny kněžské, která svůj původ odvozovala od královské rodiny hasmonejské. Dle jeho vlastního líčení vynikal v mládí neobyčejným nadáním. Seznámil se se všemi tehdejšími židovskými sektami, farisejskou, saducejskou a essenskou, ba dokonce tři léta žil po essenském přísném způsobu života pod vedením jakéhosi starce Bana. Pak ale přidal se k onomu politicko-náboženskému směru, který tehdy celý život národa židovského ovládal, připojil se k sektě farisejské.

Krok tento však byl pouze prostředkem,

kterým si chtěl zajistit úspěch a postup v dalším životě, neboť Josef Flavius nikterak nesdílel přísné a strohé názory fariseů, kteří chtěli židovský národ ohradit a ochránit před cizími zevními vlivy, hlavně před kulturou řecko-římskou. Od svého mládí byl Josef Flavius nadšeným obdivovatelem moci a vzdělanosti řecko-římské. Když mu bylo 26 roků, přišel do Říma s židovskou deputací, která chtěla u císaře Nerona vyprosit milost některým provinilým kněžím, což se pomocí Sabiny Poppeje, milovnice císařovy, také jim podařilo. Nádhěra a lesk vele města vryl se tehdy živě do paměti mladému fariseovi a naplnil jeho duši úctou před římským jménem.

Když vypukla válka židovská, tu byl Josef Flavius ve stáří asi 38 let jmenován vrchním správcem Galileje, kterou měl hájit proti blížícímu se římskému vojsku. Úloha, kterou tehdy Flavius ve svém důležitém postavení hrál, je dosti záhadného rázu. Rodáci jeho vinili jej později ze zrady, Josef sám ve svém životopise takové podezření odmítá a vytýká své zásluhy a svou opatrnost.

S hloučkem vojska byl konečně Josef obklíčen Římany v galilejské tvrzi Jotapatě. Druhové Josefovi, než by padli do rukou vítězným Římanům, raději sami se usmrtili, kdežto Josef se tomu vyhnul lstí, o níž nám sám vypravuje a která nikterak neslouží ke cti jeho povaze. Když byl jat od Římanů, tu nevěda si rady, vzal na sebe úlohu proroka a předpověděl vojevůdci Vespasianovi, že se brzy stane císařem.

Byl proto zachován na živu, ba když Vespasian skutečně dosáhl důstojnosti císařské, tu nejen vrátil Josefovi svobodu, ale přijal jej za svého klienta a dal mu své příjmení Flavius. V dalším průběhu války Josef Flavius stál na straně Římanů, jak ostatně ani jinak nemohl, a pokusil se několikrát bezvysledně zprostředkovat mezi Římany a povstalci. — Po skončení židovské války oddal se literární činnosti a těšil se pro to stále přízni nejen císařů Vespasiana a Tita, nýbrž i jejich nástupce Domitiana. Přízeň tuto mu císaři osvědčovali také skutkem, neboť mu darovali jak v Itálii tak i v Judsku rozsáhlé pozemky. Zemřel Josef Flavius okolo r. 100. — To jsou životní osudy muže, z jehož spisů čerpáme znalost poměrů židovských v době Kristově.

Ze spisů Josefa Flavia, napsaných řečí řeckou, nejdůležitější jsou dva. První, který založil jeho slávu, jest „O válce židovské“. V sedmi knihách obšírně líčí události, kterých sám byl z většího dílu svědkem. Spis tento od prvopočátku těšil se velké úctě a vážnosti u křesťanů, kteří v něm viděli doklad, jak se doslovně naplnilo proroctví Kristovo o zkáze Jerusalema. Byl proto často opisován a do jiných řečí překládán. Druhý a také časově pozdější spis Flavia jsou „Židovské starožitnosti“. Tu vypráví v 20 knihách osudy národa židovského od stvoření světa až do vypuknutí židovské války. Nejdůkladněji a nejobšírněji je vypsána doba krále Heroda a jeho synů. Z ostatních děl Flaviových zasluhuje

zmínky jeho autobiografie, t. j. vlastní životopis, kde se především snaží obhájit své jednání v židovské válce.

Že důležitost spisů Josefa Flavia je veliká, o tom není sporu. Na zřeteli však třeba míti při jejich četbě dvě věci. Jako přesvědčený farisej hledí Flavius nejen Římanům se zalíbit, ale také postavit národ židovský do světla co nejpříznivějšího a oslaviti jej v očích čtenářů řeckých a římských. Proto pomíjí mlčením anebo nesprávně líčí věci nepříjemné. Tak na př. stále nazývá povstalce lupiči a na žádném místě se nezmiňuje o idej mesiášské, která přece byla hlavní vzpruhou celého povstání a celý židovský národ do něho strhla! Ba dokonce na jednom místě dí — jistě proti svému přesvědčení — že starozákonní mesiášská proroctví splnila se na císaři Vespasianu! — Dále, Josef Flavius je slabá, ješitná a sebelibá povaha: proto, kdykoli mluví o sobě, zásluhy své ať již skutečné neb domnělé nad míru vyvyšuje a své osobní protivníky snižuje. S tímto omezením je jinak spisovatelem věrohodným a důležitosti jeho spisů pro poznání doby Kristovy nelze dosti oceniti.

2. Hasmoneovci.

Návratem ze zajetí babylonského začala pro národ židovský nová doba dějin. V zajetí byli židé vyhojeni ze své náklonnosti k pohanské modloslužbě, již dříve tak často propadali. Od této doby pevně a nezlomně přidržovali se víry

v jediného pravého Boha. Uspořádání a znovuzřízení židovstva na půdě palestinské šlo pomalu a bylo spojeno s obtížemi všeho druhu, jak je patrné z knihy Esdrášovy a Nahemiášovy. Avšak jak Cyrus tak i jeho nástupcové na trůně perském dopřáli židům pokoje, ba provázeli je svou přízní. Samostatnými pod vládou perskou židé sice nebyli, ale klid, jehož požívali, byl jim velmi prospěšný, ba nutný, aby nové nábožensko-politické zřízení se upevnilo a zapustilo pevné kořeny.

Alexander Veliký zničil perskou říši a všechny její kraje, tedy i Palestinu, přivtělil ku svému světovému panství. Na výpravě do Egypta protáhl Alexander také Palestinou, ale tažení jeho nemělo pro židy většího významu. Jak Josef Flavius vypráví, viděl Alexander ještě v Makedonii ve snách židovského velekněze, který mu předpověděl jeho budoucí velikost. Je to ovšem pouhá legenda. Další jeho vypravování, kterak Alexander v chrámě jerusalemském přinesl obět pravému Bohu, neobsahuje nic nemožného. Založení města Alexandrie v Egyptě Alexandrem mělo pro židy nemalý význam, neboť se tu četně usazovali a utvořili samostatnou obec obdařenou různými výsadami.

Po smrti Alexandrově říše jeho se rozpadla na různé menší státy. V Syrii vznikla říše Seleukovců, Egypt byl pod vládou Ptolemeovců. Palestina, ležící mezi oběma říšemi, stala se opět předmětem sporů mezi oběma dynastiemi, tak jako dříve o ni bojovali králové asyrští a egypt-

ští. Ptolomeus Lagi, zakladatel dynastie Ptolemeovců, konečně dostal Palestinu pod své panství. I pod vládou Ptolemeovců dařilo se židům celkem dobře. V Egyptě usazovali se tak četně, že brzy vznikla potřeba řeckého překladu Písma svatého, protože židé usedlí tam zapomněli svůj rodný jazyk a užívali v denním hovoru řečtiny. Dle pověsti byl tento překlad pořízen péčí Ptolemaea II. Philadelpa a sice od 72 překladatelů, odkudž i jeho latinský název Septuaginta.

Postavení národa židovského se však úplně změnilo, když r. 198 zvítězil Antioch III. u pramenů Jordánu nad egyptským vojskem a když se zmocnil následkem toho i Palestiny. Jak Ptolemeovci, tak i Seleukovci přáli vzdělanosti a řeči řecké a snažili se ji všemi prostředky ve svém panství šířit. Řecké umění, řecká věda a řecké náboženství ovládly jak Syrii tak i Egypt. I u židů vliv tento nezůstal bez účinku. Utvořily se tehdy u nich dvě strany: těch, kteří řecké vzdělanosti přáli a hleděli si ji osvojit, a těch, kteří v ní viděli nebezpečí pro svůj národ a náboženství a proto všemožně se jí vzpírali. Antioch IV. Epiphanes (175—164) chtěl toto pořečfování provést i u židů, a to všemi prostředky a za každou cenu. Když ale většina národa jeho záměrům se postavila na odpor, tu pokusil se odpor tento udusit krví a železem. Zdi Jerusalema byly zbořeny, do tvrze dána syrská posádka. Svěcení soboty a zachovávání obřízky zakázáno pod trestem smrti a v chrámě jerusalemském postaven oltář nejvyššího řeckého boha

Zeva. Mučednictví starce Eleazara a makkabejské matky se sedmi syny, o nichž čteme v knihách makkabejských, jsou dojemnými doklady hrdinné statečnosti, s jakou mnozí židé raději podstoupili smrt, než by odpadli od víry svých otců.

Tímto násilným a nerozumným vystupováním proti židovskému náboženství dal Antioch IV. znamení k povstání. Bylo třeba jen vůdce, který by se postavil v čelo pobouřeného a roztrpčeného lidu a vůdcem tímto se stal kněz Matatáš. Pocházel z vesnice Modin mezi Jerusalemem a Lyddou. Děd jeho slul Hasmon a proto knížecí rod, který od něho odvozoval svůj původ, nazývá se Hasmoneovci. Když viděl jednou Matatáš nevěrného israelitu, který byl na tom, aby přinesl pohanskou oběť, tu jako Mojžíš ve svatém hněvu zabil odpadlíka i syrského úředníka, prchl se svými pěti syny do hor a zde začal boj proti Syrům. Po jeho smrti vedl povstání syn jeho Judas. Po několika skvělých vítězstvích byl r. 165 Jerusalemem znova dobyt, chrám pak od modloslužby očištěn a znova posvěcen. Na památku této události slavili židé svátek posvěcení chrámu, čili heberejsky Chanuka, který od té doby byl každoročně konáván.

V bojích, jež následovaly, nebylo válečné štěstí židům vždy příznivo. Sotva by jim bývalo možno odolati syrské přesile, kdyby nebyly mezi posledními Seleukovci vypukly spory o trůn, které sílu říše syrské oslabily a takto ži-

dům umožnily úplně se vymaniti ze syrského područí. Hasmoneovci, kteří vedli židovský národ do boje proti utlačovatelům, zůstali jako knížata v čele lidu i tehdy, když nebezpečí bylo odvráceno, boje skončeny a samostatnost židovská zajištěna.

Řodokmen Hasmoneovců.

Matatlaš, vnuk Hasmonův † 166

Šimon † 135   Judas Makkabejský † 161   Jonathan † 142

Jan Hyrkan I. 135—104

Judas Aristobul I. 104—103   Alexander Janai — Alexandra 103—76   76—67

Hyrkan II. 67—40 († 30)   Aristobul II. 67—63 († 49)

Alexander † 49   Antigonos 40—37

Aristobul III. † 35   Mariamme † 29.

Po smrti Antiocha IV. v r. 164 stal se správcem říše syrské Lysias. Porazil sice židy, ale se zřetelem na vnitřní politické obtíže uzavřel s Judou Makkabejským r. 162 smlouvu, dle níž sice židé zůstali poddanými syrskými, jinak ale měli požívat úplné náboženské svobody. Boje však brzy vzplanuly znova. Aby svému lidu zjednal oporu proti Syrům, poslal Judas do Říma poselství, které s Římany uzavřelo přátelskou smlouvu. K této smlouvě přistoupili Římané tím ochotněji, poněvadž jejich politika také směřovala ku zničení panství Seleukovců. Dříve než se poslové z Říma navrátili, padl Judas v nerovném boji s vojskem syrského vůdce Bakchida u Elasu r. 161.

Bratr Judův Jonathan (161—143) musil z počátku se svými věrnými blouditi po horách, aby se vyhnul silným vojskům syrským. Když proti syrskému králi Demetriovi I. vystoupil jako nápadník trůnu Alexander Balas, tu Demetrius odvolal své vojsko z Palestiny, jmenoval Jonathanu svým vojevůdcem a ponechal mu vrchní vládu v Palestině, takže syrská nadvláda trvala dále jen dle jména. Ale i Alexander Balas ucházel se o Jonathanovu přízeň; poslal mu královský purpur a korunu a jmenoval jej židovským veleknězem: jinými slovy přiznal mu úplnou neodvislost a samostatnost. Třebaže Alexander, na jehož stranu se Jonathan postavil, byl přemožen, přece Jonathan podržel nejen důstojnost velekněžskou, ale upevnil ještě více své neodvislé postavení. Také do Říma vypravil nové poselství a přátelskou smlouvu s římskou říší obnovil. Syrský vojevůdce Tryfon, který se obával přílišné moci Jonathanovy, zmocnil se ho zradou v Ptolemaidě a dal jej r. 142 zavraždit. Tím však rostoucí moc Hasmoneovců podlomena nebyla.

Šimon, poslední ze synů Matatiášových, dokončil dílo osvobození. Syrskou posádku, která dosud měla obsazenu jerusalemskou tvrz Akru, donutil ke kapitulaci, od Demetria II. vymohl si formální uznání samostatnosti. Vděčný lid židovský jmenoval Šimona dědičným veleknězem a knížetem. Když také Římané novou dynastii uznali, byla tím moc knížat hasmoneovských pevně utvrzena.

Když byl Šimon s dvěma nejstaršími syny r. 135 zavražděn, nastoupil po něm na trůn syn jeho Jan Hyrkan I. (135—105). Za něho panství Hasmoneovců počalo se šířit i mimo Palestinu. Zmocnil se Madaby v Moabsku, na jihu podmanil si Idumejce a donutil je, že přijali obřízku, dobyl Sichemu, rozbořil samaritánský chrám na hoře Garizin a zničil město Samarii. Kdežto vláda Jana Hyrkána byla na venek neobyčejně skvělá, počali se v lůně samého židovského národa ukazovati příznaky nebezpečných sporů. Ony dvě strany, které tu již dříve byly a z nichž jedna vzdělanosti řecké přála a druhá ji nenáviděla, postavily se příkře proti sobě pod jménem saduceů a fariseů. Saduceové, přátelé Řeků, měli své přívržence v zámožných třídách a mezi kněžskou šlechtou; fariseové, kteří horlili pro zákon Mojžíšův a stavěli se proti všemu pohanskému, měli za sebou lid.

Po smrti Jana Hyrkána I. nastoupil jeho starší syn Aristobul I., který však vládl pouze jediný rok. Podmanil si Itureu, kraj to ležící v severní Galileji, a donutil obyvatelstvo k obřízce. Přijal titul královský, což vzbudilo nelibost fariseů.

Po jeho smrti ujal se vlády bratr jeho Alexander Janai (103—76). Dlouhá doba jeho vlády je vyplněna neustálými válkami. Ač války tyto měly průběh více méně nešťastný, přece jen si podmanil filistinské pobřeží dobytím Gazy, v zadjordání dobyl měst Gadara a Amathus. Pella, protože nechtěla přijat židovské náboženství, byla rozbořena.

Spory mezi fariseji a saduceji, které počaly již za jeho předchůdce, propukly za Alexandra Janai v krvavé vzpouře. Hasmoneovci, kteří došli své moci tím, že se postavili v čelo národního protiřeckého hnutí, nyní když moc jejich byla upevněna, postavili se na stranu saduceů, kteří pohansko-řeckým směrům přáli! A pak knížata jako Jan Hyrkan a Alexander Janai, kteří vedli stále války a jejich ruce byly skoro stále zbroceny krví, jistě málo se hodili za velekněze a málo odpovídali velekněžskému ideálu, jak si jej zbožní věřící židé představovali. Když byl Alexander od Nabatejců poražen, tu fariseové způsobili proti němu povstání. Po šest let zuřila občanská válka, nežli byl odboj fariseův potlačen. Osm set vynikajících fariseů dal Alexander ukřižovat a sedě při hostině se svými souložnicemi, pohlížel na jejich popravu.

Třebaže fariseové byli tentokráte poraženi, strana jejich nebyla nikterak zničena, protože stál za ní celý lid. To, zdá se, také Alexander poznal a proto umíraje dal prý své choti Alexandře radu, aby se opřela o lidovou stranu fariseů. To se také stalo. Fariseové použili této příležitosti a dostavše se k otěžím vlády, krvavě pomstili na svých protivnících křivdy, jež za vlády Alexandra Janai zakusili.

Alexandra vedla vládu až do své smrti r. 67 místo nedospělých synů Hyrkana II. a Aristobula II. Povahy obou synů byly zcela protivné. Starší Hyrkan byl slabý, dobrácký člověk beze vší energie a podnikavosti. Mladší Aristo-

bul zdědil po svých bojovných předcích ohnivou statečnost a bojovnost. Neštěstím pro židovský národ a pro rod Hasmoneovců bylo, že právě Hyrkan byl starší a jako takový měl právní nárok na korunu královskou i úřad velekněžský. Mladší Aristobul používal každé příležitosti, aby se proti bratru bouřil a pro sebe uchvátil královskou moc. Hyrkan byl by dle své povahy brzy podlehl neb ustoupil bratru, jemuž i vojsko bylo oddáno pro jeho statečnost, ale za Hyrkanem stála osoba, která jej ovládala a stále více jej užívala jako nástroje k dosažení svých cílů. Osobou tou byl Antipater, otec budoucího krále Heroda!

Otec Antipatrův pocházel z Idumeje a byl místodržitelem ve svém rodném kraji za Alexandra Janai i Alexandry. Antipater, člověk prozíravý a lstivý, podněcoval Hyrkana proti jeho bratru, chtěje sám z jejich sporů těžit a svůj vliv uvevnit.

Do těchto sporů a bojů, jejichž podrobností vyličovat nechceme; zasáhla, a to způsobem pro židy osudným, světová moc římská. Pompejus byl tehdy na východě a přivtělil k říši římské zbytky bývalého panství Seleukovců. Když na jaře r. 63 dlel v Damašku, tu oba svařící se bratři přišli tam a přednesli mu svůj spor. Pompeus hned nerozhodl, ale hodlaje podniknout výpravu proti Petře, hlavnímu městu království nabatejského, přitáhl s vojskem až k branám Jerusalema. Stoupenci Hyrkanovi brány města mu ochotně otevřeli, ale stranníci Aristobulovi

se opevnili na návrší chrámovém. Po třech měsících byl odpor pravidelným obléháním zlomen, načež Pompejus věci židovské uspořádal. Uspořádal je ovšem tak, že židé stali se poplatnými Římanům a tím ve skutečnosti své nezávislosti pozbyli!

Předně Pompejus odloučil od židovského panství Samarii a všechna ostatní dříve dobytá města s obyvatelstvem řecko-pohanským a podřídil je bezprostředně správci Syrie. Tehdy vznikl onen svazek měst zvaný Dekapole, který pomocí Římanů se vymanil z nadvlády židovské. Hyrkan byl sice jako velekněz potvrzen, ale musil Římanům odvádět roční poplatek a stál pod vrchním dohledem legáta syrského. Aristobul II. s oběma syny Antigonem a Alexandrem odvedeni do Říma, kde měli kráčet v Pompejově triumfálním průvodě. Jinak Pompejus, třeba že po dobytí chrámu vkročil do velesvatyně, ponechal židům úplnou náboženskou svobodu a snažil se, jako to vůbec Římané činívali, aby nikterak jejich náboženských citů neurazil. Antipater, vida světovou římskou moc, zařídil svou politiku tak, že se snažil vždy a ve všem býti Římanům k službám. Vládcem židovským byl Hyrkan jen dle jména, ve skutečnosti byl jím Antipater.

Doba od odchodu Pompejova, t. j. od roku 63 až do 47, patří k nejsmutnějším v dějinách židovských. Aristobulovi a jeho synům Antigonovi a Alexandrovi podařilo se uprchnouti z římského zajetí a vrátiti se do vlasti, kde se opě-

tovně — čtyřikráte — pokusili o povstání a zlomení římského jha. Ovšem marně. Legátové syrští všechny tyto pokusy energicky potlačili a po každém nezdařeném povstání římská ruka jen tím tíže na židy dopadla. Tak A. Gabinius, legát syrský, po první vzpouře r. 57 zbavil Hyrkana vší světské moci ponechav mu jen důstojnost velekněžskou. Palestinu pak rozdělil na pět okresů, které připojil skoro úplně k Syrii.

Poslední povstání v r. 53 potlačil nástupce Gabiniův triumvir M. Licinius Crassus. Přišel do Jerusalema, uloupil z chrámu dle udání Josefa Flavia za deset tisíc talentů zlata a cenných věcí — dle našich peněz asi 16 milionů. Nástupce jeho Cassius dobyl vzbouřivší se Taricheje u jezera Genesaretského a prodal tři tisíce židů do otroctví.

Lepší doby nastaly židům, když se zmocnil vlády v Římě C. Julius Caesar, kterého židé právem počítali mezi své největší příznivce a dobrodince. V boji proti Pompejovi o nejvyšší vládu v římské říši hleděl Caesar, jak přirozeno, získati pro sebe Pompejovy protivníky, mezi něž patřili i židé. Chtěl k tomu použiti rodiny Aristobula II., jež měla vlády v Palestině se zmocniti a Caesara v boji proti Pompejovi podporovati. Avšak Aristobul II., dříve než se do Palestiny vypravil z Říma, kde opět dlel v zajetí, byl od stoupenců Pompejových otráven. Syn jeho Alexander dostal se do rukou Pompejovi a na jeho rozkaz byl v Antiochii popraven.

Přes to ale záměr Caesarův stal se skutkem. Když byl Pompejus u Farsal r. 48 poražen a Caesar přišel do Egypta, tu Antipater ihned přidal se na stranu Caesarovu a podporoval jej všemi prostředky ve válce egyptské.

Vítězný Caesar byl za tuto pomoc sobě prokázanou uznalým a odvděčil se židům měrou nejhojnější. Hyrkanovi II. svěřena opětně také nejvyšší světská moc v Palestině, Jaffa a jiná města dříve od Palestiny odloučená, opětně mu vrácena. Dovoleno Jerusalemu znova opevnit, od daní Judsko bylo dle možnosti osvobozeno. Také židům, kteří žili mimo Palestinu v diaspoře, dány Caesarovými reskripty různé výsady a dovoleno jim v celé říši římské žít svobodně dle svého náboženství. Také Antipater stal se účastným tohoto proudu Caesarových milostí: dostal právo římského občanství pro sebe i svoji rodinu a jmenován byl správcem Judska, čímž ovšem vliv jeho ještě vzrostl. — Když byl Caesar r. 44 zavražděn, tu právě židé, a to vším právem, hořce oplakávali jeho smrt.

3. Vláda Herodova.

Po smrti Caesarově bylo Judsko opětně strženo do prudkého víru válečných a politických zmatků. Za těchto nepokojů rodina Hasmoneovců ztratila úplně svou moc a vláda nad židy dostala se do rukou nového muže, který svou energií dovedl z oněch zmatků těžiti ve svůj

prospěch. Mužem tím byl Herodes, syn Antipatrův.

Antipater, který vedl ve skutečnosti vládu na místě slabého Hyrkana, hleděl svého postavení použiti, aby své rodině zabezpečil budoucnost. Vedle dcery Salome měl čtyry syny, mezi nimiž nadáním, odvahou a energií vynikal Herodes. Antipater se souhlasem Caesarovým ustanovil Heroda správcem Galileje a jeho bratra Fasaele správcem Jerusalema.

R. 43 byl Antipater otráven od jakéhosi Melicha, přívržence strany Antigony. Herodes a jeho bratr postavili se úplně na stranu triumvira Antonia, se kterým byl již jejich otec Antipater spřátelen. Antonius pak nedbaje stížností a námitek židů, jmenoval oba bratry tetrarchy v Judsku. Tetrarcha a ethnarcha byly totiž tituly, které Římané dávali spřáteleným knížatům; byly to tituly nižší nežli královský, a sice ethnarcha byl zase vyšší než důstojnost tetrarchy. Zmíněným jmenováním byl Hyrkan zbaven vší moci zevnější a vládci Judska se stali Herodes a jeho bratr.

Zatím Antigonos, syn Aristobula II. zůstavši na živu, uchýlil se k nepřítelům a soupeřům Římanů, k Parthům. Pomocí Parthů pokusil se r. 41. uchvátit trůn svých předků a zmocnit se Judska. Pokus jeho byl zpočátku provázen úspěchem. S perským vojskem přitáhl Antigonos r. 41 do Palestiny, kde stále ještě měl četné přívržence, a zmocnil se Jerusalema. Přijal jméno svého předka Matatiáše a prohlásil se králem

a veleknězem. Hyrkana přilákal do perského tábora a zde mu dal uřezat uši, aby se stal neschopným k důstojnosti velekněžské, protože velekněz nesměl býti postižen žádnou tělesnou vadou; na to byl Hyrkan odveden jako zajatec do Persie. Bratr Herodův Fasaël byl uvržen do žaláře, kde spáchal sebevraždu. Herodovi však s velikými obtížemi a s nebezpečím života podařilo se z jerusalemské pevnosti Baris uprchnouti.

V kritickém postavení, v němž se nalézal, projevil Herodes neobyčejnou srdnatost a statečnost. Z Egypta, kam šťastně unikl, podnikl cestu do Říma, třebaže byla zimní doba a tudíž plavba po moři velmi nebezpečná. V Římě jeho příznivec Antonius prosadil se souhlasem Oktavianovým, že jej jmenoval senát králem judským. Království onoho ovšem musil si Herodes vydobýti pro sebe, tím však také pro Římany, jímž Herodes právě tak jako jeho otec byl a zůstal oddaným služebníkem. V Římě zdržel se Herodes jen sedm dnů. Když byl po způsobu pohanském přinesl děkovnou oběť Jovu na Kapitolu, vrátil se ihned do Judska a začal zde boj proti Antigonovi a proti Parthům. Pomocí syrského legáta a jeho vojska podařilo se mu během tří let očistiti Palestinu úplně od nepřátel a zmocniti se Jerusalema. Takto Herodes, který byl r. 40 jmenován judským králem, r. 37 stal se králem také ve skutečnosti. Tím bylo odňato žezlo od Judy, a cizozemec pocházející z nenáviděných Idu-mejcův stal se vládcem vyvoleného národa!

Není pochyby o tom, že Herodes byl nadaným vládcem a dobrým politikem. Na druhé straně ale vystupují v jeho povaze všechny stinné stránky východního tyrana. Byl podezřívavým, ukrutným a neštítel se žádného zločinu, žádné násilnosti, když se jednalo o zachování neb upevnění jeho moci. Krví razil si cestu k trůnu, krví se na něm udržoval a krví jsou poznamenány poslední doby jeho vlády.

Politika Herodova nesla se dvojím směrem: snažil se zachovat si přízeň Římanů a upevnit svou moc uvnitř země proti přívržencům rodiny hasmonejské.

Římanům věrně sloužil za každou cenu a ve všech okolnostech. Když došlo k rozhodujícímu boji mezi Antoniem a Augustem, tu jako stoupenec a přítel Antoniov podporoval nejprve tohoto. Když byl však Antonius r. 31 u Aktia poražen a Augustus zvítězil, tu ocitl se Herodes v největším nebezpečí. Bylo lze vším právem očekávat, že Augustus jej zbaví trůnu i vlády pro pomoc, kterou poskytoval jeho protivníku. Než lstivý Herodes pomohl si i tentokráte. Spěchal na ostrov Rhodus, kde tehdy Augustus dlel, složil královskou korunu k jeho nohám a nabídl mu své služby. Augustus korunu mu opět vsadil na hlavu a potvrdil jej znova jako krále v Judsku, neboť dobře viděl, že by sotva našel oddanější nástroj své politiky. Přízeň Augustovu hleděl si Herodes zachovati a měl z ní ovšem veliký prospěch. Augustus mu nejen vrátil čtrnáctá města, jež byla dříve od Judska odloučena, ale

daroval mu také nové kraje, ležící na sever od Palestiny, jako Trachonitis a Bataneu. Herodes, aby ukázal Augustovi svou vděčnost, zavedl v Jerusalemě slavnostní hry (Actiaca), jež se měly každých pět let slavit, ba vystavěl, jakoby byl pohanem a nikoli členem židovského národa, Augustovi chrámy v Samarii a v Caesareji. Také jinak přál vzdělanosti řecké a všemožně ji podporoval i šířil. Na svém dvoře měl řecké filosofy a učence na př. Mikuláše z Damašku, své dva syny, jež zplodil z Mariammy, Alexandra a Aristobula, poslal na vychování do Říma.

Na druhé straně nesla se snaha Herodova k tomu, aby zbavil vlivu a odstranil ty členy rodiny hasmonejské, kteří ještě byli na živu. Při tom se neštítel žádných prostředků a ukázal zde svou povahu v nejhorším světle. Židé měli v živé paměti hrdinné činy prvních Hasmoneovců, kteří vydobyli jejich národu samostatnost. Je proto pochopitelné, že si přáli, aby starý rod národních reků opět dosedl na trůn, a že Heroda jako uchvatitele nenáviděli.

Skoro všichni žijící členové rodu hasmonejského padli za obět Herodově bázni o vlastní trůn. Antigonus, syn Aristobula II., byl při dobytí Jerusalema Herodem zajat; Antonius chtěl jej uchovati pro svůj triumf v Římě, Herodes však jej svými prosbami pohnul, že jej dal popravit.

Ještě v době obléhání Jerusalema pojal za manželku Mariammu, z rodu Hasmoneovců, ženu to krásnou a ušlechtilou a důstojnou potomkyní

slavných předků. Doufal, že tímto manželstvím si zjedná náklonnost židů. Nejen však, že svého účelu při tom nedosáhl, ale manželství ono stalo se pro něho zdrojem rodinných svárů a domácího neštěstí. Na naléhání Mariammy ustanovil jejího bratra Aristobula III., mladíka teprve sedmnáctiletého, veleknězem. Když ale viděl, jakou přízni provázejí židé krásného a nadaného jinocha, pocházejícího z domácího královského rodu, tu pojal obavy o svůj trůn a dal Aristobula v Jerichu utopit, když se právě se svými druhy koupal.

Když Augustus zvítězil nad Antoniem a Herodes byl v nebezpečí, že bude zbaven trůnu, dříve než podnikl cestu k Augustovi na ostrov Rhodus, přilákal Hyrkana II., jenž dlel nyní u židů v Babylonii, do Jerusalema a dal jej, ač byl již osmdesátiletým starcem, zavraždit. Obával se, aby snad Augustus nevrátil mu trůn, jenž mu dle práva náležel.

V řadě obětí Herodových následovala nyní jeho vlastní manželka Mariamma. Matka Herodova a jeho sestra Salome nenáviděli Mariamme a štvály neustále Heroda proti ní obviňující ji z nevěrnosti a jiných zločinů. Herodes miloval sice Mariammu, ale přece jen posléze uvěřil pomluvám proti ní pronášeným. Mariamme, třebaš úplně bez viny, byla na rozkaz Herodův r. 29. před Kristem popravena a brzy po té i její dosud žijící matka Alexandra.

Takto během osmi let všichni členové rodiny hasmonejské stali se oběťmi podezřívavosti

Herodovy a byli jím sprovazeni se světa. Ba Herodes šel ještě dále. Hasmonejská krev plynula v žilách obou jeho synů, které měl s Mariammou a kteří měli také jména oblíbená v rodině hasmonejské, Alexander a Aristobul. Když se oba mladíci vrátili z Říma, kde byli na vychování, získali si právě proto, že byli syny Mariammy, přízeň lidu. Ale právě tato přízeň se jim stala osudnou! Herodes je měl v podezření, že baží po jeho trůně, že kují proti němu pikle a různí donašeči jej v jeho podezření jen utvrzovali. Augustus dvakrát smířil Heroda s jeho syny, ale na konec přece je dal Herodes oba v městě Sebaste oběsiti r. 7 před Kristem.

S jakými city židovský národ toto řádění Herodovo sledoval, lze sobě snadno představit. —

Herodes měl zvláštní zálibu, ba přímo vášeň, podnikati nákladné a nádherné stavby. Stavby tyto prováděl nejen v Palestině, a především ovšem v Jerusalemě, nýbrž i mimo Palestinu, aby takto své jméno proslavil v řeckém světě.

Mezi velikolepými stavitelskými podniky třeba na prvním místě uvésti přestavbu chrámu jerusalemského. Základy chrámu Zorobabelem vystavěného zůstaly sice netknuty a židé proto chrám Herodův nazývali i dále „druhý dům“, ale oprava a přestavba byly provedeny takovým způsobem, že jerusalemský chrám se stal nejnádhernější budovou staré doby. Především byla plocha chrámová rozšířena tím, že na jižní straně chrámového návrší vystavěny byly rozsáhlá sklepení a podezdívky. Sloupořadí, síně,

budovy různého druhu kupily se okolo svého středu, jímž byl vlastní chrám. Oprava chrámu byla započata již r. 20 před Kristem a pokračovalo se v ní dále i po smrti Herodově. Chrátmová daň a milodary, které židé z celého světa do Jerusalema posílali, umožňovali takový nákladný podnik. Úplná přestavba byla provedena a dokončena teprve r. 64 po Kristu, tedy nedlouho před vypuknutím židovské války.

Starou makkabejskou tvrz Baris, ležící na severní straně chrátmové, Herodes přestavěl a dal ji ku počtě svého příznivce název Antonia. — V severozápadní části města vystavěl sobě u sámych hradebních zdí palác vyznačující se třemi věžemi, jež sluly Hippikus, Fasael a Mariamma. Římská věž nedaleko dnešní jaffské brány je právě pozůstatkem jedné z těchto věží Herodova paláce. Mimo to vystavěl Herodes v Jerusalemě také řecké divadlo, čímž ovšem vzbudil u židů velké rozhořčení.

V ostatní Palestině Herodes především vystavěl a opevnil celou řadu tvrzí, v níž měl nájemné žoldnéře. Tak 11 kilometrů na jih od Jerusalema vystavěl tvrz Herodion, kde byl také pochován, dále Alexandreion, u Mrtvého moře tvrze Machaerus, kde byl popraven sv. Jan Křtitel, Massadu a j. Také různá města založil neb rozšířil a dal jim dle tehdejšího zvyku jména svých přátel a příznivců: Antipatris, Fasaelis, Hyrkania. Samarii, již rovněž rozšířil, dal název Sebaste. — Nejdůležitější pro Palestinu však bylo založení Caesareje Přímořské na místě

dřívějšího nepatrného města zvaného Stratonova věž. Tím zjednal Palestině řádný přímořský přístav, jakého dosud neměla a prokázal neocenitelnou službu domácímu obchodu.

Jak už podotknuto, také mimo Palestinu v různých vynikajících městech řeckého světa prováděl Herodes svým nákladem různé stavby, divadla, lázně, závodiště, sloupořadí! Tak v Berytu, v Athenách, kde dosud vidět zříceniny Herodova Odea, v Damašku, v Tyru a jinde. V Antiochii na svůj náklad dal náměstí vydlážit mramorem a ozdobil je nádherným sloupovím. Rhodské podporoval při stavbě chrámu Apollonova a pod.

Vláda Herodova byla sice na venek skvělá, ale uvnitř byla to vláda násilí, kterým byl národ židovský udržován v poddanství a poslušnosti. Stavby, které Herodes podnikal, vyžadovaly veliký náklad, k jehož uhrazení byly lidu ukládány stále větší poplatky a daně. Vše to ještě zvyšovalo nenávist židů proti Herodovi a tím i proti Římanům, o jejichž pomoc se Herodes opíral a jichž oddaným sluhou vždy byl.

V posledních letech života Herodova stala se jeho podezřívavost a ukrutnost téměř chorobnou. Všude viděl nástrahy proti svému životu a úklady proti svému trůnu. Soud stíhal soud a poprava popravu. Ti, kteří využili svého vlivu u Heroda a druhé přivedli na popraviště, stáli tam brzy sami. Povraždění nemluvňat betlémských, o nichž nám vypravuje evangelium sv. Matouše, úplně se shoduje s pochmurným a bez-

ohledným ukrutenstvím, kterým se Herodes vždy, ale hlavně v posledních letech života, vyznačoval.

Herodes posléze těžce onemocněl. Léčil se v lázních Kalirhoe ležících u Mrtvého moře, ale bezvysledně. Těžce nemocen očekával smrt v Jerichu. Viděl, jak židé s radostí očekávají jeho konec a svou nenávist ukázal jim v posledním rozkaze, který dal své sestře Salome. Povolal do Jericha všechny vynikající židovské osobnosti z Jerusalema, dal je uzavřít do cirků, sestru svou pak zapřísahal, aby je dala všechny povraždit, jakmile by vydechl duši: tím bude radost židů zmařena a budou donuceni po jeho smrti také se rmoutiti oplakávající smrt svých čelných mužů. Ovšem, že tento šílený rozkaz nebyl splněn.

Herodes zemřel nedlouho po narození Krista Pána a sice r. 749 od založení města Říma, což jest asi roku 4. před počátkem našeho křesťanského letopočtu. Letopočet tento není totiž úplně přesný a klade omylem narození Kristovo asi o 4 léta později, než se skutečně událo.

4. Herodovi synové.

Říši svou odkázal a rozdělil v závěti Herodes třem ze svých synů. Platnost závěti ovšem závisela od schválení císařova, ale Augustus vyhověl poslední vůli Herodově a s malými změnami ji potvrdil. Dle toho dostal první syn Archelaus Judsko, Samarií a Idumejsko, druhý syn Antipas Galileji a Zajordání, třetí Filip

obdržel kraje ležící na sever a severovýchod od Galileje. Archelaus měl titul ethnarchy, ostatní dva titul tetrarchův.

Nejkratší byla vláda Archelaova. Udržel se na trůně sotva deset let. Již při jeho nastoupení protestovali židé v Římě jsouce ochotni podřídit se raději přímo Římanům, nežli žít pod vládou Herodova syna. Augustus tomuto protestu sice nevyhověl, ale stížnosti na Archela a, ukrutného a násilnického jako jeho otce, opakovaly se tak často a v takové míře, že na konec povolil. Archelaus byl poslán do vyhnanství do města Vienny v Gallii, jeho kraj pak podřízen přímo římské vládě a postaven pod zvláštního správce.

Druhý syn Herodův Antipas dostal údělem, jak už řečeno, Galileu a Zajordání. V evangeliích a také na mincích od něho ražených sluje vesměs Herodes. Jméno Herodes stalo se totiž jménem rodovým. Je to onen Herodes, který dal Jana Křtitele popravít a který si ztropil posměch z Vykupitele při jeho umučení, když Jej Pilát k němu poslal. Povahu jeho označuje Kristus Pán (Luk. 13, 32) nazýváje jej „liškou“. Svou zákonitou manželku, dceru to nabatejského krále Arety, Antipas zapudil a pojal za ženu Herodiadu, manželku bratra svého, dosud žijícího, Filipa — jehož třeba rozlišovat od Filipa tetrarchy dříve zmíněného. Cizoložný tento poměr Jan Křtitel králi neohroženě a rázně vytýkal. Také Aretas rozhněván zapuzením dcery počal válku proti Antipovi, jejíž průběh byl pro Antipu dosti

nešťastný. Do věci vložili se konečně Římané a oba sváříci se králové byli r. 39. p. K. donuceni uzavřítí mír. Téhož roku ale postihl zlý osud i Antipu. Byl — právem či neprávem — obviněn ze spiknutí s Parthy, zbaven vlády a poslán rovněž do Gallie jako vyhnanec. — Své sídelní město si založil na západním břehu jezera Genesaretského a nazval je k počtě císaře Tiberia Tiberiadou.

Filip, třetí syn Herodův, vládl v Batanei, Trachonitidě a jiných krajích na sever od Galileje. Byly ony kraje obydleny již pohany a také Filip byl knížetem více pohanským než židovským. Pro svou mírnost a spravedlnost byl oblíben u svých poddaných. Město Paneas, ležící na úpatí Hermonu u jednoho z pramenů Jordánů, zvolil si za své sídelní město, rozšířil a vyzdobil je, dav mu jméno Caesarea. Caesarea tato se nazývá Caesareou Filipovou na rozdíl od Caesareje Přímořské. Památnou je tím, že v jejím okolí sv. Petr jménem ostatních apoštolů slavnostně vyznal, že Ježíš je zaslíbeným Mesiášem. Filip zemřel roku 34 po Kristu.

Zdálo se, že rod Herodův ještě jednou se povznese k bývalé moci a slávě v osobě krále Agrippy I. Tento Agrippa byl vnukem Mariammy a synem nešťastného syna Herodova Aristobula, který byl r. 7. před Kristem zároveň se svým bratrem na rozkaz otcův popraven. Agrippa byl vychován v Římě u císařského dvoru, kde se mu podařilo seznámit se a získat si přízeň budoucích římských císařů Kaliguly a Klaudia.

Dokud vládl Tiberius, dařilo se mu špatně, ba byl posléze od Tiberia uvržen do žaláře, protože se Kaligulovi hleděl zalichotit. Jakmile však Tiberius zemřel, ihned obrátilo se jeho štěstí.

Kaligula nejprve mu daroval r. 37 tetrarchii Filipovu a dvě léta na to také panství jeho strýce Antipy, který byl, jak zmíněno, poslán do vyhnanství. Než nedosti na tom. Klaudius, který nastoupil r. 41 na trůn římský, dal mu také Samarii a Judsko, takže Agrippa sloučil pak ve svých rukou všechny kraje, které kdysi patřily ku panství Herodovu.

Agrippa I. hleděl si získat přízeň vlivné strany farisejské a proto hned po svém nastoupení počal v Jerusalemě pronásledování křesťanů, při němž byl popraven apoštol sv. Jakub Starší. Sv. Petr byl tehdy také uvržen do žaláře, ale byl zázračně odtud vysvobozen. Dokud dlel v Palestině, zachovával Agrippa na venek zákon Mojžíšův, mimo Palestinu však žil a počínal si zcela po způsobu pohanův.

Doba jeho vlády byla velmi krátká. Již roku 44 v Caesareji náhle onemocněl a zemřel. Jak nám skutky Apoštolské (12, 19) vypravují, byla jeho nemoc a smrt trestem Božím za to, že si nechal v divadle caesarejské rouhavě holdovati jakoby byl bohem.

Jeho syn Agrippa II. byl při smrti otcově teprve sedmnáctiletým jinochem. Proto Římané nesevěřili jeho vládě otcovo království, nýbrž Palestina zase byla podřízena bezprostředně vládě římské a stala se částí provincie syrské.

Teprve po několika letech darovali Římané Agrippovi II. některé menší kraje v Libanoně a v Galileji. Titul krále sice měl, ale ve skutečnosti nebyl jako jeho otec ničím jiným, než římským místodržitelem úplně odvislým od milosti svých pánův.

Na správu ostatní Palestiny neměl Agrippa II. žádného vlivu, jen dozor nad chrámem jerusalemským a ustanovování velekněží bylo mu od Římanů ponecháno.

Když věci v Palestině stále rychleji spěly k bouři, která r. 66 propukla, tu pokoušel se Agrippa II. svým vlivem židy uspokojiti, ovšem marně. Ve válce židovské stál úplně na straně Římanů a podporoval je svými četami. Baúčastnil se gladiatorských her, které Titus na oslavu vítězství v Caesareji Filipově uspořádal a židovské zajatce, které mu Vespasian daroval, prodal do otroctví.

O Agrippovi II. jakož i o jeho obou sestrách Berenice a Drusille děje se zmínka ve Skutcích Apoštolských. Drusilla byla (24, 24) manželkou prokuratora Felixe, který sv. Pavla věznil v Caesareji. Berenice pak s bratrem Agrippou (25, 13) navštívila nástupce Felixova Festa, který nechal sv. Pavla před nimi pronésti obhajovací řeč. Agrippa II. zemřel okolo r. 90 a jím rod Herodův úplně mizí z dějin.

5. Římští prokuratoři.

Říše římská byla rozdělena na větší okresy, které se nazývaly provinciemi. Správcové provincií bývali v době, o které jednáme, jmenováni

buď císařem nebo římským poradním sborem, senátem. Dle toho byly provincie dvojitého druhu, císařské a senátorské. Za správce provincií senátorských bývali ustanovováni bývalí konsulové, kteří sluli prokonsuly a svůj úřad, jako správčové provincií, zastávali pouze po dobu jednoho roku. Císařové jmenovávali za správce svých provincií bývalé pretory — propretory — a to na dobu delší neb kratší, jak toho vyžadovaly poměry neb jak to sami za vhodné uznali. Senátorské provincie bývaly ony, kde vládl vnitřní pokoj a kde také od zevních nepřátel žádného nebezpečí nehrozilo. Naproti tomu císařové sobě vyhrazovali obsazování oněch provincií, kde bylo nebezpečí buď vnitřních nepokojů neb nepřátelského vpádu; propretorové jimi ustanovení měli proto po ruce potřebné vojsko a veleli jemu. Byly-li v některých provinciích neb v jejich částech úplně zvláštní poměry, vyžadující obzvláštní obezřetnosti a péče, tu byly v takových krajích ustanovováni tak zvaní prokuratorové.

Když roku 6. po Kristu Archelaus, syn Herodův, byl zbaven trůnu a poslán do vyhnanství, tu Judsko bylo postaveno přímo pod vládu římskou. Stalo se částí provincie římské Syrie, mělo však svého zvláštního správce, prokuratora, poněvadž náboženství židovské a úplně zvláštní poměry v Palestině nepřipouštěly, aby tu byla zavedena tak jako jinde obvyklá správa římská. Prokurator tento podléhal správci provincie syrské.

Prokuratorové judští sídleli v Cesáreji Přímořské a jen z důležitých příčin neb na největší svátky navštěvovali Jerusalem. V Caesareji, v Jerusalemě v tvrzi Antonii a na jiných důležitých místech byly římské posádky, které měly pečovat o udržování pořádku a potlačovati nepokoje.

V příčině náboženské byli Římané jako jině: tak i k židům velmi snášenliví a zůstavili jim úplnou svobodu. Židovské veleradě ponechány různé výsady a práva, ba Římané dovolili, aby byli ji ve věcech náboženských podřízeni také židé žijící mimo Palestinu. Pouze potvrzení a vykonání rozsudku smrti bylo vyhrazeno římskému prokuratorovi, jak vidíme z odsouzení Krista Pána Pontským Pilátem.

Tito prokuratorové spravovali nejprve pouze Judsko a Samarii, po smrti tetrarchy Filipa a po zapuzení Antipy, také ostatní kraje Palestinské. Po dobu oněch několika let, kdy král Agrippa I. vládl, byla řada judských prokuratorů ovšem přerušena: od r. 44, kdy Agrippa I. zemřel, byla však správa Palestiny opět jim odevzdána.

Je známo z dějin, že správcové provincií se vyznačovali přechasto lakotou a ziskuchtivostí. Doby svojí správy, jež často bývala jen krátká, snažili se využít, aby se všemi prostředky a způsoby obohatili. Nescházeli i mezi nimi mužové čestní, poctiví, kteří měli na srdci jen blaho svěřených poddaných, ale právě Palestina měla to neštěstí, že v dosti dlouhé řadě jejich správců bylo velmi málo takových, kteří by nebyli svého úřadu

zneužívali k mrzkého zisku. Byla to jedna z příčin, které dohnaly národ židovský konečně k povstání a k zoufalému odporu proti římskému panství.

Prvním v řadě římských prokurátorů, který po zapuzení Archelaově převzal r. 6 po Kr. správu Judska, byl Coponius. První věcí, kterou Římané v Judsku provedli, byl tak zvaný census, t. j. odhad majetku a stanovení daní. Census tento, který byl makavým důkazem římského panství nad Judskem, setkal se s velkým odporem obyvatelstva. V čelo povstání se postavil Judas zvaný Galilejský, o němž i ve skutcích Ap. 5, 37 je zmínka, a farisej Sadok. Povstání bylo ovšem snadně potlačeno, ale oba řečení mužové dali vznik politické straně horlivců čili zelotů. Přívrženci strany byli radikálního smýšlení a nenávisť k Římanům, jakož i svržení římského jha bylo hlavním cílem jejich snah.

Čtvrtým prokuratorem byl Valerius Gratus (r. 5—26). Za něho se stal asi r. 18 veleknězem Josef Kajafas, t. j. Kaifáš, známý z utrpení Páně. Kaifáš hleděl vyhovět jak Římanům tak židům. Jeho obratnosti se podařilo, že se dovedl udržet při svém úřadě dlouhou dobu, totiž až do roku 37. Že to vskutku snadným nebylo, je patrné z častého střídání osob v důstojnosti velekněžské. Od nastoupení Herodova až do války židovské, tedy průběhem asi jednoho sta let, vystřídal se na stolci velekněžském 29 různých mužů! Že těmito častými změnami, pocházejícími z příčin politických nebo stranických, vážnost a důstojnost veleknězova trpěla, je snadno vysvětlitelné.

Pátým prokurátorem byl P o n t s k ý P i l á t, který potvrdil a dal vykonati na Kristu Pánu rozsudek smrti. Po celých deset let od r. 26—36 spravoval svůj úřad, neboť císař Tiberius ponechával úředníky co nejdéle na jejich působišti. Z evangelií víme, že Pilát se zdráháním jen odsoudil Krista Pána k smrti a povolil v té věci pouze nátlaku židů. Zdá se sice, že tím přece projevil trochu smyslu pro spravedlnost, než z líčení Josefa Flavia a také jiných spisovatelů víme, že byl Pilát povahy násilnické, ukrutné a bezohledné. Doba jeho správy proto nebyla nijak ku prospěchu země. Ze zmínky u sv. Lukáše (13, 1) víme, že dal Pilát některé židy z Galileje povraždit v samém chrámu a tím ono posvátné místo znesvětil. Dal stavět do Jerusalema nový vodovod, věc to dobrou a užitečnou, ale potřebné peníze vzal bez dlouhých okolků z pokladu chrámového, čímž proti sobě židy nanejvýš popudil. Podobné rozhořčení, ba skoro povstání způsobil, když v noci dopravil do Jerusalema vojenské odznaky s obrazem císařovým. Židé přísně dbali příkazu prvního přikázání, že žádný člověk nesmí být zobrazován a viděli v Pilátově počínání hrubou urážku svého náboženství.

Konečně syrský správce Vitellius, muž rozumný a spravedlivý, povolil žalobám židů, sesadil Piláta s jeho úřadu a poslal jej do Říma, aby se tu před císařem zodpovídal ze svých zločinů a ukrutností. Když však Pilát přišel do Říma, byl císař Tiberius už mrtev. O dalších

osudech tohoto muže, který byl bezprostřední příčinou ukřižování Kristova, nevíme ničeho určitého. Jen podání zachované u starých církevních dějepisců vypráví, že svůj život skončil sebevraždou.

Zmíněný již Vitellius snažil se židy uklidnit a sporné věci urovnat. Než vinou nového císaře, nástupce Tiberiova Kaliguly bylo by došlo k novému povstání v Palestině. Kaligula ve svém bláznivém slavomamu všude pro sebe vyžadoval božskou úctu a také novému správci Syrie Petroniovi nařídil, aby přes odpor židů třebas i násilím jeho sochu dal postavit v chrámě jerusalemském ! Lze si myslit, jakým dojmem na věřící a horlivé židy tento císařský rozkaz působil. Petronius se snažil, aby nedošlo k nejhoršímu a proto provedení rozkazu odkládal, ač by byl málem průtahy ony býval zaplatil vlastní smrtí. Zatím však Kaligula byl zabit a tím také předmět sporu byl odstraněn.

Řada římských prokurátorů byla přerušena na krátkou dobu, když Agrippa I. z milosti Klaudiovy se stal králem judským r. 41. Když ale již r. 44 zemřel, tu opět ustanoveni prokuratoři další. Až do vypuknutí židovské války, tedy během 22 let, spravovalo Palestinu šest prokurátorů. Byli to skoro vesměs lidé neschopní a lakotní, kteří poměry v Palestině svou činností jen zhoršovali a tak značně zavinili propuknutí povstání roku 66. Stav věcí v Palestině, beztoho zlý, horšil se za jejich vlády den ode dne.

Vedle špatné správy podněcovaly odpor

židů proti Římanům hlavně vědomí o vlastní národní a náboženské povýšenosti nad okolním pohanským světem a naděje na příchod Mesiáše. Jiní národové pod římským panstvím brzy se s novými poměry smířili, přizpůsobili se vzdělanosti a kultuře řecko-římské, ba cítili se pod vládou římských zákonů spokojenými. Židé však byli si příliš dobře vědomi, že přísluší k národu vyvolenému, že oni jediní mají známost pravého Boha. Pohlíželi proto na jiné národy s hrdostí a povýšeností, která se změnila v nenávist, když musili ustoupit a poddat se nezměrné přesile římské.

Právě toto římské poddanství znova vzbudilo a oživilo očekávání zaslíbeného Mesiáše. Stará proroctví chýlila se ku svému naplnění, neboť žezlo bylo odňato od Judy a národ vyvolený byl poddán cizímu jhu. Touha po Mesiáši měnila a stupňovala se v jistotu, že každou chvíli Mesiáš přijít musí. Radikální Zelotové využili této všeobecné nálady a rozněcovali lid proti Římanům. Na všech stranách vystupovali falešní proroci a podvodníci, kteří brzký příchod Mesiášův předpovídali, nebo dokonce se sami vydávali za Mesiáše. V odlehlých zákoutích hor a v poušti judské shromažďovali se tlupy, které byly hotovy přidat se ihned k muži, jenž by dal heslo k boji proti Římanům; vedle toho však nepohrdaly také lupem a činily Judsko nejistým a ohrožovaly osobní bezpečnost v celé zemi. Krajním výstřelkem tohoto hnutí byli tak zvaní „sikariové“. Název jejich je odvozen od

latinského slova *sica*, t. j. dýka. Sluli tak proto, poněvadž své politické odpůrce vraždili krátkými dýkami, které nosili při sobě ukryty. Nejvhodnější příležitost k takovým vraždám mívali na nádvořích chrámových, kde se o velkých svátcích tísnily tisíce zástupy poutníků a kde původcům vraždy bylo snadno uniknouti v zástupu, když po spáchané vraždě vznikl poplach a zmatek. Brzy však sikariové vraždili nejen politické, ale i osobní své odpůrce, ba byli ochotni za dobrou záplatu na objednání zabít kohokoliv jiného. — Takto se opravdu chrám jerusalemský stal dle slov Kristových peleší lotrovskou a v jeho zdech zavládla skutečná ohavnost spuštění.

Římští prokurátorové kořen zla nijak neodstranili, ba ani se o to nepokoušeli, nýbrž omezovali se na to, že vojenskou mocí povstalce potlačovali. Takové povstání způsobil za Cuspida Fada (44—46) nějaký Theudas, za Antonia Felixe zase nějaký Egyptan, o kterém je zmínka ve Skutcích Ap. (21, 38): tento se vydával za Mesiáše a sliboval, že na jeho pokyn zboří se hradby jerusalemské. Získal si několik tisíc přívrženců, kteří však byli i se svým vůdcem rozprášeni.

Antonius Felix byl prokuratorem roku 52—60. Byl bratrem propuštěného císařského otroka Pallanta, který se při dvoře císaře Nerona těšil všemocnému vlivu. Slavný římský dějepisec Tacit dí o něm, narážaje na jeho původ, že „královské právo vykonával se smýšlením otroka“ Ženou jeho byla Drusilla, dcera krále Agrippy I.,

kterou jejímu zákonitému manželu odloudil a s níž žil v nedovoleném poměru. Tlupy povstalců a lupičů se za něho velmi rozmohly a stávaly se čím dále odvážnějšími. Ba Felix sám použil¹ sikariů a dal zavraždit nepohodlného mu velekněze Jonathana. V Jerusalemě i v ostatních městech vypukovaly na všech stranách nepokoje, všeobecné vření stávalo se silnějším a nebezpečnějším.

Antonius Felix je znám tím, že po dvě léta věznil v Caesareji sv. apoštola Pavla. Se svou manželkou Drusillou povolal sv. Pavla, aby jej poslechl o víře v Ježíše [Krista. Když však sv. Pavel mluvil o spravedlnosti a čistotě a budoucím soudě, tu zachvěl se Felix strachem, jak nám Skutky Ap. (24, 25) vypravují. Přes to sv. Pavla nepropustil, aby nepopudil proti sobě židů a protože doufal ve své lakotě, že sv. Pavel se pokusí jej podplatit a nabídne mu nějaké peníze, aby jej pustil z vězení.

Antonius Felix byl konečně obžalován ze zločinů, kterými se poskvrnil, a byl povolán do Říma, aby se zodpovídal. Pouze vlivu jeho bratra Pallanta se podařilo, že unikl zaslouženému trestu.

Nástupce Felixův Portius Festus (60—61) byl muž mírný a spravedlivý. Počal také opravdově vystupovat proti povstalcům a snažil se opět zavést v zemi pořádek. Než brzká smrt záhy přerušila jeho činnost. Portius Festus to byl, který brzy po svém nastoupení poslal sv. Pavla do Říma, kam se byl apoštol k císaři odvolal.

Císař Nero jmenoval nástupcem Festovým Albina (62—64). Dříve než nový prokurator přišel do Palestiny, použil velekněz Ananus, syn Annáše, známého z umučení Páně, vhodné příležitosti k pronásledování křesťanů a dal biskupa jerusalemského, sv. Jakuba Menšího apoštola ukamenovati. Ve své lakotě, kterou se zvlášť vyznačoval, neostýchal se Albinus přijímat od všech stran úplatky, ba propouštěl sikarie a jiné zločince z vězení, jen když mu bylo za to řádně zapláceno. Když byl po dvou letech odvolán, tu před odchodem otevřel všechna vězení a všem zločincům, kteří v nich byli chováni, dal svobodu, takže nešťastná země byla přímo zaplavena loupežnými rotami.

G e s s i u s F l o r u s (64—66) byl posledním z prokuratorů a také nejhorším ze všech. Úřadu svého se domohl pomocí Neronovy milostnice Sabiny Poppeje. Kdežto předchůdci jeho aspoň na venek se snažili zachovat zdání slušnosti a spravedlnosti, tento se veřejně spolčoval s lupiči a nestyděl se dělit se s nimi o kořist. Poměry staly se za něho v Palestině neudržitelnými. Anarchie se stala všeobecnou a přemnoží židé hrozíce se budoucích věcí, vystěhovali se z Palestiny. Svým neomluvitelným počínáním Florus přímo vyvolal hrozící pohromu — propuknutí židovského povstání. Ba Florus, který se právem obával trestu za své zločiny, ku konci své činnosti úmyslně dráždil lid a snažil se vzbouření vyvolat, doufaje, že když vypukne bouře, jeho činy budou skryty a zapomenuty. A povstání ono skutečně roku 66 propuklo.

6. Židovská válka.

Bezprostřední podnět ke vzbouření zavládl Gessius svým krutým a nepravdivým jednáním. Nalézaje se v Jerusalemě, uloupil z chrámového pokladu sedmnáct talentů. Lid byl tím přirozeně rozhořčen a dal projev své nevoli trpkou ironií: po Jerusalemě chodili mladíci dům od domu s košíky sbírající milodary pro „ubohého Flora“! Florus dověděl se o tom rozlítil se tak, že nařídil vojákům loupit a vraždit jerusalemské obyvatelstvo bez rozdílu. Ba žádal po této řeži, aby obyvatelé jeho vojákům holdovali a tím za učiněnou mu urážku zadostučinili. Z toho vzniklo otevření vzbouření. Florus opustil město a zanechal tam kohortu vojska mezi vzbouřenci.

Rozvášní mužové dobře nahlíželi, že ozbrojený odpor proti světové moci římské nemá nejmenší naděje na úspěch a musí skončit nezdarem, ba pohromou pro národ. Lid však byl již příliš proti Římanům roztrpčen a na druhé straně mesiášskými nadějemi tolik roznícen, že nebyl přístupen rozumným úvahám a neviděl propasti, do které se samovotně vrhal. Král Agrippa II., jenž tehdy dlel v Jerusalemě, napomínal lid veřejnou řečí ke klidu a k rozvaze, ale marně. Ba umírnění živlové pokusili se pomocí Agrippova vojska násilím udržeti pořádek a potlačit pokusy vzbouřenců, takže mezi oběma stranami, umírněnou a válečnou, došlo k opravdovému boji. Do Jerusalema však začaly se scházet z celé Palestiny tlupy povstalců, kteří v brzku nabyli úplné převahy a svou moc nad

obyvatelstvem bezohledným terrorem udržovali. Slepá a fanatická zášť radikálních stran zvítězila.

Povstalci zmocnili se brzy také tvrze Masady, ležící na západě Mrtvého moře. Eleazar, vůdce chrámové stráže, prosadil, že denní oběť, která se přinášela v chrámě za císaře, byla odstraněna. Oběť tato byla zevním uznáním římského panství, její odstranění znamenalo otevřený odboj a vzpouru.

Syrský legát Cestius přitáhl s vojskem svým a četami krále Agrippy II. k Jerusalemu a počal město obléhat. Neměl však dostatečného vojska a byl nucen obléhání zanechat. Když se vzdaloval od Jerusalema, pronásledovali jej povstalci a skutečně se jim podařilo vojsko Cestiovo porazit. S velkou kořistí za zpěvu vítězných písní vrátili se do Jerusalema. Vítězství toto je v jejich odporu utvrdilo a posílilo. V Jerusalemě zřízena prozatímní vláda, jmenování správcové jednotlivých částí Palestiny, na všech stranách konány horečné přípravy k válce proti Římanům. Hlasy rozumu a rozvahy úplně byly přehlušeny fanatismem povstalců a válečnou vřavou! — Josef Flavius, známý nám dějepisec židovský, byl při této příležitosti ustanoven správcem Galileje a pověřen úkolem, by v zemi organisoval válečný odpor proti římskému vojsku, jehož příchod se dal v brzku očekávat.

Císař Nero dověděl se o porážce Cestiově a vida, že věci v Palestině nabývají vážného

rázu, svěřil potlačení povstání jednomu ze svých nejlepších vojevůdců, Vespasianovi, budoucímu to císaři římskému. Vespasian učinil město Ptolemais východiskem své válečné výpravy proti Palestině. Sem shromáždil značné vojenské síly, sem přibyl také jeho syn s pomocnými četami z Egypta. Celkem měli Římané vojska asi šedesát tisíc.

Na jaře r. 67 začalo válečné tažení. Nejprve byla obsazena Galilea. Tvrz Jotapata byla posledním útočištěm galilejských poražených povstalců, kteří se sem utekli se svým vůdcem Josefem. Než tvrze bylo dobyto a Josef Flavius jen lstí a tím, že Vespasianovi prorokoval císařskou důstojnost, zachránil se před smrtí. Z Galileje postupoval Vespasian zvolna dále na jih, takže během rohu podrobil si celou Samarii a Zajordání. Povstalci měli ve své moci pouze Jerusalem a kraje ležící jižně od něho. Proti Jerusalemu Vespasian však nespěchal s postupem, protože povstalci ve městě vedli mezi sebou zuřivou občanskou válku a tak sami pracovali do rukou Římanům.

V Jerusalemě shromáždily se povstalecké tlupy z celé Palestiny. Je pochopitelné, že bylo mezi nimi mnoho živlů lupičských a zločinných. Tyto živly nabyly vrchu a zavedly v městě opravdovou hrůzovládu. Všechny osobnosti, které s nimi úplně nesouhlasily a jejich vedení se nepodvolily, byly odstraněny a povražděny. Oběťmi zelotů byli především členové kněžské šlechty a všichni, kteří byli v podezření, že jsou

stoupenci míru s Římany. I na místo velekněze dosadili svého stoupence, jménem Fanniáše, člověka to zcela nevzdělaného.

Když takto zelotové soustředili veškeru moc ve svých rukou a všechny protivníky své odstranili, rozdělili se mezi sebou na strany, jež se počaly vzájemně potírat. Nebylo-li hned na počátku povstání naděje na vítězství proti Římanům, tu občanská válka v lůně samé strany zelotů spečetila předem zkázu jejich a zkázu Jerusalema. Byly to tři strany, jež měly obsazeny jednotlivé části města a mezi sebou bojovaly, zatím co se blížilo zvolna římské vojsko. Šimon bar Giora měl v moci se svými stoupenci Horní město, Jan z Gišaly Dolní město a zevní část budov chrámových. Eleazar, náčelník chrámové stráže, opevnil se ve vnitřní části chrámu. Tito tři vůdcové sváděli pravidelné půtky a bitvy mezi sebou, loupili si a ničili zásoby obilí, spalovali domy; pouze při útoku Římanů se sjednocovali, aby odrazili nepřitele. Brzy po té, když Titus oblehl město, podařilo se Janovi z Gišaly lstí vniknouti do chrámu a přemoci Eleazara. Tak místo tří stran zůstaly dvě, které se však stejně zuřivě potíraly jako dosud.

Roku 68 zemřel císař Nero. Po celý rok trvaly zmatky v říši římské, nežli po krátké vládě císařů Galby, Othona a Vitellia dosedl na trůn Vespasian. Rok tento byl také rokem klidu ve válce židovské. Vojsko římské nepostupovalo dále k Jerusalemu, neboť Vespasian byl zaujat

vnitřními politickými záležitostmi a jistě také snahou dosíci císařské důstojnosti.

Stav se císařem svěřil Vespasian dokončení židovské války svému synu Titovi. Nedlouho před velkonočními svátky přitáhl Titus s četným vojskem k Jerusalemu. V městě bylo tehdy mnoho poutníků, kteří sem s různých stran přišli ke svátkům, takže počet obyvatelstva v obleženém městě byl neobyčejně velký. Přirozeno, že tím spíše zásoby potravin byly vyčerpány a město brzy hladem bylo donuceno se vzdáti. Křesťané pamětlivi jsouce napomenutí Kristova, opustili Jerusalema dříve, než přišli Římané, a uchýlili se většinou do Zajordání, nejvíce do města Pelly.

Hlavní jádro římského vojska rozložilo se na severní straně Jerusalema, tam kde se roztírá náhorní rovina zvaná Skopus. Jedna část zaujala postavení na východní straně na hoře Olivetské.

Římané jako zběhlí válečníci a jsouce opatřeni různými obléhacími přístroji, brzy podnikli útok na město. Patnáctého dne obležení zmocnili se třetí zdi a předměstí Bezethy, za dalších pět dnů padla i druhá zeď do jejich rukou. Když ale počali Římané útočiti na první zeď a na tvrz Antonii, tu jejich rychlý postup byl zastaven, neboť mohutné zdi vzdorovaly beranům a jiným bořícím přístrojům, povstalci pak se bránili se zoufalou odvahou. Titus pokusil se s obleženými vyjednávat a poslal k tomu cíli Josefa Flavia pod hradby jako parlamentáře. Ale obránci nechtěli o vyjednávání ani slyšet a kamením

zasypali Josefa, spílající mu zrádcův židovského národa.

Titus nechtěje obětovati zbytečně mnoho vojinů, rozhodl se město vyhladověti a tak je donutiti ke vzdání. Okolo města vystavěl násep dlouhý 39 stadií, t. j. přes sedm kilometrů a dal jej střežit vojskem, aby nikdo nemohl z města uniknouti ani do něho vejíti.

Čekaný účinek brzy se dostavil. Nastal v Jerusalemě hlad a s hladem i nemoci. Povstalci mučením a násilnými prostředky hleděli odkrýti utajené zásoby a zmocniti se jich. Jak hrozným byl hlad, dokládá Josef Flavius vypravováním o ženě, která své vlastní dítě zabila a požila! Židé, kteří se pokusili utéci, byli od římských vojinů polapeni a většinou ukrutně usmrceni. Úmrtnost byla tak velká, že obležení nestačili mrtvoly pochovávat a házeli je proto pod hradby dolů.

17. července zmocnil se Titus tvrze Antonie a to právě toho dne, kdy pro nedostatek obět-ních zvířat musila každodenní oběť zápalná po prvé odpadnout. Tím bylo o osudu Jerusalema rozhodnuto a další věci vyvíjely se velmi rychle. 8. srpna počal útok na hradby chrámové a podloubí, jež obklopovala chrámová nádvoří, byla zapálena.

10. srpna byl onen osudný den, kdy věko-památný chrám jerusalemský byl zapálen a zničen. Rozzuření vojíni vniknuvše do chrámového nádvoří, pobíjeli všechny bez rozdílu, nedbajíce ani věku ani pohlaví. Za této všeobecné řeže

jeden z vojinů uchopil hořící kus dřeva a vrhl jej oknem do chrámu, kde ihned vypukl požár. Titus chtěl sice chrámovou budovu zachránit od zkázy a nařídil požár hasit, ale vojíni jej neposlechli.

Zbytky povstalců se svými vůdci Šimonem a Janem hájili se ještě po celý měsíc v Horním městě, ale Římané zmocnili se i této části města, povstalce potřeli a vůdce jejich zajali.

Titus nařídil zbývající budovy městské rozbořit, jen části hradeb a věže Herodova paláce nechal stát jako památku bývalé velikosti dobytého města. Půdu, kde stálo město, dal pluhem rozorat na znamení, že Jerusalema má zůstat ve zříceninách a že nemá být znova osídlen! Tak se hrozným způsobem splnilo proroctví Kristovo, že z chrámu a města Jerusalema nezůstane kamene na kameni, tak byl židovský národ potrestán spravedlivě za to, že ukřižoval Vykupitele světa a svolával na sebe pomstu Boží slovy: krev jeho na nás a na naše syny!

Během roku '71—72 byly dobyty tvrze u Mrtvého moře Macherus a Masada, poslední to útočiště povstalců, a tím povstání bylo v celé zemi úplně potlačeno. Povstalci ve tvrzi Masadě, vidouce, že déle nemohou odporovati římské přemoci, raději povraždili nejprve své manželky a děti, potom pak sami sebe navzájem, než aby padli do rukou nenáviděných Římanů.

Zajatců, kterých se Římané zmocnili, počítá Josef Flavius 97 tisíc. Z těchto sedmi set nejvznešenějších rodem a mezi nimi také Šimon

bar Giora i Jan z Gišaly byli uchováni pro triumfální průvod, který chtěl Titus slavit v Římě. Ostatní byli buď prodáni do otroctví nebo při hrách, jež na oslavu vítězství byly pořádány v Cesareji, v Bejrutě a jinde, předhozeni dravé zvěři, při gladiatorských zápasech pobiti. Jistě přesmutný to osud hrdinů, kteří zaslepeně sice, ale přece jen udatně bojovali proti nepříteli.

Při Titově triumfu v Římě byly při průvodu nesený mezi jinou kořistí také předměty z jerusalemského chrámu, jako oltář předkladných chlebů, sedmiramenný svícen a kniha Mojžíšova zákona. Na Kapitolu byl dle starého zvyku nepřátelský vůdce, a sice Jan z Gišaly, římskému bohu Jovišovi obětován a usmrcen. Na římském fóru byl Titovi ke cti postaven vítězný oblouk, který je dodnes zachovaný a mezi jehož vypuklinami lze vidět zobrazení právě onu část vítězného průvodu, kde je nesen sedmiramenný svícen. Také byla na oslavu římského vítězství ražena pamětní mince: na jedné straně je podobizna císaře Vespasiana, na druhé straně pod palmou sedí žena a čte se nápis „Judas capta“, t. j. dobyté Judsko.

7. Konec židovské samostatnosti.

Po skončení židovské války bylo Judsko, dosud část provincie syrské, přeměněno ve zvláštní císařskou provincii. Jerusalemem zůstal v ssutinách. Na jeho troskách měla římská desátá legie svůj tábor.

Postavení židovského národa se v říši římské

po válce podstatně změnilo. Různá privilegia, které měli židé zvláště od Cesara, byla zrušena. Největší potupou pro židy byl rozkaz, aby chrámovou daň, kterou každý dospělý žid co rok odváděl jerusalemskému chrámu, platili i nadále, ale ve prospěch římského pohanského boha Joviše kapitolského!

Poněvadž jerusalemský chrám byl zbořen, pozbyl úřad kněžský a levitský v brzku všeho významu. Také sekta saduceů, která přála a podporovala sblížení se vzdělaností řecko-římskou, zanikla úplně a naprosto zvítězil u židů směr farisejský, který hájil odloučení od ostatních národů a uchování národní i náboženské svéráznosti. Studium thory, t. j. Mojžíšova zákona, stalo se středem a vrcholem všeho duševního života židovského národa; učitelé zákona, rabínové, stali se duchovními vůdci svého lidu, který se jejich autoritě se slepou oddaností podřizoval. Protože Jerusalema byl zbořen, tu stala se střediskem učení židovské nejprve Jamnia, kde měli židé po nějakou dobu i jakési syne-drium, později pak Tiberiada. Rovněž v Babylonii, kde bylo ode dávna mnoho židů usedlých, bylo s velikou horlivostí pěstováno studium zákona.

V době dřívější židé vyznavače křesťanství všemi prostředky pronásledovali a římské úřady proti nim pomluvami, podezříváním a udavačstvím štváli. Nyní po válce židovské ztratili však všechn svůj vliv; neměli ani prostředků k pronásledování, ani vlivu u Římanů. Jejich nenávisť

ku křesťanům sice zůstala, ale proměnila se v tichou, utajenou zášť, která jen časem propukla v šíření hanebných pomluv o původci křesťanské nauky, Ježíši Nazaretském. Toto záštiplné mlčení nám vysvětluje, že ani u Josefa Flavia, který byl v srdci přesvědčeným farisejem, ani v Talmudě a ostatních spisech rabínských není skoro žádné zmínky o Kristu a o křesťanství.

Ještě po dvakráte pokusili se židé v následujících letech o povstání, ovšem marně a bezvýsledně. Historické zprávy o obojím povstání jsou však velmi neúplné a kusé.

Když císař Traján v letech 115—117 po Kristu vedl válku s Parthy, tu židé, pravděpodobně podníceni od Parthů, vzbouřili se proti Římanům. Jevištěm povstání nebyla tentokrát Palestina sama, nýbrž kraje, kde byli židé četně usedlí, hlavně Egypt, Cyrena v severní Africe a ostrov Cypr. Židé, kteří tu měli místy početnou převahu nad domácím obyvatelstvem, způsobili řeže, při nichž bylo mnoho tisíc pohanů pobito. Na Cypru bylo prý dokonce povražděno od židů přes dvě stě tisíc domácích obyvatelů. Povstání bylo potlačeno ne bez obtíží. Židé si tím své postavení v říši římské jen pohoršili. Mezi jiným bylo pod trestem smrti zakázáno vstoupiti každému židu na ostrov Cypr, kde se byli židé takových ukrutností dopustili.

Druhé povstání vzplanulo za císaře Hadriána v letech 132—135. Právem se nazývá druhou válkou židovskou, neboť dlouhým trváním bojů a statečností válčících v ničem nezadalo

první válce židovské. Jen že zprávy, které máme o válečných událostech v těchto bojích, jsou, jak už zmíněno, velmi kusé a nedostatečné, takže si nemůžeme utvořit ani určitějšího obrazu o průběhu této války.

Příčiny druhé židovské války, pokud to dle zpráv dějepiscův lze určit, byly hlavně dvě. Předně to byl úmysl císaře Hadriána založiti na místě rozbořeného Jerusalema pohanské město, a pak nařízení, kterým bylo všem židům v říši římské pod trestem smrti zakázáno obřezávati dítky své.

Středem bojů byla tentokráte zase Palestina, ale židé z celé římské říše, hlavně pak z Babylonie, podporovali penězi a jinými prostředky své bojující souvěrce.

V čelo povstání postavil se Šimon bar Kochba. Bar Kochba značí syn hvězdy: prohlásil se totiž za mesiáše a synem hvězdy byl zván dle proroctví Balaamova (Num. 24, 17) „Vzejde hvězda z Jakoba“! Proslavený rabín Ben Akiba Šimona za mesiáše uznal a jemu pomáhal. Pozdější židovští spisovatelé, protože se ukázalo, že je Šimon falešným mesiášem, nazývají jej Bar Kosiba, t. j. syn lži.

Šimonovi se podařilo zmocniti se Jerusalema, ba dokonce razil své vlastní mince. Mince tyto jsou většinou přeražené mince římské a mají na jedné straně nápis „Šimon, kněz israelský“, na druhé pak „Osvobození Jerusalema“.

Posledním útočištěm povstalců po dobytí Jerusalema Římany byla tvrz Beth-Ther, dnešní

Bittir, ležící jihozápadně od Jerusalema. Než i tohoto místa bylo dobyto a povstání úplně bylo zdoláno.

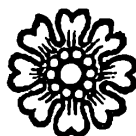
Na místě Jerusalema založil Hadrian pohanské město s názvem Aelia Capitolina. Tam kde býval starozákonní chrám, postaven byl chrám pohanský ke cti Joviše a před ním jízdecká socha Hadrianova. Židům bylo pod trestem smrti zakázáno vkročiti do nového města, pouze jednou do roka směli přijíti ke zbytkům chrámových zdí a oplakávati tam záhubu svatého města. — Sny židovských fanatiků o pozemském mesiáši a jeho království rozplynuly se po druhé židovské válce úplně a navždy!

III.

Vnitřní poměry v národě židovském za dob Kristových.

1. Organisace židovského národa.   2. Synedrium.
3. Bohoslužba a svátky. — 4. Zákon a jeho předpisy. —
5. Synagogy. — 6. Židovské strany a sekty. — 7. Diaspora, Proselyté, Antisemitismus. — 8. Židovská náboženská literatura.

1. Organisace židovského národa.

Římská říše sloučila v době Krista Pána celý tehdejší známý svět v jeden celek, a to celek nejen politický, nýbrž i kulturní. Různí oni národové od Španěl až k Eufratu a Tigridu, od severní Afriky až k Dunaji a Britanii nejenom byli poddáni vládě římské, ale přijali také vzdělanost řecko-římskou, při čemž jejich národní a náboženská svéráznost více méně zmizela. Vyrovnání národních a náboženských rozdílů, splynutí všech obyvatelů říše římské v jeden celek, v jednu velkou rodinu, to bylo heslem a ideálem, který hlásala a šířila tehdejší filosofie, hlavně filosofie stoická. A tento ideál kosmopolitismu byl také do značné míry uskutečněn.

Ale jako ostrov uprostřed tohoto moře pohanského náboženství a pohanské kultury stál národ židovský. Vlny pohanství na ostrov tento dorážely, ale marně se namáhaly jej zaplavit a zničit. Židovstvo uchovalo si přese všechny obtíže a útoky svou náboženskou samostatnost a neodvislost. Ba čím násilnější pokusy byly činěny donutit židovstvo, aby se přizpůsobilo sousedním pohanským národům a vzdalo se svého náboženství, tím pevněji a tím úže se národ židovský semkl, aby si uhájil a zachoval zděděnou od otců víru v jediného pravého Boha.

Tuto vnitřní nēzlomnou silu židovského náboženství nelze si vysvětlit jinak, než tím, že to bylo náboženství pravé, Bohem samým zjevené. Proto židovstvo bylo nejen ostrovem v moři pohanství, nýbrž jeho víra byla též jediným světlem, zářícím v temnotách bludů a nevědomostí, do kterých celý tehdejší svět byl pohřížen. Židé si byli dobře vědomi, že jejich Bůh je jediným, pravým Bohem, vládcem nebes i země, že modly pohanské a pohanští bohové jsou jen výtvary rukou lidských, neb dokonce nástroji, jichž zlý duch užívá, aby vládu svou udržel. Dobře věděli židé, že jejich mravouka, opírající se o příkazy pravého Boha, je nekonečně vyšší a ušlechtilější než mravní bezuzdnost, ovládající pohanský svět. Pohan ve věcech náboženských a mravních tápal v nejistotě a domněnkách nenalezaje nikde jistoty a pevné opory, věřící žid naproti tomu měl na prostou jistotu a přesvědčení, že má pravdu. A právě toto vědomí o pravdě a povýšenosti vlastního náboženství mělo za následek, že židovský národ své víry nejen se nevzdal, ale tím pevněji k ní přilnul.

Že vědomí toto u národa židovského tak se vyvinulo a upevnilo, o to mají v první řadě zásluhu starozákonní proroci. Ohnivými a uchvacujícími slovy bojovali proti pohanství, které se všech stran do národa israelského vnikalo. Israelité v boji s říší babylonskou a assyrskou ztratili sice svou politickou neodvislost, ale slova proroků přece jen dosáhla vítězství:

israeliti uchovali si víru v pravého Boha a víra tato zachránila také národnost židům, kteří jinak by byli zmizeli v záplavě sousedních pohanických semitů. Zajetí babylonské bylo pro židy dobou těžké zkoušky, ve které však židovský národ dobře obstál, zachovav si za nejtěžších poměrů odkaz patriarchů a proroků víru v pravého Boha.

Po návratu ze zajetí babylonského židovský národ se zcela změnil. Nevidíme u něho již žádné náklonnosti k pohanství. Pevně a nezvratně zbudoval celý svůj společenský i soukromý život na jediném základě, na víře v pravého Boha. A čím více politické poměry byly židům nepříznivy, tím pevněji se tohoto základu přidržoval. Vyjma nedlouhou dobu vlády Hasmoneovců židé už politické samostatnosti nenabyli. Byli postupně pod vládou perskou, egyptskou, syrskou a konečně římskou. Tím více však se snažili utvrdit a uhájít si svou neodvislost náboženskou.

Upevnění náboženské samostatnosti docílili židé tím, že se pevně nábožensky sorganisovali. V době Kristově vidíme, že židovstvo tvoří pevnou, jednotnou církevní organizaci, jež zahrnovala a objímala v sobě nejen židy v Palestině, nýbrž i ty, kteří žili rozptýleni po všech končinách rozsáhlé říše římské. Každý žid se cítil členem této organizace, která chránila a sílila jeho náboženské uvědomění, nedopouštějíc, aby se pozvolna assimiloval pohan- skému okolí a v něm zanikl.

Církevní organizace židovstva spočívala na dvou základních pilířích: jedním z nich byl chrám jerusalemský, druhým Zákon Mojžíšův. Chrám jerusalemský, jediný to chrám pravého Boha na celém širém světě, byl hvězdou vůdčí, k níž byly upřeny zraky židů celého světa. Chrámu tomu odváděl každý žid povinnou roční daň, chrám onen toužil aspoň jednou v životě spatřit a navštívit, i když jeho bydliště bylo sebe vzdálenější. A když přání jeho se uskutečnilo, když noha jeho spočinula v posvátných síních chrámových, když viděl tisíce rodáků, kteří sem přichvátali ze všech krajů, jež jsou pod sluncem, když zřel nádhernou bohoslužbu, [slyšel posvátný zpěv žalmů: tu jistě srdce jeho se naplnilo pýchou a sebevědomím! — Druhá věc, která židy celého světa jednotila v pevný celek, byl Zákon Mojžíšův. Předpisy zákona tohoto znal každý žid od malička a ssál je takořka s mateřským mlékem, zákon ten každé soboty slyšel předčítat v synagogách, zákon onen stanovil pravidla a normy pro celý jeho život veřejný i soukromý. A všichni židé, i ti, kteří už v cizině zapomněli mateřskou řeč a mluvili řecky, přece jen se řídili tímto zákonem a tím se stávali údy oné všeobecné židovské náboženské společnosti.

Duch, který za našich dnů proniká židy všech zemí a spojuje je v jediný náboženský celek, byl již tehdy, v době Kristově, určitě a jasně vyvinut. Ač rozptýlení mezi cizími národy a pohanskými kulty, přece se židé s nimi

nesmísili, nýbrž vždy a všude si uchovali svou náboženskou a národní svéráznost.

Nesmíme však zapomínati, že u každé společnosti je organisace jen zevnější formou: hlavní věcí je vnitřní duch, který tuto organizaci proniká a oživuje.

Organisace židovstva v době Kristově byla neobyčejně pevná a dokonalá. Avšak duch, kterým většina židovstva byla tehdy proniknuta, byl namnoze zkažený a prohnílý. Přísné řeči, které Spasitel pronesl proti hlavním zástupcům židovského národa, jasně nám osvětlují hříšné, nemravné a sobecké smýšlení, jemuž byli israelité tehdy oddáni.. Zevnější předpisy zákona zachovávali, ale ty hlavní a nejdůležitější příkazy Boží zanedbávali. Domnívali se, že tím samým, že jsou členy národa vyvoleného, mají nárok na věčnou spásu, již přinese Mesiáš. Mesiáše pak očekávali ne jako osvoboditele od hříchu, jímž dle líčení proroků býti měl, nýbrž jako pozemského krále, který splní jejich ješitné národní naděje a založí království, v němž budou židé vládnout nade všemi ostatními národy!

A právě ona organisace, jejíž duch byl tak vzdálen od ducha starých patriarchů a proroků, byla jednou z hlavních příčin, proč evangelium Kristovo našlo tak málo ohlasu u vlastního vyvoleného národa. Vůdcové národa židovského, kteří odsoudili Krista k smrti a kteří od samého počátku pronásledovali jeho věrozvěsty, právě pomocí pevné organisace, již ovládali, postavili celé židovstvo do jednoho šiku proti evangeliu.

Vidíme to při apoštolské činnosti sv. Pavla. Kamkoli přišel tento apoštol národů a začal kázat evangelium, všude za nedlouho přibyli poslové synedria neb jiných židovských obcí, kteří pobuřovali židy i pohany proti křesťanům, neštítíce se při tom žádných i nejnemravnějších prostředků, jako lži, pomluv, udavačství.

Pevná organisace zachránila židovstvo od zániku a zachovala je i po pohromě, kterou židovský národ zakusil v roku 70., ale zachovala jej jenom k jeho vlastní kletbě, kterou jej spravedlivý Bůh stihá, protože se stal úkolu svému nevěrným a zavrhl Jeho jednorozeného Syna!

2. Synedrium.

Nejvyšším sborem, který v době Kristově národ židovský ve věcech nejen náboženských ale i politických řídil a židovstvo na venek představoval, byla velerada čili synedrium. Synedrium je řecké slovo a značí soudní shromáždění, soudní dvůr. Rabínští spisovatelé užívají obyčejně výrazu sanhedrin, což není nic jiného než zkomolené řecké synedrium.

Kdy synedrium vzniklo nelze přesně určit. V knize Esdrášově čteme, že židé měli po návratu ze zajetí sbor starších, kteří měli v rukou vládu nad lidem. Také za vlády syrské a v pozdějších dobách setkáváme se s onou radou starších. V té podobě, v jaké nalézáme veleradu v době Kristově, ustálila a vytvořila se asi teprve za válek makkabejských. Své postavení

a význam svůj uchovala si velerada až do války židovské, kdy za všeobecné národní pohromy zanikla.

V čele velerady jako předseda stál vládnoucí velekněz. Mimo něho bylo tu ještě sedmdesát přísedících, takže počet všech byl 71. Pán Bůh nařídil Mojžíšovi, aby si vybral z lidu sedmdesát starších, kteří by jej podporovali při řízení národa. (Num. 11, 46.) Odtud jistě byl stanoven onen počet členů ve veleradě. V nějaké historické souvislosti však, jak to rabíni tvrdí, s Mojžíšovou radou starších pozdější synedrium nikterak není.

V Novém zákoně opětovně i na různých místech jsou členové velerady označeni jako velekněží, zákoníci a starší lidu. Velekněží tu značí nejen vládnoucího velekněze, nýbrž vynikající členy nejvyšších kněžských rodin, z jichž středu býval velekněz jmenován. Zástupci této kněžské aristokracie, kteří měli právo v synedriu zasedat, jmenují se velekněžími v širším slova smyslu, protože skutečný velekněz byl pouze jeden. Také skuteční velekněží, kteří byli úřadu zbaveni, podrželi nejen svůj titul, ale leckdy i svůj vliv, a, rozumí se, i právo zasedat ve veleradě. Tak vidíme při odsouzení Spasitele, že bývalý velekněz Annáš patřil k nejvlivnějším osobám v synedriu. Zákoníci byli mužové, mající vyšší vzdělání v Mojžíšově zákoně a kteří jemu z povolání učili. Starší lidu pak byli zástupci národa, kteří svým povoláním učiteli Zákona nebyli a kteří

v synedriu zastupovali laické vrstvy obyvatelstva.

Pravomoc a tím i význam velerady během časů nemálo se změnil. Za Hasmoneovců byla velerada poradním sborem krále, který byl veleknězem v jedné osobě. Herodes, který dle zprávy Josefa Flavia většinu členů synedria povraždit, neponechal přirozeně veleradě prážádného vlivu na politické věci: synedrium bylo jen radou veleknězovou, velekněze pak ustanovoval Herodes sám. Za římské vlády vážnost synedria opět stoupla, neboť Římané jako obratní politici ponechávali podmaněným národům jejich zvyky a obyčeje náboženské, a tak i synedriu přiznali nejvyšší pravomoc nad židy ve věcech náboženských, ba i v ostatní správě země dostalo se synedriu značných výsad a práv, pokud se to ovšem se zásadami obvyklé administrace římské dalo srovnat. Synedrium mělo jako nejvyšší soudní dvůr právo soudit přečiny a provininy náboženské; jen když rozsudek zněl na smrt, tu bylo římskému prokuratoru vyhrazeno potvrzení a vykonání tohoto rozsudku. Proto praví členové velerady Pilátovi, když jim řekl, aby soudili Ježíše dle svého zákona: Nám není dovoleno někoho zabít (Jan 18, 31). Prokurator ovšem hleděl již z důvodu politické chytrosti přání synedria vyhovět, leč přece tu snadno povstal spor, když totiž synedrium odsoudilo někoho k smrti pro rouhání neb podobný čin, který dle římského práva smrtí se netrestal. Tak i Krista Pána velerada odsoudila k smrti pro

rouhání, před Pilátem však, aby rozsudek byl potvrzen, viní jej ze zločinu politického, totiž ze vzbouření.

Z toho, jak si počínalo synedrium proti apoštolům a později proti sv. Pavlovi, vidíme, že Římané ponechávali opravdu synedriu úplnou volnost, jen když se nejednalo o popravu, zakročovat a použít násilí proti těm, kdo se dle jejich domnění proti Mojžíšovu zákonu provinili. Vždyť i sv. Pavel před svým obrácením ve službách velerady vnikal do domů a křesťany uvrhoval do vězení, aby je donutil k zapření Krista.

Vliv a pravomoc synedria ve věcech náboženských neobmezovala se na hranice Palestiny. Také mimo Palestinu podléhali židé synedriu jako své nejvyšší církevní vrchnosti. Různými privilegii, hlavně z doby vlády Cesarovy, byla tato náboženská pravomoc velerady také se strany římské vlády uznána a potvrzena. Tím si vysvětlíme, jak se mohlo Šavlovi dostat zplnomocnění, aby v Damašku, tedy mimo Palestinu, křesťany jímá a do Jerusalema k soudu předváděl.

Posly a listy, které synedrium vysílalo do všech středisk diaspory v celém římském světě, stálo v neustálém a čilém spojení s celým židovstvím a ovládalo je svým vlivem. Jeho pokynů a nařízení bylo horlivě dbáno. A právě vliv synedria to byl, který způsobil, že židé nejen v Palestině, ale i všude jinde zaujali nepřátelské stanovisko ke hlasatelům evangelia.

Místo, kde se velerada scházívávala, není

přesně známo. Bylo to buď v některé z chrámových budov neb v blízkosti chrámu. Talmud nazývá ono místo „liškat hagazith“, to jest síň z kvádrových kamenů. Členové seděli v polokruhu, v jehož středu zaujímal místo velekněz. Schůze se konávaly denně mimo soboty a svátky a to v době dopolední. Že velerada zasedala a odsoudila Krista Pána ráno v pátek v první den Velkonocí, který byl největším židovským svátkem, bylo proti zvyku a předpisu. Jen bezmezná nenávist ke Kristu nám vysvětluje, že synedristé nedbali onoho ustanovení.

Když byl sv. Pavel souzen od velerady, tu, jak se dovídáme ze Skutků apoštolských, se souhlasem a vědomím velerady spiklenci po dvakráte učinili nástrahy, aby sv. Pavla zavraždili. Tato věc staví do nejhoršího světla smýšlení, kterým byla většina velerady tehdy proniknuta, třebaže i mezi synedristy nescházelo postav ušlechtilých, jakými byli Nikodem o Gamaliel.

3. Bohoslužba a svátky.

Dle zákona Mojžíšova byla bohoslužba ve chrámě jerusalemském výhradně svěřena potomkům kmene Levi. A sice potomci Aronovi byli povoláni k úřadu kněžskému, ostatní z pokolení Levi k úřadu levitskému. Prvorození z rodiny Aronovy pak měli důstojnost velekněžskou.

Patrně z toho, že důstojnost kněžská i levitská byla u židů dědičnou. Mimo to kněz i levita,

měl-li být připuštěn k posvátným úkonům, musil býti prost tělesných vad a nedostatků. — V obyčejném životě se kněží šatem nelišili od ostatních israelitů, ve chrámě při bohoslužbě však nosili předepsaný bílý šat, sahající až k nohoun a opásání byli pestrým pásem. Také pokrývka hlavy byla bílá. Levité teprve za krále Agrippy II. si vymohli dovolení, že směli ve chrámě rovněž užívat bílého šatu kněžského.

Velekněz byl nositelem nejvyšší důstojnosti kněžské a lid israelský proto na něho pohlížel s hlubokou úctou a vážností. Důstojnost velekněžská měla býti dle ustanovení Božího dědičnou. Než již králové syrští počali velekněze ze své vůle ustanovovat a sesazovat, naprostá libovůle pak zde zavládla za panování Herodova. Herodes nedbal ani původu a vlastností či schopností osob, jež k úřadu velekněžskému jmenoval a které obyčejně po krátké době úřadu jejich zbavil. Právo jmenovat velekněze osobovali si za vlády římské také prokuratoři. Následek toho byl, že se osoby na velekněžské stoličce velice často střídaly. Od počátku Herodovy vlády až do zboření Jerusalema, tedy během asi jednoho sta let, bylo 29 velekněží! Že tím vážnost tohoto nejvyššího úřadu mnoho trpěla, lze si mysliti.

Velekněz přes obyčejný bílý kněžský šat nosil ještě „meil“, t. j. tmavomodrou tuniku bez rukávů, sahající až po kolena a ozdobenou na spodním okraji zlatými zvonečky a umělými granátovými jablky. Přes tento šat měl efod,

skládající se ze dvou kusů zlatotkané látky, z nichž jeden byl na prsou, druhý na zádech. V předu na efodu visel na zlatých řetízcích chošen, t. j. pouzdro neb bursa ze stejné látky jako efod. Zvenku bylo na chošenu dvanáct drahých kamenů se vrytými jmény dvanácti pokolení israelských. Na pokrývce hlavy měl velekněz z předu zlatou desku s hebrejským nápisem „Svatý Pánu“.

Dvě osoby židovských velekněží jsou nám známy z vypravování evangelií, Annáš a Kaifáš. Annáš byl veleknězem od r. 6. do 15. po Kristu, kdy jej prokurator Valerius Gratus sesadil. Přes to Annáš neztratil nikterak svého vlivu, jak z líčení evangelistů je patrné. Když byl Pán Ježíš jat, tu byl nejprve přiveden k Annášovi, a potom teprve ke skutečnému veleknězi Kaifášovi. Josef Flavius velebí Annáše a nazývá jej blaženým, protože sám byl veleknězem a pět svých synů zřel v důstojnosti velekněžské. Jistě chvála to poněkud zvláštní! Není pochyby, že tento vliv rodiny Annášovy opíral se o její veliké bohatství.

Kaifáš byl zetěm Annášovým a pravděpodobně domohl se svého úřadu vlivem svého tchána. Zastával úřad velekněžský po deset let a sice po celou dobu vlády Pilátovy. Když byl Pilát úřadu zbaven, byl brzy po té i Kaifáš sesazen. Byl to člověk, jak patrné z Písma sv., násilnický, domýšlivý a beze všeho smyslu pro spravedlnost. Když výpovědi svědků proti Kristu Pánu si odporovaly, tu zapřísahal jej, aby řekl, je-li „Kristem, synem Božím“, a na jasnou

odpověď Kristovu řekl: „Nač ještě potřebujeme svědků? Rouhal se!“

Ve Skutcích Apoštolských jmenuje se velekněz Ananiáš, který opět jednou po delší dobu t. j. od roku 47. do 59. v úřadě svém se udržel. Když byl sv. Pavel před veleradou vyslýchán, nařídil přítomným, aby ho bili v ústa (23, 2); on také šel do Cesareje k prokuratoru Felixovi (24, 1), aby před ním sv. Pavla obžaloval. — Annáš, který roku 62 před příchodem nového prokuratora Albina dal proti všemu právu sv. Jakuba apoštola usmrtit, byl synem Annáše známého nám z odsouzení Kristova.

Když vypukla židovská válka, byl velekněz Mathias se svými třemi syny od Šimona syna Giorova, jednoho z povstaleckých vůdců, zavražděn. Zeloti na to jmenovali veleknězem Fanniáše, syna Samuelova, člověka to úplně nevzdělaného a nehodného, jenž opravdu nedůstojným způsobem řadu židovských velekněží ukončil. —

Kněží israelští byli už od dob Davidových rozděleni na 24 třídy. Třídy ty konaly službu svou ve svatyni jerusalemské střídavě po týdnů od soboty do soboty. V čele každé třídy byl zvláštní představený. Ovšem, že kněží, kteří bydleli v různých místech Palestiny a jen na několik týdnů v roce přicházeli konat svou službu do chrámu, mívali vedle úřadu kněžského také jiné zaměstnání. Bývali namnoze soudci neb učitelé. Je přirozeno, že vedle těchto kněží, kteří jen dočasně do Jerusalema docházeli,

byla celá řada jiných kněží, kteří měli při jerusalemském chrámě stále postavení a kteří se tam tudíž stále zdržovali.

Kdežto vyšší bohoslužebné úkoly, hlavně oběti, byly vyhrazeny kněžím, měli levité za úkol kněžím přisluhovat a vůbec všechny nižší služby a povinnosti v chrámě zastávat. Po návratu ze zajetí babylonského význam levitů velmi poklesl. Ba, zdá se, že jen málo levitů se ze zajetí vrátilo. V době novozákonní levité zastávali hlavně úlohu zpěváků a chrámových strážců. Jako kněží, tak i levité nebydleli všichni v Jerusalemě a mívali vedlejší zaměstnání.

Z ostatních chrámových úředníků zaujímali vynikající postavení dva, chrámový pokladník a náčelník chrámové stráže. Peníze, které chrám dostával jednak z chrámové daně, jednak z almužen, milodarů a povinných dávek, byly ukládány v pokladnách, jež se nalézaly v budovách vnitřního chrámového nádvoří. Vrchní dozor nad chrámovými poklady a jejich správu měl právě onen chrámový pokladník. — Pro udržování pořádku v chrámu a v místnostech i nádvořích chrámových byla zřízena zvláštní chrámová stráž. Strážcové oni procházeli dnem i nocí chrámem, otevírali a zavírali chrámové brány, zakročovali, když se udál nějaký nepořádek. Tvořili jedním slovem chrámovou policii. Náčelník této stráže, zvaný též chrámovým hejtmanem, patřil k nejdůležitějším a nejvlivnějším členům židovské hierarchie. Ve Skutcích Apoštolských se několikráte o něm děje zmínka.

Chrám s tak hojnými oběťmi a tak četné duchovenstvo vyžadovaly značného nákladu. Příjmy jak chrámu, tak i duchovenstva byly velmi rozmanité a hojné.

Především třeba tu uvést chrámovou daň, kterou každý israelita, dosáhnuvší dvacátého roku věku, byl povinen chrámu odvádět. Daň tato, kterou platili všichni židé bez rozdílu jak v Palestině, tak i mimo Palestinu, obnášela v době Krista Pána půl stříbrného siklu čili v řeckých penězích dvě drachmy, t. j. asi dvě koruny. Daň tuto platil i sám Spasitel. V Kafarnau přistoupili k Němu a sv. Petrovi výběrčí daně chrámové žádající povinný poplatek. Sv. Petr z rozkazu Kristova vylovil na to rybu, v jejíchž ústech našel *stater*, t. j. čtyři drachmy, tedy obnos stačící právě na daň za dvě osoby. (Mat. 17, 27.) Daň tato se vybírala v měsíci Adaru, našem březnu. Při národě tak četném, jak byli tehdy židé, byl výnos této daně velmi značný.

Z výnosu polních plodin a chovu dobytka byli israelité povinni dle zákona Mojžíšova odvádět chrámu prvotiny a desátky. Prvotiny byly obrazným výrazem, že Bůh je pánem všeho a jemu že vše náleží. Proto také prvorozené děti mužského pohlaví náleželi vlastně chrámu a musily býti vykoupeny. Výkupná cena, spojená s různými obřady a oběťmi, byla pět siklů — asi 20 korun. Předepsaným způsobem byl obětován a vykoupen i Pán Ježíš, jak nám vypráví sv. Lukáš 2, 22. — Desátky se odváděly

z obilí i ovoce zahradního. Fariseové ve své pokrytecké horlivosti odváděli tyto desátky i z nejnepatrnějších zahradních rostlin, máku, kopru a kmínu, jak jim to Kristus ve své řeči (Mat. 23, 23) vytýká. Místo desátku a prvotin v naturalích mohla být splacena také přiměřená cena: v penězích jistě tyto poplatky zapravovali židé, kteří byli dále od Jerusalema.

Konečně dle předpisu zákona části obět-
ních zvířat, hlavně při obětech pokojných, náležely kněžím a sloužily k jejich výživě.

Vedle dávek povinných měli chrám i kněží značné příjmy též z dobrovolných darů (korban), které židé chrámu věnovali.

Zmínky zasluhuje, že podobně, jak tomu bylo v chrámech pohanských, také v chrámě jerusalemském dávali si jednotlivci v chrámových pokladnách uschovat své privátní cenné věci a předměty.

Příjmy chrámu plynoucí, především z chrámové daně, prvotin a desátků, byly neobyčejně veliké. Dle zásady, již také svatý Pavel (I. Kor. 9, 13) uvádí: Kdo slouží oltáři, má s oltáře též jísti, bylo o hmotné postavení židovského kněžstva neobyčejně dobře postaráno. Snad ale právě tento blahobyt byl jednou z příčin, proč židovské kněžstvo v době Kristově bylo v takovém mravním úpadku. — —

Bohoslužba v chrámu jerusalemském konala se v době Kristově nádherným a oslňujícím způsobem. I na cizince, který do Jerusalema zavítal, působila neobyčejným dojmem. Čím více

na židy, kteří sem se všech stran spěchali, aby se tu poklonili Pánu a Jemu své prosby přednesli! Vedle modliteb a zpěvu žalmů hlavní a podstatnou část posvátných obřadů židovských tvořily oběti. Oběti ty, ač různé svým rázem a účelem, byly vesměs předobrazy jediné pravé oběti novozákonní, kterou Kristus přinesl na kříži.

Oběti byly *krvavé i nekrvavé*. Při krvavých obětech bývala zabíjena čistá a bezvadná domácí zvířata: býci, ovce, beránci, kůzlata a kozli, z ptáků hrdličky a holubi. Zvířata tato za předepsaných modliteb a obřadů byla zabita, krev byla vylita u zápalného oltáře, maso pak zcela neb z části na něm spáleno. — *Nekrvavé oběti* měly ráz jen podružný. Obětovaly se při nich buď obilí, mouka, chléb, sůl a kadidlo (oběti *pevné*), neb víno a olej (oběti *tekuté*). I zde úkon obětní záležel v tom, že předmět byl spálen na oltáři, nebo, jednalo-li se o víno a olej, na oltář vylit.

Oběti byly buď *veřejné*, které byly přinášeny jménem celého národa, neb *soukromé*, které na žádost a náklad jednotlivců byly obětovány. Byly pak oběti se zřetelem na svůj účel a ráz trojí. Předně *celopaly*, při nichž celé obětní zvíře bývalo spáleno a které byly výrazem úcty a klanění se Bohu jako nejvyššímu Pánu. Dále oběti *smírné*, jimiž mělo být zadostučiněno za nějaký přestupek neb hřích, spáchaný proti Bohu; při těchto část masa bývala spálena, ostatku se dostalo kněžím. Konečně oběti *po-*

kojně byly projevem díky neb prosby, již obětující k Bohu vznášel; při těchto byl spálen pouze tuk, část zvířete připadla kněžím, ostatku pak bylo použito k posvátné hostině, již se účastnili mimo obětujícího též jeho přátelé a chudí.

Kdy a jaké oběti mají býti přinášeny, bylo podrobně a přesně zákonem stanoveno. Každodenně ráno i večer byl obětován roční beránek jako celopal. Kněží a levité, kteří měli službu, byli přes noc v chrámě. Časně z rána vstali a losem stanovili, jaká služba kterému má být toho dne přidělena. Losování bylo zavedeno proto, aby mezi kněžími nepovstaly spory a hádky o úkony čestné. Takovým losem byl i Zachariášovi určen jeden z nejčestnějších úkolů, obětovati totiž ve svatyni kadidlo (Luk. 1, 9). Když se ukázala jitřenka, byl přiveden beránek, jenž byl určen k oběti. Tento byl dle předpisů zabít a krví jeho pokropen oltář. Mezi tím, co jeho části byly na oltáři spalovány, modlili se kněží ranní modlitbu zvanou Šma. Na to na znamení dané cymbálem počali levité zpívat žalm, určený pro onen týdenní den. Mezi oddíly žalmu bylo troubeno na polnice jako znamení pro přítomný lid, aby se klaněl Bohu.

Obět kadidlová byla přinášena ve svatyni ráno před obětí zápalnou, večer pak po ní. Kněz losem určený vešel do svatyně nesa nádobu s kadidlem, druhý jej provázející nesl uhlí vzaté s oltáře zápalů ve zlaté pánvi. Uhlí bylo položeno na oltář kadidlového zápalu a kadidlo

bylo vysypáno na ně. Z úcty k posvátnosti místa měl se kněz ve svatyni zdržet jen nejkratší dobu: proto se lid divil, že Zachariáš tak dlouho ve svatyni prodléval (Luk. 1, 21). Mezi oběťmi modlil se lid shromážděný v nádvoří před chrámem. Po skončené oběti pět kněží vstoupilo na stupně vedoucí z nádvoří ke chrámu a kněz, jenž obětoval kadidlo, říkal nad lidem požehnání. — Podobný průběh měly také obřady při oběti večerní, jež byla přinášena okolo třetí hodiny odpolední.

Ještě slavnostnějším a okázalejším způsobem konala se bohoslužba chrámová ve dny sváteční, kdy také přirozeně i účastenství věřících bylo větší.

Mezi těmito svátečními dny na první místě byla sobota — Sabbath. Již na hoře Sinai přikázal Bůh v desateru: Pomni, abys světil den sobotní. Svěcení soboty mělo nejen význam náboženský jako památka na sedmý den, kdy Bůh po stvoření odpočinul, a na vysvobození z poroby egyptské, nýbrž také význam sociální. Člověk, který pracuje, potřebuje častěji též dne odpočinku, aby své tělesné síly zotavil a aby též duchem se povznesl z pozemských starostí k Bohu a dobrům nadpřirozeným. Svěcení soboty záleželo předně v tom, že bylo přesně nařízeno zdržovat se všech tělesných prací. Dále byly v chrámu přinášeny dvojnásobné oběti, nové předkladní chleby byly do svatyně položeny, v synagogách i v domech se konaly pobožnosti a četlo se Písmo svaté.

Některé předpisy, týkající se zdržování se tělesné práce, byly značně tíživé; tak nebylo dovoleno v sobotu topit a vařit pokrmy, které proto musily být uchystány již předešlého dne. Nikdo v sobotu nesměl opustit místo, kde se zdržoval a jíti dále než dva tisíce loktů, t. j. asi 1 kilometr — tak zvaná „sobotní cesta“. Nařízení tato beztoho těžká fariseové svými malichernými a často i směšnými výklady činili ještě těžšími: tak dle talmudu není v sobotu dovoleno shasit oheň, učinit dva sliby, napsat dvě písmena atd. — Proto se fariseové tolik horšili, když Kristus Pán v sobotu uzdravoval nemocné, vidouce v tom porušení soboty; ba měli apoštolům za zlé, když si utrhlí v sobotu klasy a zrna z nich požili, aby ukojili hlad. (Mat. 12, 1). Právem proto k nim Kristus zvolal: I vám zákoníkům běda, neboť obtěžujete lidi břemeny nesnesitelnými a sami se netknete břemen těch ani jedním prstem! (Luk. 11, 46).

Protože židé v sobotu nechtěli ani nosit zbraní ani konat pochodů, tím méně pak bojovat, proto byli v říši římské od vojenské služby osvobozeni.

Jako v týdnu po šesti dnech práce následovala sobota, den odpočinku, tak také po šesti letech následoval rok sobotní: pole v tomto roce se nevzdělávalo, nýbrž leželo úhorem, a co samo na něm narostlo, mělo náležet chudým. Pokud tohoto příkazu roku sobotního bylo v době Kristově šetřeno od židů, nevíme. Rovněž nemáme určitých zpráv, zdali byl zachováván

rovněž zákonem Mojžíšovým nařízený rok jubilejní, to jest každý padesátý rok, v němž prodaná pole i domy měly být vráceny původním majitelům, dluhy odpuštěny a otroci židovského původu měli býti propuštěni na svobodu.

Rok počínal u židů na podzim a tento způsob byl v náboženských obřadech zachováván, když židé později dle příkladu Babyloňanů počínali rok občanský na jaře a sice v době jarní rovnodennosti. Měsíce počínaly vždy novým měsícem, první den v měsíci (novoluní) byl ohlašován lidu zvukem stříbrných trub a byl slaven jako den svátečný.

Mezi ročními svátky největším a nejslavnějším byly velkonoce — Pascha. Židé tehdy oslavovali vysvobození své z egyptské poroby a záchranu svých novorozených synů beránkovou krví před andělem Zhoubcem, který zabil prvorozence egyptské. Zároveň byly tyto svátky počátkem a slavnostním zahájením polní žně. Od patnáctého dne měsíce Nisanu počínaje po sedm dní směli židé požívat pouze přesných, nekvašených chlebů. V předvečer onoho patnáctého Nisanu v každé rodině byl obětován velkonoční beránek. Beránek, jehož kosti nesměly býti zlomeny, byl dvěma tyčkami na způsob kříže protknut, upečen a na to při velkonoční večeři požit. S velkonoční večeří byly v době Krista Pána spojeny různé krásné a významné obřady. Tak otec rodiny vykládal účastníkům večeře historii vyjití z Egypta (Haggada), žehnal několikrát kalich s vínem, z něhož přítomní

po řadě pili, zpívaly se ustanovené žalmy (Hallee). Obřady tyto zachoval při poslední večeři také Spasitel, onen pravý beránek, snímající hříchy světa, jenž byl beránkem velkonočním předobrazem!

Druhým velkým výročním svátkem byly Letnice, jež se slavily padesátého dne po Velkonocích. Židé si o nich připomínali jednak zákon, který jim dal Bůh na hoře Sinai, jednak vzdávali Bohu díky za úrodu polní, neboť žně v této době bývaly již skončeny.

V měsíci Tišri, připadajícím na náš říjen a listopad, prvním to měsíci nového židovského roku, slaven byl třetí velký svátek, slavnost Stánků. Před slavností Stánků 10. Tišri byl Den Smíření. Sluje také Velikým dnem (jom Kippur). Byl to den kajícího pokání. Všichni israelité musili po celý den zachovávat půst. Obřady toho dne vykonával samojediný velekněz přinášeje oběti za hříchy své a za hříchy lidu. Jako oběť za hříchy lidu byli určeni dva kozli. Jeden byl obětován a zabit v chrámě na oltáři zápalném, druhý, zvaný azazel, byl odveden do pouště a tam se skály svržen; bylo tím obrazně naznačeno, že hříchy lidu, jimiž onen kozel byl takorůzka obtížen, mají být ze středu národa israelského odstraněny a vzdáleny. Vlastní svátky Stánků trvaly od 15.—21. Tišri. Po celý onen týden židé bydleli ve stáncích zhotovených ze zelených ratolestí na památku pobytu v poušti, kde jim bylo bydlet ve stanech. Odtud také má původ název slavnosti Stánků. Zároveň tyto

svátky byly díkučiněním za všechnu úrodu polní a zahradní, jež v této době byla už úplně sklizena.

O těchto trojích hlavních svátcích, totiž Velkonocích, Letnicích a slavnosti Stánků, byl dle zákona každý dospělý israelita povinen navštívit chrám jerusalemský. Závazek tento počínal ve dvanáctém roce věku, neboť v tomto roce stával se israelita „synem zákona“, t. j. měl povinnost předpisy zákona zachovávat. Proto také Ježíš ve dvanáctém roce věku, jak to podání vyžadovalo, putoval se svými rodiči ke svátkům do Jerusalema.

Poutníci chodili do Jerusalema v průvodech a cestou zpívali tak zvané „stupňové žalmy“, poutní to písně israelitů jdoucích do svatého města. Z Galileje, odkudž i svatá rodina šla, chodili poutníci do Jerusalema buď přes Samarii nebo často také, aby se vyhnuli ústrkům nepřátelských Samaritánů, ubírali se delší cestou Zajordáním a přes Jericho. Touto cestou kráčel též Spasitel, když se ubíral k svému utrpení na poslední Velikonoce.

Pouti do Jerusalema, kde se scházeli židé ze všech krajů a stran, nemálo přispívaly k povznesení náboženského ducha a také k upevnění národního sebevědomí u židů. Nebylo ovšem možno israelitům všem každoročně zavítat do Jerusalema, hlavně z krajin vzdálenějších. Avšak i ti židé, kteří žili daleko v diaspoře, toužili po tom, aby aspoň jednou v životě svaté město a jeho chrám spatřili.

Z ostatních menších svátků, jež byly později teprve v době po návratu ze zajetí zavedeny a které se v době Kristově slavily, třeba se zmíniti o svátku Purim a Obnovení chrámu. Svátky Purim, t. j. losů, slavily se v měsíci Adaru, našem březnu, na památku toho, že židé v říši Perské byli zachráněni zásluhou Esthery a Mardochea před úklady Amanovými. Byl to svátek spíše občanský než náboženský, plný veselí, ba často i rozpustilosti, asi jako náš masopust. — Obnovení chrámu, řecky enkainia, slavilo se jako vzpomínka na nové zasvěcení chrámu, když Judas Makkábejský r. 164 před Kristem znova Jerusalema dobyl a chrám od pohanské modloslužby očistil.

4. Zákon a jeho předpisy.

Jak už dříve podotknuto, druhým pilířem, na němž spočíval náboženský a společenský život židovského národa, byl vedle chrámu jerusalemského Mojžíšův zákon, hebrejsky Thora.

Když se israelité vrátili ze zajetí, byli proniknuti upřímnou vůlí a ochotou žít dle příkazů, které jsou obsaženy v zákonodárství mojžíšském a které dříve tak často přestupovali. Poznali, že zanedbávání zákona bylo příčinou národní jejich pohromy, a stejně dobře cítili, že jen přilnutí k zákonu tomu může je zachránit, aby národ nezmizel a nezanikl v pohanském světě jej obklopujícím.

Bylo tedy potřebí lid s obsahem zákona seznamovat, zákon vykládat a předpisy jeho

novým poměrům a okolnostem přizpůsobovat. Z této potřeby vznikl u židů zvláštní stav, který se výhradně obíral výkladem a studiem Mojžíšova zákona. Členové tohoto stavu slují v Novém zákoně zákoníci. Lid, jehož duchovními vůdci a učiteli byli, dával jim čestný titul *r a b b i t. j.* „můj pane“, „můj učiteli“, „mistře“.

Tito zákoníci vykládali zákon lidu, když se shromažďoval v synagogách, měli žáky, které v zákonu vyučovali, zaujímali místa v soudech a jiných vlivných veřejných úřadech. Tímto způsobem ovládali úplně a zcela lid, který jejich pokynů a rozkazů poslušně dbal. Nejslavnější a nejznamenitější učitelé zákona či rabíni byli ovšem v Jerusalemě; tam byl střed rabínské učenosti a tam také se odebírali mladíci, na př. sv. Pavel, kteří se studiu zákona chtěli věnovat.

Snaha rabínů studovat a vysvětlovat zákon Boží byla jistě dobrá a ušlechtilá, brzy však se zvrhla a zašla na cestu úplně nesprávnou.

Aby zákon byl co nejpřesněji zachováván, stanovili celé spousty předpisů, jež měly jednotlivé příkazy zákona doplnit a vysvětlit. Příkazy tyto měly tvořit dle názoru rabínů „ohradu“ okolo zákona a zabránit, aby ani v nejmenším nebyl přestupován. Příkazy a předpisy tyto během let vzrůstaly nesmírně a souhrn jejich tvořil „otcovské podání“. Pomalu se zapomínalo, že jsou to jen vysvětlení zákona a soukromé mínění jednotlivců; podání nabývalo větší a větší vážnosti, až dokonce bylo považováno za důležitější než zákon sám. Všechny ony příkazy

lpěly na slovu a zevnější literě zákona, obsahovaly pouze zevnější, formální předpisy. Dle pravidla, že litera zabijí, duch ale oživuje, mělo toto jednostranné studium zákona za následek, že život israelity, který chtěl opravdu dle vůle Boží žít, byl takořka spoután oněmi nespočetnými předpisy, že však při tom duch pravé zbožnosti a pravé mravnosti stále více upadal. O většině israelitů a především zákoníků v době Kristově platila ona známá slova Isaiášova: Lid' tento ctí mne rty, srdce jeho je však daleko ode mne.

Celý život israelity byl proniknut zákonem. Zákon stanovil pravidla pro jídlo, práci, pro styk s vlastními lidmi, pro modlitbu i odpočinek. Nebylo ničeho, co by bylo ponecháno libovůli jednotlivce, ve všem musila se svobodná vůle podříditi vyšší autoritě zákona. U duchů opravdových, jakým byl sv. Pavel, tyto spousty předpisů, přidaných zákoníky, jež při nejlepší vůli nebylo lze všechny zachovávat, byly zdrojem vnitřního neklidu a pochybností. U jiných, a těch byla většina, ony přehledné předpisy vedly k pokrytectví a k pýše. V domnění, že jen oni předpisy zákona znají a je plní, pohlíželi zákoníci a fariseové s pohrdáním na obyčejný lid, který ve své nevědomosti zákonem přesně řídit se nedovedl. Často a s důrazem ukazuje Spasitel na to, že právě u těchto opovržených, jež v očích zákoníků byli jen hříšníky, byla snaha po pravdě a spasení, upřímná touha po Bohu a ctnosti, kterých tvrdé srdce fariseů neznalo.

Podobenství o fariseovi a publikánovi je toho výmluvným dokladem.

Svého umění zákon vykládat užívali, či vlastně zneužívali zákoníci, aby jasné předpisy zákona obešli. Tak učili, že přísaha nezavazuje vždy, na př. když někdo přísahal při chrámu neb při oltáři, ne však při chrámovém zlatu neb oběti na oltáři ležící. (Mat. 23, 16). Když někdo věnoval jako dar (korban) chrámu to, čím byl povinován otci neb matce, tu byl povinnosti k rodičům zproštěn. (Mat. 15, 3) Aby dluh nemusil být v sedmém roce odpuštěn, jak to zákon žádal, vymyslel rabbi Hillel tak zvaný *prosbol* (dodatek), t. j. tento předpis zákona dle něho nezavazoval, když dlužník k dlužnímu úpisu připojil dodatek, že věřitel má právo na dluh i po sedmém roce.

Tyto rabínské výklady byly v třetím století po Kristu sepsány a sebrány pod názvem *Mišna*. *Mišna* s dalšími novými výklady, jež k ní ještě byly připojeny, t. zv. *Gemara*, tvoří spis všeobecně známý pod jménem *Talmud*. *Talmud* v době Krista Pána nebyl sice ještě napsán, ale podání, jež tvoří jeho hlavní obsah, v době té již existovala a šířila i udržovala se ústními výklady rabínů. Duch a směr, proti němuž Kristus Pán tak často a tak ostře vystupoval, je úplně týž jako onen, jímž je proniknut *Talmud*. Podání v *Talmudě* sebraná obsahují vedle předpisů, jak žít a jak třeba plnit zákon, čili tak zvané *halachy*, také *haggadu*, to jest legendy a bajky navazující na různé příběhy Starého zákona.

Dokonalý učitel zákona, jak většina rabínů soudila, neměl studovat Zákon k vůli časnému zisku neb pozemskému zaopatření, proto učitelé zákona provozovali nějaké řemeslo neb měli současně nějaké jiné zaměstnání. Tak i sv. Pavel byl vyučen v řemeslu stanařském.

Ze slavných učitelů zákona, kteří působili před zbořením Jerusalema, vynikali zvláště mírný Hillel, přísný Šammai a pak Gamaliel Starší, postava to vskutku ušlechtilá, jak patrno ze Skutků Apoštolských (5, 34), kde v synedriu zastal se pronásledovaných apoštolů. U nohou tohoto Gamaliela seděl jako žák i sv. Pavel. (Sk. Ap. 22, 3.)

Aby stále pamatovali na zákon Boží, nosili israelité dle předpisu zákona (Num. 15, 38) na okrajích pláště čtyři vlněné třapce barvy fialové neb bílé. Pohled na ně měl jim pokaždé uvést na paměť povinnost zachovávat zákon. Z téhož důvodu při modlitbě užívali modlitebních řeménků, které se otočily okolo levého ramena a na čelo; na těchto řeměncích, jež slují řecky fylakterie, hebrejsky tefillim, byla připevněna malá pouzdra, obsahující napsaná některá místa z Písma svatého. Podobná pouzdra — tak zvaná mesusa — bývala také připevněna na veřejích u vchodu domů.

Prvou povinností, kterou zákon každému israelitovi bezpodmínečně ukládal, byla obřízka. Obřízka byla zevnějším znamením, že israelita je potomkem Abrahamovým a členem vyvoleného národa. Obřízka bývala provedena

osmého dne po narození a při ní bylo narozenému hochu také dáno jméno, jak to vidíme i při obřezání Kristově. Obřízka se vyskytovala i u jiných národů na př. u Egyptanů a měla, jak někteří za to mají, účel zdravotní původně. U israelitů z ustanovení Božího stala se posvátným znamením příslušníků židovského národa, z jehož středu měl přijíti Vykupitel světa.

Modlitba byla pro každého žida povinností. Nejstarší modlitbou je tak zvané Š m a, jež se měl israelita modlit ráno a večer. Vedle toho byla předepsána modlitba v hodinu třetí, šestou a devátou, čili dle našeho času o hodině deváté, dvanácté a třetí odpoledne. Celkem tedy měl se israelita modlit pětkrát denně. Vidíme z Nového zákona, že i apoštolové a nejstarší křesťané tyto hodiny modlitby zachovávali. (Skut. Ap. 3, 1 ; 10, 3.) Ba i v křesťanských církevních hodinkách bylo podrženo toto rozvržení modliteb na určité hodiny, které, jak patrno, je původu židovského.

Půst patřil též k náboženským úkonům u židů. Všeobecný přísný půst byl v Den smíření. V případě pohrom a všeobecného neštěstí býval rovněž nařízen půst pro všecken lid. V době Kristově postívali se židé dvakrát týdně, a sice v pondělí a ve čtvrtek, poněvadž prý dle podání Mojžíš ve čtvrtek podruhé vystoupil na horu Sinai pro desky Zákona a v pondělí se s nimi vrátil. Na těchto postech velmi si zakládali fariseové; ve dny postu nemyli si tváře a neupravovali vlasů, aby druzí viděli, že se postí.

Almužnu chudým, kterou Starý zákon tak často a důtklivě na srdce klade, doporučovali a dávali v době Kristově i učitelé zákona; ba stanovili, jak mnoho obilí se má nechat stát pro chudé na poli, jak velký kus chleba se má dát žebrákovi. Ale almužny tyto dávali s okázalostí veřejně na náměstí a na rozích ulic, jen aby se jim dostalo pochvaly lidské, jak jim to Kristus Pán vytýkal.

Důležitou úlohu měly v životě israelitů předpisy, týkající se pokrmů, z nichž některé zákon prohlašoval za čisté a dovolené, jiné naproti tomu za nečisté a tedy za zakázané.

Především bylo židům přísně zakázáno požívatí krve jakéhokoliv zvířete, protože krev byla pokládána za sídlo života a byla tudíž zasvěcena Bohu. Zakaz tento dal Bůh již Noemovi po potopě. Zvíře, jež mělo sloužiti lidem za pokrm, musilo býti zabito tak, aby krev byla napřed vypuštěna z žil: jen tehdy bylo masa dovoleno požívat (košer).

Rovněž bylo zakázáno požívatí masa obětovaného modlám. Masa z pohanských obětí, jež nebylo spáleno, užívalo se jednak k uspořádání posvátné hostiny, k níž obětující zvával přátele a známé, jednak bývalo za lacinější peníze rozprodáváno. Požitím takového masa byl by se israelita přímo neb nepřímo účastnil pohanského kultu a proto požívání masa obětovaného modlám bylo v očích židů něčím na nejvýš hříšným a ohavným.

Ze zvířat čtyřnohých byla nečistá a tedy

zakázána všechna, která „nerozdělují kopyta a nepřežvykují“, především vepř, také velbloud, osel, zajíc, medvěd, atd. Z ptáků nečistí byli dravci, jako orel, sup, sova. Z vodních zvířat vše, co nemá ploutví a šupin, tedy jen ryby byly dovoleny. Mimo to nečistým bylo maso ze zvířat pošlých, dravci zardousených a zvířat udušených, z nichž totiž nevytekla krev.

Předpisy tyto, týkající se pokrmů, učitelé zákona svými výklady rozhojnili a rozmnožili ještě více, ač už byly samy sebou četné a spletité.

Ještě četnější a ještě spletitější byly předpisy týkající se levitické čistoty. Levitické znečištění mohlo nastati bez jakékoliv viny neb osobního hříchu. Kdo byl takto znečištěn, byl vyloučen z účastenství na bohoslužbě a někdy i ze styku s ostatními israelity, dokud se znova neočistil předepsanými obřady, mezi nimiž nejčastější a hlavní bylo omytí těla vodou. Jak z předpisů samých patrně, měly původně většinou význam zdravotní a měly zabránit šíření nakažlivých nemocí. Zákonem Mojžíšovým dostalo se jim náboženské sankce a také náboženského významu, protože čistota zevnější měla být obrazem a také pobídkou k uchování čistoty **vnitřní**.

Tak mrtvola znečišťovala dům, všechny předměty v něm a také osoby, jež do domu vstoupily, na sedm dní. Podobně se stával nečistým, kdo se dotekl hrobu neb kostí lidských. Kdo byl postižen malomocenstvím, byl jako nečistý vyloučen ze společnosti ostatních israe-

litů; uzdravil-li se, musil přinést zvláštní oběti ve chrámě, načež byl od kněží prohlášen za čistého. Také porod činil ženu nečistou po sedm dní, porodila-li chlapce, čtrnáct dní, bylo-li dítě děvčetem; rodička pak ještě po 33 dní, nebo, bylo-li dítě děvčetem, po 66 dní nesměla vstoupiti do chrámu, až po uplynutí stanovené doby přinesla předepsanou oběť a byla prohlášena za čistou. Tak i nejčistší Panna podrobujíc se tomuto předpisu obětovala čtyřicátého dne po narození Kristově ve chrámě oběť chudých — dvě hrdličky neb dvě holoubátka a podrobila se z poslušnosti obřadu očišťování.

Předpisy o čistotě pokrmů a o čistotě levitické byly, jak už řečeno, výklady a podáním zákoníků neobyčejně rozmnoženy. Možností, kdy se mohl žid nevědomky leviticky znečistit, bylo tolik, že si vlastně nikdy nebyl jist, je-li ve stavu čistoty. Proto fariseové, když se z venku vrátili do domu, pokaždé se koupali, aby se zbavili nečistoty, kterou snad byli postíženi. (Marek 7, 2-3.) Proto také vždy před jídlem si umývali ruce a horšili se nad tím, že učeníci Kristovi požívali pokrmů rukama nemytýma.

V nebezpečí, že se leviticky znečistí, byli židé hlavně, stýkali-li se s pohany nebo dleli-li mimo Palestinu. S pohany proto žid nikdy u společného stolu nejedl, protože bylo vždy pravděpodobným nebezpečí, že maso je buď z nečistého zvířete, nebo že krev nebyla při zabití vypuštěna aneb že je to maso obětované modlám. Také jinak se styku s pohany všemožně

vyhýbali. Při umučení Páně židé nechtěli vejít do paláce Piláta, aby se neznečistili a mohli požívat velikonočního beránka. (Jan 18, 28.) Když svatý Petr přišel k pohanskému setníku Korneliovi, tu praví výslovně, že je to pro žida ohavností, „stýkat se a obcovat s člověkem jiného pokolení“, t. j. s pohanem.

Svatý Petr byl zvláštním viděním — viděl prostěradlo spouštějící se s nebe na zem a naplněné čistými i nečistými zvířaty — od Boha poučen, že tyto předpisy čistoty jsou zrušeny a že pozbyly závaznosti. (Skutky Ap. 10, 9-16.) Když počali pohané vstupovat do církve, tu otázka zachovávání těchto předpisů stala se palčivou. Židé obrácení ku křesťanství byli na ony předpisy zvyklí, zachovávali je od malička, ba vsáli je takořka s mateřským mlékem; předpisy ony byly u nich nejen částí náboženství, ale i národní zvláštností, národním obyčejem, který jim přešel do krve a kostí. Proto přemnozí z nich žádali, aby i obrácení pohané jimi se řídili a štili se s nimi jísti a se stýkati, když oněch starozákonních ustanovení nedbali. Ba někteří dokonce chtěli, aby pohané, stavši se křesťany, dali se obřezati! Žid, třeba se stal křesťanem, cítil jakousi instinktivní ošklivost k člověku, třeba křesťanu, který nebyl obřezán a který požíval krve nebo masa ze zvířat nečistých.

Na druhé straně však tyto starozákonné předpisy by bývaly nepřekonatelnou překážkou při šíření evangelia. Nemohlo se žádat, aby

pohané, přijavši křesťanství, zachovávali ony předpisy, jež měly význam pouze dočasný jako příprava na Krista a jež Kristovým dílem vykupitelským byly zbaveny své platnosti a svého smyslu. Proto apoštolové na sněmu apoštolském v Jerusalemě rozhodně a rázně prohlásili, že obrácení pohané nesmějí býti nuceni, aby na sebe vzali jeho zákona Mojžíšova. (Skutky Ap. 18). Pouze z bratrské lásky a pro uvarování pohoršení měli se dle usnesení téhož sněmu pohanokřesťané vystríhati těch věcí, které si židé nejvíce ošklivili, totiž požívání krve, masa ze zvířete udušeného a masa obětovaného modlám.

Přes toto zásadní rozhodnutí otázky o závaznosti starozákonních předpisů neustávali mnozí židokřesťané ve svých pokusech přimět obrácené pohany k tomu, aby přece jen se dali obřezat a zákonem Mojžíšovým se řídili. Byl to především sv. Pavel, apoštol národů, který tyto pokusy ohrožující jednotu a rozvoj církve zmařil a křesťanskou svobodu od Mojžíšova zákona co nejdůrazněji obhájil.

Zvláštním a v době Kristově velmi rozšířeným náboženským úkonem byl naziréat. Byl to slib, kterým se israelita, muž neb žena, zavázal, že po jistou dobu bude ke cti Pánu Bohu zachovávat **přísnější způsob života. Kdo takový slib učinil, slul nazir neb nazirejec, t. j. zasvěcený.** Nazirejec byl povinen zdržovati se vína a každého opojného nápoje, dále bylo se mu vystríhati poskvrnění, jež vznikalo dotekem mrtvoly, a posléze po dobu slibu nesměl si stříhati vlasů.

Nazireát býval slib buď dočasný nebo životní. Nejčastěji slib tento, byl-li dočasný, se činil na třicet dnů, někdy však trval i několikrát třicet dnů po sobě. Slib takový činíval, kdo vyváz z těžké nemoci, kdo byl postižen neštěstím, kdo si chtěl od Pána Boha vyprosit nějakou milost. Někdy rodiče své syny již před narozením zasvěcovali Pánu Bohu jako nazirejce. Tak byl zasvěcen svou matkou Samuel a Samson, tak byl, jak se zdá, zasvěcen i sv. Jan Křtitel. Dle tradice byl i Jakub Mladší, příbuzný Páně, doživotním nazirejcem.

Na počátku nazireátu ostříhal si israelita vlasy. (Skutky ap. 18, 18). Když během oněch třiceti dnů nazirejec nějak se poskvrnil na př. dotekem mrtvoly, musil se předepsaným způsobem očistiti a začít nazireát znova.

Když slíbená doba uplynula a nazireát byl dokonán, tu přinesl předepsané oběti ve chrámě, vlasy jeho byly při tom ostříhány a s obětí spáleny. Oběti ony byly dost nákladné — musil obětovat jehně na celopal, ovci za hřích a berana za obět pokojnou — a proto bylo považováno za zvlášť záslužné, když zámožnější židé ony oběti zaplatili za své chudší spolubratry, kteří slib nazireátu byli složili.

Slib nazireátu činili leckde i křesťané obrácení ze židovství. I sv. Pavel dle Skutků Ap. (18, 17) slib tento učinil v Kenchrách, jindy zase (Skutky Ap. 21, 17, 26) za některé jerusalemské křesťany převzal náklad za nazirejské oběti a sice na radu Jakuba Mladšího, aby tím proti pomlu-

vačům dokázal, že zákonem Mojžíšovým nikterak nepohrdá.

5. Synagogy.

Důležitý článek v náboženské organizaci židovské tvořily s y n a g o g y. Kdekoliv byli židé usedlí, tam byla i synagoga, jež tvořila středisko jich náboženského života.

Synagoga je vlastně slovo řecké a značí „shromáždění, shromáždistiště“. Méně častý je jiný řecký název „proseuche“, t. j. modlitebna. Tímto posledním názvem se však leckdy označuje pouze místo pod širým nebem, kam se židé scházivali k modlitbě v městech, kde žádné synagogy neměli. Takovou „modlitebnu“ měli za městem i židé ve Filippech, když sv. Pavel na druhé apoštolské cestě tam zavítal. (Skutky Ap. 16, 13).

Třebaže rabíni odvozují vznik synagogy od samého Mojžíše, není pochyby, že synagogy jsou teprve původu pozdějšího a že jejich počátek třeba hledati v zajetí babylonském. Zbožní židé v zajetí jsouce vzdáleni od vlasti a od chrámu scházivali se v domech mužů, kteří byli znalými Zákona, aby tu poslechli čtení i výklad Písma svatého a společnou pobožností se posílili na duchu. Po návratu ze zajetí byly tyto náboženské schůze podrženy, avšak nekonaly se již v domech soukromých, nýbrž byly k tomu účelu stavěny zvláštní budovy — synagogy.

V době Krista Pána nebylo většího města v Palestině, jež by nemělo své synagogy. V Je-

rusalemě dle talmudistické tradice, ovšem upřílišené, bylo prý před zbořením města 480 synagog. Židé z jednotlivých končin diaspory, kteří se do Jerusalema přistěhovali, měli zde své zvláštní synagogy, které navštěvovali i jejich krajané, přibyvší sem ku slavnosti svátků. Tak ve Skutcích Ap. (6, 9) je řeč o synagoze Libertinských, t. j. propuštěnců z Říma, Cyrenských, Alexandrijských atd. Mimo Palestinu v každém městě, kde byli usedlí židé jen trochu četněji, byla také synagoga. Vidíme sv. Pavla, jak na svých apoštolských cestách všude nalézal židovské synagogy a v nich káže: v Malé Assi, v Macedonii i v Řecku.

Synagogy musily si ovšem židovské obce postavit na svůj náklad, nenašel-li se bohatý dobrodinec, který potřebné výlohy na stavbu zapravil. Takovým byl onen pohanský setník, který v Kafarnau dle sv. Lukáše (7, 5) vystavěl synagogu a za něhož se proto židé přimlouvali u Krista Pána, aby uzdravil jeho nemocného služebníka, řkouce: „Hoden jest, abys mu to prokázal, neboť miluje národ náš a sám nám postavil synagogu.“

Synagogy stavěli židé rádi podle vody na břehu řeky, jezera neb moře, aby takto mohli snáze a pohodlněji vykonávati předepsaná omývání.

Zříceniny starých synagog se nám uchovaly v Galileji a mezi nejlépe zachované patří právě synagoga v Kafarnau, snad táž, kterou onen pohanský setník vystavěl a v níž i Božský Spa-

sitel kázal. Byly to, jak z těchto trosek patrně, čtyřhranné budovy, jež byly řadami sloupů rozděleny na několik lodí. Uprostřed synagogy bylo povýšené místo, odkud se předčítal a vykládal Zákon. Dokola byla sedadla a přední z nich jako čestná místa byla vyhražena starším a zákoníkům. *T e b a h* se nazývala schránka neb skříň, v níž byly posvátné knihy uschovány.

První a nejvyšší úřad měl představený synagogy (*a r c h i s y n a g o g u s*), obvykle nejvážnější osoba celého místa. Býval volen a ustanovován sborem starších té které židovské obce. Někdy takových představených bývalo více. Představený tento měl dohled na pořádek v synagoze a na bohoslužbu, jež se v ní konala. V každé synagoze byl *s l u h a* (*Chazzan*), který při bohoslužbě Písmo svaté přinášel a odnášel. Jakožto úřady spíše čestnými byli pověřeni ti, kteří se v synagoze předmodlovali a kteří sbírali almužny.

Do synagogy se scházeli židé v sobotu a dny sváteční, a sice dopoledne. Také v pondělí a ve čtvrtek se konávala pobožnost. Mimo židy a proselyty měli tam přístup i pohané, kteří takto měli příležitost poznati pravého Boha a seznámiti se s nadějí na zaslíbeného Mesiáše.

Pořádek bohoslužby v synagoze známe dle údajů Mišny. I když tyto zprávy pocházejí teprve z třetího století po Kristu, můžeme právem předpokládat, že i v době Krista Pána býval celkem zachováván stejný řád.

Nejprve se modlili shromáždění modlitbu *Š m a*,

kterou, jak již dříve podotknuto, měl se každý israelita modlití ráno a večer. Modlitba tato skládá se z několika úryvků z Mojžíšova Pentateuchu a obsahuje vyznání, že Jahve jest jediným, pravým Bohem Israele. K tomu asi bývalo připojeno Desatero. — Po té následovala modlitba Šmon-è-Esre, t. j. jak hebrejské jméno samo vyznačuje, „modlitba osmnácti proseb“. Nejstarší forma modlitby, kterou se má každý žid modlit dvakrát denně, obsahuje v Mišně prokletí křesťanů slovy: „. . . A Nazaretští (t. j. křesťané) a Minim (t. j. bludaři) ať náhle zahynou, ať jsou vyhlazeni z knihy života a nejsou připočteni ku spravedlivým“. Nazaretští značí jistě křesťany, kdežto o významu slova Minim je spor, značí-li snad židokřesťany nebo bludaře vůbec. Ve znění modlitby, kterého dnes židé užívají, jest ono prokletí vypuštěno.

Po modlitbě byly předčítány části Písma svatého a sice nejprve z Pentateuchu čili Pěti knih Mojžíšových. Pentateuch, zvaný také Thora, t. j. zákon, byl za tím účelem rozdělen na 154 oddílů zvané p a r a š e, které během tří let byly všechny přečteny. Předčítalo obyčejně více osob, nejdříve kněz, byl-li nějaký zde, po něm však též jiní přítomní.

Po čtení zákona byly předčítány úryvky z proroků S t a r š í c h (t. j. od knihy Josue až po čtvrtou knihu královskou) i P o z d ě j š í c h (t. j. ze tří velkých a dvanácti malých proroků). Tyto úryvky z knih prorockých sluly h a f t a r y. Z ostatních knih Starého zákona předčítalo se

jich při bohoslužbě pouze patero, a to: o velikonocích Šalomounova Velepíseň, o Letnicích kniha Ruth, v den památky rozboření chrámu Jeremiášovy Žalozpěvy, o svátcích Stánků kniha Kazatel a o svátku Purim kniha Ester. Tyto knihy sluly megilly, t. j. slavnostní „závitky“, jelikož knihy měly tehdy podobu závitků.

Po čtení Písma svatého následoval výklad jeho neb kázání. Kdo četl Písmo svaté, stál, při výkladu neb promluvě, jež následovala, však seděl. (Luk. 4, 20.) Výklad Zákona podal ovšem některý zákoník neb kněz, byl-li zde. Mohl však představený synagogy svěřiti tento úkol komukoliv. Byli-li přítomní cizí židé znalí Písma sv., tu býval tento čestný úkol přenechán jim. Tak dle Skutků Apošt. (13, 15) v Antiochii Pisidské praví představení synagogy po čtení Zákona a Proroků k sv. Pavlovi a Barnabášovi Muži, bratři, máte-li nějaké slovo povzbuzující k lidu, mluvte! — Sv. Pavel a ostatní apoštolé mívali tu vítanou příležitost seznámiti přítomné s blahou zvěstí evangelia Kristova.

Bohoslužba byla zakončena požehnáním, na něž přítomný lid odpověděl Amen.

Písmo sv. se předčítalo v Palestině jazykem hebrejským. Protože však židovský lid v této době mluvil již aramejsky a hebrejštině málo rozuměl, proto hebrejský text byl překládán do aramejštiny, a to tak, že po každém verši tlumočník ihned podával překlad. Tento aramejský překlad slul Targum. Rozumí se, že i ká-

zaní a výklad se dál v řeči lidu srozumitelné, tedy aramejské.

Mimo Palestinu u židů mluvících jazykem řeckým jak předčítání Písma sv. tak i ostatní bohoslužba konala se jazykem řeckým až na závěrečné požehnání, jež bylo udělováno hebrejsky.

Synagogy sloužili sice po výtce účelům bohoslužebným, leč užívalo se jich také k účelům jiným. Že se v nich konaly politické schůze, jak nám Josef Flavius vypravuje, bylo asi něčím mimořádným. Než je skoro jisto, že synagogy sloužily za časů Krista Pána jako školy, v nichž dítky byly vyučovány ve čtení, psaní a v Zákonu Božím. Býval pak to sluhá synagogy (chazzan), který toto vyučování měl na starosti.

Dále byly synagogy m í s t e m s o u d n í m, kde byly přestupky členů náboženské obce nejen souzeny, ale také trestány. Nejčastější trest, kterým synagoga trestala provinilce, bylo mrskání a vyobcování ze synagogy. Při m r s k á n í vinník dostal čtyřicet ran bez jedné, t. j. třicet devět. Zákon Mojžíšův totiž stanoví (Deut 25, 2, 3), že trestaný nemá dostat více než čtyřicet ran; aby předpis tento omylem nebyl překročen, stanovili učitelé Zákona, že má být pouze dáno třicet devět ran. Sv. Pavel v listu 2. ke Korintským (11, 24) dí: „Od židů pětkrát jsem dostal čtyřicet ran bez jedné“. — Již Kristus Pán předpověděl svým učeníkům (Mat. 10, 17): Vydají Vás soudům a v synagogách svých budou vás bičovati.

Jiným trestem, kterým synagoga stihala

vinníky, bylo v y o b c o v á u í (cherem). Byl to trest velmi přísný, neboť vyobcovaný nejen že se nesměl účastnit schůzí v synagoze, ale ostatní židé museli s ním přerušiti styky. Doklad pro tento trest máme v evangeliu sv. Jana (9, 22), kde čteme při vypravování slepce od narození: „To řekli rodiče jeho, protože se báli židů; neboť již se byli židé usnesli, aby vyzná-li ho kdo jako Krista, byl v y o b c o v á n.“ Trestu tohoto použil i sv. Pavel v křesťanské obci v Korintě, když z ní vyobcoval krvesmilníka (I. Kor. 5, 2), a také církev trestů tohoto užívala i užívá.

Jiných trestů tělesných a především trestu smrti synagoga v této době uvalovati nemohla, neboť potvrzení a vykonání trestu smrti bylo za vlády římské v Palestině vyhrazeno prokurátorovi a tím více mimo Palestinu bylo věcí úřadů světských.

6. Židovské strany a sekty.

Přečasto v Novém zákoně a hlavně v evangeliích čteme jména f a r i s e ů a s a d u c e ů. Fariseové a saduceové byly dvě hlavní nábožensko-politické strany, na které byl tehdy národ židovský rozdělen. Náboženství souviselo u židů co nejúžeji s ostatním životem a tudíž i s politikou. A tak i obě strany nesou na sobě ráz nejen náboženský, ale i politický. Spisy Josefa Flavie v plné míře potvrzují ony zprávy, které obsahují naše evangelia o významu fariseů a saduceů pro vnitřní život židovského národa v oné době.

Obě strany poprvé činně vystupují v dějinách za vlády Jana Hyrkana (135—106), původem svým jsou však starší. Ba můžeme říci, že první počátky obou stran spadají do doby, kdy židé přišli do styku s kulturou řeckou, tedy do časů po Alexandru Velkém, když byli židé pod panstvím Ptolomeovců a Seleukovců. I mezi židy byli mnozí, kteří řecké vzdělanosti přáli, ji podporovali a hleděli ji mezi svým národem šířit; to byli předchůdci pozdějších saduceů. Druzí naproti tomu cítili nebezpečí, kterým řecká filosofie a řecké náboženství hrozily víře v pravého Boha a tím i národní existenci židů. Tito hledali záchranu v tom, že se co nejpevněji přimkli k Zákonu Mojžíšovu a jej co nejhorlivěji plnili — sluli proto *chasidim*, horlivci, — vůči řecké kultuře pak zaujali stanovisko nepřátelské a odmítavé. Toť jsou počátky strany fariseů! — Patrně, že vznik obou stran pochází z postavení židů jako národa vyvoleného uprostřed nepřátelského pohanského světa.

Strana saduceů měla své přívržence hlavně ve třídách zámožných a mezi vysokou kněžskou aristokracií, tedy v oněch kruzích, které si výhod a požitků řecké kultury mohly dopřát. Byli tedy **stranou aristokratickou**. Fariseové měli za sebou lid, jehož svobody, neodvislosti a samostatnosti se všemi silami zastávali; lze je tedy v tom smyslu nazvat stranou demokratickou.

Boj Makkabejských za svobodu byl hnutím, jež vyšlo a se opíralo o nejširší lidové vrstvy židovského národa. Když boje šťastně skončily

a Hasmoneovci dosedli na trůn židovský, tu i dřívější přátelé Řeků mezi židy — tedy šlechta a bohaté třídy — přidaly se ku vládnoucí straně. A jejich vlivem se stalo, že Hasmoneovci velmi brzy se odchýlili od ideálů, za něž předkové jejich bojovali. To se jasně ukázalo za vlády Jana Hyrkana. Byl to bojovný kníže, který většinu života ztrávil ve válečném táboře, bojoval se svými sousedy, vydržoval si čety najatého vojska a hranice své říše značně rozšířil. Na dvoře jeho se žilo jako u sousedních pohanských králů. S důstojností kněžskou, kterou současně nesl, a s přesným zachováváním Zákona dal se takový způsob života stěží srovnati. A proto učitelé zákona, kteří svých ideálů si byli dobře vědomi a jim zůstali věrni, postavili se proti knížeti a proti jeho straně. Mají v této době už název fariseové, kdežto strana, která byla s Janem Hyrkanem srozuměna a jej v jeho snahách podporovala, slula saduceové.

Spory a protivy mezi oběma stranami ještě více se přiosťřily za Alexandra Jannai (104—78) a vedly ke krvavým vnitřním bojům. Když Alexander Jannai, stejně bojovný jako jeho otec, jednou nesprávně a s pohrdáním konal obřady velekněžské, tu bouře odporu ozvala se v přítomném lidu, který poházel knížete citrony přinešenými ku slavnosti Stánků. Fariseové jej veřejně prohlašovali za nehodna úřadu velekněžského. Došlo k povstání a dlouholetým bojům. Povstání bylo potlačeno, Alexander dal 800 fariseů ukřižovat, ale vliv fariseů tím nebyl ani

zničen ani zmenšen. Proto na smrtelném lůžku radil své manželce, aby se s farisey smířila a tak si zajistila klidnou vládu.

Alexandra (78—69) uposlechla tohoto pokynu, povolala fariseje za své rádce, svěřila jim soudní moc a ve všem se řídila jejich pokyny. Tak dostali se fariseové k veslu a splatili svá krvavá pronásledování v dřívější době saduceům stejnou měrou. Od té doby význam saduceů klesá a strana jejich ustupuje více a více do pozadí. Směr farisejský v životě židovském úplně zvítězil. Za Heroda a ještě více za vlády římské vliv fariseů se stále stupňoval, národ židovský jejich snahy a cíle přijal úplně za své.

Ideálem fariseů bylo co nejpřesnější plnění zákona a tím uskutečnění theokratie čili bohovlády, která zákonem Mojžíšovým byla stanovena. Národ židovský jako národ vyvolený nemá mít nad sebou žádného jiného Pána než jediného Boha. Král jest pouze náměstkem Božím, má se proto řídit vždy a ve všem jeho zákonem — a ovšem řídit se jím tak, jak jej učitelé zákona vykládají. Proto fariseové odepřeli Herodovi složití přísahu věrnosti, když se zmocnil trůnu, proto učili, aspoň v theorii, že není dovoleno platiti daň římskému císaři. (Mat. 22, 17.)

Zelotové nebyli než radikálním křídlem mezi farisey a chtěli uskutečnit všemi prostředky ony ideály, které ostatní fariseové hlásali a jimž učili. Proto už původce zelotů Judas Galilejský způsobil několik povstání proti Římanům, hlavně za příležitosti odhadu a sčítání lidu, které bylo

v Judsku po zapuzení Archelaa (r. 6 p. Kr.) provedeno. Proto Zelotové bez bázně a s šílenou smělostí dali se do války proti Římanům, nedbajíce nesmírné přesjly říše římské a doufajíce v pomoc shůry.

Ve válce s Římany byli sice židé nadobro poraženi, ale směru farisejskému zůstal už národ židovský věrným navždy — a je mu věrným až po dnes. Rabíni pozdějších dob jsou duchovními syny dřívějších fariseů. Saduceové po válce židovské mizí z dějin israelského národa naprosto.

Fariseové jmenují se v Novém zákoně obyčejně spolu se zákoníky. Obojí také skutečně co nejúžeji vzájemně souvisejí a rozdíl je pouze ve jméně. Zákoník neb učitel zákona označuje stav či povolání, farisej pak nábožensko-politický směr, který zákoníci představovali. Každý učitel zákona byl farisejem a fariseové, kteří učiteli zákona nebyli, byli aspoň jejich věrnými stoupenci.

Jméno fariseů pochází od hebrejského „perušim“ a značí tolik co „odloučení“, t. j. takoví, kteří se od ostatních zákon přesně neplnících odlučují. Aby se snad stykem s nimi neposkvřili, odlučovali se od ostatních israelitů nejen přesným plněním zákona, úzkostlivou péčí, aby se leviticky neznečistili a zdánlivě svatým životem, nýbrž byli také nápadni již svým zevnějším šatem. Nosili dle slov Kristových (Mat. 23, 5) zvlášť široké modlitební řeménky a delší třepení na oděvu, jaké zákon Mojžíšův předpisoval, jen aby tím vzbudili pozornost a obdiv druhých.

— Mezi sebou se nazývali fariseové *chaberim*, t. j. druhové. Na ostatní lid, který zákona tolik neznal a ani jej takovým dokonalým způsobem jako oni zachovávat nemohl, pohlíželi s pohrdáním, nazývajíce jej *am ha-arez*, venkovský, nevědomý lid. Již dotknutí šatů takového obyčejného člověka, který patřil mezi onen *am ha-arez*, považoval farisej za znečistění.

Lid si fariseů velmi vážil jak pro jejich přísné plnění zákona tak i proto, poněvadž nenáviděli cizí utlačovatele židů a všemožně podporovali jeho snahy po neodvislosti. Vliv fariseů na židovský národ byl a zůstal rozhodujícím. Dle svědectví Flaviova vyznamenávali se fariseové jako soudcové mírností svých rozsudků. Počet fariseů v době Herodově udává Josef Flavius na 6000. Že měli fariseové poměrně tak málo členů, dá se vysvětlit právě obtížemi, se kterými se setkával obyčejný israelita, když by býval chtěl všechny ony spletité a bezúčelné předpisy farisejské zachovávat; i když proto příkladu fariseů nenásledoval, přece aspoň k nim choval obdiv a úctu.

Fariseové netvořili snad mezi židy nějakou zvláštní náboženskou sektu, jež by se lišila naukami svými od ostatních. Jejich náboženské nauky a názory jsou celkem zcela správné a v plné shodě s učením Písma svatého. Věřili v nesmrtelnost duše, v odplatu po smrti a ve zmrtvýchvstání těla. Byli přesvědčeni o existenci duchových bytostí a andělů. Věřili v Boží všemohoucnost a prozřetelnost, která všechno řídí,

uznávali svobodu lidské vůle a zodpovědnost člověka za jeho skutky. Jak celý národ židovský, tak i fariseové očekávali příchod Mesiáše.

Čím se fariseové vyznačovali, to byla velká úcta a vážnost k „otcovským podáním“, t. j. k výkladům zákona, které dřívější učitelé zákona stanovili a závaznými prohlásili. Tato podání odvozovali od samého Mojžíše a cenili je stejně, ba leckdy i více, jako samo Písmo svaté. Pravá zbožnost dle nich záležela v nejpřesnějším zachovávání oněch podání. Byla to zbožnost pouze zevnější a mechanická, při níž čistoty srdce a zušlechtění duše bylo velmi málo dbáno.

Strana fariseů, která jistě z počátku byla nesena dobrými a ušlechtilými snahami, právě následkem onoho formalismu úplně se zvrhla, jak nám to výmluvně ukazují evangelia. Těžko si mysliti větší protivy než jaká byla mezi fariseji i mezi evangeliem Kristovým. Obřady, podání a jejich plnění bylo fariseům vrcholem dokonalosti, Kristus Pán proti tomu učil, že jen čisté srdce a čisté svědomí, láska k Bohu a k bližnímu mají před Bohem opravdovou cenu. Fariseové proto hned od počátku vystoupili jako protivníci Kristovi a bojovali všemi prostředky proti učení evangelia. Kristus Pán zase rázně odhaloval pokrytectví a vnitřní prázdnotu fariseismu.

Pokrytectví bylo hlavní chybou, kterou jim také Spasitel nejčastěji vytýká. Na venek zachovávali posty, dávali almužny, modlili se a dbali čistoty: srdce jejich však bylo plné hříchů,

nenávisti a nečistoty, takže se podobali „obíleným hrobům“. (Mat. 23, 27.) Dobré skutky konali jen proto, aby byli viděni od lidí a došli lidské chvály. Ve své pýše považovali se za lepší a dokonalejší než všichni ostatní, jak to pěkně ukazuje podobenství o fariseovi a publikánovi. (Luk. 18, 10-14.) Dávali desátky z těch nejmenších věcí jako z máty a kmínu, ale těch nejdůležitějších přikázání zákona, lásky a milosrdenství, nedbali; dí jim proto Spasitel že „cedí komáry, ale velbloudy polykají“. (Mat. 23, 24.) Vychloubali se svým původem od Abrahama majíce za to, že jako členové vyvoleného národa mají mesiášskou spásu předem zajištěnu bez jakéhokoliv dalšího přičinění. Proto (Mat. 28) Spasitel osmkrát proti nim volá Běda, a při jiné příležitosti dí k učeníkům: Nebude-li vaše spravedlnost hojnější a dokonalejší nežli zákoníků a fariseů, nevejdete do království nebeského. (Mat. 5, 20.)

Fariseové horšili se nad tím, že Pán Ježíš odpouští hříchy, že uzdravuje nemocné v sobotu, že obcuje s celníky a hříšníky a pod. Aby jeho vážnost podkopali, obviňovali jej ze spojení s Belzebubem a hleděli jej různými otázkami, ovšem marně, přivést do rozpaků a tak jej zahanbiti, jako na př. otázkou, sluší-li dávat daň císaři. (Mat. 12, 24.) Sami fariseové však museli doznati, že „všichni jdou za ním“ (Jan 12, 19), neboť lid dobře cítil, že Pán Ježíš učí jako ten, kdo má moc (Mat. 7, 28) a ne jako zákoníci. Konečně užili násilí, aby Krista a jeho

evangelium zničili. Spojivše se se saduceji dosáhli skutečně toho, že Ježíš byl ukřižován. Jak marným a bezvýsledným však byl jejich boj proti evangeliu, to ukázala budoucnost. Kristus stal se pro fariseje a s nimi pro celý židovský národ kamenem úhelným, o který v marném boji roztříštil svou hlavu a sám sebe zahubil.

Že však i mezi fariseji byly ušlechtilé a veliké povahy, které všemi silami toužily po Bohu, toho nejlepším důkazem je apoštol národů sv. Pavel, jenž z hrdého fariseje stal se pokorným učníkem Nazaretského Ježíše.

Protivou fariseů byli saduceové. Jméno jejich pochází od vlastního jména Sadduk, jež ve Starém zákoně dosti často se vyskytuje. Od kterého Sadduka dostali své jméno saduceové, není jisto. Je to snad onen Sadduk, který byl za Davida veleknězem a v jehož linii se úřad velekněžský v pozdějších dobách stále udržoval. Od něho odvozovali i Hasmoneovci svůj původ a jejich strana — tou byli právě saduceové — dostala odtud svůj název.

Saduceové vystupují v dějinách židovského národa současně s farisey, tedy za Jana Hyrkana. Byli duchovními potomky oněch židů, kteří s řeckou kulturou souhlasili a její šíření podporovali. Když Hasmoneovci dosáhli vlády, stali se jejich oddanými služebníky. Kdežto fariseové vystupovali proti světskému a zákonu Mojžíšovu odporujícímu rázu vlády Jana Hyrkana a Alexandra Jannai, saduceové snahy těchto knížat

schvalovali a je v boji proti fariseům podporovali.

Za vlády Alexandry fariseové nad nimi zvítězili a státní otěže jim vzali z rukou. Ze sporů mezi Hyrkanem II. a jeho bratrem Aristobulem, podporovali saduceové Aristobula, doufající, že pomocí tohoto bojovného a energického knížete podaří se jim dynastii Hasmoneovců zachránit a obnovit. Proto Římané i Herodes krutě je pronásledovali, takže posléze jejich vliv zůstal omezen na veleradu. Zde však podrželi rozhodující slovo až do zničení Jerusalema. Všichni velekněží v novozákonní době — Annáš, Kaifáš a ostatní — patřili ke straně saduceů. Po válce židovské úplně mizí z historie. Snad židovská sekta Karaitů, jež vznikla v 7. století po Kristu, je v nějaké souvislosti s dřívějšími saduccji. Josef Flavius praví o saducejích své doby: Jsou to pouze nemnozí mužové, kteří se přidržují strany saduceů, ale tito patří k nejvznešenějším a nejbohatším. — Tvořili tedy saduceové jakousi aristokracii, jejíž vliv se opírá o vznešený původ a bohatství.

Co do náboženských názorů saduceů, je na nich patrným vliv řecké filosofie, především stoické a epikurejské. Nauka jejich stojí v přímém odporu s Písmem svatým, takže saduceje právem lze nazvat židovskou sektou.

Popírali nejen zmrtvýchvstání těla, ale i nesmrtelnost duše lidské a tím i posmrtnou odplatu. Popírali dále existenci andělů a všech duchových bytostí. Ve Skutcích Apošt. (23, 8)

čteme: „Nebot saduceové praví, že není vzkříšení, ani anděla, ani ducha, fariseové však vyznávají obé.“ Ba dle Josefa Flavia dokonce tvrdili, že Bůh nikterak nezasahuje ani do řízení světa ani do života člověka, nepřipouštěli tudíž Božské Prozřetelnosti. — Jak vidět, byli saduceové úplnými rationalisty a materialisty. Bylo to následkem tehdejší vládnoucí řecké filosofie, pod jejímž vlivem saduceové stáli. Ostatně jim náboženství velmi málo leželo na srdci. Politické zájmy, úspěchy ve světě a požitkářství byly pro ně mnohem důležitějšími než všechny náboženské otázky.

Hlavní rozdíl mezi saduceji a fariseji záležel však v poměru, jaký obě strany zaujímaly k zákonu Mojžíšovu. Saduceové sice všechny knihy Písma svatého podobně jako fariseové přijímali a uznávali, ale podání — halachu — na něž fariseové právě největší váhu kladli, zamítali a jeho závaznost popírali. K vůli lidu, jehož úcty ztratiti nechtěli, ovšem se leckdy farisejským předpisům podrobovali a jimi se řídili, v zásadě však podání neuznávali. Proti fariseům bojovali posměchem, hledíce jejich učení učinit směšným.

V boji proti Kristu a jeho evangeliu byli saduceové s fariseji za jedno. I proti němu hleděli bojovat posměchem, jak nám to dosvědčují evangelia. Dle svatého Matouše přistoupili saduceové k Pánu řkouce: „Mistře, Mojžíš řekl: Zemře-li někdo bez dítek, nechť bratr jeho vezme si manželku jeho a vzbudí potomstvo svému bratru. Bylo pak u nás sedm bratrů; a první

oženiv se zemřel a nemaje potomstvo, zanechal bratrů svému manželku svou. Podobně i druhý a třetí až do sedmého. Posléze pak po všech zemřela i žena. Či tedy z těch sedmi bude žena při vzkříšení?“ — Je tu patrný úmysl sesměšnit nauku o zmrtvýchvstání, již popírali saduceové, a uvést Krista Pána do rozpaků. To se jim ovšem nezdařilo. Sami byli zahanbeni, když jim Spasitel vážně řekl: „Mýlíte se, neznajíce ani Písem ani moci Boží. Neboť při vzkříšení nebudou se ani ženiti, ani vdávati.“ Zároveň s fariseji žádají saduceové od Krista znamení s nebe, táží se ho, sluší-li dávati daň císaři, a velekněz saducej Kaifáš pronáší nad Kristem rozsudek smrti, protože „se rouhal“. (Mat. 26, 63.)

Dle pozdějších židovských spisů a sice dle Mišny pokládali fariseové saduceje za nečisté. Tomu v době Kristově ještě asi tak nebylo, ale rozhodně již tehdy jen fariseové byli pokládáni za pravé a dokonalé israelity.

*

V evangeliích jest několikrát jmenována strana Herodiánů. Jméno toto naznačuje, že to byli přívrženci dynastie Herodovy, kterou tehdy v době Krista Pána představoval hlavně Antipas, tetrarcha galilejský a zajordánský. Bylo snad jejich snahou, aby panství rodiny Herodovy opět se rozšířilo na všechny kraje, jež podléhaly žezlu Herodovu, tedy i na Judsko, spravované Římany. Lidovou stranou tito Herodiáni nikdy nebyli a také větší počet přívrženců za nimi

nestál, jak patrně z toho, že Josef Flavius se o nich nezmiňuje. Byli také stranou čistě politickou, jež s náboženstvím neměla co dělat.

*

Josef Flavius mluví o farisejích a saducejích vypočítává zpravidla vedle nich jako třetí židovskou sektu Essenů. Essenové však nejsou žádnou nábožensko-politickou stranou jako byli fariseové a saduceové, nýbrž zaujímají v tehdejší židovstvu a jeho náboženském životě zvláštní místo pro sebe. Nejsou totiž Essenové ničím jiným než jakýmsi druhem mnišské společnosti, která v době Kristově v Palestině mezi židy značně se rozšířila a velké vážnosti se těšila.

Esseni měli své zvláštní spisy, uchovávané v tajnosti, které prý jednaly o životě posmrtném, o hojivé síle bylin a kamenů a které obsahovaly zvláštní nauku o andělech. Žádný z těchto essenových spisů se nám nechoval. Jsme proto, co se týká Essenů, úplně odkázáni na zprávy Josefa Flavia a Filona. Zprávy jejich jsou nejen podrobné, nýbrž i spolehlivé, hlavně u Josefa Flavia, který sám po nějakou dobu u Essenů jejich způsobem života žil. Lze nám utvořit si dosti přesnou představu o tomto velezajímavém zjevu v náboženském životě židovstva. — Essenové byli známí i římskému spisovateli Pliniov, který nám o nich sděluje některé zajímavé poznámky.

Význam a smysl názvu Essenů není jistý. Učenci odvozují je z jazyka hebrejského neb aramejského a vykládají je jako „zbožní“ nebo

„vidoucí“, t. j. věštci či proroci, aneb konečně „mlčenliví“. O žádném z těchto výkladů nelze říci, že by byl jistý.

Essenové vyhýbali se zpočátku velkým městům a usazovali se raději na vesnicích a v menších městečkách, kde nebyli městským hlukem a ruchem tolik rušeni. Později však měli své domy i ve větších městech, takže dle Josefa Flavia nebylo v Judsku skoro města, kde by Esseni neměli svého domu. Cestující členové řádu nalézali v takových domech nejen útulek a potravu, nýbrž i vše potřebné na další cestu. Nejčteněji byli Esseni usedlí na západní straně Mrtvého moře v poušti Engaddi. Počet Essenů v době Krista Pána odhaduje Josef Flavius na čtyři tisíce, množství to, uvážíme-li, že se jedná o mnišský řád — jistě značné.

První význačnou známkou Essenů bylo majetkové společenství. Kdo vstoupil do řádu, musil se zříci soukromého majetku a postoupit jej řádu. Správu řádového majetku vedli zkušení mužové, kteří k tomu účelu byli voleni.

Všichni byli zavázáni představeným úplnou poslušností. Otroctví zavrhovali jako věc protivící se přirozenému zákonu a také služebnictva mezi nimi nebylo.

Essenové zachovávali bezženství. Řád svůj udržovali jednak tím, že přijímali k sobě cizí dítky v útlém věku a tyto ve smyslu řádových stanov vychovávali; jednak však vstupovali k Essenům mnozí dospělí mužové, kteří unaveni bouřemi života hledali útulek, jenž by jejich

srdci poskytl pokoj a mír. Plinius výslovně o nich dosvědčuje, že nežijí v manželství a nazývá je proto „gens aeterna, in qua nemo nascitur — pokolení věčné, v němž nikdo se nerodí“.

Kdo vstoupil do řádu dostal bílý šat, lněnou zástěru a jakousi sekyru neb lopatku. Teprve, když prodělal celý rok noviciatu, byl připuštěn k očištným omýváním a po dalších dvou letech ku společnému jídlu, čímž se teprve stal plnoprávným členem řádu. Při přijímání do řádu museli se přísahou zavázat, že budou ctíti Boha, varovat se nespravedlnosti a krádeže, poslouchat představených a že ani největšími mukami nedají se pohnout, aby prozradili řádová tajemství, zvláště pak že budou uchovávat v tajnosti řádové knihy a jména andělů. — Členové řádu dle stáří a důstojnosti dělili se na čtyři třídy. Rozdíl mezi nimi byl tak velký, že starší, dotekl-li se ho člen z nižší třídy, považoval se za znečistěna právě tak, jako by se byl dotekl cizince nežida. Ode všech členů vyžadovala se veliká úcta ke stáří. Ve sporech rozhodovalo se většinou hlasů ve shromážděních, jimž musilo býti přítomno aspoň sto členů.

Kdo se těžce provinil, byl z řádu vyloučen. Protože nesměl dle řádových předpisů přijati potravy od nikoho, kdo Essenem nebyl, musil — chtěl-li zůstat řádu věrným — živit se kořínky a zelinami, až zase byl přijat zpět do společnosti řádové.

Hlavním zaměstnáním Essenů byla práce, a to rolnictví i jiná pokojná řemesla. Obchodu

a hotovení zbraní mezi sebou netrpěli. Oděv i potravu, ovšem zcela prostou, dostal každý od řádu. Šatu i obuvi neměnili a nosili je tak dlouho až se roztrhaly. Mazání olejem, které ve východních krajinách bylo obyčejem, zavrhovali jako zchoulostivělost. Za to velmi četné bylo u nich očistné levitické omývání.

Od východu slunce až do hodiny páté — naší jedenácté dopoledne — pracovali. Na to omyli své tělo studenou vodou a šli do společné jídelny, kde požili oběd skládající se z chleba a jediného jídla. Před jídlem a po jídle modlil se kněz modlitbu. Po obědě pracovali zase až do večere, která byla podobně jednoduchá jako oběd. Také jim bylo zachovávatí přísné mlčení.

Po Bohu nejvíce uctívali Mojžíše. Na rouhání proti Mojžíšovi byl u nich stanoven trest smrti. Sobotu světli ještě úzkostlivěji nežli fariseové, ba považovali za nedovolené v sobotu pohnouti i nádobou s místa. Věřili v nesmrtelnost duše a domnívali se, že duše spravedlivých po smrti se zdržují na místě blaženosti, kdežto zlí v temnotách propadnou věčným trestům. Jako symbol Boha uctívali slunce a proto před východem slunce odříkávali staré modlitby, jako by jimi chtěli jeho východ si vyprositi.

Svou vírou nelišili se sice Esseni od ostatních židů, ale přece jen zaujímali zvláštní stanovisko oproti nim, hlavně co do jerusalemského chrámu. Posílali sice do chrámu dary, ale nepřinášeli žádných obětí v něm a zakazovali proto řádovým členům vstup do svatyně,

tvrdíce, že jejich očišťování a omývání jsou účinnější a posvátnější nežli oběti v chrámu.

Se zálibou zabývali se studiem Písma svatého, které však většinou vykládali obrazně. V sobotu, když se sešli, předčítali části Písma svatého, které pak byly od členů zákona známých vykládány. Rádi se obírali lékařstvím a léčením nemocí. Mnozí z Essenů slyni darem prorocství a vykládání snů. Tak prý Herodovi předpověděl nějaký Essen Menahem jeho královskou důstojnost, ale i hněv Boží, který jej stihne pro jeho bezbožnost. Jeho synu Arche-laovi podobně prý předpověděl Essen Šimon, že bude vládnout pouze deset let.

Svůj původ odvozovali Esseni od nejstarších dob, ba od samého Mojžíše. Ovšem neprávem, neboť vznik jejich jistě spadá do dob pozdějších. S jistotou říci můžeme pouze tolik, že v druhém století před Kristem Esseni již byli.

Jest nerozhodnutou a spornou otázkou, jaké vlivy daly vznik essenismu. A zdá se, že Esseni nejsou nikterak čistě židovského původu. Zavrhování obětí chrámových, bezženství, uctívání slunce: to jsou rysy, které jistě nevznikly na půdě židovské, nýbrž které poukazují na vlivy cizí. Nejsou proto Esseni pouze jakousi odnoží směru farisejského, který by se u Essenů v ascetickém ohledu zvláštním způsobem býval vyvinul.

Ovšem nalézáme již ve starším židovství počátky ascese, s kterou se setkáváme i u Essenů. Slib nazíreá tu spočívá také na my-

šlence sebezapírání a sebezpřemáhání, která tvoří i základ společnosti Essenů. Také starozákonní proroci shromažďovali okolo sebe žáky a žili s nimi v jakési náboženské společnosti; byly to tak zvané *školy proroků*, o nichž se ve Starém zákoně častěji děje zmínka. Patří sem také Rechabité, o nichž mluví 4. kniha Královská (10, 15) a prorok Jeremiáš (35). Rechabité tvořili bratrstvo či společnost pro sebe, nepožívali opojných nápojů, nevzdělávali pole a nežili ve stavěných domech, nýbrž ve stanech, zabývající se pastvou skotu. — Ale jak řečeno, tyto ojedinělé zjevy nám vznik Essenů vysvětlit nemohou.

Někteří proto původ Essenů vysvětlují z vlivů filosofie řecké a hlavně pythagorejské. Žáci Pythagorovi tvořili také jakési klášterní či ascetické kroužky a snahou jejich bylo dospěti k ovládnutí sebe a přemáhání zlých žádostí. Tyto kroužky rozšířené značně v oné době mezi Řeky, staly se známými i židům žijícím v diaspoře a byly jimi napodobovány. Tito židé, kteří se chtěli po způsobu žáků Pythagorových věnovat asceticko-rozjímavému životu, usazovali se v Palestině jakožto v posvátné a zaslíbené zemi a utvořili zde essenské náboženské společnosti následující při tom vzoru oněch starých škol prorockých a opírajíce svou ascési především o zákon Mojžíšův. —

Jiní naproti tomu odvozují essenismus z vlivů východních. Uctívání slunce poukazuje na náboženství Zoroastrovo v Persii, vykládání

snů a umění předvídat věcí budoucí prozrazuje vlivy babylonské. Není tu vyloučen ani vliv buddhismu, s jehož přísně organisovaným mništvem jeví essenismus nemalou podobu. — S určitostí otázku o vzniku Essenů zodpovědět nemůžeme.

Politického významu Esseni v dějinách židovského národa nikdy neměli, už z toho důvodu, protože počet jejich nebyl tak velký. Také na křesťanství neměl essenismus žádného vlivu a není s ním v žádné souvislosti. Sv. Jan Křtitel, třebaže kázal a křtil v okolí Mrtvého moře, nemá s Esseny ničeho podobného. Také ne sv. Jakub apoštol, první biskup jerusalemský, který ovšem vedl přísný život sebezapírání; při tom však každodenně kleče se modlíval ve chrámě, kdežto Esseni svým přívržencům vstup do chrámu zakazovali. Také pozdější křesťanské mnišstvo, jež se nejprve v Egyptě rozšířilo, nemá s Esseny žádné spojitosti. Jistá podoba, kterou tu shledáváme mezi Esseny a křesťanskými mnichy, má svůj původ ve všeobecné a přirozené touze lidské duše, která hledí se přiblížit k Bohu a snaží se proto vymanit sebezapíráním z pout tělesné přirozenosti.

V listu ke Koloským (2, 18) varuje svatý Pavel křesťany před bludaři, kteří v tamní křesťanské obci byli činní. Bludaři tito byli židovského původu a učení jejich nese na sobě stopy budoucího gnosticizmu. Mezi jiným vyskytovalo se u nich jakési zvláštní „uctívání andělů“.

Poněvadž i Esseni anděly zvlášť ctili a jména jejich se zavazovali uchovávat v tajnosti, není vyloučeno, že i oni bludaři byli v nějakém bližším neb vzdálenějším vztahu k židovským Essenům.

* * *

Židovský spisovatel Filo, který žil právě za dob Kristových v egyptském městě Alexandrii, mluví ve svém spise „O životě rozjímavém“ o podobných náboženských ascetických společnostech jako byli Esseni, které byly v Egyptě a jež nazývá Therapeuty. S Esseny mají tito Therapeuti značnou podobnost, ačkoliv je nelze považovat za pouhou odnož Essenů usedlých v Egyptě.

Jméno Therapeutů je řeckého původu a sice je odvozeno od slovesa „therapeucin“ značícího „hojiti“ nebo „sloužiti Bohu“. Tak sluli Therapeuti buď proto, že jejich způsob života uzdravoval dle jejich mínění duši od vášní a hříšných náklonností, aneb, že celý svůj život zasvětili službě Boží.

Byli usazeni na různých místech Egypta, hlavně však jižně od Alexandrie poblíže jezera Mareotského. Tam bylo hlavní jejich sídlo, a Filo právě nám podrobně líčí způsob života tamních Therapeutů.

Therapeutové usazovali se v samotách daleko od městského ruchu a od pokušení, kterými život v městech oplývá. Do řádu byli přijímáni nejen mužové, ale i ženy. Zříkali se svého majetku a měli vše společné. Každý měl svůj

zvláštní domek, v sobotu však a o svátcích scházivali se ve společné místnosti, aby tu konali svou pobožnost. Mužové a ženy byli tu odděleni zvláštní přehradou od sebe. Pobožnost záležela ve čtení a výkladu Písma svatého a pak v recitaci neb střídavém zpěvu posvátných hymnů. Padesátý den po Velkonocích, tedy svátek Letnic, byl pro ně nejposvátnějším: shromáždění toho dne trvalo celou předchozí noc, prováděly se při něm posvátné tance a konala se posvátná hostina, pozůstávající z chleba, vody a soli smísené s yzopem. — Větší část dne věnovali čtení a studiu Písma svatého a rozjímání, nikoli tělesné práci jako Esseni. Také Therapeuti výsoce cenili panenství a zachovávali bezženství.

Co řečeno o původu Essenů, platí i o Therapeutech, ač není pochyby, že u Therapeutů byl vliv řecké alexandrinské filosofie velmi silný. Eusebius a jiní starší spisovatelé církevní se domnívali, že Therapeuti, o nichž Filo podává zprávu, byli křesťanští ascetové, kteří v Egyptě, kolébce to křesťanského mnišství, od nejstarších křesťanských dob žili. Ale svěcení soboty a jiné židovské obyčeje s jistotou nasvědčují tomu, že Therapeuté byli nikoli křesťany, nýbrž židy, nehledě na to, že Filo žil v téže době, kdy Spasitel, a tudíž o křesťanství žádné známosti míti nemohl. Protože názory Therapeutů, jak nám je líčí Filo, úplně se shodují s náboženskými a ascetickými ideami samého Filona, je zcela dobře možno, že společnosti Therapeutů

vznikly pod vlivem Filonova učení, nebo spíše že Filo sám po delší dobu u Therapeutů jejich způsobem života žil a jejich názory si osvojil.

7. Diaspora, Proselyté, Antisemitismus.

Jako dnes jsou židé rozptýleni a usedlí mezi ostatními národy světa a přece s nimi nesplývají, nýbrž si zachovávají svou svéráznost, tak tomu bylo již za dob Kristových. V Babylonii, v Persii a ve všech zemích, jež ležely při moři Středozezemím a podléhaly vládě římské, nikde nebylo kraje, nebylo významnějšího města, kde by nebyl usedlý větší neb menší počet osadníků židovských. To dosvědčují spisovatelé současní židovští i pohanští, to je patrné i z knih Nového zákona. O svátku Letnic, když Duch svatý sestoupil na apoštoly, byli v Jerusalemě shromáždění židé i židovští proselyté „ze všelikého národu pod nebem: Parthové a Medové i Elamité a obyvatelé Mesopotamie, Judska i Kappadocie, Pontu i Asie, Frygie i Pamfylie, Egypta a končin Lybie, ležící při Cyreně, Římané... Arabové.“ (Sk. Ap. 2, 9—11.) Také sv. Pavel, kamkoli přišel na svých apoštolských cestách, všude v městech, kde kázal, našel osadníky židovské, jimž v **synagoze** vždy nejdříve hlásal učení evangelia.

Význam židovských osadníků byl tím větší, poněvadž i tam, kde počtem nebyli četní, dovedli svůj vliv uplatnit pevnou organizací a těsným semknutím, svou čilostí a podnikavostí a konečně i tím, že při každé křivdě ihned hlasitými stížnostmi domáhali se u úřadů zadostučinění.

Toto rozšíření židovského národa po celém tehdy známém světě lze jen z části vysvětlit násilným odváděním do zajetí, jak je prováděli králové asyrští a babylonští a jak učinil i Pompejus, když mnoho zajatých židů dopravil do Říma. Stěhování židů z vlasti do cizích krajín dalo se většinou zcela dobrovolně a hlavní pohnutkou k tomu jim byl — obchod. Až do zajetí babylonského byli židé po výtce národem rolnickým a obchod, jak patrně ze Starého zákona, měli v rukou Feničané, Ismaelitě a Egypťané. Smysl a instinkt pro obchod vyvinul se u židů v zajetí babylonském a hlavně po návratu z něho. Stalo se to snad pod vlivem Feničanů, s nimiž byli židé původem i řečí blízce spřízněni a kteří od pradávných dob měli své osady ve všech krajích při Středozemním moři. Na místo Feničanů, kteří z historie mizí, nastoupili židé, ba, jak někteří za to mají, Feničané v těchto osadách namnoze splynuli s přistěhovalými židy, přijavše jejich náboženství a zvyky. — Židé, sídlící mimo Palestinu, označují se obyčejně řeckým názvem diaspora, to jest rozptýlení, protože žili rozptýleni mezi cizími pohanskými národy. (Deut. 30, 4; Is. 49, 6.)

Když král Salmanassar po dobytí Samarie r. 722 odvedl do zajetí okolo třiceti tisíc israelitů, tu vykázal jim sídla jednak poblíže města Nisibis při řece Chaburu, přítoku to Eufratu, a pak také v městech medských. Odtud rozšířili se též do jiných míst. Jako hlavní města, kde sídlili, označují se Ninive, Rages a Ekbatana. Tito israelité, kteří

již z domova byli náchylni k modloslužbě, většinou mezi pohanským obyvatelstvem úplně zanikli. Ti, kteří zůstali věrnými otcovské víře, jako byl Tobiáš, nebyli četní.

Zcela jinak tomu bylo u obyvatelů království Júdského, kteří za Nabuchodonosora v letech 597 a 586 byli odvedeni do B a b y l o n u. Zásluhou proroků, kteří i mezi zajatci byli činní jako na př. Ezechiel, židé tito měli a uchovali si pevné uvědomění náboženské. Usazení byli většinou v Babyloně samém z v okolních městech na př. Nehardei. I když neměli ani chrámu, ani obětí a bohoslužby, přece zachovávali zákon Mojžíšův a scházivali se, aby konali pobožnosti a poučili se o povinnostech, které jim zákon ukládal. Záhy dostalo se jim dovolení usazovat i v jiných místech říše babylonské a provozovati všude obchod, čímž dosáhli blahobytu a bohatství. Za vlády perské se postavení jejich ještě více zlepšilo, takže, když Cyrus jim dovolil vrátiti se do vlasti, tu jen nemnozí toho použili. Alexander Veliký dovolil židům v Babyloně a v Medii, aby žili podle otcovských obyčejů. Také Seleukovci přáli babylonským židům, ba Antioch Veliký byl o jejich věrnosti tak přesvědčen, že usadil dva tisíce židovských rodin v Lydii a Frygii. Babylonie byla v době novozákonné vedle Palestiny hlavním střediskem náboženského života u židů. S vlastní svou a chrámem jerusalemským udržovali židé babylonští čilé styky. V městech Nehardei a Nisibis scházely se peníze z chrámové daně a dobrovolných obětí

pro chrám a byly v určité době dopravovány do Jerusalema. Výpravu tuto, jak vypráví Josef Flavius, doprovázelo vždy několik tisíc mužů, aby ji chránili před nájezdy perských lupičů. Babylonský Talmud je nejlepším důkazem, že i v dobách pozdějších zůstala Babylonie ohniskem židovské učenosti.

Jaký byl vliv babylonského židovstva, o tom svědčí obrácení krále z Adiabeny — krajiny ležící východně od Ninive — Izata, který se svou matkou Helenou přijal židovství a dal se i obřezat. Také jeho bratr Monobazus a jiní příbuzní následovali jeho příkladu, přes to, že mnozí z poddaných se nad tímto krokem horšili. V době hladu, který vypukl v Palestině r. 44 za vlády Klaudia, královna Helena udělovala chudým v Jerusalemě mnoho almužen. Izates i jeho matka Helena byli pochováni v nádherné hrobce, kterou si v Jerusalemě vystavěli a která asi je totožnou s dnešními královskými hroby ležícími na severní straně Jerusalema.

*

V Syrii, která ležela na sever Palestiny a s ní sousedila, byl počet usedlých židů rovněž velmi značný, především v hlavním městě Antiochii. Seleukus I. Nikator, který Antiochii r. 301 **před Kristem založil, dal židům, kteří se v novém městě usadili, plné občanské právo.** Antiochie, která svou polohou se hodila k obchodu a která byla sídlem nejprve králů syrských, potom i římských místodržitelů, rychle vzkvétala. Také židovská kolonie v Antiochii vzrůstala a udržela

si svá práva i za vlády římské. Když Titus po válce židovské přišel do Antiochie, tu žádali ho pohanští obyvatelé, aby židy z města vypověděl aneb aspoň zrušil jejich práva, která bylo vyryta do kovových desek. Titus však žádosti nevyhověl. — Také v Damašku měli židé četné synagogy a mnoho tamějších žen patřilo mezi proselytky. Z toho, že na počátku židovské války bylo v Damašku dle zprávy Josefa Flavia porubáno na deset tisíc židů, lze posoudit, jak četně tam byli usedlí.

Neméně četná byla židovská diaspora také v Malé Asii. Nebylo tam skoro většího města, kde by nebyli židé usedlí. Sv. Pavel procházejí krajinami Malé Asie, všude nalézají židy a židovské synagogy. Jako jinde, tak i zde dovedli si židé zjednat různá privilegia, která jim za římské vlády, nejvíce Cesarem a Augustem, byla potvrzena. V Efesu a jonských městech měli občanské právo a své vlastní soudy, které rozhodovaly jejich pře a potvrzovaly smlouvy mezi židy uzavřené.

Neobyčejného významu nabyly jak početností tak důležitostí židovské osady v Egyptě a sousední Cyreně. Do Egypta, který nebyl daleko a s Palestinou sousedil, utíkávali se ode dávna židé v dobách pronásledování, jež jim bylo zakoušeti od králů assyrských a babylonských, později pak od syrských Seleukovců. Tak již prorok Jeremiáš po zavraždění babylonského místodržitele Godoliáše s jinými židy uprchl do Egypta. Také svatá Rodina utekla se před Herodovými úklady do sousedního Egypta,

Od dávných dob také židé sloužili jako žoldnéři ve službách egyptských králů. Již král Psammetich na své výpravě proti Ethiopii měl ve svém vojsku námezdné vojiny židovské, králové perští pak, když se zmocnili Egypta, zakládali tam k ochraně svého panství na různých místech vojenské osady ze židovských vojinů. S takovou vojenskou osadou seznámily nás papyrusové listiny nalezené r. 1906 v dnešním Assuanu v Egyptě. Listiny jsou napsány v řeči aramejské, tedy v řeči, jíž mluvili židé po návratu ze zajetí babylonského, a pocházejí z let 470—411 před Kristem, tedy z dob perských králů Xerxa, Artaxerxa a Daria II. Z listin vidíme, že v 5. století před Kristem pevnost Jeb na nilském ostrově Elefantivě a rovněž tvrz v blízké Syeně (dnešní Assuan) měly židovskou posádku. Židé oni uctívali svého Boha Jahu (t. j. Jahve), přísahali při něm a přinášeli mu oběti. Na podnět nepřátelských egyptských kněží boha Chnuma byla ona židovská svatyně Jahvova zbořena a obětní náboby ze zlata a stříbra byly uloupeny. Proto si židé stěžují perským místodržitelům v Judsku a Samarii žádající za dovolení, aby směli oltář znova postavit a oběti na něm přinášet.

Střediskem egyptských židů stalo se město Alexandrie, založené u moře Alexandrem Velikým. Židé tu hned na počátku dostali stejná občanská práva jako Makedoňané a Řeci. V severovýchodní části města měli svou zvláštní čtvrt, ale i v ostatních čtyřech částech, na něž byla Alexandrie rozdělena, bylo usedlých hojně židů.

Alexandrinští židé měli zvláštní samosprávu. V jejich čele stál správce zvaný etnarch a sbor poradní gerusia. Mnozí z alexandrinských židů dosáhli takového bohatství, že uzavírali sňatky s rodinami knížecími a královskými. Z takové bohaté alexandrinské rodiny pocházel také známý židovský filosof a spisovatel Filo.

K rozmnožení židovských osadníků v Egyptě přispěli králové z rodu Ptolemeovců, kteří dávali židům různé výsady. Za pronásledování Antiocha Epifana prchali židé do Egypta před syrskými násilnostmi, ostatní pak tam přilákal kvetoucí obchod. Tak se stalo, že za vlády římské, mohl Filo odhadnout počet židů usedlých v Egyptě na milion. Z těchto pak značná část sídlila právě v Alexandrii čítající tehdy přes půl milionu obyvatel.

Zajímavým je, že židé egyptští měli i svůj vlastní chrám a sice v Leontopoli, město to ležícím v jihovýchodní části nilské delty. Chrám tento postavil s dovolením egyptského krále Ptolemaea VI. Oniáš, syn velekněze Oniáše, jenž za vlády Antiocha Epifana byl se svými stoupenci z Jerusalema vypuzen a úřadu velekněžského zbaven. Bylo to ovšem proti zákonu Mojžíšovu, který dovoľoval uctívání pravého Boha jen na jediném místě, totiž v chrámě jerusalémském. Proto také židé palestinští, i sám Josef Flavius, pohlíželi na onen chrám jako na hříšný přestupek zákona. Židé egyptští tento chrám hájili odvolávajce se na proroctví Isaiášovo (19, 19): Onoho dne bude Pán mítí oltář uprostřed země egyptské! — Chrám v Leontopoli byl malý, chudý a nemohl se ani

zdaleka srovnati s chrámem jerusalemským. Okolní polnosti věnoval Ptolemeus VI. na vydržování židovských kněží, kteří ve chrámu přinášeli oběti a udržovali kult podobný jako v Jerusalemě. Na rozkaz Vespasianův byl chrám onen roku 72 p. K. uzavřen a brzy po té zbořen, aby takto egyptským židům bylo odňato náboženské středisko. Křesťanská legenda vypravuje, že svatá Rodina na útěku do Egypta tento chrám navštívila a že jej Spasitel svou přítomností posvětil.

Že židé žili také v E t h i o p i i ležící jižně od Egypta patrně již z toho, že komorník královny Kandace dle skutků Ap. 8, 27 byl židovským proselytou. Také v C y r e n ě, zemi ležící západně od Egypta při Středozemním moři, byli židé od časů egyptského krále Ptolemaea Lagi nejen četně usedlí ale i dobře zorganizováni. Jason z Cyreny sepsal velké historické dílo o bojích Makkabeovců, z něhož druhá kniha Makkabejská (2, 23) je výtahem. Odtud pocházel asi i onen Šimon Cyrenský, který při umučení Páně pomáhal nésti kříž Spasiteli (Mar. 19, 20).

Z Malé Asie a ze Syrie rozšířili se židé také na řecké ostrovy a do Evropy. Velmi četní byli na ostrově C y p r u, kde v hlavním městě Salamině měli větší počet synagog. Odtud pocházel sv. Barnabáš, příbuzný apoštola národů sv. Pavla. Sem proto také sv. Pavel podnikl svou první apoštolskou cestu. O židech usedlých v Macedonii a v Řecku zmiňují se Skutky Ap. na četných místech.

Je přirozeno, že i v Římě, hlavním městě římské říše, záhy se utvořila židovská kolonie. Poprvé přišli židé s Římany do bližšího styku, když r. 139 před Kr. vyslanci Šimona Makka-bejského navštívili Řím a zde uzavřeli s římským senátem přátelský spolek. Čilý obchod a podnikavost přivedly také jistě záhy židovské obchodníky do střediska tehdejšího světa. Již Cicero ve své řeči za Flakka, jenž byl r. 62—61 před Kr. místodržitelem v římské provincii Asii, zmiňuje se o tom, že chrámová daň jak z Italie tak i z ostatních provincií bývala pravidelně odváděna do Jerusalema. R. 63 Pompejus zmocniv se Jerusalema přivedl četné židy jeho zajatce do Říma. Protože však tito zajatci houževnatě se drželi svých náboženských zvyků, zachovávali sobotní klid a nechtěli požívat pohanských pokrmů, proto byli záhy od svých pánů, asi za malé výkupné, propuštěni. Tito propuštěnci — latinsky *libertini* — tvořili jádro židovského obyvatelstva v Římě. Obývali městskou část za Tiberou na svahu Vatikánu, kde měli svá sídla jircháři, hotovitelé strun a podobná řemesla považovaná za nečistá. Je jisto, že počet židů v Římě značně rozmnožila přízeň, kterou jim prokazoval Caesar.

Po dvakráte byli židé z Říma vypovězeni, po každé však bez značného účinku. Po prvé za císaře Tiberia na podnět jeho ministra Sejana, který mezi jiným dal čtyři tisíce židů schopných nositi zbraně dopravit na Sardinii, aby tam bojovali proti lupičům. Po smrti Sejana,

jenž byl úhlavním nepřítelem židů, r. 31 po Kr. Tiberius opět dovolil židům návrat do Říma a potvrdil stará privilegia, jichž se jim dostalo od Caesara a Augusta.

Po druhé to byl císař Klaudius, který v devátém roce své vlády, asi okolo r. 50 p. Kr., nařídil všem židům opustit Řím, protože, jak nám svědčí dějepisec Suetonius, „na podnět jakéhosi Chresta neustále vyvolávali nepokoje.“ Jméno Chrestus, jak se zdá, není nic jiného než název Krista a ony bouře, o nichž je tu řeč, vzbudili nevěřící židé proti svým soukmenovcům, kteří uvěřili evangeliu Kristovu. Jakého rázu ony bouře byly, to nám názorně líčí Skutky Ap. vypravující, jak podobné nepokoje vyvolali židé proti sv. Pavlovi a proti křesťanům v Thessalonice, v Korintě a jinde. Vypovězení toto, bylo-li vůbec kdy úplně provedeno, dlouhého trvání nemělo. R. 54 po Klaudiovi nastoupil na trůn Nero. Za jeho vlády těšili se židé plné svobodě, hlavně když pojal za manželku Poppeu Sabinu, která byla příznivkyní židovského náboženství.

Hrdostí naplněno bylo tehdy srdce židů, když viděli, jak jejich národ proniká celý tehdejší svět, jsa usazen ve všech důležitějších místech a městech. S pýchou praví Filo, že jediná země nemůže veliký národ židovský obsáhnouti. Číselně ovšem počet židů usedlých v římské říši odhadnouti není snadno. V celém Egyptě dle Filona bydlilo židů asi milion, a z toho 200.000 sídlilo v Alexandrii. V Syrii

a okolních krajích bylo židů jistě též přes milion.

V Římě, který měl tehdy asi 800.000 obyvatel, bylo židů 10—15 tisíc. Celkem lze počet židů žijících v diaspoře počátkem prvního století po Kristu odhadnouti na čtyři miliony, tedy jistě velmi značné procento vzhledem na počet veškerého obyvatelstva v římské říši, který se páčil v oné době na 50 milionů. — —

*

O židech sídlících v diaspoře opravdu platilo proroctví ze 4. knihy Mojžíšovy (23, 9): Lid ten sám bude bydleti a mezi národy nebude počten. Neboť v pohanském okolí a prostředí zachovali si židé své náboženství a své národní zvláštnosti. Pohané, v jejichž středu židé bydleli, záhy vycítili, že židé nejsou jako ostatní národové, že jsou nečím zvláštním. Náboženství židů a způsob jejich života budil nejprve pozornost a podiv pohanského okolí. Na to se mínění pohanů rozdělilo: jedni poznavše vznešenou nauku o jediném Bohu a vysokou mravnost náboženství židovského, věnovali židům své sympatie a více neb méně se k židovskému náboženství přichýlili, stavše se proselyty neb aspoň „bohabojnými“. Druzí, a sem patřil především římsko-řecký vzdělaný a literární svět, viděli v židovství něco, co stojí v přímém odporu se vzdělaností a kulturou, a proto zahrnovali židy posměchem a nenávisť.

Řeckým názvem *p r o s e l y t a* — vlastně *p ř í c h o z í, c i z i n e c* — v Novém zákoně

označuje se cizinec, který nejen uvěřil v jediného pravého Boha, jak jej židovské náboženství hlásalo, ale přijal na sebe také zachovávání celého zákona Mojžíšova i ostatních náboženských zvyků. Proselyta takový byl nejprve, byl-li mužem, obřezán, na to se podrobil očistné koupeli a přinesl v jerusalemském chrámu předepsanou oběť. Tím stal se vlastně židem a byl zavázán všechny předpisy zákona, na př. předpisy o levitické čistotě, o rozdílu mezi čistými a nečistými pokrmy, zachovávat. Přes to proselyté plnoprávními židy se nestali a židé pocházející ze „semena Abrahamova“ měli před nimi různé přednosti. Přednosti ty jsou v Talmudu podrobně a obšírně stanoveny. Tak na př. proselyta nesměl býti členem židovského soudu, židovský kněz nesměl pojeti za manželku dceru proselyty a pod. —

Mnohem četnější nežli vlastní proselyté byli pohané, zvaní v Novém zákoně *bohobojnými*: byli to pohané, kteří sice uvěřili v jediného pravého Boha, avšak obřízce se nepodrobili a také z ostatního rituelního Zákona zachovávali jen ty nejdůležitější předpisy: zdržovali se požívání krve, udušeného masa, masa obětovaného modlám, zachovávali sobotu a účastňovali se bohoslužby v synagogách.

Takovým bohobojným pohanem byl setník, který dle svatého Lukáše (7, 5) vystavěl židům v Kafarnau synagogu, takovým byl i setník Kornelius, kterému prvnímu z pohanů sv. Peti hlásal evangelium. Z vypravování Skutků Ap

o obrácení setníka Kornelia je zároveň patrné, že židé na tyto bohobojné pohany přece jen pohlíželi s pohrdáním a varovali se styku s nimi, hlavně společenství při jídle, aby se nějakým nečistým pokrmem neposkvřnili. To však asi bylo jen u přísných židů palestinských: židé, bydlící v diaspoře byli v tomto ohledu mnohem liberálnějšími.

Dle svědectví Nového zákona i Josefa Flavia byly to hlavně pohanské ženy, které čistá nauka židovského náboženství k sobě vábila a jež často a rády se stávaly buď proselytkami nebo aspoň jako „bohobojné“ se přichýlily k židovskému náboženství. —

Židé, jako národ vyvolený, měli nejen sami se připravit na příštího Mesiáše, nýbrž měli i pro ostatní pohanský svět býti „vychovatelem ke Kristu“ (Gal. 3, 25), t. j. měli mezi pohany šířiti pravdy a ideje, jež by je učinily vnímavějšími pro učení Kristovo. A právě oni „bohobojní“ pohané, nikoli vlastní proselyté, splnili tento úkol. Jejich význam pro šíření křesťanství v řecko-římském světě je nesmírný. Kdežto židé v úzkoprsé domýšlivosti uzavírali se před naukou spásy, srdce „bohobojných“ bylo úrodnou půdou, na níž símě evangelia přineslo užitek stonásobný. Ze Skutků Apoštolských vidíme, že oni to byli, kteří s největší ochotou a upřímným nadšením přijali slovo evangelia; byli takořka mostem, po němž učení křesťanské přešlo a šířilo se mezi pohany. — —

Byly to různé cesty a různé prostředky,

jimiž židovstvo šířilo své učení mezi pohany získávajíc si mezi nimi přátely a přívržence. Předně to byla sama nauka židovského náboženství, která musila upoutati ušlechtlejší duchy mezi pohany. Pravda má přízvuk, který se nedá zapřít; a tak i pohané dobré vůle, seznámivše se s židovským náboženstvím, instinktivně cítili, že židovské učení o jediném Bohu, o nesmrtelnosti duše, o odplátě posmrtné, o mravních povinnostech člověka nese na sobě pečeť pravdy. I to třeba říci, že židé v diaspoře předpisy svého zákona zachovávali a že tudíž následkem toho jejich mravní život stál nepoměrně výše než tomu bylo ve zkaženém a zvráceném pohanstvu.

Vedle osobního styku a osobní propagandy, k níž každý žid v diaspoře měl hojně příležitosti, měli židé v době Kristově skutečné m i s i o n á ř e, jejichž úkolem bylo šířiti učení židovské mezi pohany. Že tito hlasatelé židovského učení nebývali vedeni vždy čistými pohnutkami a že činnost jejich byla často velmi pochybného rázu, to patrně ze slov Krista Pána, když vytýká fariseům: Běda vám, zákoníci a fariseové, pokrytci, že obcházíte moře i zemi, abyste učinili a získali jediného novověrce, a když se jím stane, činíte jej synem pekla dvakrát spíše, než jste sami! (Mat. 23, 15).

I s y n a g o g y byly důležitým prostředkem při šíření židovské nauky. Židé nejen dovolovali pohanům přístup do svých synagog, nýbrž rádi je tam viděli a zvali je, by se účastnili jejich

bohoslužby. A mnozí z pohanů, kteří tam nejprve přišli jen ze zvědavosti, brzy tam počali pravidelně choditi, aby se povzbudili prostou a vznešenou bohoslužbou, a hlavně, aby se poučili při předčítání a výkladu Písma svatého.

Jedním z hlavních prostředků, jimiž se vzdělaný pohanský svět mohl seznámit s židovským náboženstvím, byl překlad Písma svatého do řečtiny, označovaný obyčejně latinským jménem *Septuaginta*. Překlad tento vznikl v Egyptě a to z příčin čistě praktických. Židé tak četně usedlí v Egyptě zapomněli znenáhla svůj rodný jazyk a jejich obcovací řečí stala se řečtina. Tak se stalo předčítání Písma sv. v synagogách mladším pokolením židovských přistěhovalců nesrozumitelným. To, co se dlouho již pociťovalo jako potřeba, stalo se konečně skutkem: hebrejský Starý zákon byl v Egyptě přeložen do řečtiny. Překlad, pokud lze souditi, nebyl pořízen nejednou. Nejprve a sice po roku 300 před Kristem byla přeložena Thora, t. j. pět knih Mojžíšových. Na to následovaly ostatní knihy, takže okolo r. 130 před Kristem, kdy psal autor knihy *Ekklesiastikus*, byl zde určité již celý řecký text Starého zákona.

Protože řečtina byla tehdy na celém Východě ve všech zemích říše římské všeobecnou dorozumívací řečí a protože i židé v diaspoře skoro vesměs jí mluvili, tím se stalo, že u všech židů usedlých mimo Palestinu nastoupil na místo hebrejského textu Písma svatého jeho řecký překlad — *Septuaginta*. Překladu toho se užívalo

v synagogách, při bohoslužbě a vážnost, které se těšil, úplně se vyrovnala účtě, s jakou židé pohlíželi na text původní. Také spisovatelé novozákonní, kde uvádějí Starý zákon, činí tak dle překladu Septuaginty. Církev katolická proto převzala Septuagintu jako svůj oficiální text Starého zákona.

Právě pro její neobyčejný význam obestřela židovská legenda vznik Septuaginty různými pověstmi. Tak se vyprávělo, že egyptský král Ptolemeus Filadelfus na podnět správce alexandrijské knihovny Demetria Falerského, poslal do Jerusalema k veleknězi Eleazarovi vyslance s prosbou, aby mu Eleazar poslal exemplář židovského zákona a zároveň schopné muže, kteří by jej pro královskou knihovnu přeložili do jazyka řeckého. Eleazar ovšem žádosti králově vyhověl, poslal mu židovský zákon, napsaný na pergamenu zlatými písmenami a vybral 72 mužů z dvanácti pokolení israelských, kteří měli zákon Mojžíšův přeložit do řečtiny. Na ostrově Faru u Alexandrie vystavěl král těmto překladatelům dům, kde se věnovali své práci. Každý měl prý svou celu a, třeba překládali nezávisle na sobě, přece překlad jejich se doslova shodoval. — Třeba to jsou vše pověsti, jimž ani sv. Jeroným už nepřikládal historické víry, přece jen svědčí o vážnosti Septuaginty, jejíž název právě vznikl z onoho počtu 72 překladatelů.

Než Septuaginta měla význam nejen pro Židy, nýbrž i pro pohany a byla, jak už řečeno, jedním z nejúčinnějších prostředků, kterými ži-

dovstvo šířilo své náboženské názory v pohan- ském světě. Protože překladatelé byli židé, má sice řečtina Septuaginty zabarvení semitské, přes to však věrně podává překlad původního textu, takže každý pohan ovládající řečtinu mohl smyslu čteného dobře porozumět. A pro- tože řečtina byla tehdy řečí světovou, řečí, kte- rou se přerůzné národy říše římské tehdy mezi sebou dorozumívaly, proto překladem Septua- ginty stal se Starý Zákon knihou, která už ne- byla omezena na malý národ židovský, ale stala se přístupnou všem vzdělancům tehdejší doby. Tak byla dána možnost těm, kdož toužili po pravdě, aby se pohřížili do studia posvátných knih židovských a čerpali odtud poučení a po- vzbuzení. I když pohan v Septuagintě smyslu mnohých míst nerozuměl, přece jen tam našel tolik hlubokých, vznešených pravd, tolik mravní povznešenosti a tolik ukojení pro osobní ná- boženskou touhu, že by v knihách řeckých filosofů marně byl hledal něco podobného. Ko- moří královny Kandace (Skutky Ap. 8, 27) čtoucí ze Septuaginty Isaiáše proroka, je pěkným do- kladem toho, jak Septuaginta působila mezi pohany a jak srdce jejich připravovala pro **símě** evangelia. — —

V téže době, kdy vznikl překlad Septua- ginty, t. j. ve **dvou stoletích předcházejících** na- rození Kristovu povstala celá řecko-židovská literatura, která byla určena ne tak pro židy řecky mluvící, ale spíše pro pohany, a jež rov- něž sloužila propagandě židovského nábožen-

ství v pohanském světě. Účelem těchto spisů bylo seznámit pohany s přednostmi židovského národa i náboženství, vyprostit je z pohanských bludů a získat je pro učení o jediném, pravém Bohu. Třebaže účel tento byl sám v sobě dobrý a chvalitebný, přece však prostředky, jichž k tomu cíli používáno, a tím i celá ona literatura, byla ceny více než pochybné. Byly to většinou literární padělky, v nichž znamenitým řeckým mužům a básníkům se připisovaly výroky neb i celé spisy, plné obdivu a nadšení pro židovské náboženství. A když to nebyly spisy podvržené, tu byly v nich dějiny židovské podány takovým způsobem, že to odpovídalo více fantasii autorů nežli historické pravdě.

Tak nějaký E u p o l e m u s v polovině druhého století před Kristem napsal spis „O králích v Judsku“. Dle něho Mojžíš vynalezl písmo, které od něho Feničané a Řekové převzali; byla tam též celá korespondence, kterou král Šalomon měl s egyptským a fenickým králem ve příčině stavby jerusalemského chrámu a pod. — Dle příkladu Eupolemova A r t a p a n u s ve spise O ž i d e c h vypráví, že Abraham přinesl do Egypta a sdělil Faraonovi astronomickou vědu, že Josef vynalezl egyptské míry a váhy, že Mojžíš nejen naučil egyptské kněze posvátnému písmu, ale že seznámil Egyptany s uměním plaveckým a stavitelským! Takovým způsobem měla být prokázána přednost a povýšenost židů na ostatními národy. Židovský filosof Aristobul, rovněž v druhém století před Kristem,

věnoval králi Ptolemeovi Filometorovi „Výklad posvátných zákonů“. Jak patrně ze zachovaných zlomků, hájil tam mínění, že všichni staří řečtí filosofové i zákonodárci, Plato, Sokrates, Pythagoras, čerpali ze zákona Mojžišova.

Velmi rádi podkládali židé starým řeckým spisovatelům a básníkům výroky příznivé židům neb potvrzující pravdy židovského náboženství. Především to byla osoba mythické věstkyně *S i b y l l y*, jež se u pohanů těšila veliké vážnosti a pod jejímž jménem bylo v oběhu velké množství padělaných židovských věštek. Tato židovská Sibyllina proroctví tvoří jádro čtrnácti knih Sibylliných proroctví, jež se nám uchovaly. V řeckých hexametrech Sibylla tu hlásá víru v jediného Boha a vyzývá pohany, by v něj uvěřili.

Jeden jest Bůh jen, jediný, nekonečný a věčný,
Vesmíru vládce, neviditelný, vidoucí všechno,
Jež však žádná smrtelná bytost nemůže spatřit.
Ctěte Jej, jediného Boha, vesmíru Pána,
Jeho, jenž od věků byl a na věky bude!

Dále potírá Sibylla modloslužbu, těm, kteří neuvěří, hrozí božími tresty, předpovídá mesiášské království, jež Bůh sám na zemi založí. — Podobně i mythické postavy *O r f e a*, jenž platil Řekům za původce náboženských mysterií a kultu Dionysiova, užili židé ku stejnému účelu jako osoby Sibylliny. V podvržených verších Orfeus odvolává všechny své verše věnované řeckým bohům, hlásá pravého Boha a velebí židovský národ.

Také starým klassickým autorům, Homérovi, Aeschylovi, Euripidovi, neštíteli se židovští autoři podkládat verše, jimiž hlásají jediného Boha, Jeho vševědoucnost a neviditelnost a v nichž potírají modloslužbu. V užívání byly celé sbírky takových veršů, jež ovšem vesměs jsou nepravé.

Literatura tohoto druhu a rázu měla za následek, že i spisovatelé jinak kritičtí a vážní, jako Josef Flavius a Filo, pohlízejí, na židovské dějiny z tohoto falešného hlediska: i dle nich čerpali řeční filosofové ze Zákona Mojžíšova a od židů pochází vše, co ostatní národové mají dobrého a vznešeného. Jsou sice spisy onoho rázu jako hořejší dokladem pro náboženské sebevědomí židů a pro jejich přesvědčení o povznešenosti židovského náboženství a židovské mravouky nad pohany: k získání pohanského světa byly však takové literární výplody prostředkem, jak už nahoře podotknuto, ceny více než pochybné. —

*

Avšak židovstvo nesetkávalo se v římsko-řeckém světě jen s přízní a sympatiemi. Bylo tu k židům také mnoho, ba velmi mnoho antipatií. Antipatie ty projevovaly se na venek nejen posměchem a nenávisť, nýbrž i pronásledováním a násilnostmi proti příslušníkům židovského národa, takže lze skutečně mluvit o antickém **a n t i s e m i t i s m u**. S antisemitismem oním setkáváme se sice především ve vzdělaném a literárním světě, než i široké vrstvy lidové bývaly jím proniknuty tam, kde byli židé čteněji usazeni.

Příčiny, jež daly vznik starověkému antisemitismu, byly dvě, první s o c i á l n í, druhá n á b o ŷ e n s k o - n á r o d n í. V sociálním ohledu podnikaví a čilí židovští kolonisté domohli se záhy blahobytu a bohatství svým obchodováním. Není pochyby, že nebývali příliš úzkostlivými ve volbě prostředků, když se jednalo o dobrý zisk a že leckdy pohanské obyvatelstvo vyssávali. Od králů a knížat vymohli si různá privilegia a kdykoliv se jim stala skutečná neb domnělá křivda, domáhali se zadostučinění a také ho skoro vždy tím snáze dosáhli, protože jsouce zámožni mohli rozhodující činitele uplatiti. Tato sociální protiva mezi židy a pohanským prostředím byla tím citelnější, čím kde byli židé čteněji usedlí.

Druhá příčina antisemitismu byla n á b o ŷ e n s k o - n á r o d n í. Nikde se židé s pohanským okolím nesmísili, nýbrž tvořili v něm samostatné, cizí těleso. Co je především od pohanů odlučovalo, bylo jejich náboženství, jež spadalo za jedno s jejich národností. Židé štítili se bližšího styku s pohany a hlavně se varovali společných hostin, aby se neprovinili proti levitickým předpisům. Společenského života s pohany se nesúčastňovali, do divadla a do cirku nechodili. Jejich zvláštnosti, a to především obřizka, byly předmětem posměchu. V městech obývali zvláštní čtvrti, měli své vlastní soudnictví. Osvobození od služby vojenské a četné jiné výsady, kterých se židé domohli, budily u pohanů závist. Co však nejvíce obyčejného pohana

dráždilo, to bylo sebevědomí a povznešenost, kterou byl každý žid proniknut jsa přesvědčen, že jeho náboženství stojí nekonečně výše než pohanství, to bylo hlavně pohrdání, s jakým žid pohlížel na pohanské bohy jako na výtvary rukou lidských!

Tato protižidovská nálada dala vznik různým pověstem a pomluvám, jež byly šířeny na potupu židům a jimž přikládali víru nejen prostí lidé, nýbrž i vzdělanci. Tak i sám střízlivý a vysoce vzdělaný historik římský Tacitus opakuje tyto bajky, jež našel u různých dřívějších spisovatelů. Dle nich jsou židé vlastně Egyptané, kteří byli postiženi malomocenstvím a prašivinou. Proto je král Bochoris, dle jiných Amenofis, vypudil z Egypta. Vůdcem židů se stal heliopolský kněz Osarsif, jenž si dal jméno Mojžíš. Tento je pouští přivedl do Palestiny, kde zapudivše domácí obyvatelstvo, založili si města a chrám. Ve chrámě uctívají zlatou oslí hlavu neb sochu osla, jemuž, jakoby na potupu Egyptskému bohu Ammonovi, obětuji berany a býky. Osla uctívají prý židé proto, poněvadž když byli v poušti v nebezpečí, že zahynou žízni, tu stádo ubíhajících divokých oslů jim ukázalo cestu k pramenu vody. Ba Apion a jiní dokonce tvrdili, že židé v chrámě jerusalemském mají vždy jednoho Řeka, jehož krmí a kterého co rok svému bohu obětuji, při čemž přísahají, že budou všech cizinců nenáviděti. Z toho, že se židé zdržovali požívání vepřového masa, soudí Plutarch a Petronius, že židé uctívají vepře jako své božství. —

Takové pověsti nalézaly snadno víru i ohlas v širokých vrstvách lidových a zvyšovaly jen nenávist a zášť, kterou leckde domácí obyvatelstvo bylo proti židovským přistěhovalcům naplněno. Není divu, že docházelo často k protižidovským násilnostem, zvlášť ve velkých městech, jako byla Alexandrie, kde iuza hledala jen příležitost, aby mohla se vrhnouti na židy. Když na příklad král Agrippa II. přijel do Alexandrie a když tamní židé jej slavnostně přivítali, volajíce naň Marin t. j. Pane náš, tu alexandrijská luza uspořádala posměšný průvod, v němž byl blázen Karabas přistrojen za židovského krále a který skončil drancováním židovských domů a vražděním. Židé alexandrijští tehdy, bylo to okolo r. 40 po Kristu, vypravili zvláštní poselství do Říma s Filonem, známým spisovatelem, v čele, aby si tu stěžovali. — Když vypukla židovská válka, tu byly ve větších městech s židovským obyvatelstvem takové pogromy na denním pořádku a bylo při nich pobito na tisíce židů, jako dle zprávy Josefa Flavia se stalo v Cesareji, v Damašku a jinde.

Proti pomluvám, které se o židech šířily, a proti antisemitickým spisovatelům vznikla na straně židovské apologetická literatura. Za úkol si vytkla vyvrátit ona obvinění a obhájit národ židovský i jeho náboženství. Zanechaný nám spis Josefa Flavia Proti Apionovi je pěkným příkladem této židovské apologetiky. Spis je namířen proti grammatikovi Apionovi a proti jiným spisovatelům nepřátelským židům. Pozná-

váme z tohoto díla i různá obvinění, jež pohané proti židům pronášeli i způsob, jakým židé na ně odpovídali.

Na námitku, že žádný ze znamenitých řeckých spisovatelů židů nezná, odpovídá Josef, že Řekové poměrně pozdě počali se obírat spisovatelstvím a že v historii více cení vypravovací talent nežli pravdu. U židů naproti tomu kněží s největší péčí zaznamenávali významné události a posvátné knihy židovské sahají až do těch nejstarších dob. Bajky o nečistém původu židů vyvrací autor poukazem na jejich vnitřní odpor, čímž samy sebou se vyvracejí a usvědčují z nepravdy; sem patří též vypravování o domnělém uctívání oslí hlavy ve chrámě a každoročním obětování jednoho Řeka ve velesvatyni. Výtku, že židé jsou předmětem nenávisti u ostatního obyvatelstva, odmítá Josef tím, že vypočítává projevy přízně, kterou židům prokazovali jak Ptolemeovci tak i jejich nástupci Římané. Že židé se nesúčastňují pohanského kultu a hlavně kultu císaře, vysvětluje Josef vznešenější a správnější představou, kterou mají židé o Bohu. Že židé jsou proti římské vrchnosti loyálními poddanými, dosvědčují oběti, jež se ve chrámě za císaře přinášely. Proti tvrzení, že židé nenávidí ostatní lidstvo a od něho se odlučují, líčí Josef nábožensko-mravní základ židovského zákona; zákon tento přesně plniti je cílem, k němuž každý žid snaží se dospěti, a právě tento zákon je základem obdivuhodné jednoty a svornosti, kterou se židovský národ vyznamenává. Tento zákon je jedině zdrojem pravého

poznání Boha, pravé humanity a pravé mravnosti. — Apologie Josefova je psána opravdu důstojným tonem a slouží jak svému autorovi tak i tehdejšímu židovstvu skutečně ke cti!

8. Židovská náboženská literatura.

Literatura národa bývá nejlepším obrazem jeho smýšlení a jeho snah v určité době. Podobně, chceme-li poznati, jaké ideje a myšlenky hýbaly duší židovského národa v době Kristově, musíme si aspoň stručně všimnouti židovské národní literatury, která v té době vznikla.

Vyjma historické spisy Josefa Flavia literatura ona, ať už původně psaná řecky nebo aramejsky, je vesměs literaturou náboženskou! Je to jistě příznačné a je to také nejlepším důkazem, s jakým zájmem a s jakým nadšením lpěl židovský národ na svém náboženství, mezitím co pohanské kulty okolních národů byly v naprostém úpadku a filosofie marně se namáhala dáti lidstvu náhradu za ztracenou víru v olympské bohy. Židovský národ se svou nezlomnou vírou v jediného Boha stojí tu jako skála uprostřed moře nevěry, pochybností a skepticismu.

Druhou význačnou vlastností tehdejší židovské literatury jest, že z valné, ba největší části je literaturou apokryfickou.

Apokryfy nazýváme knihy, které svým titulem a svým obsahem hledí vyvolati u čtenáře dojem, že pochází z pradávných dob a že byly sepsány od mužů, kteří za starých věků vynikali mou-

drostí a učeností. Autor apokryfu tedy zatajuje své pravé jméno, zatajuje dobu, kdy píše, hledí přesvědčit čtenáře, že spis v jeho rukách je výronem tajemné moudrosti zašlých dob. A to vše za tím účelem, aby kniha obestřená nimbem tajuplného původu nalezla tím více víry a tím většího rozšíření u čtoucího obecnstva.

Apokryfy byly v té době literární modou u židů i u Řeků. Pod jménem starých filosofů na př. Pythagora, neb i bohů, tako Hermesa, byly v oběhu spisy přeplněné tajemnými proroctvími, viděními, symboly a fantastickými výplody alexandrinské filosofické spekulace. Židé zase přisuzovali svoje apokryfy Adamovi, Henochovi, Noemovi a jiným starozákonním patriarchům, mezi nimiž opravdu je málokterý, jehož jména by nebylo použito při tom neb onom apokryfním spisu. Také židovské apokryfy obsahují proroctví o budoucích dobách, zjevení a vise, hádankovité alegorie a symboly; jednají o osudech národa židovského i ostatních národů, prorokují oslavu vyvoleného lidu i tresty, jimiž Bůh pohany stihne, řeší theologické záhady, jako o původu hříchu a zla, vysvětlují cesty spravedlnosti Božské v dějinách, k tomu připojují legendy a báje o osobách starozákonních. Tento ráz apokryfů nám dostatečně vysvětluje, že spisy ony došly takové obliby nejen u židů, ale také u křesťanů. V dobách trudných, zvláště, když národ židovský stihly nebývalé pohromy, byla četba apokryfů židům útěchou a povzbuzením budíc v nich víru v božskou Prozřetelnost, která

vše řídí a vede, a obnovujíc naději v lepší budoucnost. — Uvádíme tu některé z nejvýznačnějších a nejznámějších apokryfů.

1. Vedle knih Sibylliných, o nichž už se stala zmínka, jsou mezi touto apokryfickou literaturou nejvýznačnějšími knihy Henochovy. O patriarchovi Henochovi dí Písmo sv., že „chodil s Bohem a byl vzat se země“, tedy že byl za živa vzat na onen svět. Z toho důvodu vznikla pod jménem Henochovým celá literatura obsahující různá zjevení o nebi, pekle, o andělech a pod. Uchována je nám Ethiopská kniha Henochova a Staroslovanská kniha Henochova, obojí překlad ztraceného textu řeckého. Obě knihy, jež se obsahem značně od sebe liší, nejsou spisy jednotnými, nýbrž jsou to snůšky spisů, které pod jménem Henochovým byly v oběhu.

Ethiopská kniha Henochova jest sice překlad z řečtiny, není však pochyby, že kniha byla původně sepsána hebrejsky neb aramejsky. Staří církevní spisovatelé knihu Henochovu častěji uvádějí a připisují jí nemalou váhu. Z toho asi hlavně důvodu, že kniha Henochova se pokouší proti zkaženým a zvráceným názorům pohanským postavití jednotný náboženský světový názor opírající se o Písmo svaté. Druhým důvodem, proč kniha Henochova také u křesťanů tak oblíbena byla, spočívá v tom, že tu očekávání Mesiáše na základě starozákonních proroctví zvlášť živě vystupuje do popředí.

Obsah knihy Henochovy, jež má 108 hlav,

je neobyčejně pestrý. Část první (Hl. 1.—36.) vypráví o pádu andělů a o cestách, které Henoch, provázen a poučován andělem, konal v nebi, při čemž pozoroval všechna tajemství nebe i země. Druhá část (Hl. 37.—71.) obsahuje tři řeči jednající o spravedlivých a svatých, o soudu mesiášském nad zlými a o blaženosti vyvolených. Třetí část (Hl. 72.—82.) je hvězdářská kniha jednající o pohybu nebeských těles a jiných přírodních zjevech. Čtvrtý díl (Hl. 83.—90.) obsahuje vidění líčící potupu a osudy národa israelského až do příchodu Mesiášova. Pátý díl (Hl. 91.—105.) podává napomenutí a výstrahy Henochovy jeho dětem. Dodatek (Hl. 106.—108.) jedná o Noemovi a napomíná spravedlivé a zbožné žijící v posledních dobách. — Již tento rozmanitý a pestrý obsah je důkazem, že se nejedná o dílo jednotné, nýbrž sestavené a sebrané z různých součástí.

O době, kdy jednotlivé části knihy Henochovy vznikly a kdy neb kým byly sebrány v jeden celek, se učenci neshodují, většinou však původ tohoto zvláštního díla kladou, pokud to lze určit, z narážek na současné poměry, do prvního a druhého století před Kristem.

Staroslovanská kniha Henochova je rovněž překlad z řečtiny a představuje nám jinou větev, jež rovněž vyrostla na kmeni literatury o Henochovi. Hned na počátku líčí se cesta sedmerým nebem, kterou vykonal Henoch, a podrobně líčí, co ve kterém ze sedmi nebes spatřil. Také ostatní obsah je podobného rázu, jako v ethiop-

ském Henochu. Spisovatel zvlášť se zastává starozákonních obětí a doporučuje návštěvu chrámu, takže není pochybnosti, že i zde se jedná o dílo původu židovského. Také tato kniha vznikla v době před Kristem. Zdá se však býti původu mladšího nežli Henoch ethiopský.

2. V listě sv. Judy (v. 6.) je zmínka o zápasu, který archanděl Michael podnikl s ďáblem o tělo zesnulého Mojžíše. Již Origenes poznamenává k tomuto místu, že o zápasu tom se vypravuje v apokryfní knize zvané „Nanebevzetí Mojžíšovo“. Značná část tohoto apokryfu uchovala se v latinském překladě, který byl v ambrosianské knihovně v Miláně nalezen a roku 1861 uveřejněn.

Obsah spisu tvoří napomenutí a sdělení, která Mojžíš před svou smrtí dává svému nástupci Josuovi. Nejprve jako odkaz dá Josuovi knihy moudrosti, jež má na bezpečném místě zakopat. Na to líčí dějiny, osudy a hlavně pronásledování, jež bude národu Israelskému zakoušeti. V době největších útrap vystoupí muž z pokolení Levi jménem Taxo se svými sedmi syny a vysvobodí Israele. Moc ďáblova bude zničena a království Boží na zemi, v němž bude vládnout Israel, započne. — V předposlední uchované kapitole nařiká Josue nad úmrtím Mojžíšovým a dí: Které místo tebe přijme, který pomník označí tvé tělo nebo kdo se odváží mrtvolu tvou odsud vzíti? Hrobem tvým je celý obor zemský. — Konec knihy pojednával o onom zápasu o tělo mrtvého Mojžíše; ale právě tato

část, jež by nás se zřetelem na list sv. Judy nejvíce zajímala, je ztracena.

Spis Nanebevzetí Mojžíšovo vznikl okolo roku 7. po Kristu, jak je patrné z náražek na soudobé události a hlavně na syny Herodovy. Spisovatel nepřínáležel žádné z židovských sekt, nebyl ani fariseem, ani saduceem, ani essenem; patřil mezi ony zbožné a tiše trpící israelity, kteří v pokoře očekávali příští Mesiášovo. Kniha, jak z celého jejího rázu patrné, vznikla v Palestině.

3. Pod jménem Žalmy Šalomounovy je nám uchováno 18 žalmů, které vznikly v polovině prvního století před Kristem a jež tvoří opravdovou perlu mezi starozákonními apokryfy. Z obsahu patrné, že vznikly v době, kdy oba bratři Aristobul a Hyrkán mezi sebou se svářili a kdy Pompejus zmocniv se Jerusalema vstoupil do velesvatyně a dal mnoho židů odvésti do zajetí. Žalmy jsou sice zachovány jen v řeckém překladu, ale není pochyby, že byly původně napsány hebrejsky a to v Palestině.

Spisovatel je farisej, jenž vidí v Hasmonoevcích cizí pokolení, které neprávem si osobilo vládu nad Israelem. Pevná naděje v Mesiáše, ve zmrtvýchvstání těla a v potrestání hříšníků je význačnou známkou těchto žalmů, jež co do formy napodobí starozákonní žalmy Davidovy.

4. Kniha Jubilejí čili Malá Genese je jedním z nejstarších zástupců midrašů čili komentářů k Písmu svatému. Je to vlastně parafrase první knihy Mojžíšovy Genese, jen že obsah je tu různými dodatky rozhojněn a po-

změněn. Spisovateli jde hlavně o to, aby čtenáři vložil na srdce přísné zachovávání Zákona. Za tím účelem na př. vypráví, že již andělé v nebi zachovávali obřízku a světili sobotu. Zná jména žen všech patriarchů, ví, jak slul vrchol Araratu, na němž uvázla Noemova archa. Zákon byl původně napsán na nebeských deskách a s nich byl israelitům postupně oznamován. Nikoli však celý, neboť mnohé věci byly patriarchům svěřeny v tajných knihách, které dědilo pokolení od pokolení. Autor také předpokládá, že celý jeho spis je řečí, kterou měl anděl k Mojžíšovi a že anděl svá sdělení čerpal z oněch „nebeských desek“, na které se opětovně odvolává. — Jak patrně, mají tato a podobná vypravování ráz haggady, která později v Talmudu tak se rozvinula.

Celou dobu, kterou zaujímá Genese, rozdělil si spisovatel na periody po 49 letech dle roků jubilejních, odkudž i název Kniha jubilejí. Malou Genesí sluje spis u řeckých Otcův, ne proto, že by byl kratší než Genese kanonická, neboť je naopak obsáhlejší, — nýbrž z toho důvodu, že mu přísluší menší autorita a vážnost.

Dobu, kdy spis vznikl, nesnadno určit. Bylo to pravděpodobně na počátku prvního století před Kristem v době mezi vládou Jana Hyrkana a Heroda. — Kniha byla napsána původně hebrejsky. Uchována je celá v překladu ethiopském, část také v překladu latinském. Obojí však je překlad z druhé ruky, totiž nikoli z hebrejského originálu, nýbrž z textu řeckého.

5. Umučení Isaiášovo tak jako mnoho jiných apokryfů zachovalo se nám úplně jen v překladu ethiopském. Skládá se ze dvou částí. První část líčí, jak po smrti krále Ezechiáše nastoupil bezbožný Manasses, jak nějaký Balkira obžaloval u něho proroka Isaiáše, protože prorokoval proti králi a národu, a kterak Isaiáš na rozkaz králův byl rozřezán dřevěnou pilou, kteroužto smrt podstoupil s velikou statečností. Část druhá líčí vidění, jaké měl Isaiáš ve dvacátém roce vlády Ezechiášovy: anděl provedl Isaiáše sedmi nebesy, v sedmém nebi slyší prorok Boha, jak posílá svého syna na svět. Na to Isaiáš zase se vrátí na zemi.

Tato druhá část jest vlastně samostatným spisem křesťanského původu, jenž byl znám sv. Otcům pod jménem Isaiášova vidění neb Nanebevstoupení a který teprve později byl spojen s první částí, jež je původu židovského. Legenda, že Isaiáš byl rozřezán pilou, je známa již sv. Justinovi a Tertulliánovi.

6. Apokalypse Baruchova má své jméno od Barucha, pomocníka Jeremiášova. Uchovala se nám v překladě syrském. Obsáhlý spis líčí zjevení, jichž se dostalo Baruchovi před zbořením Jerusalema a po něm. V první osobě vypráví Baruch, jak byl Jerusalem dobyt: nikoliv nepřátelé, nýbrž andělé za trest pro hříchy lidu zbořili hradby města a teprve potom vešli do něho Chaldejci. V různých fantastických viděních líčí se dále útrapy, jež bude vyvolenému lidu před příchodem Mesiášovým snášeti. Mesiáš

přijde jako blesk, který ozáří celou zemi a ustanoví na zemi svou věčnou vládu. Kniha končí listem Baruchovým k 9^{1/2}. kmeni israelskému: prohlašuje soud Boží za spravedlivý, napomíná vyvolený národ k věrnosti k Bohu a zákonu a předpovídá nepřátelům lidu budoucí soud Boží.

Kniha patrně vznikla po zničení chrámu jerusalemského Titem, neboť se v ní předpovídá, že Jerusalem zbořený Nabuchodonosorem bude opět vystavěn a zase zničen, až konečně bude korunován věčnou oslavou. Tímto druhým zničením je míněno dobytí města Titem.

Apokalypse Baruchova obsahuje mnohé narážky na jiný apokryf vzniklý asi v téže době, na Čtvrtou knihu Esdrášovu. Není pochyby, že mezi oběma spisy je literární závislost a sice že pravděpodobně autor Apokalypse čerpal ze 4. Knihy Esdrášovy.

Neméně pozoruhodné jsou narážky na různá místa Nového zákona a především na list sv. Pavla k Římanům. Snad byl autor jedním z židů, kteří byli odvečeni do Říma, kde se seznámil s křesťanstvím a speciálně s řečeným listem sv. Pavla.

V dobách nejhlubšího úpadku a největší národní pohromy byly apokryfy rázu Baruchovy Apokalypse útěchou sklíčenému národu otevírajíce mu slovy starých proroků naději v lepší budoucnost.

7. Závěti dvanácti patriarchů patří mezi apokryfy, které byly již v dřívějších stoletích

známy a které se pro svůj křesťanský ráz těšily jisté pozornosti. Text je uchován řecky, vedle toho existují překlady armenský a staroslovanský. Již Origenes Závěti dvanácti patriarchů znal.

Jak sám název naznačuje, tvoří obsah spisu závěti či odkazy, které dvanáctero synů Jakubových dává před smrtí potomkům. Každá závěť obsahuje tři části: nejprve umírající patriarcha vypráví o svém životě a určité ctnosti, kterou se vyznamenal neb proti níž se provinil, dále napomíná potomky, aby této ctnosti byli dbalými, a konečně připojuje k tomu věštbu o budoucích osudech svého kmene. Tak Ruben je napomíná, by se varovali nečistoty, Simeon závisti, Levi pýchy; Juda mluví o statečnosti, Isachar o prostotě, Zabulon o milosrdenství, Dan o hněvu a lži, Naftali o dobrotě, Gad o zášti, Aser o dvojí podobě zloby a ctnosti, Josef o cudnosti, Benjamin o čistém úmyslu. Do popředí vystupuje kmen Juda a Levi. Juda jako nositel moci královské, Levi důstojnosti kněžské.

Spis je původu židovského a vznikl asi v prvním století před Kristem. Tak aspoň soudí závažní kritikové. Tento původní spis byl však přepracován a rozhojněn dodatky a přídavky křesťanskými. Křesťanské interpolace vystupují dosti určitě z původního textu a dají se od něho se značnou pravděpodobností odloučiti. Křesťanské spracování apokryfu spadá asi do 2. neb 3. století po Kristu.

8. Se zálibou autoři apokryfů připisovali

své výtvary také všeobecně známým spisovatelům kanonických knih. Máme takto Třetí a Čtvrtou knihu Esdrášovu, a podobně Třetí a Čtvrtou knihu Makkabejských.

Třetí kniha Esdrášova není nic jiného než vyličení osudů jerusalemského chrámu od Josiáše až po jeho znovuzřízení Esdrášem a Zorobabelem. Autor používá hlavně pramenů biblických, II. knihy Paralipomenon, knih Esdráše a Nehemiáše. Zprávy biblické jsou některými dodatky rozhojněny. Jinak nám kniha tato nepodává ničeho nového ani zajímavého. Co se týká doby vzniku, tu lze pouze říci, že Josef Flavius ji znal a používal a tudíž že byla napsána před jeho dobou. Původní řeč zdá se býti řecká. — Samostatnou je pouze část hlavy 3., kde se líčí, jak před králem Dariem jeho dvořeníni závodí, aby uhodli, co je na světě nejmocnější. Jeden praví, že víno, druhý, že král, třetí uvádí ženy: nade všemi však zvítězí Zorobabel, jenž dí, že nejsilnější na světě je pravda.

Mnohem důležitější pro poznání myšlenek a idejí, které národem israelským po zboření Jerusalema hýbaly, je Čtvrtá kniha Esdrášova. Těšila se neobyčejné úctě a vážnosti u starých Otců latinských a řeckých, kteří ji začasť považují za knihu kanonickou. Ve středověku rovněž se čítala a uchovala se proto v mnohých rukopisech Vulgaty. S třetí knihou Esdrášovou a Modlitbou Manassovou byla v dodatku přidána i k tištěnému vydání Vulgaty s poznámkou, že proto byly připojeny ke knihám

kanonickým „aby úplně nezanikly, protože někteří Otcové je uvádějí a v některých vydáních Bible, jak rukopisných tak i tisknutých, se vyskytují.“

Čtvrtá kniha Esdrášova, napsaná původně hebrejsky, je apokalypse skládající se ze sedmi zjevení, které ukázal anděl Esdrášovi v zajetí babylonském. Všechna tato vidění zdánlivě odnášejí se ke zboření chrámu Chaldeji, ve skutečnosti však, jak z různých narážek patrně, má autor na mysli zničení chrámu Titem a chtěl své rodáky v jejich smutném osudu potěšit. Před vítězstvím a oslavou Israele musí předcházet doba zkoušky. Pak přijde Pomazaný Páně, jenž bude vládnout se svými věrnými 400 let. — V pátém vidění zří Esdráš orla (t. j. říši římskou) s dvanácti křídly a třemi hlavami, jež postupně za sebou vládnou, až Lev (t. j. Mesiáš) nad orlem vyřkne rozsudek a celé tělo orlovo shoří plamenem. V šestém vidění vidí Esdráš muže, který vystoupí z moře a stane na vrcholu Sionu; odtud muž onen — Mesiáš — zničí nepřátely své pouhým ohnivým dechem svých úst. V posledním vidění dostane Esdráš rozkaz, aby svá vidění uchoval v tajnosti. Protože Zákon Boží byl spálen, diktuje jej pěti mužům po čtyřicet dní. Ze 94 knih, jež byly takto napsány, mělo pouze 24 — to jsou kanonické knihy Starého zákona — býti sděleno všem, ostatních 50, obsahujících tajemství, měli dostati pouze moudří mezi lidem.

Kniha je provanuta sice smutkem nad osudem Israele, zároveň však nadějí na spásu,

kterou přinese Mesiáš všemu lidstvu úpícímu v bídě a porobě hříchu. Tento universalistický názor autorův jakož i opravdu důstojné obrazy, opírající se o Starý zákon a především o knihu Jobovu: to bylo asi příčinou, že tato apokalypse došla takové obliby mezi křesťany.

Knihla vznikla asi ke konci prvního století po Kristu, snad za vlády Domitiánovy. Klementu Alexandrijskému byla už známa.

9. Apokryfy zvané Třetí a čtvrtou knihou Makkabejských nesouvisejí nijak ani mezi sebou ani s našimi kanonickými knihami Makkabejských.

Třetí kniha Makkabejských pojednává o osudech židů v Egyptě za časů Ptolema IV. Filopatora (221—204). Makkabejskou sluje, protože název Makkabejských byl od rodiny Hasmoneovců přenášén na všechny, kteří se v obraně náboženství židovského proti cizincům jakkoli vyznamenali.

Knihla vypravuje románovitým způsobem o tom, jak za zmíněného krále byli židé v Egyptě pro své náboženství pronásledováni a jak pět set opojených slonů bylo puštěno do závodiště, aby židy tam shromážděné rozšlapali. Na prosbu velekněze Eleazara však dva andělé divoká zvířata obrátili proti královu vojsku. Na památku tohoto zachránění ustanovili židé egyptští, že budou výroční dny této události oslavovati.

Alexandrijští židé dle svědectví Josefa Flavia oslavovali výroční den svého zachránění z hrozíciho nebezpečí: ale událost ona, o kterou se

jedná, nestala se za Ptolemaea Filopatora, nýbrž Ptolemaea VII. Fyskona (147—117 př. Kr.). Tento prý ze zlosti nad tím, že židovský vojevůdce Oniáš se přidal na stranu ovdovělé královny Kleopatry, dal alexandrijské židy předhodit divokým slonům, kteří však se obrátili proti přátelům královým a mnohé z nich usmrtili. — Zdá se tudíž, že celý onen apokryf, napsaný řecky v 1. století po Kristu, je jenom historickým nedorozuměním.

Podobně i Čtvrtá kniha Makkabejských postrádá většího významu. Je to řecky psaný filosofický traktát, v němž spisovatel na příkladu starce Eleazara a sedmi bratří makkabejských ukazuje, jak má člověk svým rozumem ovládat bolest i radost, jakož i všechna ostatní hnutí duše. Tím chce své židovské čtenáře povzbudit, aby zůstali svému náboženství i v době pronásledování věrnými. Eusebius, známý církevní historik, znal spis tento pod názvem *O vládě rozumu*, který k obsahu dobře přiléhá, a omylem připisoval jej Josefu Flaviovi. — Spis vznikl asi ke konci prvního století po Kristu a jeví na sobě patrný vliv řecké filosofie stoické.

Vedle těchto apokryfů, jež nám náhodou byly uchovány, bylo v době Kristově v oběhu u židů ještě mnoho jiných podobných spisů, které buď zcela zanikly nebo z nichž se nám u starých církevních spisovatelů zachovaly pouhé názvy. Sem náleží *Kniha o Jannesovi a Jambresovi*, egyptských to kouzelnících, kteří dle podání před Faraonem napodobili zá-

zraky Mojžíšovy a jejichž jména také sv. Pavel uvádí v druhém Listu k Timotheovi (3, 8). Z toho ovšem neplyne, že sv. Pavel onen apokryf znal, neboť jména ona byla mu i jeho čtenářům pravděpodobně známa z židovské tradice. Dále kniha Eldad a Modad, kteří dle Num. (11. 26—29) prorokovali israelitům, když se ubírali pouští, apokalypse Eliášova, Sofoniášova, knihy o Adamovi a Evě a Abrahamovi atd.

Tak bujně kvetoucí apokryfická literatura židovská měla vliv i na křesťany, mezi nimiž v druhém a třetím století po Kr. povstalo mnoho a mnoho spisů podobného rázu.

*   *   *

Zvláštní místo v tehdejší náboženské židovské literatuře zaujímají tak zvané targumy, z nichž nejstarší zdají se svým původem sahati až do prvního století po Kristu.

Židé v zajetí babylonském zapoměli svou rodnou řeč hebrejskou a přijali za svůj jazyk řeč aramejskou čili, jak též bývá nazývána, chaldejskou. Po návratu ze zajetí stala se i v Palestině aramejšťina všeobecně užívanou řečí lidu. To mělo za následek, že většina židů Písmu sv. v původním hebrejském textu již nerozuměla. Když se proto v synagogách Písmo sv. předčítalo, bylo třeba, aby přítomní textu rozuměli, přeložiti jej do aramejšťiny. Nejprve tento aramejský překlad dál se jenom ústně a udržoval se ústním podáním, záhy však byly tyto překlady také písemně zaznamenány. Slují

pak tyto překlady targumy, slovo to, které značí tlumočení, překlad neb výklad nějakého textu.

Targumy však se neomezují na pouhý překlad, nýbrž na místech temných neb méně srozumitelných připojují výklad. Tam, kde se Bohu obrazně připisují lidské vášně neb části těla (na příklad ruka Boží, hněv Boží), targum tyto výrazy, dle názorů tehdejšího židovstva méně důstojné, zmírňuje neb opisuje.

Časově jsou nejstarší dva targumy: targum Onkelosův k Pentateuchu a targum Jonathanova, syna Uzielova ke knihám Proroků.

Onkelos dle Talmuda byl proselytou a žákem Gamaliela staršího, současníka Kristova. Dle toho jeho targum vznikl již v prvním století po Kristu. To potvrzuje také jazykový ráz a způsob překladu, který se skoro doslovně přidrží původního textu, kdežto pozdější targumy bývají přeplněny allegoriemi, bajkami a podobnými přídavky. Targum, jehož původce dle některých pramenů sluje Akylas, zdá se býti s tímto totožným, protože Akylas je pouze jiná výslovnost názvu Onkelos.

O Jonathanovi ben Uzielovi vypravuje sice Talmud, že byl žákem Hillela, jenž žil v době narození Kristova. To však se nezdá pravděpodobným. Byl sice žákem školy Hillelovy, jež kvetla až do zboření chrámu, žil však později než Onkelos, ovšem ještě v prvním století po Kristu. Targum jeho zahrnuje knihy Josue, Soudců, Královské a všechny proroky vyjma Daniele,

jehož knihu židé mezi prorocké knihy nekladou. S targumem Onkelosovým těšil se u židů velké vážnosti pro své stáří i pro svůj obsah.

Ostatní targumy jsou původu pozdějšího. Targumy přispívají nejen k porozumění textu Písma svatého, nýbrž poznáváme z nich, jak židé v době Kristově Písmo sv. vykládali a jak jeho jednotlivým místům na př. proroctvím mesiášským rozuměli.

* * *

Nejvýznačnějším a zároveň nejpłodnějším spisovatelem židovským z doby Krista Pána je alexandrijský hellenista Filo, přímím Judaeus, t. j. žid, na rozdíl od jiných spisovatelů téhož jména. Filo je také nejušlechtilejší postavou mezi tehdejšími židy, píšícími řecky: tím se vysvětluje, že jeho spisy těšily se veliké oblibě i mezi křesťany a že nám byly z velké části dochovány.

Náboženské a filosofické názory Filonovy jsou nám z jeho spisů dobře známy. O jeho životních osudech víme oproti tomu poměrně velmi málo.

Pocházel z Alexandrie a rodina jeho patřila mezi nejvznešenější a nejbohatší židy tam usedlými. Bratr jeho Alexander byl alabarchem, t. j. jedním z nejvyšších finančních úředníků v Egyptě; půjčoval králi Agrippovi I. peníze a také později svého syna Marka zasnoubil s Agrippovou dcerou Berenikou. Syn Alexandrův Tiberius Alexander zapřel židovskou víru a stal se prokuratorem v Judsku (r. 46—48).

Filo od svého mládí vedl v ústraní tichý život, věnovaný zcela studiu a vědecké práci. Teprve ku konci svého života, už jako stařec, byl stržen do politického života. R. 38 byl totiž poslán v čele židovských poslů k císaři Kaligulovi do Říma, aby tam zakročil ve prospěch svých utlačovaných souvěrců. Dle toho, protože v té době se nazývá starcem, tedy mužem 60—70 let, narodil se mezi r. 30—20 před Kristem. O tom, jak císař poselstvo přijal a s ním nedůstojně zacházel, vypravuje nám sám ve zvláštním spise.

O jeho pozdějších osudech a smrti nevíme ničeho jistého. Že se v Římě setkal se svatým Petrem a stal se křesťanem, je pouhá legenda, svědčící sice o vážnosti, v jaké jeho spisy byly u křesťanů, nemající však historického podkladu.

Spisy Filonovy jsou valnou většinou komentáře a výklady k Zákonu Mojžíšovu, t. j. k jeho pěti knihám. Dají se pak roztržiti na tři části.

První část tvoří Allegorický komentář k Pentateuchu, skládající se z celé řady pojednání. Vykládá tu 2-41 kapitolu Genese, ale tím způsobem, že doslovný smysl nechává úplně stranou a všechno vysvětluje allegoricky. I biblické osoby jsou mu zosobněním duševních zjevů a biblický text je mu pouze podkladem k filosofickým a psychologickým úvahám. Komentář není úplný a zdá se, že některé traktáty buď vůbec nebyly napsány nebo že se ztratily.

Část druhá je známa pod názvem Otázky

a odpovědi. V katechetické formě otázek a odpovědí vykládá tu první dvě Knihy Mojžíšovy. V odpovědi je obyčejně napřed výklad doslovný, pak obrazný.

Třetí hlavní dílo je historicko-exegetické zpracování celého Mojžíšova zákonodárství. Dílo toto obsahuje celou řadu jednotlivých pojednání. O stvoření světa jedná také o stvoření člověka a jeho pádu. V dalších statích líčí životy patriarchů od Abrahama až k Josefovi: jsou to ideální obrazy jednotlivých ctností, které se v životě každého patriarchy zvlášť jevily. Po té následuje výklad Desatera a ostatních zákonů, jak k jednotlivým příkázáním Desatera náležejí. — Kdežto spisy prvních dvou skupin jsou určeny jen pro čtenáře vzdělané, ve výkladu Mojžíšova zákona má spisovatel na zřeteli také širší kruhy židovského čtenářstva.

V Životě Mojžíšově líčí se život a činnost Mojžíše jako vůdce národa, zákonodárce, kněze a proroka. Obranou židovstva byl spis jen ve zlomcích zachovaný *Domněnky* (*Hypothetica*). Část této apologie tvořilo asi pojednání *O rozjímavém životě*, kde nám líčí způsob života a zřízení u egyptských *Therapeutů*. Historickou cenu mají díla *Proti Flakkovi*, kde se líčí pronásledování egyptských židů za jeho správy v Egyptě, a *Poselství ke Kajovi*, kde Filo vypravuje, co zažil a zkusil při oné cestě do Říma k císaři Kaligulovi.

Filo spojuje ve své osobě celou řeckou

i židovskou vzdělanost tehdejší doby. V řecké filosofii byl nejen dobře obeznámen, ale byl jí nadšen. Hlavně veliký Plato byl mu učitelem, od něhož všechny hlavní rysy svého náboženského a světového názoru převzal. Ale také stoické a novopythagorejské myšlenky nezůstaly na něho bez vlivu. Právem lze Filona zařadit do počtu řeckých filosofů. Než přes tuto lásku k řecké filosofii zůstal Filo věrným víře svých otců, zůstal celým, přesvědčeným židem, pro něhož Zákon Mojžíšův je nejdokonalejším zjevením Boží moudrosti, nejvyšší a rozhodující autoritou. Co u řeckých filosofů je dobrého, správného a krásného, to vše je ve Starém zákoně obsaženo!

Prostředek, kterým Filo hledá a nalezá v Písmě sv. moudrost řeckých filosofů, je allegorický čili obrazný výklad Písma sv. Smysl doslovný ustupuje zcela do pozadí. Pomocí této metody, jež nám ovšem připadá spíše hrou slovy, dovedl v první knize Mojžíšově vyčíst celou psychologii a mravouku. Čtyři řeky v ráji značí čtvero základních cností; dovolení prarodičům, že smějí jísti ze všech stromů v ráji, značí, že si mají osvojiti všechny cnosti, atd.

Takovou cestou chtěl Filo seznámiti židy s filosofií řeckou a zároveň přesvědčiti Řeky, že již Mojžíš učil všemu tomu, co je v řecké filosofii vznešeného a krásného.

Pro Nový zákon zvláštní význam má Filonova nauka o Logu. Pojem Logos t. j. rozum převzal Filo z řecké filosofie, v níž Logos je

božská idea, božský rozum, který beztvárnou hmotu dle pevných zákonů utvářil ve spořádaný svět — kosmos — a jej udržuje. V systému Filonově Logos je bytostí stojící mezi Bohem a světem. Pojem Logu je ovšem u Filona velmi neurčitý a měnivý. Brzy se jeví samostatnou osobností: je zástupcem a poslem božím, jako andělé přináší nám zjevení Boží, je nástrojem, kterým Bůh stvořil vesmír. Brzy zase je pouhou vlastností Boží a silou, již Bůh působí na venek.

Také ve čtvrtém Evangeliu sv. Jan nazývá Syna Božího Logos — Slovo. Vzal snad výraz a pojem Logu od Filona, jak se někteří domnívají? Nikoliv! Sv. Jan použil sice výrazu tehdy všeobecně v náboženské filosofii řecké běžného a všem známého, použil ho proto, poněvadž velmi vhodně vyjadřuje poměr první a druhé božské osoby: ale dal tomuto výrazu správný křesťanský obsah! Proti zmateným a nesprávným představám o Logu, s nimiž se setkáváme u řeckých filosofů a také u Filona, postavil sv. Jan onoho pravého Loga, který je samostatnou osobou, mající pravou Božskou přirozenost, a který se za nás stal člověkem.

Vliv Filona byl veliký nejen u židů, nýbrž i u křesťanů. Svými myšlenkami a svými spisy připravoval půdu evangeliu v židovském i pohanském světě. Také jeho exegetická metoda jevila své účinky ve starokřesťanské exegesi Písma sv. Filo patří rozhodně k nejušlechtilejším zjevům národa židovského v plnosti časů, kdy už zaslíbený Mesiáš dle Božích zaslíbení

měl přijíti na svět a přinést pravou filosofii prýstící ze zdroje věčné Pravdy.

*   *   *

Takové byly poměry v židovském národě v době, kdy Spasitel na zemi žil a působil. Jako při všem lidském, vidíme i zde stránky světlé a stinné. Přes to že bylo tehdy v životě lidu židovského mnoho stránek temných a to velmi temných, přece jen v náboženské a mravní příčině stáli židé nepoměrně výše nežli jejich pohanské okolí. Tím stali se schopnými, aby jako národ vyvolený stali se „vychovatelem ke Kristu“ (Gal. 3, 24) také pro pohanský svět.

Upozornění. Rejstřík osob a věcí bude otisknut
v následující knize těchto novozákonních statí.

OBSAH.

I. Palestina za časů Krista Pána.

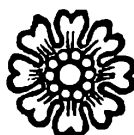
	Strana
1. Jméno Palestiny, poloha, roviny, horstvo, vodstvo	7
2. Podnebí	19
3. Rostlinstvo	24
4. Zvířena	29
5. Obyvatelstvo, Filišťané, Samaritáni	34
6. Jerusalem	44
7. Chrám Jerusalemský	49
8. Města Palestinská v době Kristově	62
9. Starokřesťanské a staročeské palestinské cestopisy	92
10. Nové vykopávky v Palestině	115

II. Politické poměry židovského národa v době Kristově.

1. Josef Flavius	127
2. Hasmoneovci	131
3. Vláda Herodova	142
4. Herodovi synové	151
5. Římští prokuratoři	155
6. Židovská válka	165
7. Konec židovské samostatnosti	172

III. Vnitřní poměry v národě židovském za dob Kristových.

	Strana
1. Organisace židovského národa	179
2. Synedrium	184
3. Bohoslužba a svátky	188
4. Zákon a jeho předpisy	202
5. Synagogy	214
6. Židovské strany a sekty	220
7. Diaspora, Proselyté, Antisemitismus	231
8. Židovská náboženská literatura	. 265

Příjem a výdaj Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje

od 1. ledna do 31. prosince 1918.

Číslo	Příjem a výdaj	Na úpisech	Na hotovosti	
		K	K	h
	Koncem roku 1917 obnášelo jmění	172700	5840	35
	Nový příjem r. 1918:			
I.	Úroky z jistin .		6283	70
II.	Vklady a splátky		3429	—
III.	Za prodané knihy		704	51
IV.	Různé příjmy		55	60
	Součet příjmů	172700	16313	16
	Výdaj r. 1918:			
I.	Daně		415	51
II.	Poštovné a skladné		805	04
III.	Různé výdaje		548	—
	Souhrn výdajů	—	1768	55
	Rozvaha:			
	Když se od příjmů	172700	16313	16
	odečte výdaj		1768	55
	zbývá koncem roku 1918:			
	a) na úpisech	172700		
	b) na hotovosti .		14544	61

Dr. Josef Pospíšil,

t. č. starosta.

Dr. Jak. Hodr,

t. č. zkoumatel účtů.

Dr. Alois Dvořák,

t. č. pokladník.

Prosba k velebnému duchovenstvu

Stává se nejednou, že po úmrtí horlivého šířitele knih našeho Dědictví, jenž pro všechny jeho členy ve farnosti a v okolí obstarával vyzvedání ročního podílu v knihkupectví k tomu ustanoveném, odběrací lístky na tyto podíly přicházejí na zmar a že tím členové, kteří dle stanov povinni jsou na odběrací lístky své v dotčeném knihkupectví roční podíl vyzvednouti, ve veliké nesnáze uvedeni bývají, nevědouce, co sobě počítí. Obrátí-li se podílníci ti na představenstvo Dědictví, na starostu a pokladníka, jsou i ti v neménších nesnázích, zvláště ztratily-li se podílníkům ve větším počtu i diplomy, v nichž čísla podílníkův a rok, v němž do Dědictví vstoupili, zaznamenány jsou. Pak nezbývá, leč pracně vyhledávati v repertoiru jména podílníků těch, vystopovati v matrice Dědictví rok a vklad jejich, a v knihkupectví, k němuž příkázáni byli, vyšetřovati, kolik ročních podílů již sobě vyzvedli a kolik ještě vyzvednouti právo mají. To vše však s velikou ztrátou času a spolu s výlohami poštovními i s výlohou za nově vystavený lístek odběrací spojeno jest. A což teprve, když se ztratily nejen lístky a diplomy s čísly podílníků, nýbrž i jména jejich nejsou známa a na představenstvu Dědictví se žádá, aby najednou veliký počet všech údů Dědictví celého okolí nebo celé rozsáhlé farnosti, jichž ani jména ani čísla nebyla udána, v matrikách vyhledalo a jim nové lístky vydalo!

Aby se takovým zmatkům a obtížím předešlo, prosíme velebné duchovenstvo, kteréž vyzvedání ročních podílů pro členy Dědictví z děkanství, z farnosti nebo z okolí obstarává, aby lístky odběrací na bezpečném místě, totiž v archivu farním uschovalo a k němu i úplný seznam všech tamních členů Dědictví i s čísly diplomů přiložiti a tak zachovávatí ráčilo. — Zároveň se p. t. velebné duchovenstvo československé žádá snažně, aby Dědictví Cyrillo-Methodějské opět, jak bývalo jindy, mezi lidem hojně šířiti, rovněž i samo do Dědictví hojně přistupovati ráčilo.

Dr. Josef Pospíšil,

starosta Dědictví.

K laskavému povšimnutí p. t. údům!

1. Každý úd nechť sobě lístek odběrací buď u sebe nebo na farním úřadě uschová, poněvadž toliko na poukázání jeho díla Dědictvím vydaná obdrží.

2. Kdo by list odběrací ztratil anebo komu dochází, nechť ve vyplaceném psaní (franko) od „Pokladnictví Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje v Brně“ nového listu sobě vyžádá a k témuž cíli číslo listu ztraceného udá, které v diplomu zaznamenáno nalézá, a nemá-li ani toho, aspoň nechť řádně jméno své a rok přistoupení k Dědictví oznámí; na poštovní výlohy a za zhotovení nového lístku nechť 20 h (nejlépe v poštovních známkách) přiloží.

3. Každoročně dle možnosti na podzim, když to oznámeno bude „Obč. Novinami“, nechť každý úd list odběrací dá podepsati od svého duchovního pastýře na důkaz, že na živě jest a právo má, díla odebírat, a takto podepsaným listem nechť se vykáže v knihkupectví na listě v předu naznačeném, kde se mu kniha vydá.

4. Od vydávání a zaobalení zásilky každoročně platí se v knihkupectví za knihu po 6 haléřích. Kdo však ve dvou letech díla svá z knihkupectví nevyzdvihne, bude se za to míti, že práva svého vzdává a je Dědictví věnuje.

5. Radno jest, aby všichni údové farnosti neb i celého dekanátu (vikariátu) se společně o svá díla v náležitém knihkupectví přihlásili, jelikož jim takovým způsobem povozných útrat ubude; ovšem musejí všichni své odběrací lístky od duchovního pastýře podepsané neb aspoň čísla těch lístků s připojenými jmény a s potvrzením vel. duchovního pastýře na své knihkupectví zaslati, zároveň i poplatek vypadající za vydání oněch knih po 6 h za knihu (jakož nad to 12 h za poštovní lístek, děje-li se zásilka poštou) připojiti útraty zasláním způsobené sami zapraviti. Kdo by chtěl, aby mu byla jednotlivě podílná kniha poslána pod křížovou obálkou, nechť ve vyplaceném listě svému knihkupectví pošle svůj odběrací lístek a přiloží ve známkách poštovních kromě 6 h za knihu ještě 30 h na poštovné.

6. Pro uvarování všelikého zmatku jest každý úd povinen, knihy své odebírat z toho knihkupectví, kteréž mu zředu vykázano jest; přestěhuje-li se však blíže jiného, jemu přístupnějšího knihkupectví, nechť to „Pokladníkovi Dědictví Cyrillo-Methodějského“ oznámí, a stane se po vůli jeho.

7. Úmrtí každého úda nebo vymření rodiny za úda zapsané račtež dpp. duchovní správcové nebo p. t. příbuzní zemřelého pokladníkovi laskavě oznámiti.

Seznam zemřelých údů Dědictví ss. Cyrilla a Methoděje.*)

Diecése brněnská.

Vldp. Jan Doležal, far. v. v. v Červ. Lhotě.

Diecése olomoucká.

Matouš Říha z Nezamyslic. František Mrazík ze Zdounek.
Markéta Štěpánková z Těšic.

Z jiných diecésí.

Prokop Šnobl z M. Újezda.

Tito v Pánu zesnulí údové poručení buďtež nábožným
modlitbám údů živých.

M o d l e m e s e. Bože, všech věrných Stvořiteli a Vyku-
piteli, duším služebníkům a služebnic svých odpuštění všech
hříchů rač dáti, aby prominutí, kterého vždycky žádali, pobož-
nými prosbami dojíti mohli. Skrze Krista Pána našeho. Amen.

Odpočinutí věčné dejž jim; Pane, a světlo věčné ať jim
svítí! Ať odpočívají v pokoji. Amen.

---

*) Uctivě žádáme všech p. t. příznivců našeho Dědictví,
aby úmrtí spoluúďů správě Dědictví rychle oznamovali, jelikož
se to u mnohých teprve po letech anebo vůbec nestává.

P. T. členům Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje!

**Aby ohromný náklad na tisk mohl
býti uhrazen, byl nucen výbor ustano-
viti, aby každý člen v knihkupectví,
kde si nový podíl vybírá, připlatil na
něj 1 K. Zároveň zvyšuje se cena star-
ších knih o polovičku.**

STANOVY

Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje

v Brně.

---

§ 1. Účel Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje.

Dědictví pečuje o zvedení lidu moravského, jakého náš čas požaduje; o zvedení všestranné, avšak na základě víry katolické s vyloučením všeliké politiky.

§ 2. Prostředky k dosažení účelu tohoto.

Spisování a vydávání knih a sice netoliko výhradně náboženských, nýbrž vůbec vzdělávacích a k duchovním potřebám věku našeho prohlédajících, zvláště dějepisu, zeměpisu, poznání vlasti, přírody, řemesel a orby, atd. — I v zábavných spisech obsažena býti má buď obrana, buď utvrzování některé pravdy katolické, jížto se odpor časový dotýká.

Vydávati se budou Dědictvím, pokud jmění stačí:

1. Obšírné životopisy svatých,
2. Spisy poučné,
3. Spisy zábavné,
4. Časopisy a všeliké listy běžné,
5. Předměty umělecké, ku př. obrazy, zeměvidy čili mapy atd.

Poznámka: Orgánem Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje jsou „Občanské Noviny“.

§ 3. Šetření zákonův tiskových.

Při vydávání časopisův, knih běžných, obrazův atd. budou se stávající zákony tiskové zevrubně zachovávat.

§ 4. Zřízení Dědictví.

1. Spoluúdem Dědictví státi se může každý, kdo za sebe jedenkrát na vždy položí 20 K.

1. Vklad tento může se zapraviti buď najednou, anebo ve dvou po sobě jdoucích ročních lhůtách po 10 K r. m., které až do dne 30. září každého roku vyplaceny budtež. Kdo by do té doby vklad nezaplatil, přestává býti údem Dědictví.

3. Kdo však témuž ústavu 100 K věnuje, považován bude za spoluzakladatele a obdrží 4 výtisky věcí Dědictvím vydaných zdarma.

4. Kdo jednou na vždy dá 100 K, bude téhož ústavu spoluúdem I. třídy a obdrží 3 výtisky. Kdo 40 K dá, stane se spoluúdem II. třídy a obdrží 2 výtisky. Kdo 20 K položí, bude spoluúdem III. třídy a obdrží 1 výtisk zdarma.

Spojí-li se manžel s manželkou v jeden toliko základ o 20 K, vydávati se jim budou knihy jen do úmrtí toho, který první v diplomu poznamenán jest.

Poznamenání. Bylo-li by potřebí druhého nebo třetího vydání některé již vydané knihy, spoluúdom ji dostávati nebudou, nýbrž knihy ty prodávati se budou ve prospěch pokladnice Dědictví, aby se nákladnější díla vydávati mohla.

Aby úmrtí spoluúda přišlo ústavu tomuto ve známost, žádají se vpp. duchovní pastýřové aby úmrtí takové pokladníkovi Dědictví, třebas přímo poštou oznámiti ráčili. Podobného oznámení písemného potřebí jest, kdykoliv spoluúd některý buď k vyšší důstojnosti vynikl, nebo jinam se přestěhoval.

5. Řehole, děkanství (vikariáty), osady, knihovny, školy, rodiny, spolky, bratrstva atd. vstupují dvojnásobným vkladem za spoluzakladatele nebo za spoluúdy věčné do Dědictví podle tříd svrchu jmenovaných.

6. Každému volno doplněním vkladu u vyšší třídu postoupiti. Zašle-li tudíž na př. spoluúd III. třídy k prvním 10 K opět 20 K, stane se spoluúdem II. třídy atd. Avšak spoluúdství postoupiti jinému se nedovoluje.

7. Každý přistupující račiž jméno a místo přebývání svého, ať i biskupství a děkanství (vikariát) a poslední poštu zevrubně udati.

8. *Každý kněz, který jest údem Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje, bere na sebe povinnost, buď ve slavnost, buď některý den v oktávě sv. apoštolů Cyrilla a Methoděje každoročně sloužiti mši svatou za všechny živé a mrtvé spoluúdy dotčeného Dědictví; a bude-li líbo a možno-li jinou mši svatou za obřcení ndrodů slovanských od jednoty církevní odloučených, kterouž pobožnost jistě každý spoluúd jakožto věrný katolík spolu konati neopomine.*

9. Zemřelí, za které někdo vklad k Dědictví učinil, tak jako ti, kteří na smrtelné posteli nejméně 20 K za sebe do Dědictví odkázali, stávají se účastnými duchovních milostí v předešlém (8.) čísle jmenovaných.

Každý, jenž byl vklad ten učinil za mrtvého, pokud živ jest, knihy bez ohledu na velikost vkladu, ovšem nejméně 20 K, po jednom výtisku dostávati má.

10. Správu Dědictví ss. Cyrilla a Methoděje vede výbor sestávající z kněží, kteří buď v Brně, buď na blízku přebývají.

11. U jiných osob a úřadů zastupuje Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje starosta, a nemá-li prázdně od jiného zaměstnání, jeden z jednatelů.

12. Výbor schází se čtvrtletně a k vyzvání starosty i častěji v Brně, aby, čeho potřebí, v poradu bral, a většinou hlasů přítomných výborníkův o nálezech pro celé Dědictví platných rozhodoval. — Výbor má právo, počet svých údův odcházejících doplniti nebo i rozmnožovati, avšak ne jinak, než katolickými kněžími, a každoročně uveřejňuje zprávu o činnosti své.

13. Každý spoluúd Dědictví má právo, písemné návrhy své činiti a přání svá projevovati dotčenému výboru, kterýžto při svých shromážděních zavázán jest, jich svědomitě v úvahu bráti a dle nich, pokud potřebno, prospěšno a možno jest, se zachovati.

14. Ve sporech, z poměru spolkového snad vzniklých, děje se odvolání k starostovi, a v domněle nedostatečném vyhovění ku příslušícím úřadům.

15. Kdo těmž Dědictví obětuje práce své literární neb umělecké, obdrží na výslovnou žádost honorář podle výbornosti, obšírnosti a důležitosti spisu svého, o čemž výbor úsudek pronese.

§ 8. Rozesílání knih a výtvorův uměleckých.

O rozesílání knih, spisův a jiných předmětů Dědictvím vydaných, postará se výbor. Každý přistupující k Dědictví hned račiž oznámiti, ze které z ustanovených expedicí si knihy bráti bude.

P o z n a m e n á n í I. Pravidlem v této věci zůstane, co na lístku tištěno jest: že na poukázání lístku svého každý spoluúd v hlavní komisi v Občanském (Benediktinském) knihkupectví v Brně, v Cyrillo-Methodějském knihkupectví (Gustava Francla) v Praze a Bedřicha Grosse v Olomouci, knihy sobě vybíráti má. Kdo by však chtěl poštou knihy své dostati, račiž se obrátiti frankovaným listem na jmenovaná knihkupectví a přilož 6 h, kterýžto peníz přísluší knihkupci za práci a obálku, mimo to ještě 12 h na kolkovaný list nákladní.

P o z n a m e n á n í II. Všeliké dopisy v záležitostech Dědictví ss. Cyrilla a Methoděje buďtež posílány pod adressou: Vd. msgr. Dr. Josef Pospíšil, inful. prelát při stolič. chrámu Páně v Brně, starosta Dědictví Cyrillo-Methodějského; zásilky peněz a objednávky knih pak buďtež činěny v listech frankovaných pod adresou:

Pokladnictví Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje v Brně, Alumnát.

*

Údů stavu kněžského snažně žádáme, aby, jak stanovami určeno jest, a jak veškeré údstvo očekává, o slavnosti svatých apoštolů Cyrilla a Methoděje, nebo v některý den v oktávě téže slavnosti mši svatou za živé a zemřelé spoluúdy sloužili; mimo to, je-li možná a libo-li, druhou mši svatou za obrácení národů slovanských od jednoty církve odloučených. Ostatní údové nekněží konejtež s týmže nábožným úmyslem v naznačeném čase vroucí modlitby.

Nesmí se také mlčením pominouti fundace, kterouž učinil první starosta Dědictví František Sušil u ctihodných otců Minoritů v Brně, aby totiž v jejich chrámě každoročně v oktávě svatého Cyrilla a Methoděje dvě mše svaté za údy Dědictví se sloužily.

Údům, kteří o slavnosti sv. Cyrilla a Methoděje nebo v oktávě téže slavnosti svátosti hodně přijmou, aspoň příslušný farní kostel navštíví a na úmysl sv. Otce se pomodlí, udělil papež Pius IX. brevem ze dne 21. listopadu 1856 plnomocné odpustky, které se i duším v očistci přivlastniti mohou.
